

NEMESIUS

DE NATURA

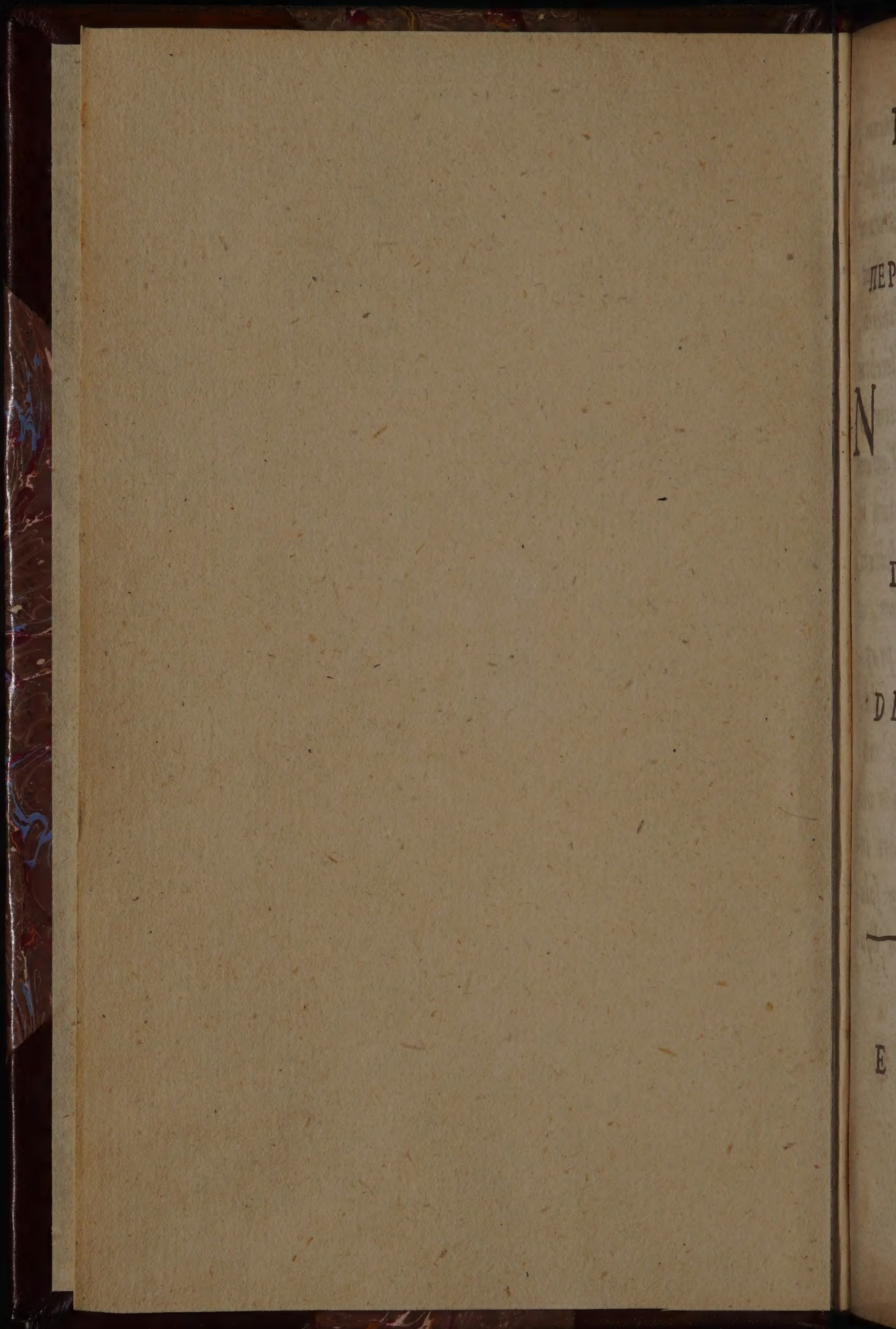
HOMINIS

1671

ΝΕΜΕΣΙΟΥ

φιλοσόφου καὶ Ἐπισκόπου

ΠΕΡΙ ΦΥΣΕΩΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Βιβλίον ἕν.

NEMESII

Philoſophi & Epiſcopi

DE NATURA HOMINIS

Liber unus,

DENUO RECOGNITUS,

&

Manuſcriptorum Codicum collatione

in integrum reſtitutus,

Annotationibuſque inſuper illuſtratus.

OXONII,

E Theatro *SHELDONIANO,*

Anno Dom. MDCLXXI.

PRÆFATIO.

A*Uthorem hic damus veterem, eruditum, pium, qui in Lycæo pariter & Ecclesiâ dictaturam exercuit; Naturæ juxtà & Pietatis Antistes; in Philosophiæ mysteriis Epopta, fidei Episcopus. Sed nescio quo fato, humanæ animæ ritu, quam felicissimè enarrat, reliqua cuncta dum intelligit & perscrutatur, latet ipse, nec satis dignoscitur. Dissimulato ejus per quem plurimùm profecerunt nomine, celebres aliquot prisci ævi scriptores,* Julianus Pomerius, Jo. Damascenus, Elias Cretensis, Meletius, Eretrius, *non modo periodos plurimas, sed solidas paginas schedasque voluminibus suis inseruêre. Quin leviora hæc fuerint; per plura secula opus integrum titulo tenùs immutatum, &* Philosophiæ *Elogio auctum,* Gregorio *accessit; & inter Præsulis* Nysseni *scripta passim evulgabatur: quod ita factum, ut* Gregorius *deinceps apud plerosque non* Nyssenus *ultrà sed* Emesenus *audiret; quasi istâ*

cognominis permutatione cum Nostro decideretur, *&* *de Plagii injuriâ satisfieret. Ita enim* Gregorium *appellatum esse, constat non modo è* Trithemii lib. de imagine & conditione hominis; Honorii lib. de Ecclesiasticis scriptoribus; Vincentio in spec. Hist. lib. 14. c. 28. Bostono Buriensi in suo Catal. Leunclavii Pandectis Hist. Turcic. *sed etiam nonnullis* Hieronymi *Codicibus typis impressis*, *&* *plerisque MS. Revera tractatum edidit* M. Basilii *frater* Nyssenus, de opificio Hominis, *qui cum idem videretur cum hoc nostro, qui de* Natura hominis *inscribitur*; *promptissimo lapsu, præsertim apud librarios, qui id semper agunt ut Nominibus celebratissimis merces suas commendent*; Nemesius *illicò in* Gregorium *transiit*, *&* Nyssenus *in* Emesenum *permutabatur.*

Ut verbo dicam, quanquam vix quisquam est, cujus effata plures subinde citant & mutuantur; videre nondum contigit ex veteribus aliquem, præter Anastasium Ni-

cænum

cænum in Quæst. in S. Script. & Mosen Bar-Cepham *in* libro de Paradiso, *qui ipsum nominatim laudaverit. Superiore quidem seculo, cum Græcæ literæ pulsâ Barbarie Europæ postliminio redderentur*, Vallæ *&* Ellebodii *indiciis, & Ms. plurimorum suffragio, appositis etiam Criticorum calculis, diu oppressus* Nemesius *in integrum restituebatur. Quin &* Card. Bellarminus de script. Eccles. ad An 300[m.] *&c. observatione* 3[tia.] *in* Gregorium *ait*; Libros octo de Philosophiâ non videri esse S[ti.] Gregorii Nysseni, *rationem addens, satis futilem illam quidem, scil.* Quòd in lib. secundo docet animam non creari in corpore, sed ante corpus fuisse creatam; Qui est error Origenis. *Quasi verò non sub eâdem invidiâ laboraret* Nyssenus, *cujus scripta ab* Origenistis *interpolata fuisse Author est* Nicephorus; *Imo adeò penitus* Nysseno *calumniæ labes ista adhæsit, ut* Germano *Patriarchæ necesse esset librum integrum conscribere, ut ipsum ea de re excusaret*;
 quod

quod videre eſt tum alibi, tum in Photii Myro-biblo. *At verò ſi libri octo* de Philoſophia *non ſunt* Gregorii, *hanc ſaltem ob cauſam, quòd docet animam non creari in corpore; mirari ſatis non poſſum, quid in mentem venerit nuperis omnibus* Nyſſeni *Editoribus, ut integrum ſecundum caput, quod operis* Nemeſii *non contemnendam partem efficit, & illum ipſum de Animarum præexiſtentiâ errorem in ſe habet; poſtquam totum opus* Gregorio *juſtiſſimo judicio dudùm ereptum* Emeſeno *noſtro addictum fuiſſet, etiamnum tanquam* Gregorii *genuinum fœtum inter opera ejus evulgarent. Quin & pariter mirari ſubit, quare tractatum prædictum caput continentem, à* Burgundione *Latinè editum, necnon* Cononis, Rhenani, Vallæ, Ellebodii *curis elucubratum; denuò* Fredericus Morellus *interpretaretur: nullâ laboris tam ſupervacui ratione redditâ.*

In editione Ellebodii *ut &* Bignæi *etiam, in* Biblioth. Pat. Vol. 2. *hic noſter* Nemeſius Gregorii Nazianzeni *familiaris, &* Cap-

pado-

padociæ *Præfectus fuisse dicitur; in cujus sententiæ firmamentum Epistola* 79. *à* Nazianzeno *ad eundem scripta in medium producitur. Debuißent quidem pari omninò jure tres aliæ Epistolæ, nimirum* 183. 184. 185. *necnon & carmen satis prolixum ad eundem scripta, in testimonium citari.* Billius *quidem, ut & alii nonnulli, minimè verisimile putant,* Cappadociæ *Præfectum, hominem seculi curis addictum, & à christianâ pietate alienum, aut Episcopum fieri, aut librum istiusmodi, qualis hic noster est qui præ manibus habetur, scripsisse. Quod autem ad Præfecturam attinet, & nomen Christo nondum datum, facilè erit reponere; rem eam non adeò incredibile videri iis, qui noverint quales eo ipso in seculo fuerunt* Ambrosius, Nectarius, & Synesius *cum ad sedes suas promoverentur. Nec certè* Nemesius *noster sacris infulis indignus prorsus habebitur, qui à Theologo* Gregorio, Philosophiæ, Probitatis, Justitiæ, Amicitiæ *demùm nomine, non modo laudari, sed cum veneratione quadam suscipi atque*

que coli meruerat : Quem etiam utcunque olim chariſſimum, magis etiamnum charum futurum, ejuſque animo penitùs ceu Columnâ æreâ inſcribendum ſpondet, ἐπειδὴ αὖ γλήνη Θεοῦ, καὶ σαφῶς ἡμέτερος· *ſcil. pietati Chriſtianæ ſe totum tradiderit; quod in carminibus denuò vaticinatur, & ceu Entheo quodam furore percitus, poema ſuum claudit,*

——— Νεμέσιος ὀβριμόμυθος
Καππαδόκησι τάλαντα δίκης ἰθεῖα τανύσας,
Οὐ χρυσὸν δολόεντα καὶ ἄργυρον, οὐδὲ μὲν ἵππους
Εὐγνάμπτας πλεχθέντας, ἀοίδιμον εὖχος ἔχοντας
Ὤχετ' ἄγων, πλοῦτος γὰρ ἀνύταλος, ἀντὶ δὲ πάντων
Μάργαρον αἰγλήεντα μέγαν ληΐσατο Χριστόν.

His addere licebit, plurima eſſe indicia eaque non contemnenda, quæ ſcriptorem hunc Nazianzeni *ſeculo addixerint : nimirum* primo *in loco, totus ferè eſt in controverſiis quæ eâ tempeſtate in Eccleſiâ verſabantur,* Origeniſtarum *intelligo,* Apollinariorum, & Eunomianorum *hæreſibus refellendis.* Secundo, *Authores ſolùm citat qui ante Quadringenteſimum annum à* Chriſto *inclaruê-*

re.

re. Demum *scripti ipsius Character, nobilissimorum ingeniorum feracissimum illud seculum sapit; ubi Ethnicismus jam expiraturus ultimos suos conatus videtur edidisse, & sub* Hieroclis, Plotini, Iamblici, Porphyrii, *& reliquorum, qui ab* Eunapio *memorantur, præsidiis, Philosophiam Christianismo opposuit: Ut ex alterâ parte eâdem tempestate auspiciis non minoribus, ab* Athanasio, Basilio, Ephremo *Syro*, Nysseno, Nazianzeno, Epiphanio *idem Christianismus Philosophiæ etiam suppetiis defendebatur. Sed in re tam lubricâ certi aliquid statuere, nimiæ esset audaciæ; præsertim quando nihil prohibet, plures fuisse* Nemesios, *eosque Philosophos & Christianos, circa* Nazianzeni *tempora. Certè in* Isidori Pelusiotæ *scriptis*, Nemesii *etiam cujusdam mentionem occurrere, & quinque Epistolas nomini isti dicatas reperiri, satis constat; scil.* Νεμεσίῳ lib. 2. Ep. 134. lib. 4. Ep. 33. & lib. 5. Ep. 36. Νεμεσίῳ Πραίτωρι lib. 1. Ep. 44. & demum Νεμεσίῳ Μαγιστριανῷ lib. 4. Ep. 81. *Quæ quidem*

dem utrùm unum aliquem, an diverſos deſignent; an ad authorem noſtrum ullatenùs ſpectent, aliorũ ſit judicium: Mihi quidem, ut quæ entiam liberè eloquar, veriſimillimum prorſus videtur, Nemeſium *hunc noſtrum vixiſſe demum appetente quarto ſeculo, ſcil. ante aut* Neſtorii *aut* Eutychetis *tempora; hoc eſt, antequam* Paulus Emeſi *ſediſſet; eum intelligo, qui adverſus* Neſtorium *re ſtrenuè geſtâ eo nomine à* Cyrillo Alexandrino *cumulatiſſimè laudari meruit, & ab Hiſtoricis Eccleſiaſticis paſſim celebrari. Hujus rei indicium non leve ſtatuo, quod cum* cap. 3. περὶ ἑνώσεως ψυχῆς καὶ σώματος *verba facturo, de Hypoſtaticâ Unione Deitatis cum Humanitate in Perſonâ Servatoris noſtri mentio incidiſſet; contrà* Eunomium *apertè diſputat his verbis,* καθαρῶς ἀσώματος φύσις χωρεῖ μὲν ἀκωλύτως διὰ πάντων, δι᾽ αὐτῆς δὲ οὐδέν, ὥστε τῷ μὲν χωρεῖν διὰ πάντων ἡνῶσθαι, τῷ δὲ μηδὲν δι᾽ αὐτῆς, μένειν ἄμικτον καὶ ἀσύγχυτον. *Quæ quidem, ſi eâ tempeſtate* Neſtorius *aut* Eutyches *dogmata ſua evulgâſſent, multò opportuniùs adverſus ipſos fuiſſent intentata;*

quippe

quippe qui altioris longè subsellii Hæresiarchæ, & Eunomium *multis Parasangis antegressi, totum ferè Christianum orbem, Orientem præsertim, turbavêre. Et quidem pauculis istis quæ laudavi verbis, utriusque istius nefariæ Hæreseos jugulum ipsum manifestè petitur. Cum enim* Nestorii *venenum in hoc poni asserebat* Ephesina Synodus, *quòd naturam humanam divinæ* ἑνωθῆναι κατὰ σχέσιν *dixerit: ait* Nemesius, *reali intimoq; nexu conjungi,* ὃ μὴ χωρεῖ διὰ πάντων ἡνῶσθαι. *Quinimò quando è contrà,* Eutyches *Domini nostri naturas omninò confunderet, ipsissimis* Nemesii *verbis* Synodus Chalcedonensis *decernit, quòd sit* ἄμικτος καὶ ἀσύγχυτος : *quod pariter dicendum de omissâ penitus in longâ de libero arbitrio disputatione* Pelagianismi *mentione. Quanquam enim in Occidente potissimum grassata est illa Pestis, reliquas tamen orbis Christiani regiones utiq; afflaverat; siquidem anno* Christi 415. *Synodus in* Pelagii *&* Celestii *causa* Diospoli Palæstinæ *celebrabatur: maturius etiam* Hierosolymis, *si Orosio*

fides

fides in libello de arbitrii libertate *ita testanti.*

Quin & mantissæ loco addere licebit, siquidem post quartum seculum προϋπάρξεως *dogma malè in Ecclesiâ audire cœpit, & tandem* Justiniani *ævo à* Synodo Constantinop. *prorsus damnabatur; fieri non potest ut ità securè de illo philosopharetur* Nemesius, *si quidquam eâ ex parte, illâ tempestate quâ is scripserat, fuisset definitum.*

Sed de Authore nostro hactenus; de scripto ipso nonnulla supersunt dicenda. Et quidem si Lectionis varietas, verborum delectus, rationum pondus, judicii tenor, methodi ordo, disputandi Acumen, argumenti demùm dignitas, & (quod ad gratiam ineundam non levis est momenti) summa cum rebus nostris necessitudo, tractatum aliquem Lectoribus suis conciliare poterit; utiq; hic fuerit longè commendatissimus.

Unicum vel adhuc omisi, hoc tamen seculo minimè prætereundum; si in Philosophiâ Naturali, Medicinâ, & Anatome, in-

venta nova ad palatum faciant, nec hâc ex parte destituimur. Habemus hic præsto, & jure merito pro nostris vendicamus ea, propter quæ pridiani aliquot in re literaria Heröes cristas erigunt, & æternitatem nominibus suis spondent postulantque. Doctissimus Sylvius *in Disputationibus medicis non ita pridem editis, cum adversariis quibusdam satis acriter contendit, utri ex iis Hypotheseos cujusdam laus & decus*, de usu bilis in corporibus animantiũ, *debeatur. Ut pax deinceps inter eos componi possit, sciant velim, rem totam ab Authore nostro, ante mille & tercentum fere annos, non propositam modò sed & accuratè enarratam; cap. nimirum* 28. p. 225. *Si hæc autem leviora videantur, quid demùm dicemus si ratio Circulationis sanguinis, in quo uno invento seculum hoc tantopere se effert,* Nemesio *dudùm sit agnita, verbisque satis signantibus adumbrata? Consulat Lector* cap. 24. p. 209. *& dijudicet num temerè hæc dicantur. A pluribus recensendis supersedeo; hoc tantum nunc agimus quod Propolæ faciunt qui Atta-*

licas vestes, & Milesia Peristromata venalia proponunt: Tapetis alicujus oras fimbriamque ostendimus, non volumina omnia objicimus, & explicamus. Audacter dixerim, quisquis Hypomnema hoc non prorsùs negligenter evolverit, eum plurima reperturum, eaque non levis momenti, quæ apud Neotericos Magistros (quibus solenne habetur scribere semper, nunquam legere) omnino nova videbuntur.

Quod ad editionem ipsam attinet, breviter profiteor me id egisse, ut librum egregium, paucis admodum cognitum, & aut situ tenebrisque obsitum, aut saltem in Patrum Bibliotheca *sub arctâ Custodiâ habitum, & servilem in morem catenatum, libertate donarem; & studiosæ Juventutis familiari convictui commendatum redderem. Quinimo luxatum eum, sæpiusque mutilum, duorum MS. ope, necnon Authorum collatione, quos aut ipse passim laudat, aut qui ipsum compilarunt, subinde restituerem; recensitâ aliquando (ubi res id maximè postulabat, & per otium licuit) latinâ versione: adjectis etiam quibusdam*

Annotationibus; quæ omnia quanti sint pretii, nostrum non fuerit pronunciare. Is certè erat Author noster, qui Editoris diligentissimi curas exigeret: non quales meæ fuerant, aliorum arbitriis perpetuò obnoxiæ, & proinde intercisæ semper & desultoriæ. At æqui bonique consulat Amicus Lector, *& inter legendum sæpius meminerit, suam hic ubique rem agi; scil. hic loci exhiberi, non* Cartesianum *Automaton, fictilem testam, ligneamve machinam, quæ seculi hujus* Promethei *& fabriles* Dædali *finxêre; sed vivam Dei viventis imaginem, numinis omnipotentis Ectypum; quæ mundi Architectum condere, virumq; Christianum describere, non dedeceret. Alii ad speculum se contemplentur, palpebras intingant, dentes instaurent, faciem medicentur, capillitium, duplici nomine alienum, vexent torqueantque; Tu interim,* bonæ mentis Candidate, *ad politissimum hoc* κάτοπτρον *teipsum exigas, corporis opes, animæ prærogativas, naturæ universæ dotem, in tabulas atque censum referas: pu-*

deat-

deatque divinum Animal, summi Numinis, Mundi universi, quodque illis proximum, sui-ipsius contemplationi natum; ad brutorum studia, & delectamenta descendere. Quin dignam natalibus sumas superbiam; divitiis, honoribus, voluptatibus, corporisque illecebris quibuscunque insuper habitis, veritatem & virtutem ambias unicè & consecteris. Tantum Te in scientiâ profecisse credas, quantum in moribus fueris emendatior; eousque doctum, in quantum bonum; ita Philosophum, ut Christianum. Parentes quidem nostri præposterâ gulâ, priusquam vitæ arborem delibassent, scientiæ fructus devorantes, mortem sibi posterisque suis accersivêre; Nos vice versâ scientiarum surculos vitæ arbori inserentes, non innocuas modò sed & salutares dapes, imò æternitatem ipsam Epulabimur.

NEMESIUS

EPISCOPUS EMESENUS

DE

NATURA HOMINIS.

ΝΕΜΕΣΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΕΜΕΣΗΣ A

Περὶ φύσεως ἀνθρώπου.

Κεφ. α'.

ΤΟΝ ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς νοερᾶς καὶ σώματος ἄρι-
στα κατεσκευάσθαι καὶ οὕτω καλῶς, ὡς οὐκ ἐνε- B
δέχετο ἄλλως γενέσθαι καὶ συνεστάναι, πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς
ἀνδράσιν ἔδοξε. τοῦ δὲ νοερὰν λέγεσθαι τὴν ψυχὴν ἀμφι-
βολίαν ἔχοντος πότερον προσελθὼν ὁ νοῦς τῇ ψυχῇ ὡς ἄλ-
λος ἄλλῃ νοερὰν αὐτὴν ἐποίησεν, ἢ τὸ νοερὸν ἀφ' ἑαυτῆς ἡ
ψυχὴ καὶ φύσει κέκτηται, καὶ τοῦτό ἐστιν αὐτῆς τὸ κάλλιστον μέ- Γ
ρος ὡς ὀφθαλμὸς ἐν σώματι· τινὲς μὲν ὧν ἐστι καὶ Πλωτῖ-
νος, ἄλλην εἶναι τὴν ψυχὴν καὶ ἄλλον τὸν νοῦν δογματί-
σαντες, ἐκ τριῶν τὸν ἄνθρωπον συνεστάναι βούλονται, σώ-
ματος, καὶ ψυχῆς, καὶ νοῦ. οἷς ἠκολούθησε καὶ Ἀπολλινάριος
ὁ τῆς Λαοδικείας γενόμενος ἐπίσκοπος. τοῦτον γὰρ πηξά- Δ
μενος τὸν θεμέλιον τῆς οἰκείας δόξης καὶ τὰ λοιπὰ προσ-
ῳκοδόμησε κατὰ τὸ οἰκεῖον δόγμα. τινὲς δὲ οὐ διέστειλαν
ἀπὸ τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν· ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἡγεμο-
νικὸν εἶναι τὸ νοερὸν ἡγοῦνται. Ἀριστοτέλης δὲ τὸν μὲν δυνά-
μει νοῦν συγκατεσκευάσθαι τῷ ἀνθρώπῳ, τὸν δὲ ἐνεργείᾳ E
θύραθεν ἡμῖν ἐπεισιέναι δοξάζει· οὐκ εἰς τὸ εἶναι καὶ
τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἀνθρώπου συντελοῦντα, ἀλλ' εἰς προ-
κοπὴν τῆς τῶν φυσικῶν γνώσεως καὶ θεωρίας συμβαλ-
λόμενον. κομιδῇ γοῦν ὀλίγους τῶν ἀνθρώπων καὶ μόνους

τοὺς

NEMESII EPISCOPI EMESENI DE NATURA HOMINIS.

CAP. I.

HOMINEM ex animo intelligente, & corpore rectiſſimè conſtructum eſſe, atque ita quidem rectè ut aliter fieri, ac cohærere non poſſit, multi, iique boni viri exiſtimarunt. Sed cum hoc habeat controverſiam, quod intelligens animus dicatur, utrum intelligendi vis ad animum, velut diſpar quædam natura, ad diſparem naturam accedens, intelligentem eum efficiat: an intelligentiam à ſeipſo, atque ſuapte natura habeat, atque ut corporis oculus, ita hæc ejus pulcherrima pars ſit: aliqui in quibus eſt *Plotinus*, aliud eſſe animum, aliud intelligentiam ſtatuentes, ex tribus hominem conſtare volunt, corpore, animo, intelligentia. Quos etiam *Apollinarius* ſecutus eſt, *Laodiceæ* Epiſcopus: nam hoc opinionis ſuæ jacto fundamento, reliqua ſuo dogmati convenienter aſtruxit. Nonnulli non ſepararunt ab animo intelligentiam, ſed in ea principatum eſſe animæ opinantur. *Ariſtoteles* vero eam quidem intelligentiam quæ poteſtate eſt, unà cum homine fabricatam putat: ſed eam quæ actu eſt, extrinſecus ſe inſinuare nobis, neque ad eſſentiam hominis, ſed ad progreſſionem cognitionis, & contemplationis rerum naturalium conferre. Nam paucos admodum homines,

Quot quibuſq; partibus homo conſtat diverſæ ſententia.

& eos solos qui se philosophiæ dediderunt, intelligentiam actu habere confirmat. At *Plato* quod in homine præstantissimum est intuens, eoque nos ad unius animi divinitatem curamq; convertens, non quod ex corpore & animo junctum est, sed animum ipsum tali corpore utentem, hominem esse dicit: scilicet ut animum nos esse credentes, spretis & contemptis cupiditatibus corporis, utpote quæ hominis non sint, quà homo est, sed primario loco animalis, secundario hominis, (quoniam & animal homo est) sola animi bona, virtutes, & pietatem persequamur. Neque tamen certè inter omnes non constat animum corpore potiorem esse, cum ab hoc corpus velut instrumentum moveatur, Declarat hoc perspicuè mors, siquidem anima sejuncta, omnis motus & muneris expers corpus manet: non aliter atque artifice remoto nullo motu cieri possunt instrumenta. Jam vero illud nemo est qui ignoret, hominem & cum inanimis convenire, & bestiarum vitæ esse participem, & cum ratione præditorum mente quadantenus conjungi. Nam cum inanimis quidem, convenit in corpore, & quatuor elementorum temperatione. Cum stirpibus, & in his ipsis, & in altrice & procreatrice anima. Cum rationis expertibus non solum in his omnibus, sed etiam in motu interiore, in appetitu, in ira, denique in sentiendi, spirandique facultate. Hæc enim omnia, communia sunt hominum, & rationis expertium, etsi non omnia omnium. Mente porrò, & ratione, cum corporis expertibus,

Inter omnes convenit animum corpore potiorem esse.

Quatenus homo cum aliis rebus convenit; & quasi sequester diffidentibus interponitur.

Α τοὺς φιλοσοφήσαντας τὸν ἐνεργείᾳ νοῦν ἔχειν διαβεβαι-
οῦται. Πλάτων δὲ οὐ λέγει τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸ συναμ-
φότερον, ψυχὴν καὶ σῶμα, ἀλλὰ ψυχὴν σώματι τοι-
ῷδε χρωμένην, τὸ ἀξιοπρεπέστερον φανταζόμενος τὸν κατὰ
τὸν ἄνθρωπον, καὶ αὐτόθεν ἡμᾶς ἐπιστρέφων πρὸς τὴν
Β τῆς ψυχῆς μόνης θειότητα καὶ ἐπιμέλειαν, ἵνα τὴν ψυ-
χὴν ἑαυτοὺς εἶναι πιστεύοντες τὰ τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ
μόνα διώκωμεν, τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν εὐσέβειαν, καὶ μὴ τὰς
τοῦ σώματος ἐπιθυμίας ἀγαπήσωμεν, ὡς οὐχ οὔσας ἀνθρώ-
που ᾗ ἄνθρωπος, ἀλλὰ ζώου μὲν προηγουμένως, ἀνθρώ-
Γ που δὲ ἑπομένως, ἐπειδὴ καὶ ζῷον ὁ ἄνθρωπος. καὶ ἄλλως
δὲ κυριωτέρα τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ πᾶσιν ἀνθρώποις εἶναι
καθωμολόγηται, ὑπὸ ταύτης γὰρ ὡς ὀργάνου κινεῖται τὸ
σῶμα. δηλοῖ δὲ ὁ θάνατος· χωρισθείσης γὰρ τῆς ψυχῆς
ἀκίνητον μένει τὸ σῶμα παντελῶς καὶ ἀνενέργητον, ὡς
Δ τεχνίτου χωρισθέντος ἀκίνητα μένει τὰ ὄργανα. γνώριμον
δὲ ὅτι καὶ τοῖς ἀψύχοις κοινωνεῖ, καὶ τῆς τῶν ἀλόγων μετέχει
ζωῆς, καὶ τῆς τῶν λογικῶν μετείληφε νοήσεως. κοινωνεῖ γὰρ
τοῖς μὲν ἀψύχοις κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὴν ἀπὸ τῶν τεσσά-
ρων στοιχείων κρᾶσιν. τοῖς δὲ φυτοῖς κατά τε ταῦτα καὶ τὴν
Ε θρεπτικὴν καὶ σπερματικὴν δύναμιν. τοῖς δὲ ἀλόγοις καὶ ἐν
τούτοις μέν, ἐξ ἐπιμέτρου δὲ κατά τε τὴν καθ᾽ ὁρμὴν κίνησιν
καὶ κατὰ τὴν ὄρεξιν καὶ τὸν θυμὸν καὶ τὴν αἰσθητικὴν καὶ
ἀναπνευστικὴν δύναμιν· ταῦτα γὰρ ἅπαντα κοινὰ τοῖς
ἀνθρώποις καὶ τοῖς ἀλόγοις ἐστίν, εἰ καὶ μὴ πᾶσι πάντα.

συν-

συνάπτεται δὲ διὰ τοῦ λογικοῦ ταῖς ἀσωμάτοις καὶ νοεραῖς φύ- A
σεσι λογιζόμενος καὶ νοῶν καὶ κρίνων ἕκαστα, καὶ τὰς ἀρετὰς με-
ταδιώκων, καὶ τῶν ἀρετῶν τὸν κολοφῶνα τὴν εὐσέβειαν ἀσπαζό-
μενος. διὸ καὶ ὥσπερ ἐν μεθορίοις ἐστὶν αἰσθητικῆς καὶ νοητῆς οὐ-
σίας, συναπτόμενος κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὰς σωματικὰς δυ- B
νάμεις τοῖς ἄλλοις ζώοις καὶ τοῖς ἀψύχοις, κατὰ δὲ τὸ λογικὸν
ταῖς ἀσωμάτοις οὐσίαις, ὡς εἴρηται πρότερον. ὁ γὰρ δημι-
ουργὸς ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον ἔοικεν ἐπισυνάπτειν ἀλλήλαις
τὰς διαφόρους φύσεις, ὥστε μίαν εἶναι καὶ συγγενῆ τὴν πᾶσαν
κτίσιν. ἐξ οὗ μάλιστα δείκνυται εἷς ὢν ὁ πάντων τῶν
ὄντων δημιουργός. οὐ γὰρ μόνον ἥνωσε τὴν ὕπαρξιν τῶν κατὰ Γ
μέρος ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ ἕκαστα πρὸς ἄλληλα συνήρ-
μοσεν οἰκείως. ὥσπερ γὰρ ἐν ἑκάστῳ τῶν ζώων ἥνωσε τὰ
ἀναίσθητα τοῖς αἰσθητικοῖς, ὀστοῦν καὶ πιμελὴν καὶ τρί-
χας καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἀναίσθητα τοῖς αἰσθητικοῖς νεύροις καὶ
σαρξὶ καὶ τοῖς ὁμοίοις, καὶ ἐποίησεν ἐξ ἀναισθήτων καὶ αἰσθητι- Δ
κῶν συγκείμενον τὸ ζῶον, καὶ οὐ μόνον συγκείμενον, ἀλλὰ
καὶ ἓν ὂν ἀπέδειξεν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης κατ' εἶδος κτί-
σεως πεποίηκε συνάπτων ἀλλήλοις τῇ κατ' ὀλίγον οἰκειό-
τητι καὶ παραλλαγῇ τῆς φύσεως· ὡς μὴ κατὰ πολὺ διεστάναι
τὰ πάντη ἄψυχα τῶν ἐχόντων φυτῶν τὴν θρεπτικὴν δύναμιν, E
μηδ' αὖ ταῦτα τῶν ἀλόγων καὶ αἰσθητικῶν ζώων, μήτε
μὴν τὰ ἄλογα τῶν λογικῶν ἀπηλλοτριῶσθαι πάντη
καὶ ἀσύμβατα καὶ ἄνευ δεσμοῦ τινος εἶναι συμφυοῦς καὶ φυ-
σικοῦ. διαλλάττει μὲν γὰρ λίθος λίθου δυνάμει τινί, ἀλλ'

bus, & intelligentibus naturis conjungitur, cum ratiocinetur & intelligat & judicet omnia,& cum cæteras virtutes ſequatur, tum pietatem, in quâ virtutum omnium ſumma eſt,amplexetur. Quapropter velut in confinio eſt ſenſum moventis,& quæ mente comprehenditur naturæ, quod, (ut jam explicatum eſt) corpore, & corporis facultatibus ad cætera animalia, & inanima; ratione ad corpore vacantes ſubſtantias accedat. Nam hujus pulcherrimæ fabricæ opifex & ſator videtur ſenſim diſpares invicem naturas aptaſſe, ut unum eſſent omnia & inter ſe cognatione quadam tenerentur. Ex quo maximè unum eſſe qui univerſitatem rerum procreaverit,oſtenditur. Non enim ſolum junxit ſingulatim individua, ſed etiam omnia quæ ubique ſunt aptè inter ſe compoſuit. Sicut enim in unoquoque animali, quæ ſenſu carent, os, adipem, pilos, & alia ejuſdem generis, cum iis quæ ſenſum habent, nervis, carnibus, & ſimilibus conjunxit: & ex his utriſque animal conflavit; neq; conflavit ſolum, ſed etiam unum effecit: ſic in reliquis rebus, cujuſcunque ſint ſpeciei fecit, eaſque naturæ cùm ſimilitudine, tùm diſcrepantia, pedetentim procedente inter ſe conſtruxit, ut neque multum quæ prorſus ſunt inanima, à ſtirpibus quæ nutrientem habent animam, diſſideant: neq; rurſus hæ à beſtiis, & reliquis animantibus quæ animâ ſentiente inſtructa ſunt: neque porro beſtiæ, ab intelligentibus naturis planè dejungantur, nulloque cum eis fœdere & inſito naturaliq; vinculo colligentur. Lapis enim à lapide differt vi quadam ſed Magnes

Rerum nexus & cognatio unum Opificem totius fabricæ profitetur.

lapis

lapis à natura & vi cæterorum lapidum discessisse videtur, cùm ferrum ad se perspicuè trahat & contineat, idque velut alendi sui causa facere videatur. Neque id in uno ferro efficiat, sed etiam aliud per aliud cohibeat, quod omnibus sibi adhærescentibus, vim suam impertiat. Itaque etiam ferrum tenetur à ferro, cum ipsum à Magnete continetur. Deinceps ædificator mundi Deus à stirpibus ad animalia transiens, non protinus ad gradiendi sentiendique vim devenit, sed gradatim eò & concinnè progressus est. Pinnas enim, & urticas marinas, velut sentientes arbores effecit, quoniam eas in mari instar stirpium suis radicibus defixit, & testis quasi lignis circumdedit, & non secus ac si stirpes essent, immobiles jussit consistere: tangendi tamen sensum iis largitus est, qui communis est omnium animalium: ut, cum stirpibus, hoc ipso quod fixæ, & stabiles sunt; cum animalibus, ob tangendi sensum, societate teneantur. Nam spongiam, etsi ad saxa inhæret, & contrahi, & aperiri, aut potius dilatari cum senserit aliquid accedere, ab *Aristotele* est traditum. Quocirca hæc omnia eruditi juncto ex animali & stirpibus nomine ζωόφυτα usurpant. Porrò autem ad pinnas, & id genus alia, adjunxit ea quæ commeant quidem de uno loco in alium, at longè procedere nequeunt, sed circa unum eundemque locum volutantur. Hujus generis sunt pleraque quibus testa pro tegmine est, & quæ terræ intestina nominantur. Atque ita

paulatim

Α ἡ μαγνῆτις λίθος ἐξεληλυθέναι δοκεῖ τὴν τῶν ἄλλων λί-
θων φύσιν τε καὶ δύναμιν ἐν τῷ περιφανῶς ἕλκειν πρὸς
ἑαυτὴν καὶ κατέχειν τὸν σίδηρον ὥσπερ τροφὴν αὐτὸν ποι-
ήσασθαι βουλομένη· καὶ μὴ μόνον ἐφ' ἑνὸς σιδήρου τοῦτο ποιεῖν,
ἀλλὰ καὶ ἄλλον δι' ἄλλου κατέχειν τῷ μεταδιδόναι τοῖς ἐχο-
Β μένοις πᾶσι τῆς δυνάμεως ἑαυτῆς· κατέχει γοῦν καὶ ὁ σίδη-
ρος σίδηρον ὅταν ὑπὸ τῆς μαγνῆτιδος ἔχηται. Εἶτα
πάλιν ἑξῆς ἀπὸ τῶν φυτῶν ἐπὶ τὰ ζῶα μετιών, οὐκ
ἀθρόως ἐπὶ τὴν μεταβατικὴν καὶ αἰσθητικὴν ὥρμη-
σε φύσιν· ἀλλ' ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον ἐμμελῶς ἐπὶ ταύ-
Γ την προῆλθε. τὰς γὰρ πίννας καὶ τὰς ἀκαλύφας ὥσ-
περ αἰσθητικὰ δένδρα κατεσκεύασεν. ἐρρίζωσε μὲν γὰρ
αὐτὰς ἐν τῇ θαλάσσῃ δίκην φυτῶν· καὶ ὥσπερ ξύλα τὰ
ὄστρακα περιέθηκε καὶ ἔστησεν ὥσπερ φυτά. αἴσθησιν δὲ αὐτοῖς
ἐνέθηκε τὴν ἁπτικήν, τὴν κοινὴν πάντων ζώων αἴ-
Δ σθησιν, ὡς κοινωνεῖν τοῖς μὲν φυτοῖς κατὰ τὸ ἐρριζῶσθαι καὶ
ἑστάναι, τοῖς δὲ ζώοις κατὰ τὴν ἁφήν. τὸν γοῦν σπόγγον
καίτοι προσπεφυκότα ταῖς πέτραις καὶ συστέλλεσθαι καὶ
ἀνοίγεσθαι ἢ μᾶλλον ἐκτείνεσθαι ὅταν προσιόντος αἴσθηται
τινός, Ἀριστοτέλης ἱστόρησε. Διὸ τὰ τοιαῦτα πάντα ζωόφυ-
Ε τα καλεῖν ἔθος ἔχουσιν οἱ σοφοί. πάλιν δὲ ταῖς πίνναις καὶ
τοῖς τοιούτοις συνῆψε τὴν τῶν μεταβατικῶν μὲν ζώων γέ-
νεσιν, μακρὰν δὲ προελθεῖν μὴ δυναμένων, ἀλλ' αὐτό-
θεν αὐτοῦ κινουμένων. τοιαῦτα δέ ἐστι τὰ πλεῖστα τῶν ὀστρα-
κοδέρμων καὶ τὰ καλούμενα τῆς γῆς ἔντερα. Εἶθ' οὕτως κατὰ
μέρος

μέρος προστιθεὶς τοῖς μὲν αἰσθήσεις πλείους, τοῖς δὲ τὸ μεταβατικὸν ἐπιπλεῖστον, εἰς τὰ τελειότερα τῶν ἀλόγων ζώων κατήντησε· λέγω δὲ τελειότερα τὰ πάσας ἔχοντα τὰς αἰσθήσεις καὶ προϊέναι μακρὰν δυνάμενα. πάλιν δὲ μεταβαίνων ἀπὸ τῶν ἀλόγων ἐπὶ τὸ λογικὸν ζῷον τὸν ἄνθρωπον οὐδὲ τοῦτο ἀθρόως κατεσκεύασεν, ἀλλὰ πρότερον καὶ B
τοῖς ἀλόγοις ζώοις φυσικάς τινας συνέσεις καὶ μηχανὰς καὶ πανουργίας πρὸς σωτηρίαν ἐνέθηκεν, ὡς ἐγγὺς λογικῶν αὐτὰ φαίνεσθαι. καὶ οὕτως τὸ ἀληθὲς λογικὸν ζῷον τὸν ἄνθρωπον προεβάλετο. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς φωνῆς ζητῶν εὑρήσεις, ἐξ ἁπλῆς καὶ μονοειδοῦς τῆς ἵππων καὶ βοῶν Γ
ἐκφωνήσεως κατὰ μέρος εἰς ποικίλην καὶ διάφορον παραχθεῖσαν τὴν τῶν κοράκων καὶ μιμηλῶν ὀρνέων φωνήν, ἕως εἰς τὴν ἔναρθρον καὶ τελείαν τοῦ ἀνθρώπου κατέληξεν· πάλιν τε τὴν ἔναρθρον διάλεκτον ἐξῆψε τῆς διανοίας καὶ Δ
τοῦ λογισμοῦ, ἐξάγγελον ποιήσας αὐτὴν τῶν κατὰ νοῦν κινημάτων. καὶ οὕτω πᾶσι πάντα μουσικῶς συνήρμοσε καὶ συνέδησε καὶ εἰς ἓν συνήγαγε τά τε νοητὰ καὶ τὰ ὁρατὰ διὰ μέσης τῆς τῶν ἀνθρώπων γενέσεως. Διὸ καὶ καλῶς ὁ Μωϋσῆς τὴν δημιουργίαν ἐκτιθέμενος τελευταῖον ἔφησε E
τὸν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι. οὐ μόνον ὅτι πάντων δι᾽ αὐτὸν γινομένων, ἀκόλουθον ἦν πρότερον τὰ πρὸς τὴν χρῆσιν αὐτοῦ παρασκευασθῆναι, καὶ οὕτως αὐτὸν τὸν χρησόμενον παραχθῆναι, ἀλλ᾽ ὅτι νοητῆς γινομένης οὐσίας καὶ πάλιν ὁρατῆς, ἔδει γενέσθαι τινὰ καὶ σύνδεσμον ἀμφοτέρων, ἵνα ἓν ᾖ τὸ πᾶν

paulatim aliis plures sensus, aliis vim progrediendi longiùs tribuens, ad bestias perfectiores pervenit: dico autem perfectiores, quæ omnes habent sensus, & longè possunt procedere. Inde à bestiis ad animal rationis compos, hoc est, hominem progrediens, non continuò eum genuit, sed prius etiam brutis animantibus naturalem quandam prudentiam, & artificium, & calliditatem incolumitatis ipsorum causa dedit, ut propinqua ratione utentibus animalibus viderentur. Ac tum demum illud animal quod verè rationis esset particeps hominem procreavit. Eandem progressionis rationem in sonis vocum, si quis quærat, inveniet: ex simplici scilicet & uniusmodi equorum & boum voce minutatim ad variam & differentem corvorum & imitatricium avium vocem esse deductos, quoad explanato & perfecto sunt hominum sermone terminati. Explanatam autem & distinctam vocem ex cogitatione & ratione aptam esse voluit, quòd eam ut animi sensus interpretaretur, effinxit. Ita omnia omnibus concinnè aptavit, & colligavit, & per hominis procreationem ea quæ intelligentia comprehenduntur & quæ sensu accipiuntur in unum contraxit, atq; conjunxit. Quare rectè *Moyses* mundi ædificationem exponens, ultimò dixit hominem esse factum, non solùm quòd cum omnia propter ipsum essent condita, oportebat primum quæ ad usum illius pertinebant parata esse; deinde eum qui eis usurus esset produci, sed etiam quoniam cùm & quæ ratione & quæ cernendi sensu natura percipitur facta esset, oportebat esse quoddam

Cur homo ultimo loco creatus.

quoddam vinculum utriuſque, ut unum eſſet hoc univerſum, ſibique conſentiens, nec à ſeipſo alienum. Proinde homo genitus eſt, animal quod utramque naturam conjungeret. Ac ſapientia quidem ejus qui hunc orbem molitus eſt Dei, ut breviſſimè exponi potuit, hæc eſt. Itaque homo inter utriuſque naturæ, utentis ratione & expertis, fines interjectus, ſi corporis voluptatibus delinitus eas præoptaverit, beſtiarum vitam amplectetur, & in illis numerabitur, &
1 Cor. 15. *terrenus* ut loquitur *Paulus* vocabitur, audietque
Geneſ. 3. Pſalm. 48. illud: *Terra es & in terram reverteris*, &, *Comparatus eſt cum jumentis inſipientibus, & illorum ſimilis eſt effectus:* ſin deſpectis & pro nihilo ductis omnibus voluptatibus corporis, rationi paruerit, divinam & Deo acceptiſſimam, eamque quæ ad hominem præcipuè pertineat vitam ſequitur, & erit velut cœleſtis, ut literis ſanctis eſt proditum. *Qualis terrenus, tales ter-*
1 Cor. 15. *reni, qualis cœleſtis, tales cœleſtes.* Eſt autem naturæ ratione utentis hoc caput, fugere & aversari quæ mala ſunt; ſequi & expetere contraria.

Bonorum ſpecies.

Bonorum porrò alia in animi & corporis ſocietate cernuntur, (nam & hæc ad animum velut utentem corpore referuntur) ut virtutes: alia animi ipſius per ſe nec egentis corpore ſunt propria, ut pietas in Deum & rerum cognitio. Itaque qui hominis quà homo eſt non animal tantum, vitam volunt degere, virtutes & religionem colunt. Quæ autem ad virtutes & religionem pertineant, poſtea perſpicietur cùm de anima & corpore diſſeruerimus. Cum enim nondum

A καὶ συμπαθὲς ἑαυτῷ, καὶ μὴ ἀλλότριον αὐτὸ ἑαυτοῦ. ἐγένετο
οὖν τὸ συνδέον ἀμφοτέρας τὰς φύσεις ζῶον ὁ ἄνθρωπος.
τὰ μὲν οὖν τῆς σοφίας τοῦ δημιουργοῦ συντόμως εἰπεῖν,
τοιαῦτα. ἐν μεθορίοις οὖν τῆς ἀλόγου καὶ λογικῆς φύσεως ὁ
ἄνθρωπος ταχθεὶς, ἐὰν μὲν ἐπὶ τὸ σῶμα ῥέψῃ καὶ τὰ τοῦ σώ-
B ματος πλέον ἀγαπήσῃ, τὸν τῶν ἀλόγων ἀσπάζεται βίον
καὶ τούτοις συναριθμηθήσεται, καὶ χοϊκὸς κληθήσεται κατὰ Παῦ-
λον, καὶ ἀκούσεται· γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, καὶ παρασυν-
εβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. ἐὰν δὲ
ἐπὶ τὸ λογικὸν χωρήσῃ καταφρονήσας τῶν σωματικῶν πα-
Γ σῶν ἡδονῶν, τὴν θείαν τε καὶ μακαριωτάτην ζωὴν μετέρχεται
καὶ τὴν ὡς ἀνθρώπου προηγουμένως καὶ ἔσται οἷος ὁ ἐπου-
ράνιος κατὰ τὸ εἰρημένον, οἷος ὁ χοϊκὸς τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοὶ,
καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. τῆς δὲ λογικῆς
φύσεως τὸ κεφάλαιόν ἐστι τὸ φεύγειν καὶ ἀποστρέφεσθαι τὰ
Δ κακὰ, μετιέναι δὲ καὶ αἱρεῖσθαι τὰ καλά. τῶν δὲ καλῶν
τὰ μέν ἐστι κατὰ κοινωνίαν ψυχῆς καὶ σώματος, ἐγγινομένων καὶ
τούτων ἐπὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἀναφορὰν διὰ ψυχῆς προσχρω-
μένης σώματι, ὡς αἱ ἀρεταί. τὰ δὲ τῆς ψυχῆς αὐτῆς καθ᾽
ἑαυτὴν μόνης μὴ προσδεομένης σώματος, ὡς ἡ εὐσέβεια
E καὶ ἡ τῶν ὄντων θεωρία. ὅσοι τοίνυν τὸν ἀνθρώπου βίον
ὡς ἀνθρώπου ζῆν προαιροῦνται, καὶ μὴ ὡς ζώου μόνον, τὰς
ἀρετὰς μετέρχονται καὶ τὴν εὐσέβειαν. τίνα δέ ἐστι τὰ τῶν
ἀρετῶν καὶ τίνα τὰ τῆς εὐσεβείας, ἐν τοῖς ἑξῆς διακρι-
θήσεται, ὅταν τὸν περὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἀποδῶ-

μεν

μὲν λόγον. οὐδέπω γὰρ ἐγνωσμένου τί ποτε ἡμῖν ἐστιν ἡ A
ψυχὴ κατ' οὐσίαν, οὐκ ἔστιν ἀκόλουθον περὶ τῆς ἐνεργείας
αὐτῆς διαλαμβάνειν. ἑβραῖοι δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐξ ἀρχῆς
οὔτε θνητὸν ὁμολογουμένως, οὔτε ἀθάνατον γεγενῆσθαί φασιν·
ἀλλ' ἐν μεθορίοις ἑκατέρας φύσεως, ἵνα ἂν μὲν τοῖς σω-
ματικοῖς ἀκολουθήσῃ πάθεσιν, περιπέσῃ καὶ ταῖς σωματι- B
καῖς μεταβολαῖς. ἐὰν δὲ τὰ τῆς ψυχῆς προτιμήσῃ καλὰ, τῆς
ἀθανασίας ἀξιωθῇ. εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν θνητὸν ἐποί-
ησεν ὁ Θεὸς, οὐκ ἂν ἁμαρτάνοντα θανάτῳ κατεδίκασε· τοῦ
γὰρ θνητοῦ θνητότητα οὐδεὶς καταδικάζει. εἰ δ' αὖ πά-
λιν ἀθάνατον, οὐδ' ἂν τροφῆς αὐτὸν ἐνδεᾶ κατεσκεύασεν. Γ
οὐδὲν γὰρ τῶν ἀθανάτων τροφῆς σωματικῆς δεῖται. οὐδ'
ἂν οὕτω ῥαδίως μετενόησε, καὶ τὸν γενόμενον ἀθάνατον θνη-
τὸν εὐθέως ἐποίησεν. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῶν ἁμαρτησάντων
ἀγγέλων τοῦτο φαίνεται πεποιηκὼς, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐξ
ἀρχῆς φύσιν ἀθάνατοι διέμειναν, ἄλλην τῶν ἡμαρτημέ- Δ
νων ἀπεκδεχόμενοι δίκην, ἀλλ' οὐ τὸν θάνατον. βέλτιον
οὖν ἢ τοῦτον τὸν τρόπον νοεῖν τὸ προκείμενον, ἢ ὅτι θνητὸς
μὲν κατεσκεύαστο, δυνάμενος δὲ ἐκ προκοπῆς τελειούμενος
ἀθάνατος γενέσθαι, τουτέστι δυνάμει ἀθάνατος. ἐπεὶ δὲ
οὐ συνέφερεν αὐτῷ πρὸ τῆς τελειώσεως γνῶναι τὴν φύ- E
σιν ἑαυτοῦ, ἀπηγόρευσεν αὐτῷ μὴ γεύσασθαι τοῦ ξύλου τῆς
γνώσεως. ἦσαν γὰρ, μᾶλλον δὲ εἰσὶν ἔτι καὶ νῦν δυνάμεις
ἐν τοῖς φυτοῖς μέγισται· τότε δὲ ὡς ἐν ἀρχῇ τῆς κοσμο-
ποιΐας ἀκραιφνεῖς οὖσαι ἰσχυροτάτην εἶχον τὴν ἐνέργειαν.

nondum ſit cognitum, quænam vis ſit & eſſentia animi noſtri, non convenit de uſu ejus agere & munere. Hebræi hominem ab initio neque planè mortalem, neq; planè immortalem genitum eſſe aiunt, ſed veluti in confinio caducæ & ſempiternæ naturæ eſſe poſitum, ſic ut ſi corporis affectionibus ſe dederet, corporis mutationibus ſubjiceretur: ſin animi bona anteponeret, ad immortalitatem traduceretur. Nam ſi hominem à primo ortu Deus mortalem procreaſſet, profectò non poſtquàm ſe peccato obſtrinxerat, mortis eum condemnaſſet. Nam mortalem quidem quis mortalitatis condemnat? Contrà ſi immortalem, neque alimenti egentem feciſſet: Nihil enim quod immortale eſt corporeum alimentum deſiderat: neque ita facilè pœnitentia ductus eum qui creatus eſſet immortalis, continuò mortalem effeciſſet. Neque enim in angelis qui peccarunt hoc fecit, ſed ut ab initio natura immortales ſunt creati: ita manſerunt, neque peccatorum ſuorum pœnam mortem, ſed aliud ſupplicii genus expectant. Quare vel hæc probanda ſententia eſt: vel dicendum mortalem quidem factum eſſe hominem, ſed qui ad perfectionem procedere, ac immortalitatem tandem conſequi poſſet. Quod hanc habet ſententiam, poteſtate hominem eſſe immortalem procreatum. Quoniam vero non conducebat illi ante partam perfectionem, noſſe naturam ſuam, ligno illi cognitionis interdixit: Erant enim & verò ſunt etiam nunc vires in his quæ è terra oriuntur maximè; verum tunc ut in exordio mundi, cum puræ & incorruptæ eſſent, erant

Homo in prima creatione nec immortalis nec mortalis.

Quoniam non conducebat ante partam perfectionem naturam ſuam cognoſcere, eſum arboris ſcientiæ prohibuit Deus.

erant efficacissimæ. Erat igitur fructus quidam qui delibatus, illi naturæ suæ cognitionem afferret. Nolebat autem Deus ipsum antequam perfectus & absolutus esset, nosse naturam suam, ne ubi multa sibi deesse cognosset, animi curam usui cultuique corporis posthaberet. Hanc ob causam ne cognitionis lignum attingeret, prohibuit. Verum ubi non obtemperasset, seque ipse cognovisset, & à perfectione remotus est, & quæ ad corpus usui essent, desideravit: Itaque statim quo se tegeret, quæsivit. Ait enim *Moyses, illum se esse nudum cognovisse.* Prius enim apud se non erat, & in suiipsius ignoratione versabatur. Cum igitur à perfectione esset rejectus, item ab immortalitate depulsus est: quæ tamen postea Dei beneficio recipietur. Post hunc casum concessum est ut carnibus vesceretur, cum prius solis iis quæ è terra nascerentur contentum esse jussisset: Ea enim in Paradiso erant. At desperata perfectione, de cætero ut quibus vellet frueretur indulsit. Cum autem ex corpore homo constet, omne porrò corpus ex quatuor elementis conflatum sit, necesse est quæ affectiones elementis conveniunt, easdem in hominem cadere, sectionem, commutationem, fluxum, quæ sunt solius corporis. Ac commutatio quidem in qualitate, fluxus in exinanitione perspicitur. Exhauritur enim semper animal cùm per aperta, tùm per occulta foramina qui pori dicuntur, de quibus posterius dicemus. Necesse igitur est paria iis quæ exhauriuntur summitti, aut morte dissolvi animal, inopia eorum quæ sufficiantur. quoniam autem

Carnibus vesci post lapsum indultum.

A ἣν δὴ καὶ ἀπόγευσις τινὸς καρποῦ γνῶσιν ἐμποιοῦσα τῆς οἰκείας φύσεως. οὐκ ἠβούλετο δὲ αὐτὸν ὁ Θεὸς πρὸ τῆς τελειώσεως γνῶναι τὴν οἰκείαν φύσιν, ἵνα μὴ γνοὺς ἑαυτὸν ἐνδεᾶ πολλῶν ὄντα, τῆς σωματικῆς ἐπιμεληθῇ χρείας καταλιπὼν τὴν τῆς ψυχῆς πρόνοιαν· καὶ διὰ ταύτην τὴν

B αἰτίαν ἐκώλυσεν αὐτὸν μεταλαμβάνειν τοῦ καρποῦ τῆς γνώσεως. παρακούσας δὲ καὶ γνοὺς ἑαυτόν, τῆς μὲν τελειώσεως ἐξέπεσε, τῆς δὲ σωματικῆς χρείας ἐγένετο· σκέπασμα γοῦν εὐθέως ἐπεζήτει· φησὶ γὰρ ὁ Μωϋσῆς ὅτι γυμνὸς ὢν ἔγνω. περίεργον δὲ ἐν ἐκστάσει αὐτὸν ἐποίησε καὶ ἐν ἀγνωσίᾳ ἑαυ-

Γ τοῦ. ἐκπεσὼν δὴ τῆς τελειώσεως, ἐξέπεσεν ὁμοίως καὶ τῆς ἀθανασίας ἣν ὕστερον ἀναλήψεται χάριτι τοῦ ποιήσαντος αὐτόν. μετὰ δὲ τὴν ἔκπτωσιν καὶ ἡ τῶν κρεῶν ἀπόλαυσις αὐτῷ συνεχωρήθη. πρότερον μὲν γὰρ τοῖς ἀπὸ γῆς μόνοις ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀρκεῖσθαι. ταῦτα γὰρ ἦν ἐν τῷ παραδείσῳ.

Δ ἀπεγνωσμένης δὲ τῆς τελειώσεως τῇ συγκαταβάσει λοιπὸν συνεχωρήθη τὰ τῆς ἀπολαύσεως· ἐπεὶ δὲ ἐκ σώματός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος· πᾶν δὲ σῶμα ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων συνέστηκεν, ἀνάγκη τούτοις τοῖς πάθεσιν περιπίπτειν αὐτὸν οἷς καὶ τὰ στοιχεῖα, τομῇ καὶ μεταβολῇ καὶ ῥύσει ἅπερ ἐστὶ

E μόνου τοῦ σώματος. μεταβολῇ μὲν τῇ κατὰ ποιότητα· ῥύσει δὲ τῇ κατὰ κένωσιν· κενοῦται γὰρ ἀεὶ τὸ ζῶον διά τε τῶν προδήλων πόρων καὶ διὰ τῶν ἀδήλων· περὶ ὧν ὕστερον ἐροῦμεν. ἀνάγκη τοίνυν ἢ τοῖς κενουμένοις ἀντεισφέρεσθαι τὰ ἴσα ἢ διαλύεσθαι τὸ ζῶον ἐνδείᾳ τῶν ἐπεισιόντων. ξηρῶν δὲ ὄντων καὶ

ὑγρῶν καὶ πνεύματος τῶν κενουμένων ἀνάγκη καὶ ξηρᾶς καὶ A
ὑγρᾶς προσδεῖσθαι τροφῆς τὸ ζῷον καὶ πνεύματος. ἔστι δὲ
ἡμῖν ἡ τροφὴ καὶ τὸ ποτὸν διὰ τῶν στοιχείων ἐξ ὧν καὶ συνε-
στήκαμεν. ἕκαστον γὰρ τῷ μὲν οἰκείῳ καὶ ὁμοίῳ τρέφεται· τῷ δὲ
ἐναντίῳ θεραπεύεται. τῶν δὲ στοιχείων τὰ μὲν προσεχῶς τε
ἅμα, τὰ δὲ καὶ διὰ μέσων τινῶν προσφερόμεθα· ὡς ὕδωρ B
ποτὲ μὲν καθ' ἑαυτό, ποτὲ δὲ καὶ διὰ μέσου τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἐλαίου καὶ
πάντων τῶν καλουμένων ὑγρῶν καρπῶν. οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστιν
οἶνος ἢ ὕδωρ ἐξ ἀμπέλου πεποιωμένον· ὁμοίως δὲ καὶ πυρὸς
μεταλαμβάνομεν, ποτὲ μὲν προσεχῶς ὑπ' αὐτοῦ θαλ-
πόμενοι, ποτὲ δὲ διὰ μέσων ὧν ἐσθίομεν ἢ πίνομεν· ἐν πᾶσι Γ
γὰρ ἢ πλείων ἢ ἐλάττων μοῖρα τοῦ πυρὸς ἐγκατέσπαρται.
Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ ἀέρος προσεχῶς μὲν ἀναπνέοντες
καὶ περικεχυμένον ἡμῖν ἔχοντες, καὶ ἐν τῷ ἐσθίειν καὶ πίνειν ἕλ-
κοντες. διὰ μέσων δὲ τῶν ἄλλων πάντων ὧν προσφερό-
μεθα. τῆς δὲ γῆς προσεχῶς μὲν ἡμεῖς οὐδαμῶς, διὰ μέσων δὲ Δ
τινῶν· γῆ μὲν γὰρ σῖτος γίνεται, σῖτον δὲ ἡμεῖς ἐσθίομεν. κόρυδοι
μὲν γὰρ καὶ περιστεραὶ πολλάκις καὶ πέρδικες τὴν γῆν σιτοῦνται.
ἄνθρωπος δὲ διὰ μέσων τῶν σπερμάτων καὶ τῶν ἀκροδρύων
καὶ τῶν σαρκῶν. ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον δι' εὐπρέπειαν, ἀλλὰ καὶ δι'
εὐαισθησίαν τὴν κατὰ τὴν ἁφήν, ἧ μάλιστα πλεονεκτεῖ E
πάντα τὰ ζῷα ὁ ἄνθρωπος, οὐ περιέθηκεν ἡμῖν οὔτε δέρμα
παχὺ ὡς τοῖς βουσὶ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς παχυδέρμοις, οὔτε
τρίχας μεγάλας καὶ πυκνὰς ὡς ταῖς αἰξὶ καὶ τοῖς προβάτοις
καὶ λαγωοῖς, οὔτε φολίδας ὡς τοῖς ὄφεσι καὶ τοῖς ἰχθύσιν
οὔτε

tem ſicca ſunt, & humida, & ſpiritus, quæ exhauriuntur, neceſſe eſt & ſicco & humido cibo indigeat animal, & ſpiritu. Cibus autem & potus per elementa nobis comparantur, ex quibus etiam concreti ſumus. Alitur enim unumquodque naturæ ſuæ accommodato & ſimili; curatur contrario. Elementorum verò partim proximè, partim aliis quibuſdam naturis intercedentibus aſſumimus, ut aquã aliquando per ſe, aliquando per vinum, oleum, & omnia quæ humidi fructus appellantur: Nihil enim aliud eſt vinum quàm aqua è vite certa quadam qualitate affecta. Similiter igne utimur aliquando proximè, dum ab eo caleſimus: aliquando per ea quæ edimus, vel bibimus: In omnibus enim vel magna vel parva ignis pars inſperſa eſt. De aëre idem ſentiendum eſt. Nam proximè quidem eo fruimur, quod reſpiramus, quod circumfuſum nobis habemus, quod in comedendo & bibendo ducimus: Per alias vero naturas omnes quibus alimur. Terrâ autem per ſe nos quidem nullo modo, ſed ſemper aliis quibuſdam interpoſitis veſcimur: Terra enim frumentum fit, frumentum autem nobis cibus eſt. Galeritæ enim & columbæ, ſæpè etiam perdices terram edunt. At homo per ſemina, arborum baccas, carnes. Sed quoniam non ſolum propter decentiam, ſed etiam propter tangendi ſenſus excellentiam, quo maximè omnibus animalibus homo præſtat, neq; corio nos obduxit, ut boves & cætera quæ craſſa cute veſtita ſunt: neque pilis magnis & denſis, ut capras, oves, lepores: neque cortice, ut ſerpentes & piſces: neque teſta molliore, ut carabos:

Similibus alimur, curamur contrariis.

Quare homo pluribus indigeat?

bos: neque pennis, ut aves: necessariò vestitu opus habuimus, qui cum iis quæ cæteris animantibus tribuit compensaretur. Atque hæ quidem causæ sunt cur alimento & amictu nobis opus sit. Tectum verò cùm iisdem de causis ob quas & vestitu & victu indiguimus, tùm maxime ad fugiendum ferarum impetum opus est. Medicos autem & curationem, propter malas temperationes qualitatum, & dissolutionem continuationis corporis, requirimus. Mutatio autem cum in qualitate fiat, necesse est per contrariam qualitatem ad aptam compositionem humorum, constitutionem corporis redigere. Non enim, ut opinantur quidam, medicis propositum est corpus concalefactum refrigerare, sed ad bonam temperationem reducere: Si enim refrigerarent, in contrarium morbum habitus corporis verteretur. Quare concluditur, homini cibo & potione opus esse, propter exinanitiones, & discussiones: vestitu, quoniam à natura nullo valido amictu munitus est: domo, propter malas temperationes aëris,& feras: curatione, ob mutationes qualitatum, & sensum qui corpori ingeneratus est. Si enim sensus nobis non adesset, neque doleremus, neque curationis indigeremus: Si autem non doleremus utique periremus, neque ignoratione mali morbum curaremus. Jam vero propter artes, & scientias, & utilitates quæ ab his manant, indigemus alter alterius opera, & idcircò unum in locum multi convenimus, & ad vitæ usus, res inter nos rationesque contrahimus. Quem conventum, & conjunctionem

Condendarum civitatum ratio.

ædium,

A οὔτε ὄστρακα ὡς ταῖς χελώναις καὶ τοῖς ὀστρέοις, οὔτε ἁπαλόστρακα ὡς τοῖς καράβοις, οὔτε πτέρυγας ὡς τοῖς ὀρνέοις, ἀναγκαίως ἐσθῆτος ἐδεήθημεν, τῆς ἀναπληρούσης ἐν ἡμῖν ὅπερ ἡ φύσις τοῖς ἄλλοις ἐδωρήσατο. διὰ ταῦτα μὲν οὖν τροφῆς καὶ ἐσθῆτος δεόμεθα. οἰκήσεως δὲ καὶ διὰ ταῦτα μὲν, δι᾽ ἃ καὶ
B ἐσθῆτος καὶ τροφῆς ἐδεήθημεν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ διὰ τὰς τῶν θηρίων ἀποφυγάς. διὰ δὲ τὰς δυσκρασίας τῶν ποιοτήτων καὶ τὴν λύσιν τῆς συνεχείας τοῦ σώματος, ἰατρῶν καὶ θεραπείας ἐν χρείᾳ κατέστημεν· τῆς δὲ μεταβολῆς κατὰ ποιότητα γινομένης, ἀνάγκη διὰ τῆς ἀντικειμένης ποιότητος εἰς τὸ σύμμετρον ἀναγαγεῖν τὴν
Γ κατάστασιν τοῦ σώματος. οὐ γὰρ ὡς οἴονταί τινες τὸ θερμανθὲν σῶμα καταψύξαι πρόκειται τοῖς ἰατροῖς, ἀλλ᾽ εἰς τὸ εὔκρατον μεταστῆσαι. εἰ γὰρ καταψύξειεν, εἰς τὴν ἐναντίαν περιΐσταται νόσον ἡ διάθεσις· χρεία τοίνυν ἀνθρώπῳ τροφῆς μὲν καὶ ποτοῦ διὰ τὰς κενώσεις καὶ διαφορήσεις· ἐσθῆτος δὲ διὰ τὸ μηδεμίαν
Δ ἔχειν ἐκ φύσεως ἰσχυρὰν περιβολήν. οἴκου δὲ διά τε τὰς δυσκρασίας τοῦ περιέχοντος καὶ διὰ τὰ θηρία· θεραπείας δὲ διὰ τὰς μεταβολὰς τῶν ποιοτήτων, καὶ τὴν αἴσθησιν τὴν ἐνδοθεῖσαν τῷ σώματι. εἰ γὰρ μὴ προσῆν ἡμῖν ἡ αἴσθησις, οὔτ᾽ ἂν ἠλγοῦμεν, οὔτ᾽ ἂν θεραπείας ἐδεήθημεν· μὴ ἀλγοῦντες δὲ διεφθάρημεν ἄν, ἐν ἀγνωσίᾳ τοῦ κακοῦ τὸ πάθος οὐκ ἰώμενοι. διὰ δὲ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς ἀπὸ τούτων χρείας, ἀλλήλων δεόμεθα· διὰ δὲ τὸ δεῖσθαι ἀλλήλων, εἰς ταὐτὸ πολλοὶ συνελθόντες κοινωνοῦμεν ἀλλήλοις κατὰ τὰς τοῦ βίου χρείας ἐν τοῖς συναλλάγμασιν· ἥντινα σύνο-

δον

ὅθεν καὶ τὴν συνοικίαν πόλιν ὠνομάσαμεν, ἵνα ἐγγύθεν καὶ μὴ πόρρωθεν τὰς ὠφελείας καρπώμεθα· φύσει γὰρ συναγελαστικὸν καὶ πολιτικὸν ζῶον γέγονεν ὁ ἄνθρωπος· εἷς γὰρ οὐδεὶς αὐτάρκης ἑαυτῷ πρὸς ἅπαντα. δῆλον οὖν ὡς αἱ πόλεις διὰ τὰ συναλλάγματα καὶ τὰ μαθήματα συνέστησαν. δύο δὲ τούτων πρεσβείων ὁ ἄνθρωπος ἐξαιρέτως ἔτυχε. καὶ γὰρ μόνος οὗτος συγγνώμης τυγχάνει μετανοῶν, καὶ τὸ σῶμα τούτου μόνου θνητὸν ὂν ἀπαθανατίζεται· καὶ τοῦ μὲν σωματικοῦ διὰ τὴν ψυχήν, τοῦ δὲ ψυχικοῦ διὰ τὸ σῶμα. μόνος γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῶν λογικῶν ἐξαίρετον ἔχει τὸ συγγνώμης ἐν τῷ μετανοεῖν ἀξιοῦσθαι. οὔτε γὰρ δαίμονες οὔτε ἄγγελοι μετανοήσαντες συγγνώμης ἀξιοῦνται. καὶ ἐν τούτῳ μάλιστα καὶ δίκαιος καὶ ἐλεήμων ὁ Θεὸς δείκνυταί τε καὶ λέγεται. τοῖς μὲν γὰρ ἀγγέλοις μηδὲν ἔχουσιν ἐπιμάλκασμα παρέλκον εἰς ἁμαρτίαν, ἀλλ' ἐλευθέροις οὖσιν ἐκ φύσεως τῶν σωματικῶν παθῶν τε καὶ χρειῶν καὶ ἡδονῶν, εἰκότως οὐδεμία δίδοται συγγνώμη μετανοοῦσιν· ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐ μόνον ἐστὶ λογικόν, ἀλλὰ καὶ ζῶον. αἱ δὲ χρεῖαι τοῦ ζώου καὶ τὰ πάθη πολλάκις παρέλκουσι τὸν λογισμόν. ὅταν οὖν ἀνανήψας ἀποφύγῃ μὲν ταῦτα, χωρήσῃ δὲ ἐπὶ τὰς ἀρετάς, ἐλέους δικαίου τυγχάνει τῆς συγγνώμης. καὶ ὥσπερ ἴδιόν ἐστι τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ γελαστικόν, ἐπειδὴ καὶ μόνῳ τούτῳ πρόσεστι καὶ παντὶ καὶ ἀεί, οὕτως ἐν τοῖς κατὰ χάριν ἴδιον ἀνθρώπου παρὰ πᾶσαν τὴν λογικὴν κτίσιν, τὸ διὰ τῆς μετανοίας ἀπολύεσθαι τῶν προημαρτημένων τῆς αἰτίας. καὶ γὰρ μόνῳ ἀν-

θρώπῳ

ædium, civitatem vocavimus, ut è propinquo non longe mutua commoda caperentur. Naturâ enim animal congregabile & civile homo factus eſt. Nam in nemine uno, ad omnia ſatis præſidii eſt. Itaque perſpicuum eſt, civitates propter commercia & diſciplinas eſſe conſtitutas. Eſt autem duplici honoris & muneris genere homo affectus, quòd & ipſe ſolus pœnitentia veniam peccatorũ impetrat, & ejus unius corpus quamvis mortale & caducum, æternum & immortale redditur: Quorum alterum quod ad corpus pertinet propter animam, alterũ quod ad animã propter corpus conſecutus eſt. Solus enim homo inter omnia quæ ratione ſunt prædita habet hoc præcipuũ, ut ejus erratum pœnitentiâ condonetur; Nam neq; dæmones, neq; angeli per pœnitentiam delictorum veniam impetrare poſſunt. In quo maximè juſtus & miſericors Deus & oſtenditur & dicitur. Nàm angeli cum nullam habeant cauſam neceſſariam quæ ad peccandũ impellat; ſed natura omni affectione corporis, & inopia & voluptate vacent, meritò per pœnitentiã ad veniã aſpirare non poſſunt. At homo non modo rationis particeps, ſed etiam animal eſt, & neceſſari uſus vitæ animalis, motusque turbidi perſæpè rationem attentant, atque labefactant. Quare cum ad ſanitatem redit & declinatis turbulentis animi motionibus, virtutem complectitur, juſta illi miſericordia, id eſt, venia tribuitur. Atque ut proprium ejus naturæ ridere eſt; nam & ſoli adeſt, & omni, & ſemper: ita in rebus non naturæ lege, ſed Dei erga nos beneficio conſtitutis proprium eſt hominis, præ omnibus quæ ratione ſunt prædita, ut per pœnitentiã omni

Homini ſoli permiſſa pœnitentiæ poſt naufragium tabula.

ni culpa liberetur. Nam ſoli homini & omni & ſemper, quoad in terris vivit, hoc datum eſt. Nam morte obita non item. Quomodo etiam angelos nonnulli volunt non amplius poſtquam lapſi ſunt conſequi veniam per pœnitentiam: Mors enim illorum lapſus eſt. Sed ante lapſum, ad ſimilitudinem vitæ hominum, etiam ipſis veniam Deum daturum fuiſſe: Nunc verò, cum non pœnituerit eos erratorum ſuorum, æternis, nec ulla venia remittendis, ſuppliciis, ſuiſque meritis congruentibus, mulctantur. Quapropter hinc intelligitur, qui pœnitentiam reſpuunt, eos præcipuum munus & proprium hominis tollere. Eſt hoc quoque in homine proprium, & eximium, quod in omni genere animantium, ejus unius corpus à morte excitatur ad vitam & ad immortalitatem contendit. Quod quidē propter animi immortalitatem, ut illud alterum, propter corporis imbecillitatem, & perturbationes, quibus plurimis jactatur, adeptus eſt. Solius quoque hominis eſt, artium & ſcientiarum cognitio, & harum ipſarum artium exercitatio. Quamobrem hominem definiunt ſic, Animal rationis particeps, mortale, mentis & ſcientiæ capax. Animal, quoniam homo ſubſtantia eſt animata, ſentiens, quæ animalis definitio eſt. Rationis particeps, ut ſeparetur ab his quæ ratione carent. Mortale, ut ab immortalibus, quæ ratione utuntur, ſejungatur. Mentis & ſcientiæ capax, quoniam diſcendo artes & ſcientiæ parantur. Etſi enim naturalis facultas in nobis eſt mentis artiumque capax, earum tamen uſum & exercitationem diſciplinâ acquirimus. Quanquam hanc partem, additamentum

Homo quid.

de-

A θρώπῳ τοῦτο δεδώρηται, καὶ πάλιν, καὶ ἀεὶ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐγκοσμίου ζωῆς, μετὰ δὲ θάνατον οὐκέτι. οὕτω δέ τινες καὶ τοὺς ἀγγέλους βούλονται μηκέτι μετὰ τὴν ἔκπτωσιν τυγχάνειν τῆς ἐκ μετανοίας συγγνώμης. θάνατος γὰρ τούτων ἡ ἔκπτωσις· πρὸ δὲ τῆς ἐκπτώσεως καθ᾽ ὁμοιότητα
B τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ αὐτοὺς ἀξιοῦσθαι συγγνώμης. ὅπερ μὴ ποιήσαντες ἀσύγγνωστον καὶ διαιωνίζουσαν ἔχουσι τὸ λοιπὸν τῆς τιμωρίας τὴν προσήκουσαν δίκην. δῆλον οὖν ἐκ τούτων ὡς τὸ τὴν μετάνοιαν οὐ δια- σφαλμένοι τὴν ἐξαίρετον δωρεὰν καὶ τὴν ἰδίαν ἀνθρώπου
Γ προσγράφουσιν. ἴδιον δὲ αὐτοῦ καὶ ἐξαίρετον καὶ μόνον τῶν ἄλλων ζώων τὸ τούτου σῶμα μετὰ θάνατον ἀνίστασθαι καὶ εἰς ἀθανασίαν χωρεῖν· τυγχάνει δὲ τοῦτο διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀθανασίαν. ὥσπερ ἐκείνη διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειάν τε καὶ πολυπάθειαν· ἴδια δὲ αὐτοῦ καὶ τὰ τῶν τεχνῶν τε καὶ
Δ ἐπιστημῶν μαθήματα, καὶ αἱ κατὰ τὰς τέχνας ταύτας ἐνέργειαι. διὸ καὶ τὸν ἄνθρωπον ὁρίζονται ζῷον λογικόν, θνητόν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν· ζῷον μὲν ὅτι καὶ ὁ ἄνθρωπος οὐσία ἐστὶν ἔμψυχος αἰσθητική. οὗτος γὰρ ὅρος ζώου. λογικὸν δὲ ἵνα χωρισθῇ τῶν ἀλόγων· καὶ θνητὸν ἵνα χω-
E ρισθῇ τῶν ἀθανάτων λογικῶν. τὸ δὲ νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, ὅτι διὰ μαθήσεως περιγίνονται ἡμῖν αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, ἔχουσι μὲν δύναμιν δεκτικὴν καὶ τοῦ νοῦ καὶ τῶν τεχνῶν, τὴν δὲ ἐνέργειαν κτωμένοις ἐκ τῶν μαθημάτων. λέγουσι δὲ τοῦτο τῷ ὅρῳ προστεθεῖσθαι ὕ-

στερον

στερεῖν ἐρρῶσθαι μὲν γὰρ καὶ χωρὶς τούτου τὸν ὅρον. ἀλλ' A
ἐπεὶ καὶ νύμφας καὶ ἄλλα τινὰ γένη δαιμόνων τινὲς εἰσ-
άγουσι πολυχρόνια μέν, οὐ μὴν ἀθάνατα, ἵνα καὶ ἀπὸ
τούτων διαστείλωσι τὸν ἄνθρωπον, προσέθηκαν τὸ νοῦ καὶ
ἐπιστήμης δεκτικόν· οὐδὲν γὰρ ἐκείνων μανθάνει, ἀλλὰ
φύσει οἶδεν ἃ οἶδεν· Ἑβραίων δὲ δόγμα τὸ πᾶν τοῦτο διὰ B
τὸν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι. προσεχῶς μὲν δι' αὐτὸν οἷον νω-
τοφόρα καὶ βόας τοὺς πρὸς γεωργίαν· χόρτον δὲ διὰ
ταῦτα· τῶν γὰρ γενομένων τὰ μὲν δι' ἑαυτὰ γέγονε, τὰ
δὲ δι' ἄλλα· δι' ἑαυτὰ μὲν τὰ λογικὰ πάντα, δι' ἕτερα
δὲ τά τε ἄλογα καὶ τὰ ἄψυχα. Εἰ δὲ ταῦτα δι' ἄλλα Γ
γέγονε, διὰ ποῖα γέγονε σκοπήσωμεν. ἆρ' οὖν δι' ἀγγέλους;
ἀλλ' οὐκ ἄν τις εὖ φρονῶν εἴποι δι' ἀγγέλους αὐτὰ γε-
γενῆσθαι. τὰ γὰρ δι' ἄλλα γινόμενα πρὸς σύστασιν ἐκείνων
καὶ διαμονὴν καὶ ἄνεσιν γέγονεν· ἢ γὰρ τῆς διαδοχῆς τοῦ γένους
ἕνεκεν ἢ τροφῆς ἢ σκέπης ἢ θεραπείας ἢ διαγωγῆς καὶ ἀνα- Δ
παύσεως. ἄγγελος δὲ τούτων οὐδενὸς δεῖται· οὔτε γὰρ δια-
δοχὴν ἔχει γένους οὔτε τροφῆς ἐνδεής ἐστι σωματικῆς, οὔτε
σκέπης, οὔτε τῶν ἄλλων· Εἰ δὲ μὴ ἄγγελος, δῆλον ὡς
οὐδὲ ἄλλη τις φύσις ὑπεραναβεβηκυῖα τῶν ἀγγέλων· ὅσῳ
γὰρ ὑπέρκειται, τοσούτῳ μᾶλλον καὶ τὸ ἀνενδεὲς αὐτῇ E
πρόσεστι· ζητητέον οὖν φύσιν λογικὴν μέν, ἐνδεᾶ δὲ
τῶν προειρημένων· τίς οὖν ἑτέρα τοιαύτη φανείη παραλι-
πόντων ἡμῶν τὸν ἄνθρωπον; οὐκοῦν συνάγεται διὰ
τοῦτον τά τε ἄψυχα καὶ τὰ ἄλογα γεγενῆσθαι· ἐπειδὴ
τοίνυν

definitionis aiunt esse, quod nihilominus, ut ea absit, definitio consistat. Sed quoniam sunt qui nymphas, & alia quædam dæmonum genera inducant, viventia quidem illa ad longum tempus, non tamen immortalia, ut ab his hominem secernant, addiderunt ad definitionem, mentis capax atque scientiæ. Nihil enim illa discunt, sed naturâ sciunt quæ sciunt. Porrò antem Hebræorum dogma est, hanc rerum universitatem hominis causa ædificatam esse; ut quæ tergo gestandis oneribus apta sunt, & boves qui ad agri cultionem sunt utiles, proximè hominum causa, fœnum illorum. Quæ enim facta sunt alia propter se, alia aliorum causa, facta sunt: propter se, omnia quæ ratione, utuntur, aliorũ causa cùm quæ ratione, tùm quæ anima carent. Quod si hæc aliorum causa sunt genita, age quorum causa sint genita videamus. An igitur angelorum? At hoc quidem nemo qui sapiat dixerit: quæ enim propter alia sunt effecta, propter eorum cohærentiam & permanentiam & oblectationem comparata sunt: aut enim propagandi generis gratia, aut cibi, aut tegumenti, aut curationis, aut voluptatis & requietis. At vero angelus nihil horum desiderat, neq; enim genus suum propagat, neq; corporeo alimento neq; tegumento, neq; reliquis opus habet. Sin autem horum angeli non indigent, equidẽ multo minus alia ulla natura quæ angelis sit præstantior. Ut enim quidq; excellit maximè, ita ab inopia & indigentia est remotissimum. Itaq; quærenda natura est, quæ & rationis sit particeps & his quæ jam enumeravimus opus habeat. Quæ igitur alia si hominem prætermittamus talis queat existere? Quare efficitur

Hebræorum sententia mundus hominis causa creatus.

Non Angelorum; qui rebus corporeis non indigent.

efficitur hominis cauſa, & quæ inanima ſunt, & quæ ratione carent, eſſe procreata. Quod quoniam ita eſt, ei imperium in illa omnia mandatum eſt. Officium autem ejus qui imperat eſt, pro modo ſuæ inopiæ uti iis quibus imperet; neque intemperanter & contumelioſe ad luxum abuti, aut iis gravem eſſe atque moleſtum. Ergo in vitio ſunt, qui beſtiis non rectè utuntur: non enim imperantis, aut omnino juſti hominis munere funguntur, quando ut traditur divinis literis, *Juſtus miſeretur animarum jumentorum ſuorum.* Sed fortaſsè dicet quis, nihil alterius cauſa, ſed quodque propter ſe factum eſſe. Quocirca ſejunctis primum animatis ab inanimis, conſideremus an fieri poſſit, ut inanima ſuam ob cauſam creata ſint. Si enim propter ſe ipſa, quomodo aut unde nutrientur animalia? Videmus enim naturam ſuppeditare animalibus paſtum è terra, fructus, & ſtirpes; exceptis paucis, quæ carnem vorant, quæ tamen ipſa paſcuntur animalibus quibus terra cibus eſt, ut lupi, & leones; agnis, capris, ſuibus, cervis: aquilæ; perdicibus, palumbibus, leporibus, & ejuſmodi quæ terræ fructibus aluntur. Nam piſces qui inter ſe alius alium vorant, non omnes in carnem graſſantur: ſed hæc carnis appetitio inſiſtit in iis quæ paſcuntur alga, & aliis quibuſdam quæ in aqua naſcuntur. Nam ſi omnia piſcium genera carne veſcerentur, nullumque eſſet quod à carne abhorreret, ne ad exiguum quidem tempus ſuffeciſſent, ac jamdudum alia mutuis cædibus, alia cibi inopia periiſſent. Quod ne eveniat, aliqui piſces à carnibus ſe abſtinent, & marinam, ut ita dicam,

Prov. 12.

Nec inanimata, nec animalia propter ſe facta, ſed omnia hominum cauſa.

A τοίνυν δι' αὐτὸν ὡς ἐδείχθη γέγονε, διὰ τοῦτο καὶ ἄρχων αὐτῶν κατέστη. ἄρχοντος δὲ ἔργον πρὸς μὲν τὰς χρείας τοῖς ἀρχομένοις χρῆσθαι, καὶ μὴ πρὸς ἡδυπάθειαν ἀκολάστως ἐξυβρίζειν, μηδὲ φορτικῶς καὶ ἐπαχθῶς προσφέρεσθαι τοῖς ἀρχομένοις. ἁμαρτάνουσι τοίνυν ὅσοι τοῖς
B ἀλόγοις οὐκ εὖ κέχρηνται· οὐ γὰρ ποιοῦσιν ἄρχοντος ἔργον, οὐδὲ δικαίου. κατὰ τὸ γεγραμμένον, δίκαιος οἰκτείρει ψυχὰς κτηνῶν αὐτοῦ. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις ὡς οὐδὲν δι' ἄλλο, ἀλλ' ἕκαστον δι' ἑαυτὸ γέγονεν. οὐκοῦν χωρίσαντες πρῶτον τὰ ἔμψυχα ἀπὸ τῶν ἀψύχων, ἴδωμεν εἰ δύναται τὰ ἄψυχα
Γ δι' ἑαυτὰ γεγενῆσθαι. εἰ γὰρ ταῦτα δι' ἑαυτὰ, πῶς ἢ πόθεν τραφήσεται τὰ ζῶα; ὁρῶμεν γὰρ τὴν φύσιν ἐπιχορηγοῦσαν τροφὰς τοῖς ζώοις ἐκ τῆς γῆς καρπῶν τε καὶ φυτῶν, πλὴν ἐλαχίστων τῶν σαρκοφάγων, καὶ αὐτὰ δὲ ταῦτα τὰ σαρκοφάγα τροφὴν ποιεῖται τῶν ζώων τὰ τὴν γῆν νεμόμενα. ὡς
Δ λύκοι μὲν καὶ λέοντες ἄρνας καὶ αἶγας καὶ σῦς καὶ ἐλάφους. ἀετοὶ δὲ πέρδικας καὶ φάσσας καὶ λαγωοὺς καὶ τὰ ὅμοια. ἅτινα τοὺς καρποὺς τῆς γῆς νέμεται. καὶ γὰρ τῶν ἰχθύων ἡ φύσις ἀλληλοφάγος οὖσα, οὐ μέχρι πλείστων διήκει σαρκοφαγοῦσα, ἀλλὰ κατέληξεν ἐν τοῖς νεμομένοις φύκια καὶ ἄλλα τινὰ ἐν τῷ
E ὕδατι φυόμενα. εἰ γὰρ ἦν πάντα τὰ γένη τῶν ἰχθύων σαρκοφάγα, καὶ μηδὲν ἦν ἐκφεῦγον τὴν τῆς σαρκὸς σίτησιν, οὐκ ἂν οὐδὲ ἐπ' ὀλίγον ἐπήρκεσεν, ἀλλὰ διεφθάρη, τὰ μὲν ὑπ' ἀλλήλων, τὰ δὲ διὰ τροφῆς ἔνδειαν. ἵνα δὲ μὴ τοῦτο γένηται, τινὲς τῶν ἰχθύων κατεσκευάσθησαν σαρ-

κῶν

χθῶν μὲν ἀπεχόμενοι, τὴν δὲ ὡς ἂν τις εἴποι θαλασσίαν A
βοτάνην νεμόμενοι· ἵνα ἐκ τούτων καὶ τὰ ἄλλα διασώζηται.
γίνεται γὰρ βορὰ μὲν τούτων τὰ φυκία, ἐκεῖνα δὲ τῶν ἄλλων,
καὶ πάλιν ταῦτα τῶν ἄλλων, ὡς διὰ τὴν τῶν τελευταίων
τροφὴν ἀδιαλείπτως ἐκ τοῦ γεώδους τοῦ κατὰ τὴν θάλασσαν
περιεχομένην, καὶ τὴν τῶν ἄλλων ὑπόστασιν σώζεσθαι. B
ἀπέδειξεν οὖν ὁ λόγος τὴν τῶν φυτῶν γένεσιν μὴ δι' ἑαυ-
τὴν, ἀλλ' εἰς τροφὴν καὶ σύστασιν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν
ἄλλων ζώων γεγενημένην. εἰ δὲ ταῦτα διὰ τὸν ἄνθρωπον
καὶ τὰ ζῶα, δῆλον ὡς καὶ τὰ τῆς τούτων αὐξήσεως καὶ γενέσεως
αἴτια διὰ ταῦτα γέγονεν. οἷον ἀστέρων κινήσεις καὶ οὐ- Γ
ρανὸς καὶ ὧραι καὶ ὄμβροι καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα διὰ ταῦτα γέ-
γονεν. ἵνα τῆς τροφῆς ὡς ἐν κύκλῳ διηνεκῶς χορηγουμένης,
ἀνελλιπὴς καὶ ἡ τῶν προσφερομένων τοὺς καρποὺς, διαμείνῃ
φύσις· ὡς εὑρίσκεσθαι ταῦτα μὲν διὰ τοὺς καρποὺς τοὺς δὲ
καρποὺς διὰ τὰ ζῶα καὶ τὸν ἄνθρωπον· λοιπόν ἐστιν ἐπιδια- Δ
σκέψασθαι πότερον καὶ ἡ τῶν ἀλόγων φύσις δι' ἑαυτὴν γέγο-
νεν, ἢ διὰ τὸν ἄνθρωπον. ἀλλ' ἴσως ἄτοπον τὰ φρονήσεως
ἄμοιρα, καὶ καθ' ὁρμὴν μόνην ζῶντα, καὶ πρὸς γῆν κάτω
κεκυφότα, καὶ τὴν δουλείαν διὰ τοῦ σχήματος ἐνδεικνύ-
μενα, λέγειν δι' ἑαυτὰ πεποιῆσθαι· πολλῶν δὲ ὄντων τῶν ἐν- E
δεχομένων εἰς τοῦτο ῥηθῆναι, καὶ σχεδὸν ἰδίας συγγραφῆς
διὰ τὸ πλῆθος δεομένων, μὴ χωρούσης τῆς προκειμένης
ὑποθέσεως τὸ μῆκος τῶν λόγων, ἐπὶ τὰ σύντομα μὲν, καί-
ρια δὲ καταντῆσαι προσήκει· εἰ τοίνυν ὡς ἐν εἰκόνι τῷ ἀν-
θρώπῳ

cam, herbam depaſcunt, ut ex ipſis etiam cæteri ſuſtententur. Horum enim pabulum alga eſt, ipſi aliorum, & iſti rurſus aliorum, ut ultimorum alimento, quod perpetuo è terreno illo quod in mari eſt, ſuggeritur, reliqui incolumes conſerventur. Ratio igitur edocet, ſtirpes non ſua cauſa, ſed ob victum & naturam hominum & cæterorum animalium ortas eſſe. Idque ſi verum eſt, dubium non eſt, quin etiam cauſæ illarum accretionis, & ortus, propter eadem animalia conſtitutę ſint. Ergo ſtellarum motus, & orbes cœleſtes, & anni tempora, & imbres, & omnia talia propterea inſtituta ſunt, ut alimentis continentèr velut in orbem ſuppeditantibus nullo tempore eorum natura occidat, quæ fructibus veſcuntur: ut illa quidem propter fructus, fructus autem animalium cauſa & hominum reperiantur. Reliquum eſt videre beluæ & mutæ pecudes ſuâ ne causâ, an hominis gratia generatæ ſint. Verum fortaſſe abſurdum ſit, quæ prudentia vacent & naturali ſolum appetitione vivant, & terram prona intueantur, & ſervitutem figura ſui corporis declarent, dicere propter ſe eſſe producta. Cum autem multa ſint quæ hac de re dici poſſint, & fere proprium opus propter multitudinem deſiderent: nec inſtitutum noſtrum hujus temporis longitudinem orationis patiatur, ad pauca eaque quæ pondus aliquod habeant veniendum eſt. Itaque ſi in hominem ut in imaginem intuentes, ea quæ externa ſunt contemplabimur, ex ipſa eſſentia earum rerum quæ quæruntur,

runtur, argumentum concludemus. Videmus in nostra anima, partem eam quæ rationis est expers ejusque item duas partes, iram, & cupiditatem servire rationi; itaque rem comparatam, ut hæc imperet, illa pareant; hæc jubeat, illa jussis obsequantur, & præsto sint, velut ministræ ad omnes usus quos ratio ostenderit, cum quidem homo in naturæ lege perstiterit. Quod si ratio quæ in nobis est imperat rationis expertibus animæ partibus quæ in nobis sunt, nonne verum est, etiam eorum expertium rationis quæ extra sunt eam esse dominam, & illa ad ejus usus esse comparata? Natura enim ita statutum est, ut quod rationis est expers, rationi serviat, ut ex eo quod in nobis usu venit probatum est. Ostendit idem multorum animalium structura ad hominum ministerium fabricata, boum, omniumque quæ tergo gestant ad colendos agros, & vectiones: plerarumque volucrium & aquatilium, & terrestrium, ad vescendi voluptatem: imitatricium avium, ad delectationem & animi remissionem. Sin aliqua sunt quæ hos fructus non ferant, contraque perniciem homini important, sciendum est cum quæ ad hominum usus valent primario loco creata essent, tum cætera omnia quæ natura ferebat, esse condita: ut ne res ulla quæ fieri posset ab hoc opificio abesset. Quanquam ne ista quidem plane ejusmodi sunt, ut nullam ex iis homo utilitatem capiat. Nam etiam venenatæ bestiæ emolumentum illi faciunt, propterea quod eis ad curanda vulnera ab illis ipsis illata, cæte-

Venenatæ bestiæ homini prosunt.

rosque

θρώπῳ καὶ τὰ τῶν ἔξωθεν ἐσοπτρισθείημεν, ἐξ αὐτῆς ἂν εἴημεν τῆς τῶν ζητουμένων οὐσίας, τὰς ἀποδείξεις ποιούμενοι· ὁρῶμεν οὖν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ψυχῇ τὴν ἀλογίαν καὶ τὰ ταύτης μέρη, λέγω δὲ τὴν ὄρεξιν καὶ τὸν θυμὸν πρὸς ὑπηρεσίαν δεδομένα τῷ λογικῷ· καὶ τὸ μὲν ἄρχον, τὰ δὲ ἀρχόμενα· καὶ τὸ μὲν κελεῦον, τὰ δὲ κελευόμενα, καὶ ὑπηρετοῦντα ταῖς χρείαις αἷς ἂν ὁ λόγος ὑποβάλῃ, ὅταν σώζῃ τὸ κατὰ φύσιν ὁ ἄνθρωπος. εἰ δὲ τῶν ἐν ἡμῖν ἀλόγων τὸ ἐν ἡμῖν ἄρχει λογικόν, πῶς οὐκ εἰκὸς καὶ τῶν ἔξωθεν ἀλόγων αὐτὸ κρατεῖν, καὶ πρὸς τὰς χρείας αὐτῷ δεδόσθαι; ὑπηρετεῖσθαι γὰρ φύσει τέτακται τὸ ἄλογον τῷ λογικῷ, ὡς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐδείχθη. δηλοῖ δὲ τοῦτο καὶ ἡ τῶν πολλῶν ζώων κατασκευή, πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ἀνθρώπων ἐπιτήδειος γινομένη. Βόες μὲν καὶ πάντα τὰ νωτοφόρα πρὸς γεωργίαν καὶ ἀχθοφορίαν, τὰ πολλὰ δὲ τῶν πτηνῶν καὶ τῶν ἐνύδρων καὶ τῶν χερσαίων πρὸς ἀπόλαυσιν· τὰ δὲ μιμηλὰ πρὸς τέρψιν καὶ ἄνεσιν. Εἰ δὲ μὴ πάντα ταῖς τοιαύταις χρείαις ὑπηρετεῖται, ἀλλ' ἔνια καὶ λυμαίνεται τὸν ἄνθρωπον, ἰστέον ὡς προηγουμένως τῶν δι' ὑπηρεσίαν γινομένων, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ ἐνδεχόμενα κατεσκεύασται ἵνα μηδὲν ἐλλίπῃ τῇ κτίσει τῶν ἐνδεχομένων γενέσθαι· οὐδὲ ταῦτα δὲ παντάπασιν ἐκπέφευγε τὴν τῶν ἀνθρώπων ὄνησιν· ἀλλὰ καὶ τὰ δηλητηριώδη πρὸς οἰκείαν ὠφέλειαν ὁ λόγος καρποῦται· καταχρῆται γὰρ αὐτοῖς πρὸς θεραπείαν τῆς ἐξ αὐτῶν ἐκείνων βλά-

βης, καὶ τῆς τῶν ἄλλων ἀρρωστημάτων ἰάσεως· τοιαῦ- A
ταί τινες εἰσὶν αἱ θηριακαὶ καλούμεναι κατασκευαί, ἃς ὁ
λόγος ἐπενόησεν ἵνα καὶ τούτων κρατῇ δι' αὐτῶν, καὶ ὥσπερ
ὑπὸ πολεμίων κρατηθέντων ὠφελῆται· ἔχει δὲ μυρίας
ὁ ἄνθρωπος ἀντιπαθεῖς τούτων δυνάμεις δεδομένας
παρὰ τοῦ δημιουργοῦ εἴργειν καὶ ἀμύνεσθαι καὶ διορθοῦσθαι τὰς B
ἐπιβολὰς αὐτῶν δυναμένας· ἄλλα μὲν γὰρ ἄλλαις
ἁρμόζει χρείαις. κοινῇ δὲ πάντα πρὸς θεραπείαν ἀνθρώ-
που συντελεῖν πέφυκε, καὶ τὰ μὴ ταῖς ἄλλαις χρείαις
χρήσιμα. καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν νῦν κατάστασιν τοῦ
καθ' ἡμᾶς βίου λεγέσθω· ἐπεὶ τό γε ἀρχαῖον οὐδὲν τῶν Γ
ἀλόγων ζώων ἐτόλμα καταβλάπτειν τὸν ἄνθρωπον.
ἀλλ' ἦν αὐτῷ πάντα δοῦλα καὶ ὑποτεταγμένα καὶ πειθή-
νια ἕως ἐκράτει τῶν οἰκείων παθῶν, καὶ τῆς ἀλογίας τῆς ἐν
αὐτῷ. μὴ κρατῶν δὲ τῶν οἰκείων παθῶν, ἀλλὰ κρατούμενος
ὑπ' αὐτῶν, ἐκρατήθη καὶ παρὰ τῶν ἔξωθεν θηρίων εὐ- Δ
λόγως. συνεισῆλθε γὰρ τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ ἡ παρὰ τούτων
βλάβη. ὅτι δὲ τοῦτό ἐστιν ἀληθές, δῆλον ἐκ τῶν ἄ-
ριστον μετελθόντων βίον· κρείττους γὰρ ὤφθησαν οὗτοι τῆς τῶν
θηρίων ἐπιβουλῆς· ὡς λεόντων μὲν ὁ Δανιὴλ, Παῦλος
δὲ τοῦ δήγματος τῆς ἐχίδνης. τίς οὖν ἀξίως θαυμάσειε τὴν E
εὐγένειαν τούτου τοῦ ζώου τοῦ συνδέοντος ἐν ἑαυτῷ τὰ θνητὰ
τοῖς ἀθανάτοις, καὶ τὰ λογικὰ τοῖς ἀλόγοις συνάπτον-
τος, τοῦ φέροντος ἐν τῇ καθ' ἑαυτὸν φύσει τῆς πάσης κτί-
σεως τὴν εἰκόνα, δι' ἃ καὶ μικρὸς κόσμος εἴρηται, τοῦ το-

σαύτης

rosque morbos sanandos abutitur. Tales sunt theriacæ quædam compositiones, quæ vocantur, quas ratio excogitavit ut per eas etiam illis dominaretur, & velut à devictis hostibus commodũ perciperet. Sed habet homo infinitas vires his contrarias à Deo acceptas, quibus arcere & ulcisci & corrigere eorum injurias possit. Alia enim alios usus habent, communiter tamen omnia ad hominis commoditatem naturâ conferunt, etiam illa quorum alioqui nulla utilitas appareat. Verùm hæc sic accipienda sunt, ut ad præsentem vitæ nostræ statum referantur. Nam antiquitus quidem nullum cæterorum animalium hominem audebat lædere, sed omnia illi serviebant, & imperio parebant quoad suos ipse turbidos animi motus, & partem illam à ratione vacuam, in potestate habebat. Cùm vero non ratione regeret commotiones illas turbulentas, sed illis se ipse dederet, meritò etiam ab extraneis feris superatus est. Nam peccatum bestiarum nocumenta comitata sunt. Quod ita esse, patet ex his qui castè & innocenter vixere, quos bestiarum conatus refutasse scimus, ut *Danielem leonum*, *Paulum morsum viperæ*. Quis ergo hujus animalis nobilitatem dignè admirari possit? quod in seipso mortalia cum immortalibus copulat, & ratione utentia cum rationis expertibus conjungit: Quod in sua ipsius natura omnium rerum creatarum speciem gerit, qua de causa parvus mundus dictus est: Cui tam egregiè Deus consuluit, cujus gratia omnia & præsentia & futura sunt, cujus causa etiam Deus homo factus

Nec à fide desciverat, donec ille Dei imperia detrectasset; proinde Viro etiamnum obsequium præstant.

Dan. 6.
Act. 9.

Insigniores humanæ naturæ prærogativæ.

 est:

eſt: quod mortalitatem effugit, & ad immortalitatem tendit, in eâque acquieſcit: quod ad imaginem & formam Dei factum, imperat cœlorum orbibus: cum *Chriſto* beatam vitam ducit: Dei filius eſt; omni poteſtati, & dominatui præeſt. Quis hujus animantis præſtantiam, & ornamenta, quibus cætera vincit animalia, oratione conſequatur? Maria tranſmittit, animi contemplatione cœlos peragrat, ſiderum curſus, & intervalla, & magnitudines intelligit: terra & mari potitur, feras & cete contemnit: Omnem ſcientiam, omnem artem, omnem doctrinam rectiſſimè tractat: abſentes quos vult, nihil impediente corpore per literas convenit: prædicit futura: omnibus imperat: omnibus dominatur: omnibus fruitur: cum angelis, & Deo colloquitur: cæteris rebus creatis mandat quæ vult: dæmonibus imperat: rerum naturam indagat: Dei eſſentiam ſtudioſe inveſtigat: domus & templum Dei fit; & hæc omnia per virtutes, & pietatem adipiſcitur. Sed ne videamur aliquibus ineptè hominis laudes pertexere, neque ſolam ejus naturam exponere, quod nobis erat propoſitum, hîc orationem terminabimus: etſi maximè, dum ejus naturæ præſtantiam explicamus, ipſam naturam exponimus. Proinde excellentiæ naturæ noſtræ conſcii, & ſtirpem nos eſſe cœleſtem quandam ſcientes, ne dedecoremus naturam, neque tantis muneribus indigni judicemur, aut pro caduca & brevi voluptate, ad omnem æternitatem duraturam lætitiam projicientes, tanta nos poteſtate, tanta gloria, tanta be-

Quæ quidem non ad faſtum aut ignaviam, ſed virtutis atque pietatis officia perducunt.

atitu-

A σαύτης ἠξιωμένου παρὰ τοῦ Θεοῦ προνοίας. δι' ὃν πάντα καὶ τὰ νῦν καὶ τὰ μέλλοντα. δι' ὃν ὁ Θεὸς ἄνθρωπος γέγονε. τοῦ λήγοντος εἰς ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν διαφεύγοντος. ὁ οὐρανῶν βασιλεύει κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ γενόμενος, Χριστῷ συνδιάγει, Θεοῦ τέκνον ἐστὶ, πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας προκάθηται. τίς δ' ἂν ἐξείποι δύναιτο τὰ τούτου τοῦ ζώου πλεονεκτήματα; πελάγη διαβαίνει. οὐρανὸν ἐμβατεύει τῇ θεωρίᾳ. ἀστέρων κινήματα καὶ μέτρα κατανοεῖ. γῆν καρποῦται καὶ θάλασσαν. θηρίων καὶ κητῶν καταφρονεῖ. πᾶσαν ἐπιστήμην καὶ μέθοδον κατορθοῖ. ὑπερο-

Γ ρίοις διὰ τῶν γραμμάτων οἷς βούλεται προσομιλεῖ, μηδὲν ὑπὸ τοῦ σώματος ἐμποδιζόμενος. προφητεύει τὰ μέλλοντα. πάντων ἄρχει. πάντων κρατεῖ. πάντων ἀπολαύει. ἀγγέλοις καὶ Θεῷ διαλέγεται. τῇ κτίσει κελεύει. δαίμοσιν ἐπιτάττει. τὴν τῶν ὄντων φύσιν ἐρευνᾷ. Θεὸν περιεργάζεται·

Δ οἶκος καὶ ναὸς γίνεται Θεοῦ· καὶ ταῦτα πάντα διὰ τῆς ἀρετῆς ὠνεῖται καὶ τῆς εὐσεβείας. ἀλλ' ἵνα μὴ δόξωμέν τισιν ἀπειροκάλως ἀνθρώπου γράφειν ἐγκώμιον, καὶ μὴ μόνον τὴν φύσιν ἐκτίθεσθαι καθάπερ προεθέμεθα, αὐτοῦ που καταπαύσομεν τὸν λόγον· εἰ καὶ τὰ μάλιστα τῆς φύσεως πλεονεκτήματα λέγοντες τὴν φύσιν αὐτὴν διηγούμεθα. Εἰδότες οὖν ὅσης εὐγενείας μετειλήφαμεν, καὶ ὅτι φυτὸν ἐσμὲν οὐράνιον, μὴ καταισχύνωμεν τὴν φύσιν, μηδὲ τῶν τοιούτων δωρεῶν ἀποφανθῶμεν ἀνάξιοι, μηδὲ ἑαυτοὺς τοσαύτης ἐξουσίας καὶ δόξης καὶ μακαριότητος ἀποστερήσωμεν,

ὀλίγου καιροῦ καὶ βραχείας ἡδονῆς τὴν τῶν αἰωνίων κατα- A
προδόντες ἀπόλαυσιν. ἀλλὰ διὰ τῶν καλῶν ἔργων καὶ τῆς
ἀποχῆς τῶν φαύλων καὶ τοῦ ὀρθοῦ σκοποῦ ᾧ μάλιστα τὸ
Θεῖον συνεργεῖν εἴωθεν, καὶ διὰ τῶν εὐχῶν τὴν εὐγένειαν
διασώσωμεν. περὶ μὲν οὖν τούτων, ἱκανὰ ταῦτα. ἐπεὶ B
δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς εἶναι καὶ σώματος ὁ κοινὸς
ὑποβάλλει λόγος, φέρε διελόντες πρότερον περὶ ψυ-
χῆς διαλάβωμεν, τὰ λίαν λεπτὰ καὶ περισκελῆ καὶ τοῖς
πολλοῖς δυσκατανόητα τῶν ζητουμένων παραλιπόντες.

Γ

Κεφ. β'.

ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ.

Διαφωνεῖται σχεδὸν ἅπασι τοῖς παλαιοῖς ὁ περὶ τῆς ψυ-
1 χῆς λόγος. Δημόκριτος μὲν γὰρ καὶ Ἐπίκουρος, καὶ πᾶν τὸ
τῶν στωϊκῶν φιλοσόφων σύστημα, σῶμα τὴν ψυχὴν ἀπο-
φαίνονται· καὶ αὐτοὶ δὲ οὗτοι οἱ σῶμα τὴν ψυχὴν ἀποφαινό-
μενοι, διαφέρονται περὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς. οἱ μὲν γὰρ στωϊκοὶ
πνεῦμα λέγουσιν αὐτὴν ἔνθερμον καὶ διάπυρον. Κριτίας δὲ
αἷμα. Ιππων δὲ ὁ φιλόσοφος ὕδωρ. Δημόκριτος δὲ πῦρ· τὰ
γὰρ σφαιροειδῆ σχήματα τῶν ἀτόμων συγκρινόμενα πῦρ τε
καὶ ψυχὴν ἀποτελεῖν. Ηράκλειτος δὲ τὴν μὲν τοῦ παντὸς
ψυχὴν, ἀναθυμίασιν ἐκ τῶν ὑγρῶν. τὴν δὲ ἐν τοῖς ζώοις
ἀπό τε τῆς ἐκτὸς καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀναθυμιάσεως ὁμογενῆ
πεφυκέναι. πάλιν δὲ καὶ τῶν λεγόντων ἀσώματον εἶναι τὴν
ψυχὴν ἄπειρος γέγονεν ἡ διαφωνία. τὴν μὲν οὐσίαν

αὐτὴν

ātitudine ſpoliemus; imò potius per honeſtas & cum virtute conjunctas actiones, per fugam vitiorum, per propoſitum & voluntatem bonam, quam in primis adjuvare Deus ſolet, & per preces, nobilitatem & dignitatem noſtram tueamur. Sed de his ſatis. Quoniam autem hominem ex animo conſtare & corpore, communis omnium ſententia docet, age ut diſtributè procedat oratio, prius de anima tractemus, ſed ita ut ſubtiles & ſpinoſas admodum & vulgo ad intelligendum difficiles quæſtiones prætermittamus.

Cap. II.

De Anima.

De anima omnium ferè veterum rationes inter ſe diſſentiunt. *Democritus* enim, & *Epicurus* & omnis Stoicorum philoſophorũ chorus, corpus eſſe animam dicunt. Et hi ipſi qui corpus eſſe animam volunt, de ejus eſſentia inter ſe non conveniunt. *Stoici* enim ſpiritum aiunt eſſe animam concalefactũ & igneum. *Critias* ſanguinem. *Hippon* philoſophus aquam. *Democritus* ignem: etenim globoſas individuorum corpuſculorũ figuras concretas ignem animamq; efficere. *Heraclitus* univerſi quidem animam, exhalationem eſſe humidorum: animalium autem animam, cùm ab exteriori exhalatione, tùm ab ea quæ in ipſis eſt animalibus ejuſdem cum illa generis ortã eſſe auctor eſt. Inter eos etiã qui ſine corpore animam dicunt, infinita diſſenſio eſt: quòd alii, eam

Veterum philoſophorum variæ de animâ ſententiæ.

ſubſtan-

ſtantiam & immortalem confirment: alii etſi corporis ſit expers, ſubſtantiam tamen & immortalem negent. *Thales* enim princeps dicendi fuit, animam ſemper moveri, & per ſe moveri. *Pythagoras* numerum aſſeruit ſeipſum moventem. *Plato* ſubſtantiam quæ ſub intelligentiam cadat, per ſeque ad numerum harmoniæ aptum moveatur. *Ariſtoteles* entelechiam primam corporis phyſici organici poteſtate vitam habentis. *Dinarchus* harmoniam quatuor elementorum; non enim eam quæ è vocibus exiſtit, ſed calidorum & frigidorum humidorum & ſiccorum quæ in corpore ſunt temperationem, harmoniæ participem, & concentum vult dicere. Atque de his perſpicuum eſt, cæteros animam ſubſtantiam dicere: *Ariſtotelem* & *Dinarchum* à ſubſtantia removere. Præterea fuerunt qui unam eſſe, & eandem omnium animam putarunt, quæ minutatim in res ſingulas concidatur, in ſeque rurſus coeat: ut *Manichæi* & alii nonnulli. Alii, multas, ſpecieque differentes, arbitrati ſunt. Alii, & unam, & multas. Neceſſe eſt igitur in tot opinionibus refellendis paulò longior ponatur oratio. Atqui communitèr contra omnes qui dicunt animam eſſe corpus, illa ſufficient, quæ ab *Ammonio* doctore *Plotini*, & *Numenio Pythagoræo*, diſputata ſunt. Sunt autem hæc, Corpora quæ ſua natura mutantur, penituſque diſſipantur, & infinitè dividuntur, ſi in iis nihil quod ſit immutabile relinquatur, opus habent aliquo ſe continente, & connectente & velut conſtringente & cohibente, quod animam

Anima non eſt corpus.

A αὐτὴν καὶ ἀθάνατον λεγόντων, τῶν δὲ ἀσώματον μέν, οὐ μὴν οὐσίαν, οὐδὲ ἀθάνατον. Θαλῆς μὲν γὰρ πρῶτος τὴν ψυχὴν ἔφησεν ἀεικίνητον καὶ αὐτοκίνητον. Πυθαγόρας δὲ ἀριθμὸν κινοῦντα ἑαυτόν. Πλάτων δὲ οὐσίαν νοητὴν ἐξ ἑαυτῆς κινητήν, κατ' ἀριθμὸν ἐναρμόνιον. Ἀριστοτέλης δὲ ἐντελέχειαν
B πρώτην σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος. Δείναρχος δὲ ἁρμονίαν τῶν τεσσάρων στοιχείων· οὐ γὰρ τὴν ἐκ τῶν φθόγγων συνισταμένην, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ σώματι θερμῶν καὶ ὑγρῶν καὶ ψυχρῶν καὶ ξηρῶν ἐναρμόνιον κρᾶσιν καὶ συμφωνίαν βούλεται λέγειν. Δῆλον δὲ
Γ ὅτι καὶ τούτων οἱ μὲν ἄλλοι τὴν ψυχὴν εἶναι λέγουσιν οὐσίαν· Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Δείναρχος ἀνούσιον. Ἔτι δὲ πρὸς τούτοις οἱ μὲν μίαν εἶναι καὶ τὴν αὐτὴν τῶν πάντων ψυχὴν νενομίκασι κατακερματιζομένην εἰς τὰ καθ' ἕκαστα καὶ πάλιν εἰς ἑαυτὴν συνιοῦσαν, ὡς οἱ Μανιχαῖοι καὶ ἄλλοι τινές. οἱ δὲ
Δ πολλὰς καὶ διαφόρους κατ' εἶδος· οἱ δὲ μίαν καὶ πολλάς. πᾶσα τοίνυν ἀνάγκη μηκῦναι τὸν λόγον τοσαύταις δόξαις ἀντιλέγοντας. κοινῇ μὲν οὖν πρὸς πάντας τοὺς λέγοντας σῶμα τὴν ψυχήν, ἀρκέσει τὰ παρὰ Ἀμμωνίου τοῦ διδασκάλου Πλωτίνου καὶ Νουμηνίου τοῦ πυ-
E θαγορικοῦ εἰρημένα. Εἰσὶ δὲ ταῦτα, τὰ σώματα τῇ οἰκείᾳ φύσει τρεπτά τε ὄντα καὶ σκεδαστὰ δι' ὅλου, καὶ εἰς ἄπειρον τμητὰ ἐν αὐτοῖς μηδενὸς ἀμεταβλήτου ὑπολειπομένου, δεῖται τοῦ συνέχοντος, καὶ συνάγοντος καὶ ὥσπερ συσφίγγοντος καὶ συγκρατοῦντος αὐτά, ὅπερ ψυχὴν

χὴν λέγομεν. εἰ τοίνυν σῶμά ἐστιν ἡ ψυχὴ οἱονδήποτε A
εἰ καὶ λεπτομερέστατον, τί πάλιν ἐστὶ τὸ συνέχον ἐκείνην; ἐδείχθη γὰρ πᾶν σῶμα δεῖσθαι τοῦ συνέχοντος· καὶ οὕτως εἰς ἄπειρον, ἕως ἂν καταντήσωμεν εἰς ἀσώματον. εἰ δὲ λέγοιεν καθάπερ οἱ Στωϊκοὶ τονικήν τινα εἶναι κίνησιν περὶ τὰ σώματα εἰς τὸ εἴσω ἅμα κινουμένην καὶ εἰς τὸ ἔξω· καὶ τὴν μὲν εἰς τὸ ἔξω μεγεθῶν καὶ ποιοτήτων ἀποτελεστικὴν εἶναι, τὴν δὲ εἰς τὸ εἴσω ἑνώσεως καὶ οὐσίας, ἐρωτητέον αὐτούς, ἐπειδὴ πᾶσα κίνησις ἀπό τινός ἐστι δυνάμεως τίς ἡ δύναμις αὕτη καὶ ἐν τίνι οὐσίωται. εἰ μὲν οὖν καὶ ἡ δύναμις αὕτη ὕλη τίς ἐστι τοῖς αὐτοῖς πάλιν χρησόμεθα λόγοις· εἰ δὲ οὐχ ὕλη ἀλλ' ἔνυλον, ἕτερον δέ ἐστι τὸ ἔνυλον παρὰ τὴν ὕλην. τὸ γὰρ μετέχον ὕλης ἔνυλον λέγεται, τί ποτε ἄρα ἐστὶ τὸ μετέχον τῆς ὕλης; πότερον ὕλη καὶ αὐτὸ ἢ ἄϋλον; εἰ μὲν οὖν ὕλη πῶς ἔνυλον καὶ οὐχ ὕλη; εἰ δὲ οὐχ ὕλη ἄϋλον ἄρα. εἰ δὲ ἄϋλον, οὐ σῶμα. πᾶν γὰρ σῶμα ἔνυλον. εἰ δὲ λέγοιεν ὅτι τὰ σώματα τριχῇ διαστατά ἐστι, καὶ ἡ ψυχὴ δὲ δι' ὅλου διήκουσα τοῦ σώματος τριχῇ διαστατή ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο πάντως καὶ σῶμα, ἐροῦμεν, ὅτι πᾶν μὲν σῶμα τριχῇ διαστατόν, οὐ πᾶν δὲ τὸ τριχῇ διαστατὸν σῶμα. καὶ γὰρ ὁ τόπος καὶ τὸ ποιὸν ἀσώματα ὄντα καθ' ἑαυτὰ κατὰ συμβεβηκὸς ἐν ὄγκῳ ποσοῦται. οὕτως οὖν καὶ τῇ ψυχῇ καθ' ἑαυτὴν μὲν πρόσεστι τὸ ἀδιάστατον, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ διὰ τὸ ἐν ᾧ ἐστι τριχῇ διαστατῷ ὄντι συνθεωρεῖται καὶ

αὐτὴ

animam dicimus. Itaq; si corpus est anima qualecunq; tandem etiam tenuissimũ, quid rursus erit quod ipsum contineat? ostensum est enim, omne corpus indigere aliquo à quo contineatur; & ita infinitè donec ad aliquid quod corpore vacet perveniamus. Sin responderint quod *Stoici*, tonicam quandam esse motionem in corporibus, quæ intro simul & extra feratur: & eam quidem quæ extra fertur, magnitudines, & qualitates efficere, quæ verò intro unionem, atq; substantiam; quęrendum de iis est, cum omnis motus ab aliqua vi proficiscatur, quæ vis hæc sit & in quo ejus essẽtia sit posita. Nam si vis hęc materia quædam est, instabimus iisdem rationibus: Sin materia non est, sed è materia quid concretum, (aliud autem est è materia concretum, aliud materia: quod enim materiæ est particeps, è materia concretum dicitur:) quid tandem est, quod materiæ est particeps? utrum materia etiam ipsum, an materiæ expers? Si materia, quomodo è materia concretum, ac non materia est? Si non materia, expers ergo materiæ: si materiæ expers, non ergo corpus, omne enim corpus è materia concretum est. Quòd si dicant corpora triplici dimensione porrigi; in animaq; quæ per totum corpus permeet, parem dimensionum numerum reperiri, ac ideo certe corpus esse; respondebimus, omne quidem corpus tres habere dimensiones: non tamen quicquid tres habet dimensiones esse corpus. Etenim locus & esse qualitas, cum vacent corpore per seipsa, ex accidenti in magnitudine quantitatem adipiscuntur. Ita animæ per se adest, ut omni careat dimensione: & ex accidenti, cum eo in quo est, quod

triplicem habet dimensionẽ, etiam ipsa triplicem habere dimensionem intelligitur. Deinde omne corpus, vel pulsu agitatur externo, vel motu ciētur interiore & suo: Si externo, inanimum est: si interiore, animatum. Si ergo corpus anima est, ac agitatur aliunde, inanimata est; sin à se movetur, animata. Utrumq; autem absurdum est, & animatam, & inanimatam animam dicere. Non ergo corpus anima est. Præterea, anima si alitur, eo quòd vacet corpore alitur: animi enim esca, disciplinæ sunt: At nullum corpus alitur eò quòd vacet corpore: non ergo corpus anima est. Xenocrates autem ita concludebat, Si non alitur anima, omne autem corpus animalis alitur, non est corpus anima. Atque hæc quidem communiter adversus omnes qui dicunt animam esse corpus, disputata sint. Propriè verò, contra eos qui putant animam vel sanguinem esse vel spiritum; quoniam semoto spiritu, vel sanguine, animal extinguitur, non illud dicendum quod nonnulli, qui arbitrantur esse partem aliquã, scripsere, cùm dicerent, Ergo cùm defluxerit pars sanguinis, animæ pars defluxerit. Levis enim est & futilis ista responsio: Nam in his quæ particularum sunt similium inter se, reliqua pars eadem est cum tota: Nam & multum & perpaulum aquæ aqua est; argentum itidem & aurum, & omnia quorum partes essentia inter se non differunt. Itaque & sanguis qui relinquitur quantumcunque sit, anima est: siquidem sanguis anima est. Illud igitur potius dicendum est, Si hoc est anima, quo detracto animal interit, sanè & pituita anima est, & bilis utraque: Nam horum utrumcunq; defecerit,

Nec sanguis nec spiritus.

vivendi

A αὐτὴ τριχῇ διαστατή. ἔτι πᾶν σῶμα ἢ ἔξωθεν κινεῖται ἢ
ἔνδοθεν. ἀλλ' εἰ μὲν ἔξωθεν, ἀναγκαίως ἄψυχον ἔσται· εἰ
δὲ ἔνδοθεν, ἔμψυχον. εἰ δὲ σῶμα, ἡ ψυχή. εἰ μὲν ἔξωθεν
κινοῖτο ἄψυχός ἐστιν· εἰ δὲ ἔνδοθεν, ἔμψυχος. ἄτοπον
δὲ καὶ τὸ, ἔμψυχον, καὶ τὸ, ἄψυχον λέγειν τὴν ψυχήν·
B οὐκ ἄρα σῶμα ἡ ψυχή. ἔτι ἡ ψυχὴ εἰ μὲν τρέφεται,
ὑπὸ ἀσωμάτου τρέφεται. τὰ γὰρ μαθήματα τρέφει αὐ-
τήν. οὐδὲν δὲ σῶμα ὑπὸ ἀσωμάτου τρέφεται· οὐκ ἄρα
σῶμα ἡ ψυχή. Ξενοκράτης οὕτω συνῆγεν, εἰ δὲ μὴ
Γ τρέφεται, πᾶν δὲ σῶμα ζώου τρέφεται, οὐ σῶμα ἡ ψυ-
χή. καὶ ταῦτα μὲν κοινῇ πρὸς πάντας τοὺς λέγοντας σῶμα
εἶναι τὴν ψυχήν. ἰδίᾳ δὲ πρὸς τοὺς δοξάζοντας αἷμα ἢ
πνεῦμα εἶναι τὴν ψυχήν, ἐπειδὴ τοῦ πνεύματος ἢ τοῦ αἵματος
χωριζομένου νεκροῦται τὸ ζῷον, οὐκ ἐκεῖνο ῥητέον ὅπερ τινὲς
τῶν οἰομένων εἶναί τι μέρος γεγραφήκασι λέγοντες. οὐκ
Δ οὖν ὅταν μέρος ἀπορρυῇ τοῦ σώματος, μέρος ἀπορρυῇ τῆς
ψυχῆς. κυφολογία γὰρ τὸ τοιοῦτον. ἐπὶ γὰρ τῶν ὁμοιομερῶν
καὶ τὸ ὑπολειπόμενον μέρος ταυτόν ἐστι τῷ παντί. ὕδωρ
γοῦν καὶ τὸ πολὺ καὶ τὸ βραχύτατον. ὁμοίως καὶ ἄργυρος
καὶ χρυσὸς καὶ πάντα ὧν τὰ μέρη οὐ διαλλάττει ἀλλή-
E λων κατὰ τὴν οὐσίαν. οὕτως οὖν καὶ τὸ ὑπολειπόμενον αἷ-
μα ὅσον ἂν ᾖ ψυχή ἐστιν, εἴπερ ψυχὴ τὸ αἷμα, ἐκεῖ-
νο οὖν μᾶλλον λεκτέον, ὅτι εἰ τοῦτό ἐστι ψυχὴ οὗ ἐξαι-
ρουμένου θνήσκει τὸ ζῷον, πάντως καὶ τὸ φλέγμα ψυχή
ἐστι καὶ αἱ χολαὶ ἀμφότεραι. ὁποίου γὰρ ἂν τούτων ἐκλεί-

πῃ

πτη τέλος ἐπάγει τῷ ζώῳ. ἔτι δὲ καὶ τὸ ἧπαρ καὶ ὁ ἐγκέφαλος καὶ ἡ καρδία καὶ ὁ στόμαχος καὶ οἱ νεφροὶ καὶ τὰ ἔντερα καὶ ἄλλα πολλά. τίνος γὰρ τούτων ἐξαιρεθέντος οὐ τεθνήξεται τὸ ζῶον; ἄλλως τε πολλά ἐστιν ἄναιμα μὲν, ἔμψυχα δὲ ὡς τὰ σελάχη καὶ μαλάκια οἷον σηπίαι καὶ τευθίδες καὶ σμύραινοι, καὶ πάντα τὰ ὀστρακόδερμα, καὶ ἁπαλόστρακα ὡς οἱ κάραβοι καὶ οἱ καρκίνοι καὶ ἀστακοί. εἰ τοίνυν ἐστὶν ἔμψυχα μὲν ἄναιμα δὲ, δῆλον ὡς οὐκ ἔστιν αἷμα ἡ ψυχή. πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας ὕδωρ εἶναι τὴν ψυχὴν ὅτι τὸ ὕδωρ ζωογονοῦν φαίνεται πάντα καὶ χωρὶς ὕδατος βιοτεύειν ἀδύνατον, πολλὰ τὰ ἀντιπίπτοντα. οὐδὲ γὰρ τροφῆς χωρὶς, οἷόν τε ζῆν. ψυχὴν ἀέρα καὶ τὰς τροφὰς πάσας καθ' ἑκάστην ῥητέον κατ' αὐτούς, ἔπειτα πολλὰ τῶν ζώων ἐστὶ μὴ πίνοντα ὡς ἐπί τινων ἀετῶν ἱστόρηται. ὁ πέρδιξ δὲ δύναται ζῆν χωρὶς τοῦ πίνειν. διατί δὲ μᾶλλον τὸ ὕδωρ ψυχὴ καὶ οὐχ ὁ ἀήρ; ὕδατος μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ πολὺ δυνατὸν ἀπέχεσθαι, τοῦ ἀναπνεῖν τὸν ἀέρα οὐδὲ τὸ βραχύτατον. ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἀὴρ ψυχή. πολλὰ γὰρ ἐστι ζῶντα μὲν μὴ ἀναπνέοντα δὲ τὸν ἀέρα, ὡς τὰ ἔντομα πάντα. οἷον μέλιτται καὶ σφῆκες καὶ μύρμηκες καὶ τὰ ἄναιμα, καὶ τῶν θαλασσίων τὰ πολλά, καὶ πάνθ' ὅσα οὐκ ἔχει πνεύμονα. οὐδὲν γὰρ μὴ ἔχον πνεύμονα ἀναπνεῖ τὸν ἀέρα καὶ ἀντιστρέφει, οὐδὲν μὴ ἀναπνέον τὸν ἀέρα πνεύμονα ἔχει. ἐπειδὴ δὲ καὶ Κλεάνθους τοῦ στωϊκοῦ καὶ Χρυσίππου φέρονται λόγοι

τινές

vivendi finem animali afferet. Quod & in jecore valet, & cerebro, & corde, & ſtomacho, & renibus, & inteſtinis, & aliis permultis. Quo enim horum ſublato non ad interitum animal dilabetur? Præterea multa carent ſanguine, quæ tamen animata ſunt; ut cartilaginea, & mollia, ut ſepiæ, & loligines, & murænæ: & omnia quibus teſta pro tegmine eſt, quæque cruſta integuntur, ut carabi, & cancri, & gammari. Si igitur hæc animata ſunt, nec ſanguinem habent tamen, patet animam non eſſe ſanguinem. Illis vero qui dicunt aquam eſſe animam, quoniam vitam omnibus largiri videtur, nec fieri poteſt ut ſine aqua vita ducatur: multa ſunt quæ adverſentur: neque enim ſine alimentis poſſis vivere. Quare horum ſententia omnes ſingulique cibi anima ſunt. Deinde multa ſunt animalia quæ non bibant, ut de quodam aquilarum genere traditum eſt; Perdix etiam ſine potu vivere poteſt. Verùm cur aqua potius anima eſt quàm aër? Ab aqua enim perquamdiu abſtinere te poſſis; at à ducendo ſpiritu ne ad breviſſimum quidem tempus, quanquam nec aër anima eſt: multa enim ſunt quæ vivunt neque tamen reſpirant, ut inſecta omnia, ut apes & veſpæ, & formicæ, & quæ ſanguine carent, & pleræque animantes marinæ, & omnia quæ pulmonem non habeant. Nihil enim quod pulmonem non habet ſpirat aërem. Quæ reciprocatur enunciatio, Nihil quod aërem non ſpirat, pulmonem habet. Sed quoniam *Cleanthis* Stoici, & *Chryſippi* feruntur

Nec etiam Aqua.

Cleanthis & Chrysippi rationes refelluntur.

feruntur rationes quędam non contemnendę; etiam harum dissolutiones afferendæ sunt ut à Platonicis sunt expositæ. *Cleanthes* ratiocinationem nectit ejusmodi, non solum inquit, corpore parentum similes nascimur, sed etiam animo, affectionibns, moribus, habitibus: Similitudo porrò, & dissimilitudo in corpore, non in non corpore spectantur, corpus igitur anima est. Primùm ex partibus universum genus non concluditur: deinde illud, non in non corpore, falsum est; dicimus enim numeros similes esse quorum latera inter se proportionem habeant, ut VI & XXIIII; latera enim VI sunt II & III: XXIIII verò, IIII & VI; nam II ad IIII, & III ad VI proportio est: in duplici enim ratione sunt posita; IIII, enim II duplicia, & VI III: & tamen numeri corporis sunt expertes. Figuræ quoque figuris sunt similes, & angulos æquales habent, & latera quæ æquales angulos continent, sibi proportione respondentes. Figuram autem etiam ipsi esse non corpus confitentur. Accedit huc, quòd ut quantitatis est proprium, æquale esse, & non æquale, ita qualitatis, simile, & dissimile. Non corpus autem qualitas: Est igitur etiam non corpus non corpori simile. Addit *Cleanthes*, Nullum non corpus consentit cum corpore, sed corpus cum cor-

por

τινὲς οὐκ εὐκαταφρόνητοι, ἐκθετέον καὶ τούτων τὰς λύσεις ὡς ἐπέλυσαν οἱ ἀπὸ Πλάτωνος. ὁ Κλεάνθης τοιόνδε πλέκει συλλογισμόν· οὐ μόνον φησὶν ὅμοιοι τοῖς γονεῦσι γινόμεθα κατὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ψυχήν, τοῖς πάθεσι, τοῖς ἤθεσι, ταῖς διαθέσεσι. Σώματος δὲ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἀνόμοιον, οὐχὶ δὲ ἀσωμάτου, Σῶμα ἄρα ἡ ψυχή. ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους τὰ καθόλου οὐ συγκατασκευάζεται· πρὸς τούτῳ δὲ καὶ τὸ οὐχὶ δὲ ἀσωμάτου ψεῦδος ἐστί· λέγομεν γὰρ ἀριθμοὺς ὁμοίους εἶναι, ὧν αἱ πλευραὶ ἀνάλογοι εἰσίν, ὡς τοῦ ἓξ καὶ τοῦ εἰκοσιτέσσαρα. πλευραὶ γὰρ τοῦ ἓξ καὶ ὁ δύο καὶ ὁ τρεῖς· τοῦ καὶ εἰκοσιτέσσαρα ὁ τέσσαρα καὶ ὁ ἕξ. ἀναλογίαν δὲ ἔχει τὰ μὲν δύο πρὸς τὰ τέσσαρα, τὰ δὲ τρία πρὸς τὰ ἕξ· ἐν διπλασίονι γὰρ λόγῳ θεωρεῖται. τὰ γὰρ τέσσαρα τῶν δύο διπλασίονα καὶ τὰ ἓξ τῶν τριῶν· ἀσώματοι δὲ οἱ ἀριθμοί. καὶ σχήματα δὲ σχήμασιν ὅμοιά ἐστιν, ὅσα τάς τε γωνίας ἴσας ἔχει, καὶ τὰς περὶ τὰς ἴσας γωνίας πλευρὰς ἀναλόγους. τὸ δὲ σχῆμα καὶ αὐτοὶ ἀσώματον ὁμολογοῦσιν εἶναι. ἔτι ὡς τοῦ ποσοῦ ἴδιόν ἐστι τὸ ἴσον καὶ ἄνισον, οὕτω καὶ τοῦ ποιοῦ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἀνόμοιον, ἀσώματον δὲ ἡ ποιότης· ἔστιν ἄρα καὶ ἀσώματον ἀσωμάτῳ ὅμοιον. ἔτι δὲ ὁ Κλεάνθης φησίν· οὐδὲν ἀσώματον συμπάσχει σώματι, οὐδὲ ἀσωμάτῳ σῶμα, ἀλλὰ σῶμα σώματι· συμπάσχει δὲ ἡ ψυχὴ τῷ σώματι νοσοῦντι καὶ τεμνο-

μένῳ, καὶ τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ· αἰσχυνομένης γοῦν ἐρυθρὸν γίνεται καὶ φοβουμένης ὠχρόν, σῶμα ἄρα ἡ ψυχή. ἔστι δὲ τὸ ἕτερον τῶν λημμάτων ψεῦδος κατὰ πρόσληψιν κείμενον, τὸ λέγειν· οὐδὲν ἀσώματον σώματι συμπάσχει. τί γὰρ εἰ μόνῃ τῇ ψυχῇ τοῦτο πρόσεστιν; ὥσπερ εἴ τις λέγοι οὐδὲν ζῶον τὴν ἄνω γένυν κινεῖ· ὁ δὲ κροκόδειλος τὴν ἄνω γένυν κινεῖ· οὐ ζῶον ἄρα ὁ κροκόδειλος. ψευδὴς γάρ ἐστιν ἡ πρότασις καὶ ἐνταῦθα κατὰ πρόσληψιν ἡ λέγουσα, οὐδὲν ζῶον τὴν ἄνω γένυν κινεῖ· ἰδοὺ γὰρ ὁ κροκόδειλος καὶ ζῶον καὶ τὴν ἄνω γένυν κινεῖ. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὅταν λέγῃ, μηδὲν ἀσώματον σώματι συμπάσχειν· προσλαμβάνει γὰρ τὸ ζητούμενον τῇ ἀποφάσει. εἰ δέ τις ὑπόθοιτο ἀληθὲς εἶναι, τὸ μηδὲν ἀσώματον σώματι συμπάσχειν, ἀλλὰ τὸ ἐπαγόμενον οὐκ ἔστιν ὁμολογούμενον, ὅτι συμπάσχει ἡ ψυχὴ νοσοῦντι καὶ τεμνομένῳ τῷ σώματι. ἀμφιβάλλεται γὰρ εἴτε τὸ σῶμα μόνον ἐστὶ τὸ ἀλγοῦν λαβὸν παρὰ τῆς ψυχῆς τὴν αἴσθησιν, αὐτὴ δὲ μένει ἀπαθής, εἴτε καὶ συναλγεῖ τῷ σώματι· καὶ κρατεῖ μᾶλλον παρὰ τοῖς ἐνδοξοτέροις τὸ πρότερον. οὐ δεῖ δὲ ἐκ τῶν ἀμφιβαλλομένων συνάγειν τοὺς συλλογισμούς, ἀλλ' ἐκ τῶν ὁμολογουμένων. ἐκ περιουσίας δὲ δείκνυται καὶ τινὰ ἀσώματα τοῖς σώμασι συμπάσχοντα· αἱ ποιότητες γοῦν ἀσώματοι οὖσαι πασχόντων τῶν σωμάτων καὶ αὐταὶ συμπάσχουσιν, ἔν τε τῇ φθορᾷ καὶ

τῇ

pore. Consentit autem anima cum corpore, dum ægrotat & secatur: Corpus item cum anima, quòd dum pudore afficitur, rubescat, dum timet, pallescat; Corpus igitur anima. Est autem altera sumptio non vera, quæ in assumptione est hæc, Nullum non corpus cum corpore consentit. Quid enim si in solam animam hoc convenit? Similiterque dicunt ut si quis ita ratiocinetur, Nullum animal superiorem maxillam movet, Crocodilus autem superiorem maxillam movet, non ergo animal est crocodilus. falsa est enim enunciatio in assumptione ista, Nullum animal superiorem maxillam movet: nam crocodilus & animal est, & superiorem maxillam movet. Idem evenit in istam *Cleanthis* enunciationem, Nullum non corpus cum corpore consentit: nam cum negante enunciatione sumit quod quæritur. Verùm faciamus verum esse, Nullum non corpus cum corpore consentire; quod inducitur non est concessum, Consentire animam cum corpore dum ægrotat vel secatur. Dubium enim est utrum corpus tantum sit quod doleat, accepto sensu ab anima quæ omnis doloris sit expers; an etiam ipsa cum corpore dolore afficiatur. Atq; adeò prius illud nobilioribus philosophis magis probatur. Atqui non ex ambiguis, & controversis, sed ex concessis omnis ratio concludenda est. Illud etiam etsi necesse non est, tamen velut ornandæ cumulandæque rationis nostræ causa ostenditur, Non corpora aliqua cum corpore consentire: Nam qualitates quæ vacant corpore cum corporibus consentiunt, cum & in interitu & in ortu cum

corpore commutentur. *Chrysippus* ait mortem esse separationem animæ à corpore, nullum autem non corpus à corpore separatur, neque enim non corpus corpus attingit, at anima & tangit, & separatur à corpore: ergo corpus anima. Quorum illud quidem, mortem esse separationem animæ à corpore, verum est; at non corpus non tangere corpus, falsum quidem, si universè dicatur, sed in anima verum est. Falsum universè, quia linea cum sit non corpus, tangit corpus ab eoque separatur; similiter & albedo: in anima verum, quoniam anima corpus non tangit: si enim tangit, nimirum ad illud apposita est; quod si est, non ad totum apposita est. Fieri enim nequit ut totum corpus ad totum corpus apponatur, & ita non erit totum animal animatum. Quare si tangit, corpus anima est, sed animal non erit totum animatum: sin totum est animatum, neque tangit, neque corpus anima est: est autem animal totum animatum, neque ergo tangit, neque corpus est anima. Et cum sit non corpus, à corpore separatur. Quare animam non esse corpus ex his quæ diximus perspici potest. At verò neque esse non substantiam, deincèps explicandum est. Quoniam ergo & *Dinarchus* harmoniam animam definivit, & *Simmias* contradicens *Socrati*, animam harmoniam esse asserebat; quod animam harmoniæ similem esse diceret, corpus lyræ: horum dissolutiones afferendæ sunt quæ in *Platonis Phædone* sunt expositæ. Quarum

Anima non est harmonia.

Α τῇ γενέσει συναλλοιουμένην τῷ σώματι. Χρύσιππος δέ φησιν ὅτι ὁ θάνατός ἐστι ψυχῆς χωρισμὸς ἀπὸ σώματος· οὐδὲν δὲ ἀσώματον ἀπὸ σώματος χωρίζεται· οὐδὲ γὰρ ἐφάπτεται σώματος ἀσώματον, ἡ δὲ ψυχὴ καὶ ἐφάπτεται καὶ χωρίζεται τοῦ σώματος, σῶμα ἄρα ἡ ψυχή.
Β τούτων δὲ τὸ μὲν τὸν θάνατον εἶναι χωρισμὸν ψυχῆς ἀπὸ σώματος ἀληθές ἐστι, τὸ δὲ μὴ ἐφάπτεσθαι ἀσώματον σώματος, ψεῦδος μέν ἐστι καθόλου λεγόμενον, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς ἀληθές. ψεῦδος μὲν ἐπειδὴ καὶ ἡ γραμμὴ ἀσώματος οὖσα ἐφάπτεται σώματος καὶ χωρίζεται·
Γ ὁμοίως καὶ ἡ λευκότης· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς ἀληθές, οὐ γὰρ ἐφάπτεται τοῦ σώματος ἡ ψυχή· εἰ γὰρ ἐφάπτεται, δηλονότι παράκειται αὐτῷ· εἰ δὲ τοῦτο οὐχ ὅλῳ παράκειται, ἀδύνατον γὰρ σῶμα σώματι ὅλον ὅλῳ παρακεῖσθαι, καὶ οὕτως οὐκ ἔσται ὅλον ἔμψυχον τὸ ζῶον.
Δ ὥστε εἰ μὲν ἐφάπτεται, σῶμα μὲν ἔσται ἡ ψυχή, ὅλον δὲ οὐκ ἔσται ἔμψυχον τὸ ζῶον. εἰ δὲ ὅλον ἐστὶν ἔμψυχον, οὔτε ἐφάπτεται, οὔτε σῶμά ἐστιν ἡ ψυχή· τὸ δὲ ζῶον ὅλον ἔμψυχόν ἐστιν, οὔτε ἄρα ἐφάπτεται, οὔτε σῶμα ἐστὶν ἡ ψυχή, καὶ χωρίζεται ἀσώματος οὖσα. ὅτι μὲν οὖν οὐκ
Ε ἔστιν ἡ ψυχὴ σῶμα δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων· ὅτι δὲ οὐδὲ ἀνούσιος ἑξῆς ῥητέον. ἐπειδὴ δὲ ὁ Δείναρχος ἁρμονίαν ὡρίσατο τὴν ψυχήν, καὶ Σιμμίας ἀντιλέγων τῷ Σωκράτει τὴν ψυχὴν ἁρμονίαν εἶναι ἔφασκε, λέγων ἐοικέναι τὴν μὲν ψυχὴν ἁρμονίᾳ, τὸ δὲ σῶμα λύρᾳ, ἐκθετέον τὰς λύσεις

τούτων

τούτων τὰς ἐν τῷ Φαίδωνι Πλάτωνος κειμένας. μία μὲν A
οὖν ἐστιν ἐκ τῶν προαποδεδειγμένων αὐτῷ. προαποδέδεικται γὰρ ὅτι αἱ μαθήσεις ἀναμνήσεις εἰσί. τοῦτο οὖν λαβὼν ὡς ὁμολογούμενον κατασκευάζει τὸν λόγον οὕτως, εἰ αἱ μαθήσεις ἀναμνήσεις εἰσίν, ἦν ἡμῶν ἡ ψυχὴ πρὶν
ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ εἴδει γενέσθαι· εἰ δὲ ἁρμονία ἐστὶ δῆλον B
ὅτι πρότερον μὲν οὐκ ἦν, ὕστερον δὲ ἐγένετο ἁρμοσθέντος τοῦ σώματος· πᾶσα γὰρ σύνθεσις οὐκ ἄλλως ἔχει ἢ ὡς ἔχει τὰ ἐξ ὧν σύγκειται. κοινωνία γάρ τις ἐστὶ τῶν συντιθεμένων ἡ σύνθεσις ἁρμονία οὖσα· καὶ οὐ κωλύει τὸ μὴ ἡγεῖσθαι αὐτὴν
ἐκείνων ἀφ' ὧν συνετέθη ἀλλ' ἕπεσθαι αὐτοῖς. μάχεται Γ
τοίνυν τὸ ἁρμονίαν τὴν ψυχὴν εἶναι, τῷ τὰς μαθήσεις ἀναμνήσεις εἶναι. τὸ δὲ τῶν ἀναμνήσεων ἀληθές ἐστι, ψεῦδος ἄρα τὸ τὴν ψυχὴν ἁρμονίαν εἶναι. ἔτι ἡ μὲν ψυχὴ καὶ ἐναντιοῦται τῷ σώματι καὶ τὸν ἀρχικὸν ἐπέχει λόγον, ἅτε αὐτοῦ
ἄρχουσα. ἡ δὲ ἁρμονία, οὔτε ἡγεῖται οὔτε ἐναντιοῦται· οὐκ Δ
ἄρα ἡ ψυχὴ ἁρμονία. ἔτι ἁρμονία ἁρμονίας μᾶλλον καὶ ἧττον ἐστὶν ἁρμονία τῷ χαλᾶσθαι καὶ ἐπιτείνεσθαι, οὐ τῷ λόγῳ δὲ τῆς ἁρμονίας, ἀδύνατον γάρ ἐστι λόγον τὸν μᾶλλον καὶ ἧττον ἔχειν, ἀλλ' ἐν τῇ ἁρμογῇ. ἐὰν γὰρ κεκραμμένος
ὀξὺς φθόγγος καὶ βαρὺς ἔπειτα ἀνεθῶσι, τὸν λόγον μὲν E
τὸν αὐτὸν σώζουσιν ἐν ταῖς μεγέθεσι τῶν φθόγγων, παραλλαγὴν δὲ λαμβάνει ἡ ἁρμονία κατὰ τὴν ἁρμογὴν μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπιτεινομένη· ψυχὴ δὲ ψυχῆς οὐκ ἔστι μᾶλλον καὶ ἧττον, οὐκ ἄρα ἁρμονία ἐστὶν ἡ ψυχή. ἔτι ἡ ψυχὴ

ἀρετὴν

rũ una utitur iis quæ ſuprà confirmata & demonſtrata erant. Erat autem demonſtratum diſciplinas eſſe recordationes. Hoc igitur ſumpto ut confeſſo rationem inſtituit ſic, Si diſciplinæ ſunt recordationes, antè erat noſtra anima, quàm in humana ſpecie generaretur; at ſi harmonia eſt, prius non erat, ſed poſterius corpore jam compoſito genita eſt. Omnis enim compoſitio non aliter habet, quam ſe illa habent ex quibus conflata eſt. Eſt enim compoſitio, quippe quæ harmonia ſit, quædã communio eorum quæ componantur, eamq; non antecedere illa ex quibus conſtat, ſed conſequi contingit. Quare inter ſe pugnant, Animam harmoniam eſſe & diſciplinas recordationes. Verum autem illud de recordationibus: falſum igitur animam eſſe harmoniam. Præterea anima, & adverſatur corpori, & imperatoris locum obtinet, quòd corpori imperet & dominetur: Harmonia verò neq; præeſt, neq; adverſatur; Non eſt igitur harmonia anima. Deinde una harmonia, magis & minus harmonia eſt alia, quòd remittatur, & intendatur, non quidem ratione harmoniæ, fieri enim nequit, ut ratio magis minuſve dicatur ratio, ſed propter aptationem. Si enim acuta vox cum gravi permixta remittantur, rationem quidem eandem ſervant in vocum magnitudinibus, ſed variatur harmonia ex aptatione, dum magis minuſve intenditur. Una porrò anima non eſt magis minuſve anima, quã alia; non eſt ergo anima harmonia. Ad hæc, in animam virtus cadit & vitiũ, in harmoniã harmonia, & quod ei contrariũ eſt non cadit, non ergo anima harmonia. Præterea anima,

quòd in eam contraria viciſſim cadant, ſubſtantia eſt & ſubjectum; harmonia verò qualitas & in ſubjecto: eſt autem ſubſtantia aliud à qualitate; quare & anima, ab harmonia aliud eſt. Etſi participem eſſe animam harmoniæ, non eſt abſurdum, non tamen idcircò harmonia eſt: non enim quoniam virtutis anima eſt particeps, virtus eſt. *Galenus* vero nihil quidem pronunciat, ſed teſtatur in libro de *demonſtratione* ſe nihil de anima affirmaſſe, attamen quæ dicit, declarant eum magis probare animam eſſe temperamentum, utpote cum morum differentia temperamentum ſequatur. Quod ex *Hippocratis* dictis confirmare nititur. Verum ſi ita eſt, certè etiam mortalem eam opinatur, non tamen omnem, ſed eam tantum quæ rationis eſt expers. Nam de rationis participe addubitat his quidem verbis.

Nec temperamentum.

Galeni verba, itemque libri de demonſtratione deſiderantur.

** Verùm corporis temperamentum non poſſe eſſe animam, hinc patet, Omne corpus, & animatum & inanimatum, ex quatuor elementis temperatum eſt, horum enim temperatio corpora efficit. Si igitur corporis temperamentum eſt anima, nihil erit inanimum: & concluditur ratio ſic, Si temperamentum corporis anima eſt, Omne porrò corpus temperamentum habet, Omne corpus animam habet, Si omne corpus animam habet, nullum eſt corpus inanimum; neq; lapis igitur, neq; lignum, neq; ferrum, neq; aliud quippiam inanimum eſt. Si verò non univerſe omnem temperationem corporis dixerit eſſe animam, ſed certam quandam; quærendum qualis temperatio ſit, quæ animal efficiat, & animæ

loco

A ἀρετὴν καὶ κακίαν ἐπιδέχεται, ἥδε ἁρμονία ἁρμο-
νίαν καὶ ἀναρμοστίαν οὐκ ἐπιδέχεται, οὐκ ἄρα ἁρμονία
ἐστὶν ἡ ψυχή. ἔτι ἡ ψυχή, ἐν ᾧ ἐπιδέχεσθαι τὰ
ἐναντία παρὰ μέρος οὐσία ἐστὶ καὶ ὑποκείμενον, ἡ δὲ ἁρ-
μονία ποιότης καὶ ἐν ὑποκειμένῳ, ἡ δὲ οὐσία ποιότητος
B ἕτερον, καὶ ἡ ψυχὴ ἄρα ἁρμονίας ἕτερον. ἁρμονίας
μέντοι μετέχειν τὴν ψυχὴν οὐδὲν ἄτοπον, ἀλλ' οὐ παρὰ
τοῦτο ἁρμονία ἐστίν· οὐ γὰρ δὴ ὅτι ἀρετῆς μετέχει ἀρετή
ἐστιν ἡ ψυχή. Γαληνὸς δὲ ἀποφαίνεται μὲν οὐδέν, ἀλλὰ
καὶ διαμαρτύρεται ἐν τοῖς ἀποδεικτικοῖς λόγοις, ὡς οὐδὲν
Γ εἴη περὶ ψυχῆς ἀποφηνάμενος. ἔοικε δὲ ἐξ ὧν λέγει,
δοκιμάζειν μᾶλλον τὸ κρᾶσιν εἶναι τὴν ψυχήν. ταύτῃ
γὰρ ἐπακολουθεῖν τὴν τῶν ἠθῶν διαφορὰν ἐκ τῶν
Ἱπποκράτους κατασκευάζων τὸν λόγον. εἰ δὲ τοῦτο δῆλον
ὅτι καὶ θνητὴν αὐτὴν οἴεται, οὐ πᾶσαν δέ, ἀλλὰ τὴν ἄλογον ψυχὴν
Δ μόνην. περὶ δὲ τῆς λογικῆς ἀμφιβάλλει λέγων οὕτως. **
ὅτι δὲ οὐ δύναται τοῦ σώματος ἡ κρᾶσις εἶναι ψυχή, δῆλον ἐν-
τεῦθεν· πᾶν σῶμα ἔμψυχόν τε καὶ ἄψυχον ἐκ τῶν τεσσάρων
στοιχείων κέκραται· ἡ γὰρ τούτων κρᾶσις τὰ σώματα ἀπερ-
γάζεται. Εἰ τοίνυν ἡ τοῦ σώματος κρᾶσις ἐστὶν ἡ ψυχή, οὐδὲν
E ἄψυχον ἔσται. καὶ συνάγεται ὁ λόγος οὕτως· Εἰ ἡ κρᾶσις τοῦ
σώματος ψυχή ἐστι, πᾶν δὲ σῶμα κρᾶσιν ἔχει, πᾶν σῶμα
ψυχὴν ἔχει, εἰ δὲ πᾶν σῶμα ψυχὴν ἔχει, οὐδὲν σῶμα
ἐστὶν ἄψυχον· οὔτε λίθος ἄρα οὔτε ξύλα οὔτε σίδηρος οὔτε
ἄλλο τι ἄψυχον ἔσται· εἰ δὲ μὴ καθόλου πᾶσαν κρᾶσιν σώ-
ματος λέγοι ψυχὴν εἶναι, ἀλλὰ τὴν τοιάνδε, ἐρωτητέον

ποία

ποία κρᾶσίς ἐστιν ἡ ποιοῦσα ζῷον καὶ ψυχῆς λόγον ἐπέχουσα. ὁποίαν γὰρ ἂν εἴποι τὴν κρᾶσιν, τοιαύτην εὑρήσομεν καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις. ἐννέα γὰρ οὐσῶν κράσεων, ὡς αὐτὸς ἐν τῷ περὶ κράσεων ἔδειξεν· ὀκτὼ μὲν τῶν δυσκράτων· μιᾶς δὲ τῆς εὐκράτου, κατὰ μὲν τὴν εὔκρατον λέγει κεκρᾶσθαι τὸν ἄνθρωπον· οὐ πάντα δὲ, ἀλλὰ τὸν τῆς μέσης κράσεως, κατὰ δὲ τὰς ἄλλας δυσκρασίας τὰ ἄλλα ζῷα κατ' εἶδος μετὰ τῆς ἐπὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀνέσεώς τε καὶ ἐπιτάσεως. εὑρίσκονται δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις αἱ ἐννέα κράσεις μετὰ τοῦ μᾶλλον καὶ ἧττον, ὡς αὐτὸς πάλιν ἐν τοῖς ἁπλοῖς ἐπέδειξεν. ἔτι εἰ ἡ ψυχὴ κρᾶσίς ἐστιν, αἱ δὲ κράσεις ἐναλλάσσονται κατά τε τὰς ἡλικίας καὶ τὰς ὥρας καὶ τὰς διαίτας, ἡ ψυχὴ ἐναλλάσσεται· εἰ δὲ ἐναλλάττεται, οὐ τὴν αὐτὴν ἔχομεν ψυχὴν, ἀλλὰ κατὰ τὴν κρᾶσιν, ποτὲ μὲν λέοντος, ποτὲ δὲ προβάτου, ποτὲ δὲ ἄλλου τινὸς, ὅπερ ἄτοπον. ἔτι ἡ κρᾶσις οὐκ ἐναντιοῦται ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ συνεργεῖ, αὕτη γάρ ἐστιν ἡ κινοῦσα· ἡ δὲ ψυχὴ ἐναντιοῦται, οὐκ ἄρα ἡ κρᾶσίς ἐστιν ἡ ψυχή. ἔτι εἰ κρᾶσίς ἐστιν ἡ ψυχὴ, ἡ δὲ κρᾶσις ποιότης, ποιότης δὲ καὶ γίνεται καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς, καὶ ἡ ψυχὴ ἄρα χωρισθήσεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς· τοῦτο δὲ οὐκ ἀληθές, οὐκ ἄρα κρᾶσις, οὐδὲ ποιότης ἐστὶν ἡ ψυχή. οὐ γὰρ δήπου τὸ ἕτερον τῶν ἀντικειμένων φυσικῶς προσεῖναι φήσουσι τῷ ζῴῳ ὡς ἐπὶ τοῦ πυρὸς τὸ θερμόν· ἀμετάθετον γὰρ τοῦτο, φαίνεται δὲ μετατιθεμένη ἡ κρᾶσις. μᾶλλον δὲ αὐτοὶ εἰσὶν

loco numeretur. Qualecunque enim temperamentum dixerit, tale & in inanimis reperiemus. Cum enim novem temperamenta ſint, ut ipſe in libris de temperamentis oſtendit, octo quidem incommoda, unum commodum, eo quod commodum eſt dicit hominem eſſe temperatum, non omnem tamen, ſed eum qui medio temperamento eſt; reliquis incommodis temperamentis cætera animalia pro cujuſque ſpecie alia magis, alia minus eſſe concreta. Inveniuntur autem etiam in inanimis novem hæc temperamenta, ut ipſe rurſus in Simplicibus oſtendit. Præterea ſi anima temperamentum eſt, temperamenta autem ætatibus, temporibus, victuque mutantur, efficitur mutari animam: ſi mutatur anima, non eandem habemus animam, ſed pro temperamento aliquando leonis, aliquandó ovis, aliquando alterius cujuſdam animalis, quod abſurdum eſt. Deinde temperatio non adverſatur cupiditatibus corporis, ſed adjuvat etiam, ipſa enim eſt quæ movet & incitat: anima autem adverſatur, non eſt ergo anima temperatio. Præterea ſi anima temperamentum eſt, temperamentum autem qualitas, qualitas rurſus & advenit & recedit, ſic ut ſubjectum nihilo magis intereat: item anima quoque ſeparabitur, ſic ut ſubjectum non intereat. Hoc autem verum non eſt; non ergo temperamentum, aut qualitas anima. Non enim ſanè alterum contrariorum naturaliter adeſſe animali dicent, ut calorem igni. Hic enim mutari non poteſt; at temperatio mutatur. Imò hi ipſi ſunt,
qui

qui medendi ſcientia temperationes mutant. Omnes inſuper corporis qualitates ſenſu percipiuntur, anima verò non ſub ſenſum, ſed ſub intelligentiam cadit, non ergo corporis qualitas anima eſt. Præterea ſanguinis & ſpiritus, adjuncta carne nervis & cæteris, bona temperatio, robur eſt: caloris, frigoris, ſiccitatis, & humoris, ſanitas. membrorum autem apta compoſitio, cum coloris ſuavitate, corporis pulchritudinem gignit. Quare ſi harmonia ſuavitatis, & roboris, & pulchritudinis, anima eſt; neceſſe eſt hominem, quoad vivit, neque ægrotum eſſe, neque infirmum, neque deformem: Contingit autem ſæpè non unam tantùm, ſed omnes pariter has tres bonas temperationes perire, & hominem tamen vivere: Accidit enim ut idem ſimul & turpis ſit, & infirmus, & ægrotus: non ergo corporis bona temperatio anima eſt. Sed inquies, quomodo ergo naturales virtutes, vitiaque naturalia, hominem inſequuntur? Id verò ex corporis temperamento fit. Ut enim naturalitur ex temperamento ſalubri ſunt & inſalubri corpore, ita alii naturaliter amara bile abundantes, ad iracundiam; alii, ad timorem; alii, ad venerem propenſi ſunt. Verùm aliqui coërcent, & ſuperant. Dubium autem non eſt, quin temperamentum coërceant: atque aliud eſt quod coërcet, aliud quod coërcetur, aliud ergo temperamentum, aliud anima. Cum enim corpus animæ ſit inſtrumentum, ſi idoneè effectum fuerit adjuvat animam, ipſumque ſe commode habet: Sin non idoneè, impedit

οἱ διὰ τῆς ἰατρικῆς τέχνης τὰς κράσεις μεταβάλλοντες. ἔτι παντὸς σώματος αἱ ποιότητες αἰσθηταί εἰσιν, ἡ δὲ ψυχὴ οὐκ αἰσθητὴ ἀλλὰ νοητή, οὐκ ἄρα ποιότης ἀσώματός ἐστιν ἡ ψυχή. ἔτι ἡ τοῦ αἵματος καὶ πνεύματος μετὰ παραθέσεως σαρκῶν τε νεύρων καὶ τῶν ἄλλων εὐκρασία, ἰσχύς ἐστι· καὶ ἡ τῶν θερμῶν δὲ καὶ ψυχρῶν καὶ ξηρῶν καὶ ὑγρῶν εὐκρασία ὑγεία ἐστίν, ἡ δὲ συμμετρία τῶν μελῶν μετὰ τῆς εὐχροίας τὸ κάλλος ποιεῖ τοῦ σώματος. εἰ τοίνυν ἡ ἁρμονία τῆς ὑγείας καὶ τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ κάλλους ψυχή ἐστιν, ἀνάγκη τὸν ἄνθρωπον ζῶντα μήτε νοσεῖν, μήτε ἀσθενεῖν, μήτε ἄμορφον εἶναι. Συμβαίνει δὲ πολλάκις οὐ μίαν μόνην, ἀλλ' ὁμοῦ πάσας τὰς τρεῖς ταύτας εὐκρασίας ἀπόλλυσθαι καὶ ζῆν τὸν ἄνθρωπον· συμβαίνει γὰρ τὸν αὐτὸν ὁμοῦ καὶ ἄμορφον εἶναι καὶ ἀσθενεῖν καὶ νοσεῖν· οὐκ ἄρα ἡ εὐκρασία τοῦ σώματός ἐστιν ἡ ψυχή. πῶς δὲ φυσικαί τινες κακίαι καὶ ἀρεταὶ τοῖς ἀνθρώποις ἕπονται; τοῦτο ἐκ τῆς τοῦ σώματος ἀληθῶς κράσεως γίνεται· ὡς γὰρ φυσικῶς οἱ ὑγιεινοὶ καὶ νοσώδεις εἰσὶν ἐκ τῆς κράσεως, οὕτω τινὲς φυσικῶς πικρόχολοι ὄντες ὀργίλοι εἰσίν, ἄλλοι δειλοί, ἄλλοι καταφερεῖς. ἀλλ' ἔνιοι κρατοῦσι καὶ περιγίνονται. δῆλον δὲ ὅτι τῆς κράσεως κρατοῦσιν, ἄλλο δέ ἐστι τὸ κρατοῦν καὶ ἄλλο τὸ κρατούμενον, ἄλλο ἄρα κρᾶσις καὶ ἄλλο ψυχή. ὄργανον γὰρ ὂν τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἐὰν μὲν ἐπιτηδείως κατασκευασθῇ, συνεργεῖ τῇ ψυχῇ καὶ αὐτὸ ἔχει ἐπιτηδείως· ἐὰν δὲ ἀνεπιτηδείως, ἐμποδίζει

ποδίζει

ποδίζει καὶ τότε χρεία τῇ ψυχῇ πραγμάτων, ἀπομαχομένῃ πρὸς τὴν ἀνεπιτηδειότητα τοῦ ὀργάνου· καὶ ἐὰν μὴ σφόδρα νήφῃ, συνδιαστρέφεται αὐτῷ, καθάπερ μουσικὸς συνεξαμαρτάνει τῇ τῆς λύρας διαστροφῇ, ἐὰν μὴ πρότερον αὐτὴν καταστήσῃ καλῶς. διὸ καὶ χρεία τῇ ψυχῇ τῆς ἐπιμελείας τοῦ σώματος, ἵνα καταστήσῃ αὐτὸ ὄργανον ἐπιτήδειον ἑαυτῇ· τοῦτο δὲ ποιεῖ διά τε τοῦ λόγου καὶ τῶν ἠθῶν, ὡς ἐν ἁρμονίᾳ τὰ μὲν χαλῶσα, τὰ δὲ ἐπιτείνουσα ἵνα ἁρμόδιον αὐτὸ ἑαυτῇ κατασκευάσῃ καὶ χρήσηται ἐπιτηδείῳ ὀργάνῳ, ἐὰν μὴ καὶ αὐτὴ συνδιαστραφῇ αὐτῷ· συμβαίνει γὰρ καὶ τοῦτο. Ἀριστοτέλης δὲ τὴν ψυχὴν ἐντελέχειαν λέγων οὐδὲν ἧττον συμφέρεται τοῖς ποιότητα λέγουσιν αὐτήν. διασαφήσωμεν δὲ πρότερον τὴν ἐντελέχειαν τίνα καλεῖ. τὴν οὐσίαν τριχῶς λέγει, τὸ μὲν ὡς ὕλην ὑποκείμενον ὃ καθ᾽ ἑαυτὸ μὲν οὐδέν ἐστι, δύναμιν δὲ ἔχει πρὸς γένεσιν· ἕτερον δὲ μορφὴν καὶ εἶδος καθ᾽ ἣν εἰδοποιεῖται ἡ ὕλη· τρίτον δὲ τὸ συναμφότερον τὸ ἐκ τοῦ εἴδους καὶ τῆς ὕλης γεγενημένον, ὅ ἐστι λοιπὸν ἔμψυχον. ἔστι μὲν οὖν ἡ ὕλη δύναμις· τὸ δὲ εἶδος ἐντελέχεια. καὶ τοῦτο δὲ διχῶς νοεῖται, τὸ μὲν ὡς ἐπιστήμη· τὸ δὲ ὡς θεωρεῖν κατ᾽ ἐπιστήμην. τουτέστι τὸ μὲν ὡς διάθεσις· τὸ δὲ ὡς ἐνέργεια. ὡς ἐπιστήμη μὲν οὖν ὅτι ἐν τῷ ὑπάρχειν τὴν ψυχήν, καὶ ὕπνος καὶ ἐγρήγορσίς ἐστιν. ἀνάλογος δὲ ἡ μὲν ἐγρήγορσις ἐστὶ τῷ θεωρεῖν, ὁ δὲ ὕπνος τῷ ἔχειν καὶ μὴ ἐνεργεῖν· προτέρα δέ ἐστιν

ἡ

pedit animam, ac tum ſatis negotii habet anima dum cum ineptia ſui inſtrumenti luctatur; ac niſi admodum ſit ſobria, etiam cum eo pervertitur: quomodo muſicum lyræ perverſio in errorem inducit, niſi eam primùm rectè compoſuerit. Quamobrem animæ adhibenda cura eſt, ut corpus accommodatum ſibi inſtrumentum reddat, quod per rationem, & mores aſſequetur; ut in harmonia, ita hîc alia laxans, alia intendens, quo ipſum ſibi aptum efficiat, eoque ut commodo inſtrumento utatur, niſi & ipſa cum eo perverſa fuerit, quando etiam hoc aliquando uſu venit. *Ariſtoteles* qui animam dicit entelechiam, nihilominus idem ſentit, quod qui qualitatem eam eſſe volunt. Sed explicemus prius, quam entelechiam vocet. Subſtantiam trifariam dicit intelligi, vnam, quæ ut materia ſubjecta ſit; quæ per ſe quidem, nihil eſt, poteſtatem tamen ad rerum ortum habeat; Alteram, formam & ſpeciem, per quam materia formatur: Tertiam quòd ex utriſque ſpecie & materia conflatur, quod demum animatum eſt. Eſt igitur materia poteſtas, forma entelechia. Et iſta quidem bifariam quoque accipitur, tum ut ſcientia, tum ut ex ſcientia contemplatio; hoc eſt, tum ut habitus, tum ut uſus habitus. Anima igitur, ut ſcientia eſt, quoniam hoc ipſo quòd anima eſt, & ſomnus, & vigilia eſt. Vigilia autem contemplationi, ſomnus viſui, qui tamen jam non fungatur ſuo munere proportione reſpondet. Atque ſcientia

Nec Entelechia Ariſtotelis.

uſu

usu scientiæ prior est, propterea primam entelechiam vocat speciem; secundam usum, atque muneris functionem. Quemadmodum oculus ex subjecto est, & specie, atque id quidem, quod in eo subjicitur, visumque accepit, materia ejus est, quæ ipsa quoque communi nomine oculus dicitur. Species vero, & entelechia prima oculi, ipsemet visus qui videndo vim oculo impertit. Secunda autem entelechia oculi est functio muneris quæ videt. Ut igitur paulo antè natus catulus, neutra præditus est entelechia, sed vim habet accipiendi entelechiam, ita de anima intelligendum est. Ut enim illic videndi sensus, dum est ortus, oculum absolvit, ita hîc dum corpori anima ingenita est, animal perficit, ut neque sine corpore unquàm sit anima, neque corpus sine anima, corpus enim non est, sed corporis: ideoque in corpore est, & quidem corpore tali: per se verò, suaque vi nulla est. Sed primum quidem patibilem animæ partem animam vocat, discludens ab ea quæ rationis est particeps. Atqui omnis simul hominis anima sumenda erat neque ex una ejus parte, eaque infirmissima, de universo pronunciandum. Deinde corpus ait potestatem habere, ut vivat, etiam antequàm generetur anima. Ait enim corpus potestate vitam in seipso habere. Oportet autem corpus quod potestate vitam habet, prius actu esse corpus. Non potest autē actu esse corpus, antequàm formā accipiat. Est enim corpus, materia omnis qualitatis expers. Fieri ergo nequit, ut quod actu non est aliquid ex se creandi vim

Non autem corpus.

ἡ ἐπιστήμη τῆς ἐνεργείας. διὸ καὶ πρώτην ἐντελέχειαν καλεῖ τὸ εἶδος· δευτέραν δὲ τὴν ἐνέργειαν. οἷον ὁ ὀφθαλμὸς ἐξ ὑποκειμένου ἐστὶ καὶ εἴδους· καὶ ἔστι τὸ μὲν ὑποκείμενον ἐν αὐτῷ, τὸ δεδεγμένον τὴν ὄψιν ὕλη ὀφθαλμοῦ, καλεῖται δὲ καὶ αὐτὴ ὁμωνύμως ὀφθαλμός. εἶδος δὲ καὶ ἐντελέχειά ἐστι τοῦ ὀφθαλμοῦ ἡ πρώτη αὐτὴ ἡ ὄψις, ἢ τὸ δύνασθαι ὁρᾷν αὐτῷ παρεχομένη, δευτέρα δὲ ἐντελέχειά ἐστι τοῦ ὀφθαλμοῦ ἡ ἐνέργεια καθ' ἣν ὁρᾷ. ὥσπερ οὖν ὁ ἄρτι τεχθεὶς σκύλαξ οὐδετέραν μὲν ἔχει ἐντελέχειαν, δύναμιν δὲ τοῦ δέξασθαι τὴν ἐντελέχειαν, οὕτως δεῖ λαβεῖν καὶ τὸ τῆς ψυχῆς. ὡς γὰρ ἐκεῖ γινομένη ἡ ὄψις τελειοῖ τὸν ὀφθαλμόν, οὕτως ἐνταῦθα γινομένη ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι τελειοῖ τὸ ζῷον. ὡς μήτε ἄνευ σώματος εἶναι ποτὲ τὴν ψυχήν, μήτε σῶμα δίχα ψυχῆς· σῶμα μὲν γὰρ οὐκ ἐστί, σώματος δέ ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο ἐν σώματι ὑπάρχει καὶ σώματι τοιῷδε· καθ' ἑαυτὴν δὲ οὐχ ὑπάρχει· ἀλλὰ πρῶτον μὲν τὸ παθητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ψυχὴν καλεῖ· χωρίζων αὐτῆς τὸ λογικόν. ἔδει δὲ πᾶσαν ὁμοῦ λαβεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ μὴ ἀπὸ μέρους, καὶ ταῦτα τοῦ ἀσθενεστάτου περὶ τοῦ παντὸς ἀποφαίνεσθαι· ἔπειτα τὸ σῶμα φησὶ δυνάμει τὸ ζῆν ἔχειν καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὴν ψυχήν· λέγει γὰρ τὸ σῶμα δυνάμει ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· δεῖ δὲ τὸ σῶμα τὸ δυνάμει ζωὴν ἔχον πρότερον ἐνεργείᾳ σῶμα εἶναι, οὐ δύναται δὲ ἐνεργείᾳ εἶναι σῶμα πρὸ τοῦ δέξασθαι τὸ εἶδος· ὕλη γάρ ἐστιν ἄποιος καὶ οὐ σῶμα· ἀδύνατον ἄρα τὸ μὴ ὂν ἐνεργείᾳ

δύναμιν ἔχειν πρὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ τι γίνεσθαι. εἰ δὲ καὶ σῶμα καὶ δυνάμει ἐστὶ, πῶς τὸ δυνάμει σῶμα δυνάμει ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ δύναται; ἄλλως τε ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων δυνατὸν ἔχοντά τι μὴ χρῆσθαι αὐτῷ, οἷον ὄψιν ἔχοντα μὴ χρῆσθαι αὐτῇ· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς ἀδύνατον. οὐδὲ γὰρ ὁ καθεύδων ἄνευ ψυχικῆς ἐνεργείας ἐστί· καὶ γὰρ τρέφεται καὶ αὔξεται καὶ φαντασιοῦται καὶ ἀναπνεῖ· ὅπερ μάλιστα τῆς ζωῆς ἐστι τεκμήριον. ἐκ τούτων οὖν φανερὸν ὅτι δυνάμει τὸ ζῆν οὐ δύναται προσεῖναί τινι ἀλλὰ πάντως ἐνεργείᾳ· προηγουμένως γὰρ τὸ εἶδος ποιοῦν τὴν ψυχὴν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἀλλ' ἡ ζωή· τῇ μὲν γὰρ ψυχῇ σύμφυτός ἐστιν ἡ ζωή, τῷ δὲ σώματι κατὰ μέθεξιν. ὁ λέγων τοίνυν ὑγείαν ἀνάλογον εἶναι τῇ ζωῇ οὐ τὴν τῆς ψυχῆς ζωὴν λέγει ἀλλὰ τὴν τοῦ σώματος· καὶ οὕτως σοφίζεται. ἡ μὲν γὰρ σωματικὴ οὐσία παρὰ μέρος τῶν ἐναντίων ἐστὶ δεκτική· ἡ δὲ κατὰ τὸ εἶδος οὐδαμῶς. ἐὰν γὰρ ἡ κατὰ τὸ εἶδος διαφορὰ μεταλλαγῇ, μεταλλάττεται καὶ τὸ ζῶον. ὥστε οὐχ ἡ κατὰ τὸ εἶδος οὐσία τῶν ἐναντίων ἐστὶ δεκτική, ἀλλ' ἡ κατὰ τὸ ὑποκείμενον, τουτέστιν ἡ σωματική. οὐ δύναται τοίνυν ἡ ψυχὴ κατ' οὐδένα τρόπον ἐντελέχεια τοῦ σώματος εἶναι, ἀλλ' οὐσία αὐτοτελὴς ἀσώματος· παρὰ μέρος γὰρ ἐπιδέχεται τὰ ἐναντία, κακίαν καὶ ἀρετήν· ὅπερ οὐκ ἠδύνατο τὸ εἶδος ἐπιδέξασθαι. ἔπειτα φησὶν ἐντελέχειαν οὖσαν τὴν ψυχὴν ἀκίνητον εἶναι καθ' ἑαυτήν, κινεῖσθαι δὲ κατὰ συμβεβηκός· οὐ δὲ ἀπλῶς ἀκίνητον οὖσαν κινεῖν ἡμᾶς. εἰ γὰρ τὸ κάλλος ἀκίνητον

ὂν

vim habet. Quod ſi etiam corpus poteſtate eſt, quomodo quod poteſtate corpus eſt, poteſtate vitam habere in ſeipſo poteſt? Præſertim cum in cæteris fieri poſſit, ut qui habeat aliquid eo non utatur, ut in quo viſus ſit non fungatur munere oculorũ; in anima autẽ id fieri nequeat: non enim dormiente nullum animæ munus eſt: Nam & alitur, & augeſcit, & phantaſia utitur, & reſpirat, quod in primis vitæ argumentum eſt. Quare ex his manifeſtum eſt nulli adeſſe poſſe ut vivat poteſtate, ſed omnino actu vivet. Quod enim potiſſimum animam format, nihil aliud præter vitam eſt; animæ enim cognata vita eſt; corpori vero non aliter adeſt, quàm quod ejus quodammodo eſt particeps. Quare qui dicit ſanitatem vitæ proportione reſpondere, non animæ vitam ſed corporis intelligit, & ita fallax ejus eſt oratio. Nam in corpoream ſubſtantiam viciſſim cadunt contraria, in eam quæ ſpecies eſt non cadunt. Si enim differentia quæ ſpeciem efficit mutetur, etiam animal mutabitur. Itaque non in ſubſtantiam quæ ſpecies eſt contraria cadunt; ſed eam quæ ſubjectum eſt, id eſt corpoream. Nullo igitur modo anima corporis entelechia eſſe poteſt, ſed ſubſtantia eſt omnibus partibus abſoluta, vacans corpore. Nam viciſſim in eam cadunt contraria, virtus & vitium, à quo ſpecies longiſſimè aberat. Deinde ait animam, quæ ſit entelechia, eſſe immobilem, per ſe: moveri tamen, ex accidenti; neque eſſe abſurdum eam motum afferre nobis, etſi ipſa omnis motionis ſit expers. Etenim pulchritudo movet nos,

quæ tamen ipſa nullo motu agitatur. verùm ut ita ſit, non movet pulchritudo rem immobilem, ſed quæ ea natura eſt, ut moveatur. Itaque ſi corpus quoque per ſe motum haberet, nihil eſſet abſurdum moveri ipſum ab eo quod ſit immobile. Nunc fieri nequit, ut immobile ab immobili moveatur. Unde igitur motus proficiſcitur niſi ab anima? Non enim per ſe corpus movetur. Itaque dum primum motionis ortum vult oſtendere, non primum ſed ſecundum oſtendit. Si enim moveret eam rem quæ non movetur, primum motum faceret: Sin alio quodam modo movet id, quod à ſeipſo movetur, ſecundi motus ortum exponit. Unde igitur primus ortus motionis corpori? Nam dicere à ſeipſo moveri elementa; quòd alia natura ſint levia, alia gravia, falſum eſt. Si enim levitas, & gravitas motus eſt, nunquàm levia, & gravia conſiſtent: Conſiſtunt autem cum ſuum locum occupaverint: Non ergo levitas, & gravitas, cauſæ primi motus ſunt, ſed qualitates ſunt elementorum. Sed tamen ut etiam hoc detur, quomodo ratiocinari, opinari, judicare, gravitatis, & levitatis opera eſſe poſſunt; Si non ſunt gravitatis & levitatis opera, neque elementorum ſunt: ſi non elementorum, neque certè corporum. Præterea ſi ex accidenti movetur anima, corpus per ſe, efficietur ut etiam ſi abſit anima per ſe corpus moveatur. Quod ſi eſt, etiam animal erit ſine anima. Hæc autem abſurda ſunt, abſurdum ergo & quod initio dicebatur. Verùm ne illud quidem verum eſt quod dicitur, Quidquid natura movetur etiam per vim moveri;

De causa motuum disputatur.

A ὃ κινεῖ ἡμᾶς. ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο ἀκίνητον ὃ κινεῖ, ἀλλὰ τὸ φύσιν ἔχον κινεῖσθαι κινεῖ, καὶ οὐχὶ τὸ ἀκίνητον. εἰ τοίνυν καὶ τὸ σῶμα καθ' ἑαυτὸ κίνησιν εἶχεν, οὐδὲν ἦν αὐτῷ ἄτοπον, κινεῖσθαι ὑπὸ ἀκινήτου. νῦν δὲ ἀδύνατον τὸ ἀκίνητον ὑπὸ ἀκινήτου κινεῖσθαι. πόθεν οὖν τῷ σώματι τὸ κινεῖσθαι,

B εἰ μὴ ἀπὸ τῆς ψυχῆς; οὐ γὰρ αὐτοκίνητόν ἐστι τὸ σῶμα. πρώτην οὖν γένεσιν κινήσεως βουλόμενος δεῖξαι οὐ πρώτην ἀλλὰ δευτέραν ἔδειξεν. εἰ μὲν γὰρ τὸ μὴ κινούμενον ἐκίνει, πρώτην ἐποίει κίνησιν· εἰ δὲ τὸ κινούμενον ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ ἄλλως κινεῖ δευτέρας κινήσεως

Γ γένεσιν ἐξηγεῖται. πόθεν οὖν πρώτη γένεσις τῆς κινήσεως τῷ σώματι; τὸ γὰρ λέγειν ἀφ' ἑαυτῶν κινεῖσθαι τὰ στοιχεῖα, τὰ μὲν κοῦφα ὄντα φύσει, τὰ δὲ βαρέα, ψεῦδός ἐστιν· εἰ γὰρ ἡ κουφότης καὶ βαρύτης κίνησίς ἐστιν, οὐδέποτε στήσεται τὰ κοῦφα καὶ τὰ βαρέα· ἵσταται δὲ τὸν οἰκεῖον κατα-

Δ λαβόντα τόπον, οὐκ ἄρα κουφότης καὶ βαρύτης αἴτιαι πρώτης κινήσεώς εἰσι, ἀλλὰ ποιότητες τῶν στοιχείων. ἐὰν δὲ καὶ τοῦτο δοθῇ, πῶς τὸ λογίζεσθαι καὶ δοξάζειν καὶ κρίνειν, δύναται κουφότητος καὶ βαρύτητος ἔργα εἶναι; εἰ δὲ μὴ τούτων, οὐδὲ τῶν στοιχείων· εἰ δὲ μὴ τῶν στοιχείων, οὐδὲ

E τῶν σωμάτων. ἔτι εἰ κατὰ συμβεβηκὸς ἡ ψυχὴ κινεῖται, τὸ δὲ σῶμα ἐξ ἑαυτοῦ καὶ μὴ οὔσης τῆς ψυχῆς, ἐξ ἑαυτοῦ τὸ σῶμα κινηθήσεται. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ζῷον ἔσται χωρὶς τῆς ψυχῆς· ἄτοπα δὲ ταῦτα, ἄτοπον ἄρα καὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς. ἀλλ' οὐδὲ τὸ λέγειν ὅτι πᾶν τὸ φύσει κινούμενον καὶ βίᾳ κινεῖ-

ται, καὶ πᾶν τὸ βίᾳ κινούμενον καὶ φύσει κινεῖται ἀληθές ἐστιν. A
ὁ γὰρ κόσμος φύσει κινούμενος βίᾳ οὐ κινεῖται· οὐ μὴν οὐδὲ
εἴτι κατὰ φύσιν κινεῖται τοῦτο καὶ κατὰ φύσιν ἠρεμεῖ· καὶ
γὰρ ὁ κόσμος καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη κατὰ φύσιν κινού-
μενοι, κατὰ φύσιν ἠρεμεῖν οὐ δύνανται. τὸν αὐτὸν τρόπον
καὶ ἡ ψυχὴ κατὰ φύσιν ἀεὶ κίνητος οὖσα κατὰ φύσιν ἠρε- B
μεῖν οὐ δύναται. ἡ γὰρ ἠρεμία φθορὰ τῆς ψυχῆς ἐστι καὶ
παντὸς ἀεὶ κινήτου. πρὸς τούτοις καὶ τὸ ἀπορούμενον ἐξ ἀρ-
χῆς ἄλυτον μένει, πόθεν τὸ σῶμα συνέχεται φύσει πε-
φυκὸς σκεδάννυσθαι. ἀρκεῖ ταῦτα ἐκ πολλῶν ἀποδεῖξαι Γ
τὴν ψυχὴν μήτε ἐντελέχειαν οὖσαν, μήτε ἀκίνητον, μήτε
ἐν σώματι γινομένην. Πυθαγόρας δὲ συμβολικῶς εἰκά-
ζειν ἀεὶ καὶ τὸν Θεὸν καὶ πάντα τοῖς ἀριθμοῖς εἰωθὼς ὡρί-
σατο καὶ τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν ἑαυτὸν κινοῦντα, ᾧ καὶ Ξενο-
κράτης ἠκολούθησεν· οὐχ ὅτι ἀριθμός ἐστιν ἡ ψυχή, ἀλλ' ὅτι
ἐν τοῖς ἀριθμητοῖς ἐστι καὶ ἐν τοῖς πεπληθυσμένοις· καὶ ὅτι ἡ Δ
ψυχή ἐστιν ἡ διακρίνουσα τὰ πράγματα τῷ μορφὰς καὶ
τύπους ἑκάστοις ἐπιβάλλειν· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τὰ εἴδη ἀπὸ
τῶν εἰδῶν χωρίζουσα καὶ διάφορα αὐτὰ ἀποφαίνουσα τῇ τε
ἑτερότητι τῶν εἰδῶν καὶ τῷ πλήθει τοῦ ἀριθμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο
ἀριθμητὰ ποιοῦσα τὰ πράγματα. ὅθεν οὐ παντάπασιν ἀ- E
πήλλακται τῆς κατὰ τοὺς ἀριθμοὺς κοινωνίας. τὸ δὲ αὐτοκίνητον
καὶ αὐτὸς αὐτῇ προσεμαρτύρησεν. ὅτι δὲ ἀριθμὸς οὐκ
ἔστι, δῆλον ἐντεῦθεν, ὁ ἀριθμὸς ποσόν ἐστιν, ἡ δὲ ψυχὴ οὐ
ποσὸν ἀλλ' οὐσία· οὐκ ἄρα ἀριθμὸς ἡ ψυχή. εἰ καὶ τὰ

μάλιστα

moveri; & quidquid per vim movetur, etiam moveri natura. Mundus enim cum natura moveatur, per vim non movetur. Neq; si quid natura movetur, id etiã natura consistit: nam & mundus, & sol, & luna, cum secundùm naturam moveantur, secundùm naturã stare non possunt. Eodẽ modo & anima, cum secundum naturam semper moveatur, secundũ naturã consistere non potest. Nam status animæ est interitus, ut cujuslibet rei quæ semper moveatur. Accedit eodem, quòd illud quod ab initio quærebatur non dissolvitur, unde corpus contineatur, quòd natura sua dissolubile est & dissipabile. Atq; hæc quidem selecta de multis, satis sunt, ut animam neque entelechiam esse, neq; immobilẽ, neq; in corpore gigni ostendamus. *Pythagoras* verò, per quandam significationem, & Deum & omnia alia, cum numeris semper comparare solitus, etiam animam numerum esse seipsum moventem definivit, quem *Xenocrates* sequutus est, non quòd numerus sit anima, sed in iis quæ numerantur, & multiplicata sunt reperiatur, & quoniam anima est, quæ res invicem secernat, quòd formas cuiq; & notas imprimat. Hæc enim est quæ speciem à specie distinguat, & eas cùm dissimilitudine formarũ, tùm numeri multitudine discrepantes efficiat, eamq; ob rem numerum in rebus constituat. Unde non omnino à societate & conjunctione numerorum aliena est. Cæterum immortalem eam esse, & per se moveri, suo quoq; judicio & testimonio comprobavit. Veruntamem numerum eam non esse, hinc clarum, & apertũ est; Numerus enim quantitas est, anima autem non est quantitas, sed substan-

Anima non est numerus.

ſtantia, non ergo numerus anima eſt: & ſi vel maximè etiam numerum in iis quæ intelligentia cernuntur ſubſtantiam eſſe volunt, ut deinceps dicemus. Deinde anima continua eſt, numerus continuus non eſt, non ergo anima numerus. Præterea numerus addendo creſcit, at anima addendo non creſcit. Numerus item, vel par eſt, vel impar: anima neque par neque impar, ergo anima non eſt numerus. Anima inſuper per ſe movetur; numerus autem definitè eſt immobilis. Adde quod numerus unus idemque natura permanens, nullam qualitatem quæ in numeris ſit, mutare poteſt: Anima autem una eademque permanens eſſentia, mutat qualitates; dum ex inſcitia, in ſcientiam, ex vitio in virtutem commutatur: non ergo anima numerus. Itaque veterum dogmata de anima hæc ſunt. *Eunomius* cum *Platone* ſimul & *Ariſtotele* conſentiens, animam ſubſtantiam eſſe corporis expertem, quæ in corpore creatur definivit. Nam quod ait, ſubſtantiam corporis expertem; à *Platone* accepit: ut illud alterum, quæ creatur in corpore, ex *Ariſtotelis* diſciplina: neq; vidit quamvis acutus ſit, ut eſt, ſe ea conjungere quæ convenire nullo modo poſſunt. Quidquid enim corporeum habet ortum, & ab aliquo temporis principatu genitum eſt, id fragile & caducum eſt. His conſentanea ſunt quæ à *Moyſe* ſunt prodita, nam ortum eorum quæ ſenſum movent deſcribens, non diſertè dixit, in eo etiam illorum naturam exiſtere, quæ ratione ſapientiaque comprehenduntur, etſi aliqui ſunt qui hoc opinione augurentur, ſed his non omnes aſſentiuntur.

A μάλιστα καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐν τοῖς νοητοῖς οὐσίαν εἶναι βούλον-
ται, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ἐροῦμεν. ἔτι ἡ ψυχὴ συνεχής ἐστι· ὁ
δὲ ἀριθμὸς οὐ συνεχής, οὐκ ἄρα ἀριθμὸς ἡ ψυχή.
ἔτι ὁ ἀριθμὸς κατὰ πρόσθεσιν αὔξεται, ἡ δὲ ψυχὴ κατὰ
πρόσθεσιν οὐκ αὔξεται. ἔτι ὁ ἀριθμὸς ἄρτιός ἐστιν ἢ
B περιττός· ἡ δὲ ψυχὴ οὔτε ἄρτιος οὔτε περιττή· οὐκ ἄρα
ἀριθμὸς ἡ ψυχή. ἔτι ἡ ψυχὴ αὐτοκίνητός ἐστιν, ὁ δὲ ἀριθ-
μὸς ὡρισμένως ἀκίνητος. ἔτι ὁ μὲν ἀριθμὸς μένων εἷς καὶ ὁ
αὐτὸς τὴν φύσιν, οὐδὲ μίαν ποιότητα τῶν ἐν ἀριθμοῖς γινομένην
ἀπαλλάξαι δύναται, ψυχὴ δὲ μία καὶ ἡ αὐτὴ μένουσα
Γ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπαλλάττει τὰς ποιότητας, ἐξ ἀμα-
θίας εἰς ἐπιστήμην μεταπίπτουσα καὶ ἐκ κακίας εἰς
ἀρετήν· οὐκ ἄρα ἀριθμὸς ἡ ψυχή. τὰ μὲν οὖν τῶν
παλαιῶν δόγματα περὶ ψυχῆς τοιαῦτα. Εὐνόμιος δὲ
ὡρίσατο τὴν ψυχὴν οὐσίαν ἀσώματον ἐν σώματι κτιζο-
Δ μένην συμφωνήσας ὁμοῦ Πλάτωνι καὶ Ἀριστοτέλει· τὸ
μὲν γὰρ οὐσίαν ἀσώματον ἐκ τοῦ Πλάτωνος εἴληφε· τὸ
δὲ ἐν σώματι κτιζομένην ἐκ τῆς Ἀριστοτέλους διδασκα-
λίας, οὐκ ἐννοήσας καίπερ ὀξὺς ὢν ὅτι συνάγειν εἰς
ταυτὸ πειρᾶται τὰ ἀσύμβατα· πᾶν γὰρ τὸ γένεσιν ἔχον
E σωματικὴν ὁμοῦ καὶ χρονικήν, φθαρτόν ἐστι καὶ θνητόν. συνᾴ-
δει δὲ τούτοις καὶ τὰ Μωϋσέως· τὴν γὰρ τῶν αἰσθητῶν γέ-
νεσιν ἀπογράφων οὐκ ἐν αὐτῇ καὶ τὴν τῶν νοητῶν ῥητῶς
ἔφησεν ὑποστῆναι φύσιν, ἀλλ' εἰκάζοντες τινὲς τοῦτο δοξά-
ζουσιν· οἷς οὐ πάντες συμφέρονται. εἰ δή τις ἐκ τοῦ

μετ

μετὰ τὴν διάπλασιν τοῦ σώματος ἐμβεβλῆσθαι τὴν ψυχήν, ἡγεῖτο μετὰ τὸ σῶμα γεγενῆσθαι αὐτήν, διαμαρτάνει τῆς ἀληθείας· οὔτε γὰρ ὁ Μωϋσῆς τότε αὐτὴν κεκτίσθαι λέγει ὅτε τῷ σώματι ἐνεβάλετο· οὔτε κατὰ λόγον οὕτως ἔχει. A ἢ τοίνυν θνητὴν αὐτὴν λεγέτω ὡς Ἀριστοτέλης φήσας αὐτὴν ἐν σώματι γίνεσθαι, καὶ οἱ Στωϊκοί· ἢ λέγων οὐσίαν ἀσώματον παραιτείσθω λέγειν ἐν σώματι κτιζομένην· ἵνα μὴ θνητῆς ψυχῆς ἔννοιαν ἡμῖν παραστήσῃ τὸ παντελῶς ἀλόγου. B ἄλλως τε κατ' αὐτὸν οὔπω πλήρης ἐστὶν ὁ κόσμος, ἀλλ' ἑμιτελὴς ἔτι καὶ νῦν τῆς προσθήκης ἀεὶ δεόμενος· Γ πεντάκις μυρίαι γοῦν τὸ ἐλάχιστον καθ' ἑκάστην ἡμέραν οὐσίαι νοηταὶ προσγίνονται αὐτῷ· καὶ τὸ χαλεπώτατον ὅταν τελεσιουργηθῇ τότε διαλυθήσεται κατ' αὐτόν, τῶν τελευταίων ἀνθρώπων τῶν πρὸς τῇ ἀναστάσει τὸν ψυχικὸν ἀριθμὸν ἀποπληρούντων· Δ οὗ τί ἂν γένοιτο ἀλογώτερον τότε φάσκειν διαφθείρεσθαι τὸν κόσμον ὅταν πληρωθῇ. κομιδῇ γὰρ νηπίων παίδων ὁ τρόπος οὗτος ἐν ψάμμῳ, τῆς παιδιᾶς εὐθὺς μετὰ τὸ πληρῶσαι συγχεόντων τὰ γινόμενα πράγματα. τὸ γὰρ λέγειν προνοίας λόγῳ νῦν τὰς ψυχὰς γίνεσθαι καὶ οὐχὶ κτίσεως (οὐ γὰρ καινὴν οὐσίαν οὐδὲ ἄλλην παρὰ τὴν οὖσαν εἰσάγεσθαι, ἀλλὰ τὴν οὖσαν κατὰ πρόνοιαν πλειστηριάζεσθαι) ἀγνοούντων ἐστὶ διαφορὰν κτίσεως καὶ προνοίας. E προνοίας μὲν γὰρ ἔργον ἐστὶ τὸ ἐξ ἀλληλογενίας διασώζειν τὴν τῶν φθαρτῶν ζώων οὐσίαν· λέγω δὲ τῶν μὴ

κατὰ

Quòd si quis ex eo quod post effictum corpus anima immissa est, eam post corpus generatam esse putat, à vero aberrat. Non enim *Moyses* creatam dicit tum,cum in corpus impacta est, neque ratio fert, ut ita se res habeat. Quare aut mortalem animam dicat, ut *Aristoteles*, & *Stoici*, qui voluerunt eam in corpore generari: aut si dicit substantiam corporis expertem, ne dicat eam in corpore creari,ne in mentib.nostris mortalis animæ notionē gignat,atq;adeò quæ prorsus ratione sit vacua. Præterea ejus sententia nondum plenus mundus est, sed etiamnum inchoatus, ac dimidia sui parte perfectus accessionemque semper desiderat, nam quinquaginta millium substantiarum intellectualium, ut minimum quotidie ad eum fit accessio: & quod gravissimum est cum absolutus erit, tum illo auctore dissolvetur, ultimis hominibus qui erunt ad illa tempopora, cum mortui ad vitam revocabuntur, animarum numerum explentibus. Quo quid à ratione magis aversum esse possit, dicere, tum mundum interire cum omnibus suis partibus expletus fuerit. Omnino enim hoc instar lusus puerorum in arena est,qui statim ut opus perficerunt,ea,quæ fabricarunt,perturbant. Nam asserere providentiæ ratione animas nunc gigni non creationis (non enim novam substantiam,neq; aliam ab ea quæ est, importari, sed eam quæ sit per providentiam multiplicari) ignorantium est differentiam creationis & providentiæ. Providentiæ enim opus est, per unius ortum ex altero, conservare substantiam caducorum animalium,dico eorum

Dum creationis opus secundum scripturarum effata enarrare satagit, animarum præexistentiam docet.

rum, quæ ex putredine non naſcuntur. Nam horum propagationem alia rurſus putrefactio conſervat. Creationis vero præſtantiſſimum officium eſt, ex nihilo aliquid efficere. Si ergo animæ ex ortu fiunt mutuo, ratione providentiæ fiunt, & caducæ ſunt ut cætera quæ ex propagatione generis oriuntur: Sin fiunt ex nihilo, creatio hæc eſt; neque verum eſt quod dicit *Moyſes*, *Ceſſavit Deus ab omnibus operibus ſuis*: ſed horum utrumque abſurdum eſt. Non ergo nunc animæ fiunt. Nam illud, *Pater meus operatur*, non de creatione, ſed de providentia dictum eſſe, etiam ipſi *Eunomio* videtur. *Apollinarius* verò putat animos ab animis gigni, ut à corporibus corpora. Progredi enim ut propagationem corporum, ita animam per propagationem primi hominis in omnes qui ex illo generantur. Neque enim ſepoſitas eſſe & conditas animas, neque nunc gigni. Eos enim qui hoc dicant, Deum mœchis operam navantem facere, propterea quòd ex his pueri naſcantur; Mendacii etiam convinci illud, *Ceſſavit Deus ab omnibus operibus ſuis, quæ cœpit facere*, ſiquidem nunc etiam facit animas. Verum ſi omnia quæ per propagationem ex ortu mutuo gignantur oſtenſa ſunt eſſe mortalia, propter ea enim generant, & generantur, ut caducorum genus permaneat, neceſſe eſt etiam iſtum, aut mortalẽ dicere eſſe animã, cum fiat ex ortu mutuo; aut non per propagationẽ iſtiuſmodi ortu gigni animas. Nam de iis qui ex adulterio naſcuntur, providentiæ rationi quæ incognita nobis eſt, relinquamus. Veruntamen ſi aliquid de provi-

Gen 1.

Jo. 5.

Apollinarii opinio animas ab animabus gigni refellitur.

A κατὰ σπεδόνα γινομένων· ἐπεὶ τὴν τούτων διαδοχὴν σπεδὼν πάλιν ἑτέρα διαφυλάττει· κτίσεως δὲ τὸ κράτιστον ἔργον τὸ ἐξ οὐκ ὄντων ποιεῖν. Εἰ τοίνυν ἐξ ἀλληλογενίας αἱ ψυχαὶ γίνονται, καὶ φθαρταί εἰσι, καθάπερ τὰ ἄλλα τὰ ἐκ διαδοχῆς γινόμενα· εἰ δὲ ἐξ
B οὐκ ὄντων παράγονται, κτίσις ἐστὶ τὸ γινόμενον καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθὲς τὸ τοῦ Μωϋσέως, τὸ, κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἄτοπα δὲ ἀμφότερα· οὐκ ἄρα νῦν αἱ ψυχαὶ γίνονται· τὸ γὰρ ὁ πατήρ μου ἐργάζεται, οὐκ ἐπὶ τοῦ κτίζειν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προνοεῖν εἰρῆσθαι καὶ αὐτῷ δοκεῖ. Απο-
Γ λιναρίῳ δὲ δοκεῖ, τὰς ψυχὰς ἀπὸ τῶν ψυχῶν τίκτεσθαι, ὥσπερ ἀπὸ τῶν σωμάτων τὰ σώματα. προϊέναι γὰρ τὴν ψυχὴν κατὰ διαδοχὴν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου εἰς τοὺς ἐξ ἐκείνου πάντας, καθάπερ τὴν σωματικὴν διαδοχήν. μήτε γὰρ ἀπόκεισθαι ψυχάς, μήτε νῦν κτίζεσθαι. τοὺς γὰρ ταῦτα λέγοντας συνεργὸν ποιεῖν τὸν Θεὸν τοῖς μοιχοῖς, καὶ γὰρ
Δ ἐκ τούτων παιδία τίκτεται· ψεῦδος δὲ εἶναι τὸ, κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ποιεῖν, εἴπερ ἔτι καὶ νῦν ψυχὰς δημιουργεῖ. ἀλλ' εἰ πάντα τὰ κατὰ διαδοχὴν ἐξ ἀλληλογενίας γινόμενα δέδεικται θνητὰ (διὰ
E γὰρ τοῦτο γεννᾷ καὶ γεννᾶται, ἵνα τὴν φθαρτὴν διαμείνῃ τὸ γένος,) ἀνάγκη καὶ τοῦτον ἢ θνητὴν εἶναι λέγειν τὴν ψυχὴν ἐξ ἀλληλογενίας γινομένην, ἢ μὴ κατὰ διαδοχὴν ἐξ ἀλληλογενίας γεννᾶσθαι τὰς ψυχάς. τὸ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐκ μοιχείας γεννωμένων ὑπὸ τῆς προνοίας λόγῳ καταλεί-
πωμεν

πωμένην ἀγνώστῳ παρ' ἡμῖν ὄντι. Εἰ δέ τι δεῖ καὶ τῆς προ- A
νοίας καταστοχάσασθαι πάντως οἶδεν τὸ τικτόμενον ἢ τῷ βίῳ
ἢ ἑαυτῷ χρήσιμον ἐσόμενον, καὶ διὰ τοῦτο συγχωρεῖ τὴν
ἐμψύχωσιν γίνεσθαι. ἱκανὸν δὲ τεκμήριον τούτου λαμβά-
νομεν τὸν ἐκ τῆς τοῦ Οὐρίου καὶ τοῦ Δαβὶδ γεννηθέντα Σολομῶντα.
ἑξῆς ἐπισκεψώμεθα καὶ τὴν δόξαν τῶν Μανιχαίων, ἣν ἔχουσι B
περὶ τῆς ψυχῆς. φασὶ μὲν γὰρ αὐτὴν ἀθάνατον καὶ ἀσώματον·
μίαν δὲ μόνην εἶναι τὴν τῶν ἁπάντων ψυχὴν κατακερματιζο-
μένην καὶ κατατεμνομένην εἰς τὰ καθ' ἕκαστα σώματα ἄ-
ψυχά τε καὶ ἔμψυχα· καὶ τὰ μὲν πλείονος αὐτῆς μετέχειν, τὰ δὲ
ἐλάττονος· πλείονος μὲν τὰ ἔμψυχα, ἐλάττονος δὲ τὰ ἄψυ- Γ
χα· πολλῷ δὲ πλείονος τὰ οὐράνια· ὡς τῆς καθόλου ψυχῆς μέρη
τὰς καθ' ἕκαστον εἶναι ψυχάς. καὶ εἰ μὲν ἀμερίστως μερίζεσθαι
ταύτην ἔφασκον ὡς τὴν φωνὴν ἐν τοῖς ἀκούουσι, μέτριον ἂν
ἦν τὸ κακόν· νῦν δὲ τὴν οὐσίαν αὐτὴν τῆς ψυχῆς καταμερίζεσθαι
λέγουσι· καὶ τὸ πάντων χαλεπώτατον ὅτι κυρίως αὐτὴν ἐν Δ
τοῖς στοιχείοις εἶναι βούλονται, καὶ συμμερίζεσθαι τούτοις ἐν τῇ τῶν
σωμάτων γενέσει καὶ πάλιν εἰς ταὐτὸ συνιέναι διαλυομένων
τῶν σωμάτων· ὡς ὕδωρ μεριζόμενον καὶ πάλιν συναγόμενον καὶ
μιγνύμενον· καὶ τὰς μὲν καθαρὰς ψυχὰς χωρεῖν εἰς τὸ φῶς
οὔσας, τὰς δὲ μεμολυσμένας ὑπὸ τῆς ὕλης χωρεῖν εἰς τὰ E
στοιχεῖα· καὶ πάλιν ἀπὸ τῶν στοιχείων εἰς τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα· καὶ
οὕτω τὴν οὐσίαν αὐτῆς κατατέμνοντες καὶ σωματικὴν ἀποφαίνον-
τες καὶ πάθεσιν ὑποβάλλοντες ἀθάνατον εἶναι φασί· περιπί-
πτουσι δὲ τοῖς ἐναντίοις. φάσκοντες γὰρ ἀνατρέχειν τὰς μεμο-
λυσμένας

providentia conjiciendum eſt, plane cognoſcit id quod gignitur, aut vitæ hominum, aut ſibi ipſi utile futurum, ideoque animam ſubire corpus permittit. Cujus abundè magnum argumentum licet arripere *Solomonem* qui ex *Uriæ* uxore & *Davide* natus eſt. Nunc *Manichæorum* opinio qualis ſit inſpiciamus. Aiunt enim animam immortalem & corporis expertem eſſe: ſed unam ſolam omnium quæ ubique ſunt, animam minutatim conceptam, & diſtributam in ſingula corpora, tam inanima quam animata, & ejus in aliis plus, in aliis minus ineſſe. Plus enim eſſe in animatis, in inanimis minus, ac multo plus in cœleſtibus corporibus, quam in aliis omnibus, ut partes univerſæ animæ, rerum ſingularum ſint animæ. Ac ſi quidem individuè dividi eam dicerent, ut vocem in iis, qui eam auribus accipiunt, mediocre malum eſſet. Nunc ipſam ſubſtantiam animæ in partes aiunt dividi, & quod omnium graviſſimum eſt, ipſam propriè in elementis eſſe volunt, cum quibus & in ortu corporum dividatur, & rurſus in eorundem diſſolutione coeat, non ſecus atque aqua quæ dividitur, iterum contrahitur & permiſcetur. Ac puras quidem animas in lucem excedere, cum ſint lux; quæ vero à materia contaminatæ ſunt, abire in elementa, & rurſus ab elementis in ſtirpes, & animalia. Et ad hunc modum ſubſtantiam ejus concidentes, & corpoream patibilemque facientes, immortalem eſſe aiunt. Verum eo delabuntur, ut ſecum pugnantia loquantur. Nam cum dicant eas quæ contaminatæ ſunt revocari in elementa, & ſibi

Manichæorum opinio etiam refellitur.

mutuo

mutuò miſceri: rurſus eas pro magnitudine cujuſq; peccatorum, dum ab uno corpore in aliud transferuntur, puniri cenſent; & earum naturam tùm conjungunt, tùm ſeparant. Nam quod umbræ lucente ſole ſeparantur, cœlo nubibus obducto junguntur, id in natura quæ mente cernitur fieri non poteſt: nam umbræ ſub ſenſum cadunt, etiamſi concedat quiſpiam eas ſeparari, rurſuſq; conjungi. *Plato* autem & unam, & multas eſſe animas affirmat. Unam enim eſſe hujus univerſi animam, eſſe etiam alias rerum ſingularum, ut univerſum, univerſi anima ſeparatim animatum ſit: itemque ſeparatim res ſingulæ, ſua quæque anima ſint præditæ. Dicit enim univerſæ naturæ animam porrectam eſſe à centro orbis terræ uſque ad cœli ſummitatem: non equidem ut locum iſta notet porrectio, ſed extenſionis quendam modum, quem mens & ratio aſſequatur, atque hanc eſſe animam quæ in orbem rerum univerſitatem contorqueat, mundiq; corpus contineat atq; conſtringat. Egere enim corpora vi aliqua, à qua contineantur, idque præſtare animam, quæ ſpeciem efficit, ſupra oſtenſum eſt. Vivere enim quamque rem, ſuo vitæ genere, & interitus, interire. Quoad enim corpus continetur, & conſtringitur, eſſe dicitur; dum diſſolvitur, occidere. Et vivere quidem omnia, non eſſe tamen omnia animalia. Secernunt enim ab inanimis ſtirpes, quod hæ creſcant, & nutriantur, id eſt, altrice & naturali facultate: expertes rationis animantes, à ſtirpibus & herbis, ſenſu: rationis compotes, ab expertibus, ratione. Atque ita

cum

A λυομένας ψυχὰς ἐπὶ τὰ στοιχεῖα χωρεῖν καὶ ἀνασυμμίγνυσθαι ἀλλήλαις, πάλιν αὐτὰς ἐν τῇ μετενσωματώσει φασὶ τιμωρεῖσθαι κατὰ τὸ μέγεθος τῶν ἁμαρτημάτων ἑνοῦντες αὐτὰς καὶ πάλιν χωρίζοντες καθ' ὑπόστασιν. καὶ γὰρ τὰς σκιὰς φωτὸς ἐλθόντος χωρίζεσθαι, συνεχείας δὲ γινομένης ἑνοῦσθαι, ὅπερ B ἀδύνατον ἐπὶ νοητῆς φύσεως γίνεσθαι· καὶ γὰρ αἱ σκιαὶ τῶν αἰσθητῶν εἰσιν, εἰ καὶ δοίη τις αὐτὰς χωρίζεσθαι καὶ πάλιν ἑνοῦσθαι. Πλάτων δὲ καὶ μίαν εἶναι καὶ πολλὰς τὰς ψυχὰς ἀποφαίνεται. μίαν μὲν γὰρ εἶναι τὴν τοῦ παντὸς τὴν ψυχήν, εἶναι δὲ καὶ ἄλλας τὰς κατὰ μέρος, ὡς ἰδίᾳ μὲν τὸ πᾶν ἐμψυχοῦσθαι ὑπὸ τῆς τοῦ παντὸς ψυχῆς, ἰδίᾳ δὲ πάλιν τὰ κατὰ C μέρος ὑπὸ τῆς ἰδίας ἑκάστου ψυχῆς. λέγει γοῦν τὴν μὲν τοῦ παντὸς διατετάσθαι ψυχὴν ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς γῆς ἐπὶ τὰ ἄκρα τοῦ οὐρανοῦ· οὐ τοπικῶς αὐτὴν διατετάσθαι φάσκων, ἀλλὰ νοητῶς· ταύτην δὲ τὴν ψυχὴν εἶναι τὴν περιάγουσαν D σφαιροειδῶς τὸ πᾶν καὶ συνέχουσαν καὶ συσφίγγουσαν τὸ σωματοειδὲς τοῦ κόσμου, δεῖσθαι γὰρ τὰ σώματα τοῦ συνέχοντος ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἐδείχθη, ποιεῖν δὲ τοῦτο εἰδοποιὸν ψυχήν. ζῆν γὰρ ἕκαστον τῶν ὄντων τὴν ἰδίαν ζωὴν καὶ φθείρεσθαι τὴν ἰδίαν φθοράν. ἕως μὲν γὰρ συνέχεται καὶ συσφίγγεται, τὸ σῶμα εἶναι λέγεται, διαλυόμενον δὲ, φθείρεσθαι· καὶ ζῆν μὲν πάντα, μὴ εἶναι δὲ πάντα ζῷα. διακρίνουσι γὰρ ἀπὸ μὲν τῶν ἀψύχων τὰ φυτὰ τῷ αὔξεσθαι, καὶ τρέφεσθαι, τουτέστι τῇ θρεπτικῇ καὶ φυσικῇ δυνάμει, τὰ δὲ ἄλογα ζῷα ἀπὸ τῶν φυτῶν τῇ αἰσθήσει, τὰ δὲ λογικὰ ἀπὸ τῶν ἀλόγων τῷ λογικῷ,

καὶ οὕτω ζῆν πάντα λέγοντες, διαστέλλουσι τὴν ἑκάστου A
φύσιν. ζῆν μὲν λέγουσι καὶ τὰ πάντα ἄψυχα ἑκτικὴν
ζωὴν καθ' ὃ συνέχεται ὑπὸ τῆς τοῦ παντὸς ψυχῆς
εἰς τὸ εἶναι μόνον, καὶ μὴ διαλύεσθαι. ταύτην δὲ εἶναι
τὴν ψυχὴν τὴν διακυβερνῶσαν τὸ πᾶν, καὶ τὰς μερι-
κὰς ψυχὰς τὰς πρότερον παρὰ τοῦ δημιουργοῦ γενομένας B
ἐπιπέμπουσι· δηλαδὴ αὐτοῦ τοῦ δημιουργοῦ καὶ νόμους αὐ-
τῇ δεδωκότος, καθ' οὓς διεξάγειν ὀφείλει τοῦτο τὸ πᾶν, οὓς καὶ
εἱμαρμένην καλεῖ, χορηγοῦντος δύναμιν ἀρκοῦσαν πρὸς τὸ
ἔργον διέπειν ἡμᾶς. εἴρηται δὲ ταῦτα καὶ ἐν τοῖς περὶ εἱ-
μαρμένης. κοινῇ μὲν οὖν πάντες Ἕλληνες οἱ τὴν ψυχὴν ἀθά- Γ
νατον ἀποφηνάμενοι τὴν μετενσωμάτωσιν δογματίζουσι·
διαφέρονται δὲ περὶ τὰ εἴδη τῶν ψυχῶν. οἱ μὲν γὰρ ἓν εἶ-
δος τὸ λογικὸν εἶναι λέγουσι, τοῦτο δὲ καὶ εἰς φυτὰ καὶ εἰς
τὰ τῶν ἀλόγων σώματα μεταβαίνειν· οἱ μὲν γὰρ κατά τινας Δ
ῥητὰς χρόνων περιόδους, οἱ δὲ ὡς ἔτυχεν. ἄλλοι δὲ οὐχ ἓν
εἶδος ψυχῶν, ἀλλὰ δύο λογικόν τε καὶ ἄλογον. τινὲς
δὲ πολλὰ τοσαῦτα ὅσα τῶν ζώων τὰ εἴδη· μάλιστα δὲ οἱ
ἀπὸ Πλάτωνος περὶ τὸ δόγμα τοῦτο διηνέχθησαν. εἰπόν-
τος γὰρ Πλάτωνος τὰς μὲν θυμικὰς καὶ ὀργίλους καὶ ἁρ- E
πακτικὰς ψυχὰς λύκων καὶ λεόντων σώματα μεταμφιέν-
νυσθαι· τὰς δὲ περὶ τὴν ἀκολασίαν ἠσχολημένας ὄνων καὶ τῶν
τοιούτων ἀναλαμβάνειν σώματα, οἱ μὲν κυρίως ἤκουσαν
τοὺς λέοντας καὶ τοὺς λύκους καὶ τοὺς ὄνους· οἱ δὲ τροπικῶς
αὐτὸν εἰρηκέναι διέγνωσαν τὰ ἤθη διὰ τῶν ζώων παρεμφαί-

νοντα.

cum omnia dicant vivere, uniuſcujuſq; naturam diſtingunt. Itaque vivere dicunt etiam quæ prorſus ſunt inanima, vita quadam quæ in habitu eſt, quoniam continentur ab univerſi anima, ita ut ſint duntaxat, & non diſſolvantur. Hanc eſſe volunt animam, quæ gubernat univerſa, & ſingulas animas, quæ tamen jam anteà à Deo factæ ſint, in corporibus includat, cum ſcilicet Deus illi leges dederit, quibus hunc mundum adminiſtret: quas etiam fatũ vocat *Plato*, & vim quæ ad nos regendos ſatis ſit, ſuppeditet. Sed hæc etiam in diſputatione de fatò dicta ſunt. Communiter igitur omnes Græci ſeu Ethnici qui animam immortalem ſtatuerunt, eam de uno corpore in aliud transferri cenſuere: ſed in formis animarum diſſentiunt. Alii enim, unam ſpeciem ratione utentem dicunt, eamque & ad ſtirpes, & herbas, & ad beſtiarum corpora tranſire, & horum partim certo & definito temporum ambitu, partim ut caſus tulerit, id fieri exiſtimarunt. Alii non unam ſpeciem animarum eſſe tradunt, ſed duas, rationis participem, & quæ rationis ſit expers. Neque deſunt, qui multas animarum ſpecies conſtituant, totidem ſcilicet, quot ſunt ſpecies animantium, maximaque eſt inter *Platonicos* in hoc dogmate diſſenſio. Cùm enim *Plato* ſcripſerit furioſas & iracundas, & rapaces animas in luporum & leonum corpora transferri, quæ verò intemperatè vixiſſent, aſinorum, & ſimilium corpora aſſumere; alii propriè intellexerunt leones, & lupos & aſinos: alii figuratè hoc ipſum dixiſſe judicarunt, mores per animalia deſignantem.

Cronius enim in libro quem *de iterato ortu* ſcripſit, (ita enim migrationem illam de uno corpore in aliud appellat) omnes animas ratione præditas eſſe vult. Similiter *Theodorus* Platonicus, in libro qui inſcribitur, *Animam eſſe omnes ſpecies.* Itemque *Porphyrius. Iamblichus* verò contrariam rationẽ ſequutus ſecundùm ſpeciem animalium, animæ ſpeciẽ eſſe dicit: proinde duas ſpecies animarũ eſſe differentes. Nam librum edidit unum, inſcriptione hac, *Non fieri migrationes animarum ab hominibus ad bruta, neque à brutis ad homines, ſed ab animalibus ad animalia, & ab hominibus ad homines.* In quo mihi quidem videtur non modò *Platonis* opinionem, ſed etiam veritatem præ cæteris eſſe aſſecutus, ut ex multis aliis præſertim vero iſtis rationibus licet oſtendere. Nullus enim motus rationis cernitur in beſtiis, neque enim artes, neque diſciplinæ, neque conſilium, neque virtutes, neque aliud quippiam, quod ad rationem pertineat, in illis eſt. Ex quo patet, non eſſe eas animæ utentis ratione participes. Etenim abſurdum eſt, quæ ratione careant, dicere ratione eſſe prædita. Etſi enim in modò natis pueris, ſolus ratione vacuus motus ineſt, tamen anima rationis compote ornatos eos dicimus; Nam ubi adoleverint, rationis uſum declarant. At beſtia cum nulla ætate rationem patefaciat, ſupervacaneam habeat animam rationis participem, quòd nullam illi rationis vis utilitatem allatura ſit. Nam nihil ſupervacaneè à Deo factum eſſe, ab omnibus uno ore conceſſum

eſt.

A νονται. Κρόνιος μὲν γὰρ ἐν τῷ περὶ παλιγγενεσίας, (οὕτω δὲ καλεῖ τὴν μετενσωμάτωσιν,) λογικὰς πάσας εἶναι βούλεται. ὁμοίως δὲ καὶ Θεόδωρος ὁ Πλατωνικὸς ἐν τῷ, ὅτι ἡ ψυχὴ πάντα τὰ εἴδη ἐστί· καὶ Πορφύριος ὁμοίως. Ἰάμβλιχος δὲ τὴν ἐναντίαν τούτοις δραμών, κατ' εἶδος ζῴων ψυχῆς
B εἶδος εἶναι λέγει· ἤγουν δύο εἴδη διάφορα. γέγραπται γοῦν αὐτῷ μονόβιβλον ἐπίγραφον, ὅτι οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων εἰς ζῷα ἄλογα, οὐδὲ ἀπὸ ζῴων ἀλόγων εἰς ἀνθρώπους αἱ μετενσωματώσεις γίνονται, ἀλλὰ ἀπὸ ζῴων εἰς ζῷα καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων εἰς ἀνθρώπους. καί μοι δοκεῖ
Γ μᾶλλον οὗτος ἕνεκα τούτου καλῶς κατεστοχάσθαι μὴ μόνον τῆς Πλάτωνος γνώμης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς· ὡς ἔστιν ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων ἐπιδεῖξαι, μάλιστα δὲ ἐκ τούτων. οὐδὲ γὰρ μίαν τῶν λογικῶν κινήσεων ἐμφαίνεσθαι τοῖς ἀλόγοις ζῴοις, οὔτε γὰρ τέχναι, οὔτε μαθήματα,
Δ οὔτε βουλαί, οὔτε ἀρεταί, οὔτε ἄλλο τι τῶν διανοητικῶν ἐν αὐτοῖς ἐστιν· ἐξ ὧν δῆλον ὡς οὐ μέτεστι λογικῆς ψυχῆς αὐτοῖς. καὶ γὰρ ἄτοπον λέγειν τὰ ἄλογα λογικά. εἰ γὰρ καὶ κομιδῇ νέοις τοῖς βρέφεσιν ἡ ἄλογος μόνη κίνησις πρόσεστιν, ἀλλὰ ψυχὴν λογικὴν φαμὲν ἔχειν αὐτά· ἐπειδήπερ αὐξανόμενα τὴν λογικὴν ἀναδείκνυσιν ἐνέργειαν. τὸ δὲ ἄλογον κατ' οὐδεμίαν ἡλικίαν ἐμφαῖνον τὸ λογικόν, περιττῶς ἂν ἔχει λογικὴν ψυχήν, ἀργήσου παντελῶς μελλούσης ἔσεσθαι τῆς λογικῆς δυνάμεως· καὶ γὰρ οὐδὲν περιττὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ γεγενῆσθαι συμφώνως πᾶσι συνωμολό-

μολόγηται· εἰ δὲ τοῦτο, περιττῶς ἂν ἡ λογικὴ ψυχὴ A
τοῖς κτήνεσι καὶ τοῖς θηρίοις ἐγκατεβάλετο μηδέποτε
δυναμένη τὸ ἑαυτῆς ἔργον ἐπιδείξασθαι· καὶ ἦν ἂν ἔγ-
κλημα τοῦ δόντος ἀνάρμοστον ψυχὴν τῷ σώματι. οὔτε γὰρ
τεχνίτου τὸ ἔργον, οὔτε τάξιν ἢ ἁρμονίαν εἰδότος. εἰ δέ B
τις λέγοι κινεῖσθαι μὲν κατὰ διάθεσιν λογικῶς τὰ ζῷα, τὴν
δὲ διάπλασιν αὐτῶν ἀνεπίδεκτον εἶναι τεχνικῆς πράξεως,
πιστούμενος τὸν λόγον ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων (περιαιρεθέν-
των γὰρ μόνων τῶν δακτύλων ἀπὸ τῶν χειρῶν, τὰς πλεί-
στας τέχνας παραπόλλυσθαι) οὐ λύει τὸ ζητούμενον· μένει Γ
γὰρ ἔτι τὸ αὐτὸ ἄτοπον, ὡς τοῦ Θεοῦ μὴ πρόσφορον
ψυχὴν ἐναρμόσαντος τῷ σώματι, ἀλλὰ περιττὴν καὶ
ἀνόνητον καὶ ἀνενέργητον, ἐμποδιζομένην διὰ πάσης τῆς ἡλι-
κίας αὐτῶν εἰς τὰς οἰκείας ἐνεργείας· πρὸς τῷ, καὶ τὸν
λόγον αὐτοὺς κατασκευάζειν ἐξ ἀδήλων καὶ οὐχ ὁμολο- Δ
γουμένων. πόθεν γὰρ ὅτι κατὰ διάθεσιν λογικῶς κινεῖται τὰ
ζῷα; βέλτιον οὖν πρόσφορον ἡγεῖσθαι ἑκάστῳ σώματι
ψυχὴν ἐνηρμόσθαι, καὶ μηδὲν ἔχειν πλέον κατὰ διάθεσιν
τὰ ζῷα τῆς ἐμφαινομένης ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν φυσικῆς
ἁπλότητος. ἕκαστον γὰρ εἶδος τῶν ἀλόγων κατ' οἰκείαν E
ὁρμὴν κινεῖται, πρὸς ἣν γέγονεν ἐξ ἀρχῆς χρείαν τε καὶ
ἐνέργειαν καὶ πρὸς ταῦτα καὶ τὴν διάπλασιν ἐπιτη-
δείαν ἔχει. οὐ μὴν ἀβοήθητα παντάπασιν αὐτὰ κα-
ταλέλοιπεν ὁ δημιουργός, ἀλλ' ἑκάστῳ φυσικὴν οὐ λογι-
κὴν ἐνέβαλε σύνεσιν. τισὶ δὲ καὶ πολυεργίαν ἐνέθηκεν ὥσ-
περ

eſt. Quod ſi eſt, ſupervacaneè anima rationis compos, jumentis, & feris injecta ſit, cum nunquam in iis ſuum munus poſſit edere; neque hoc illi non vituperationi ſit, & crimini, qui corpori animam inhabilem dedit. Non enim hoc artificis opus eſt, aut omnino ejus cui ordo & harmonia ſit cognita. Quòd ſi quis dicat eſſe quidem in animalibus motus rationis ex habitu, verùm ita effićta eſſe eorum corpora, ut in ea non cadat artificioſa actio; idque hominum exemplo confirmare nitatur, quibus, ſi digiti modo manuum amputentur, plurimas artes exercere non poſſunt, quæſtionem non diſſolvit. Relinquitur enim adhuc idem abſurdum, Deum non ingenuiſſe corpori accommodatam animam, ſed ſupervacaneam, & inutilem, & ocioſam, quæ per omnem ipſorum vitam à fungendo ſuó munere impediatur. Accedit etiam quòd ex dubiis, neque conceſſis rebus eorum ratio conſtet. Unde enim ſcimus, ex habitu ratione moveri animalia? Satius ergo eſt exiſtimare, cuique corpori accommodatam animam eſſe inſitam, neq; habere quidquam amplius ex habitu animalia, quam naturalem illam ſimplicitatem, quæ in operibus eorum apparet. Quæque enim ſpecies beſtiarum, naturæ inſtinctu movetur ad quem ab initio uſum, & ad quod fungendum munus generata eſt, atque ad ea exequenda appoſitè illorum corpus figuratum eſt. Neque ea tamen omni ope deſtituta Deus reliquit, ſed unicuique naturalem non à ratione proficiſcentem prudentiam immiſit: quibuſdam etiam calliditatem, tanquam

 artis

artis imaginem,& rationis umbrã inſeruit. Quod duabus de cauſis ab eo factum eſt, & ut inſtans malum effugerent, venienſque præcaverent; & ut omnia quæ creata eſſent, inter ſe connecteret, atq; conjungeret: ut ſupra eſt à nobis expoſitum. Verum illa non ratione ad agendum adduci, hinc licet exiſtimes quòd omnia quæ ſub eandem ſpeciem ſubjecta ſunt animalia, ſimiliter eadem faciant; neq in tanta multitudine opera eorum diſcrepent, niſi quod unum magis facit, alterum minus, ſed uno naturæ impetu tota ſpecies moveatur. Omnis enim lepus, eodem modo dolo utitur; & omnis lupus, eodem modo callidus; & omnis ſimia eodem modo imitatur. Quod in homine non ita eſt, ſexcentæ enim rationes ſunt humanarum actionum. Liberum eſt enim ſuiq; juris quod rationem habet. Proinde non ut cuique ſpeciei beſtiarum, ita omnibus hominibus unum idemq; opus eſt. Nam illæ ſola natura moventur, quæ autem naturalia ſunt eodem modo ſunt apud omnes, at actiones quæ à ratione manant, aliæ apud alios ſunt, neq; apud omnes eædem neceſſario. Si dixerint, ad luendam pœnam peccatorum, quæ cum in corporibus humanis eſſet admiſit anima, in ejuſmodi corpora detrudi, per id quod poſterius eſt, rem quæ quæritur, demonſtrant. Cur enim in corpore animaliũ quæ ante hominẽ ſunt facta, animæ rationis participes injectæ ſunt? Non enim certè quòd peccarint in corporibus humanis, etiã antequã in corpore humano reperirentur. Videtur autẽ noſtrã hanc opinionẽ approbare etiam admirabilis ille medicus *Galenus* & in quaque

Liberum eſt quod ratione præditum.

Α περ τέχνης εἰκόνα καὶ σκιὰν λογικήν, δυοῖν τούτων ἕνε-
κεν, ὑπό τε καὶ τὰς ἐνεστώσας ἐπιβουλὰς ἐκκλίνειν, καὶ
τὰς μελλούσας προφυλάττεσθαι, καὶ ἐπὶ τῷ συνάψαι
τὴν κτίσιν πᾶσαν ἑαυτῇ, ὡς ἤδη εἴρηται. ὅτι δὲ οὐ λογι-
κῶς ταῦτα ποιεῖ, δῆλον ἐκ τοῦ κατ' εἶδος ἕκαστον ζῶον ὁ-
Β μοίως τὰ αὐτὰ ποιεῖν, καὶ μὴ διαλλάττειν αὐτῶν ἐν τῷ
πλήθει τῆς ἐνεργείας, εἰ μὴ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον,
ἀλλὰ κατὰ μίαν ὁρμὴν ὅλον τὸ εἶδος κινεῖσθαι. πᾶς γὰρ
λαγωὸς ὁμοίως τεχνάζεται, καὶ πᾶς λύκος ὁμοίως πανουρ-
γεῖ, καὶ πᾶς πίθηκος ὁμοίως μιμεῖται. ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐπ'
Γ ἀνθρώπου· μυρίαι γὰρ ὁδοὶ τῶν ἀνθρωπείων πράξεων.
ἐλεύθερον γάρ τι καὶ αὐτεξούσιον τὸ λογικόν· ὅθεν οὐχ ἓν καὶ τὸ
αὐτὸ πᾶσιν ἔργον ἀνθρώποις ὡς ἑκάστῳ εἴδει τῶν ἀλό-
γων ζώων, φύσει γὰρ μόνῃ ταῦτα κινεῖται, τὰ δὲ φύσει ὁ-
μοίως παρὰ πᾶσιν ἐστίν· αἱ δὲ λογικαὶ πράξεις ἄλλαι παρ'
Δ ἄλλοις καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης αἱ αὐταὶ παρὰ πᾶσιν. εἰ δὲ λέγοιεν
ἐπὶ τιμωρίᾳ τὰς ψυχὰς τῶν προημαρτηκυιῶν ἐν τῷ
ἀνθρωπείῳ βίῳ εἰς τοιαῦτα σώματα καταπέμπεσθαι,
ἐκ τῶν ὑστέρων ποιοῦνται τὴν ἀπόδειξιν. διατί γὰρ εἰς
τὰ πρῶτα γενόμενα σώματα τῶν ζώων, ἐνεβλήθη-
Ε σαν λογικαὶ ψυχαί; οὐ γὰρ δήπου ὡς ἐν σώμασιν ἀνθρω-
πείοις ἁμαρτήσασαι πρὶν καὶ εἰς σῶμα γενέσθαι ἀν-
θρώπειον. ἔοικε δὲ ταύτῃ τῇ δόξῃ πείθεσθαι καὶ Γα-
ληνὸς ὁ θαυμάσιος ἰατρός, καὶ καθ' ἕκαστον εἶδος ζώου,
διάφορον εἶναι δοξάζειν καὶ ψυχῆς εἶδος. λέγει γὰρ
εὐθὺς

εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου βιβλίου τῆς περὶ χρείας μορίων A
πραγματείας, οὕτως· καὶ εἰ τοῦτο πολλὰ τῶν ζώων
ἔσται μόρια· τὰ μὲν μείζω, τὰ δὲ ἐλάττω, τὰ δὲ παν-
τάπασιν εἰς ἕτερον εἶδος ἄτμητα· χρεία δὲ πάντων
αὐτῶν ἐστι τῇ ψυχῇ. τὸ γὰρ σῶμα ταύτης ὄργανον,
καὶ διὰ τοῦτο πολὺ διενήνοχεν ἀλλήλων τὰ μόρια τῶν
ζώων, ὅτι καὶ αἱ ψυχαί. πάλιν δὲ προκόπτων ἐν τῷ αὐ-
τῷ βιβλίῳ, προστίθησιν ἐπὶ τοῦ πιθήκου καὶ τοῦτο·
καὶ μὴν ὦ σοφώτατε κατήγορε λέξοιεν ἂν ἡ φύσις πρὸς
σὲ γελοίῳ τὴν ψυχὴν ζώῳ γελοίαν ἐχρῆν δοθῆναι σώ-
ματος κατασκευήν· οὕτως οἶδε τοῖς διαφόροις κατ' εἶδος C
σώμασι διαφόρους ἐνούσας ψυχάς. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τού-
των. εἰ δὲ τὴν ψυχὴν ἀπεδείξαμεν μήτε σῶμα οὖσαν,
μήτε ἁρμονίαν, μήτε κρᾶσιν, μήτε ἄλλην τινὰ ποιότη-
τα, δῆλον ἐκ τούτων ὡς οὐσία τίς ἐστιν ἀσώματος ἡ ψυχή.
ὅτι μὲν γάρ ἐστιν ὁμολογεῖται πᾶσιν· εἰ δὲ μήτε σῶμα μήτε D
συμβεβηκός, δῆλον ὅτι ἀσώματός ἐστιν οὐσία καὶ οὐδὲν τῶν
ἐχόντων ἐν ἄλλῳ τὸ εἶναι. ταῦτα γὰρ καὶ γίνεται καὶ ἀπογίνεται
χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς· τῆς δὲ ψυχῆς χωριζο-
μένης τὸ σῶμα παντελῶς φθείρεται. τοῖς αὐτοῖς δὲ χρησά-
μενον ἔστιν ἀποδεῖξαι τὴν ψυχὴν ἀθάνατον οὖσαν. εἰ γὰρ E
μήτε σῶμά ἐστιν, ὅπερ φύσει διαλυτὸν ἐδείχθη καὶ
φθαρτόν, μήτε ποιότης, μήτε ποσότης, μήτε ἄλλο τι
τῶν φθειρομένων, δῆλον ὅτι ἀθάνατός ἐστι. πολλαὶ μὲν οὖν
εἰσι τῆς ἀθανασίας αὐτῆς αἱ ἀποδείξεις παρά τε Πλά-

τωνι

quaq; specie animalis diversam esse animæ speciem arbitrari. Scribit enim statim in principio libri primi *de usu partium*, hoc modo, *Atque si hoc ita est, multæ animalium partes erunt, aliæ majores, aliæ minores, aliæ etiam quæ in aliam speciem secari non possunt, quibus omnibus animæ opus est. Nam corpus ejus est instrumentum, eamque ob rem multum à se differunt partes animalium, quandoquidem & animæ.* Deinde in progressu ejusdem libri addit & hoc, de simia, *Atqui sapientissimus accusator, dicat natura tibi, animali animâ ridiculo, oportuit ridiculam corporis structuram dari.* Ita differentibus specie corporibus, differentes inesse animas cognovit. Atq; ista quidem de his disputata sunt. Quòd si animam ostendimus neq; corpus esse, neque harmoniam, neque temperationem, neque aliam ullam qualitatem, dubitandum non est quin substantia quædam sit anima, vacans corpore. Nam esse quidem, inter omnes constat: si autem neque corpus est, neque accidens, profectò substantia est corporis expers, neque de iis est, quorum, ut ita dicam, esse, in alio est positum. Hæc enim adveniunt, & recedunt, sine subjecti interitu: at anima dum sejungitur, prorsus corpus extinguitur. Eisdem rationibus licebit uti, ut eam immortalem esse doceamus. Si enim neque corpus est, quod natura sua dissolvi, & interire probatum est, neque qualitas, neque quantitas, neque aliud quicquam è numero caducorum, obscurum non est, quin immortalis sit. Multæ quidem sunt ejus immortalitatis certissimæ rationes apud

Anacephaleosis eorum quæ superius dicta.

Platonem

Platonem & alios,ſed ſpinoſæ, & ad cognoſcendũ difficiles,& vix iis notæ qui in illis ſciẽtiis magnopere verſati ſunt. Nobis autem ſatis eſt ad demonſtrationem animæ immortalitatis, doctrina divinorum oraculorum quæ à ſe fidem habet,nec foris petitæ probationis eget, quia divino inſtinctu & inflatu data eſt. Adverſus eos qui Chriſtianorum literis non utuntur, ſatis eſt, quòd non numerari animâ in iis quæ occidunt,demonſtravimus.Si enim nihil eſt eorũ quæ occidunt,ſed interitũ omnẽ effugit, immortalis profectò eſt. Itaq; hoc quod abundè declaratũ ſit,omittendũ eſt.

CAP. III.

DE UNIONE CORPORIS ET ANIMÆ.

QUÆRENDUM quomodo animæ, & corporis quod anima vacat, fiat unio: dubia enim res eſt.Si autem non ſolùm ex anima & corpore, ſed etiã mente, homo conflatus eſt, ut nonnulli cenſuerunt, longè magis res ambigua eſt, & controverſa. Omnia enim quæ ad unius naturæ conſtitutionem conveniunt, prorſus unione aliqua tenentur. Omnia autẽ quæ unione tenentur, commutantur: neq; quæ prius erant,permanent,ut de elementis oſtendetur. Nam poſtquàm unita ſunt, in aliã quandã naturã abierunt. Quomodo ergo ſi corpus uniatur animæ, corpus manet,aut anima cum ſit corporis expers,& ſubſtantià per ſe, unitur corpori, & pars animalis efficitur, ſic ut ſuam eſſentiam non confuſam & incorruptã conſervet? Neceſſe eſt enim aut ita unitam eſſe animam, & corpus,ut ſimul ambo commutata,

τῶν καὶ τοῖς ἄλλοις· ἀλλ' ἐκεῖναι μὲν περισκελεῖς καὶ δυσκατάληπτοι καὶ μόλις τοῖς ἐντεθραμμένοις ἐκείναις ταῖς ἐπιστήμαις γνώριμοι· ἡμῖν δὲ ἀρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀθανασίας αὐτῆς, ἡ τῶν θείων λογίων διδασκαλία, ὃ πιστὸν ἀφ' ἑαυτῆς ἔχουσα διὰ τὸ θεόπνευστον εἶναι. πρὸς δὲ τοὺς μὴ καταδεχομένους τὰ τῶν Χριστιανῶν γράμματα, ἀρκεῖ τὸ μηδὲν εἶναι τὴν ψυχὴν τῶν φθειρομένων ἀποδεῖξαι· εἰ γὰρ μηδέν ἐστι τῶν φθειρομένων, ἔστι δὲ ἄφθαρτος, ἔστι καὶ ἀθάνατος. ὥστε τοῦτο μὲν ἀρκούντως ἔχειν παραλειπτέον.

ΚΕΦ. γ'.

ΠΕΡΙ ΕΝΩΣΕΩΣ ΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΟΣ.

ΖΗτητέον δὲ πῶς ψυχῆς καὶ σώματος ἀψύχου γίνεται ἕνωσις· ἄπορον γὰρ τὸ πρᾶγμα. εἰ δὲ μὴ μόνον ἐκ τούτων, ἀλλὰ καὶ τοῦ νοῦ συνέστηκεν ὁ ἄνθρωπος, ὡς εἶπόν τινες, ἔτι πλέον ἀπορώτερον. πάντα γὰρ τὰ συνιόντα εἰς μιᾶς οὐσίας ὑπόστασιν πάντως ἑνοῦται, πάντα δὲ τὰ ἑνούμενα ἀλλοιοῦται, καὶ οὐ μένει ἃ ἦν πρότερον, ὡς ἐπὶ τῶν στοιχείων δειχθήσεται. ἑνωθέντα γὰρ ἄλλο τι γέγονε· πῶς οὖν εἰ ἐστὶ σῶμα ἡνωμένον τῇ ψυχῇ ἔτι μένει σῶμα, ἢ πάλιν ἡ ψυχὴ ἀσώματος οὖσα καὶ οὐσιώδης καθ' ἑαυτὴν, πῶς ἑνοῦται σώματι καὶ μέρος γίνεται τοῦ ζώου σώζουσα τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἀσύγχυτον καὶ ἀδιάφθορον; ἀνάγκη γὰρ ἢ ἡνῶσθαι τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα καὶ συνηλλοιῶσθαι καὶ συνεφθάρθαι ἀμφότερα

ὡς

ὡς τὰ στοιχεῖα· ἢ μὴ ἡνῶσθαι μὲν διὰ τὰς προειρημένας ἀτοπίας, παρακεῖσθαι δὲ ὡς χορευτὰς ἐν χορῷ ἢ ψῆφον τῇ ψήφῳ· ἢ κεκρᾶσθαι ὡς οἶνον καὶ ὕδωρ. ἀλλ' ὅτι μὲν οὐ δύναται παρακεῖσθαι τῷ σώματι ἡ ψυχή, ἐν τῷ περὶ ψυχῆς ἀποδέδεικται. ἦν γὰρ ἂν αὐτὸ μόνον τὸ μέρος τοῦ σώματος ἔμψυχον τὸ πλησιάζον τῇ ψυχῇ, τὸ δὲ μὴ συνημμένον, ἄψυχον· πρὸς τῷ μὴ δύνασθαι ἓν λέγειν εἶναι τὰ κατὰ παράθεσιν, ὡς ξύλα, φέρε εἰπεῖν, ἢ σίδηρον ἢ τι τοιοῦτον. καὶ ἡ κρᾶσις δὲ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ὕδατος ἀμφότερα συνδιαφθείρει· οὔτε γὰρ ὕδωρ ἐστὶ καθαρὸν τὸ κρᾶμα οὔτε οἶνος· καίτοι τῆς τοιαύτης κράσεως κατὰ παράθεσιν γινομένης λανθάνουσαν τὴν αἴσθησιν διὰ τὸ λεπτομερὲς τῶν κεκραμένων· δῆλον δὲ ἐκ τοῦ πάλιν ἀπ' ἀλλήλων δύνασθαι χωρίζεσθαι. σπόγγος γοῦν ἐλαιωθεὶς ἀναμᾶται καθαρὸν τὸ ὕδωρ καὶ πάπυρος· αἰσθητῶς δὲ χωρίσαι τὰ ἀκριβῶς ἡνωμένα παντάπασιν ἀδύνατον. Εἰ δὲ μήτε ἥνωται, μήτε παράκειται, μήτε κέκραται, τίς ὁ λόγος τοῦ τὸ ζῶον ἓν λέγεσθαι; Πλάτων μὲν οὖν διὰ ταύτην τὴν ἀπορίαν οὐ βούλεται τὸ ζῶον ἐκ ψυχῆς εἶναι καὶ σώματος· ἀλλὰ ψυχὴν σώματι κεχρημένην, καὶ ὥσπερ ἐνδεδυμένην σῶμα. ἔχει δὲ E καὶ οὗτος ὁ λόγος ἄπορόν τι. πῶς γὰρ ἓν εἶναι δύναται μετὰ τοῦ ἐνδύματος ἡ ψυχή; οὐ γὰρ ἓν ὁ χιτὼν μετὰ τοῦ ἐνδεδυμένου. Ἀμμώνιος δὲ ὁ διδάσκαλος τοῦ Πλωτίνου τὸ ζητούμενον τοῦτον τὸν τρόπον ἐπελύετο. ἔλεγε

γὰρ

mutata, & corrupta sint, ut elementa: aut non quidem sic unita esse, propter absurda quæ consequi jam diximus, sed alterũ ad alterum esse appositum; ut in choro saltatores: aut calculum ad calculum: vel ita temperata esse, ut vinum & aqua commiscentur. Verùm animam ad corpus non posse esse appositam, cap. quod de anima est, demonstravimus. Nam præterquàm quòd unũ dici non possunt, quæ appositione unius ad alterũ coagmentata sunt; ut verbi gratia, lignum vel ferrũ, vel aliquid ejusdem generis, ea pars sola corporis esset animata, quę animæ propinqua est, quę conjuncta non est, inanima. Vini quoq; & aquæ temperatio utrumq; & vinũ & aquã corrumpit, neq; enim pura aqua est permixtum illud, neq; vinum: qanquam talis temperatio appositione fit, quam tamen sensus deprehendere non potest, propter tenuitatem partium eorum quæ temperata sunt. Quod ex eo perspicuum est, quòd rursum alterũ ab altero separari potest. Nam spongia oleo imbuta, & papyrus, aquam puram attrahit. At quæ verè & exquisitè temperata sunt à se mutuò distrahi nullo modo possunt: sic ut sub sensum cadat eorum disjunctio. Quòd si neq; unita sunt, neq; appositũ alterum alteri, neq; temperata, quæ ratio est cur animal unum dicatur? Itaq; Plato hac dubitatione commotus, non vult animal constare ex anima & corpore, sed ipsum esse animam, quę corpore utatur, & velut corpore vestita sit. Sed ne ista quidem ratio ab omni dubitatione libera est. Quomodo enim unum esse potest cum vestitu anima? non enim unum est tunica cum eo quod tunica indutum est. *Ammonius Plotini* doctor hanc

hanc quęstionem ad hunc modum solvebat. Dicebat enim naturas eas quæ ratione solum percipiuntur ejusmodi esse ut etiam cum his quæ illas possent accipere, unire ntur, veluti quæ simul corrumpuntur: & unitas manere, non confusas & incorruptas ut ea quæ apponuntur. Nam in corporibus quidem unio omnino commutat ea quæ coëunt, quandoquidem in alia corpora mutantur, ut elementa in corpora quæ ex eis concreta sunt: & alimenta, in sanguinem, & sanguis in carnem, reliquasque partes corporis. In iis verò quæ intelligentia percipiuntur unio quidem fit, commutatio tamen nulla sequitur. Id enim quod ratione comprehenditur, natura paratum est ut omnem essentiæ commutationem respuat. Sed vel decedit, vel innihilū occidit, mutationis verò omnis est expers. Neque verò in nihilum occidit, non enim esset immortale. Et anima cum sit vita, si in temperationem mutaretur, mutaretur quoq; neq; amplius esset vita. Quid autem conferret corpori, si ei vitam non impertiret? non ergo anima in unione commutatur. Hoc ostenso, quæ sub rationem, & mentē cadunt, essentia sua commutari non posse, necessariò sequitur: ea dum uniuntur non una interire cum iis quibuscū unita sunt, quare & unita est, & non confuse unita est anima corpori. Nam unitā esse naturæ consensus atq; conspiratio declarat. Consentit enim atq; congruit sibi totum animal, quippe quod unum sit. Non confundi autem cum corpore animam, ex eo constat, quod secundum somnum quodammodo sejuncta à corpore, idque velut

Anima per unionem non permutatur, aut confunditur.

γὰρ τὰ νοητὰ τοιαύτην ἔχειν φύσιν, ὡς καὶ ἑνοῦσθαι τοῖς δυναμένοις αὐτὰ δέξασθαι καθάπερ τὰ συνεφθαρμένα, καὶ ἡνωμένα μένειν ἀσύγχυτα καὶ ἀδιάφθορα ὡς τὰ παρακείμενα. ἐπὶ μὲν γὰρ σωμάτων ἡ ἕνωσις ἀλλοίωσιν τῶν συνιόντων πάντως ἐργάζεται, ἐπειδήπερ εἰς ἄλλα σώματα μεταβάλλεται, ὡς τὰ στοιχεῖα εἰς τὰ συγκρίματα, καὶ αἱ τροφαὶ εἰς αἷμα, τὸ δὲ αἷμα εἰς σάρκα, καὶ τὰ λοιπὰ μόρια τοῦ σώματος· ἐπὶ δὲ τῶν νοητῶν ἕνωσις μὲν γίνεται, ἀλλοίωσις δὲ οὐ παρακολουθεῖ. οὐ γὰρ πέφυκε τὸ νοητὸν κατ' οὐσίαν ἀλλοιοῦσθαι· ἀλλ' ἢ ἐξίσταται, ἢ εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεται, μεταβολὴν δὲ οὐκ ἐπιδέχεται, ἀλλ' οὔτε εἰς μὴ ὂν φθείρεται, οὐ γὰρ ἂν ἦν ἀθάνατον. καὶ ἡ ψυχὴ ζωὴ οὖσα, εἰ ἐν τῇ κράσει μετεβάλλετο, ἠλλοιώθη ἂν καὶ οὐκ ἦν ἂν ἔτι ζωή. τί δὲ συνεβάλλετο τῷ σώματι, εἰ μὴ παρεῖχεν αὐτῷ τὴν ζωήν; οὐκ ἄρα ἀλλοιοῦται ἡ ψυχὴ ἐν τῇ ἑνώσει. δεδειγμένου τοίνυν τούτου ὅτι τὰ νοητὰ ἀναλλοίωτα κατ' οὐσίαν ἐστίν, ἀναγκαίως παρακολουθεῖ τὸ, καὶ ἑνούμενα αὐτὰ μὴ συνδιαφθείρεσθαι, οἷς ἥνωνται· καὶ ἥνωται τοίνυν καὶ ἀσυγχύτως ἥνωται τῷ σώματι ἡ ψυχή. ὅτι μὲν γὰρ ἥνωται, ἡ συμπάθεια δείκνυσι· συμπαθεῖ γὰρ ὅλον ἑαυτῷ τὸ ζῶον ὡς ἓν ὄν. ὅτι δὲ ἀσύγχυτον μένει, δῆλον ἐκ τοῦ τὴν ψυχὴν τρόπον τινὰ χωριζομένην τοῦ σώματος ἐν τῷ ὕπνῳ, καὶ ὥσπερ νεκρὸν αὐτὸ κεῖσθαι καταλιποῦσαν, μόνον δὲ ἐξαλμίζουσαν αὐτῷ τὴν ζωήν, ἵνα μὴ παντελῶς ἀπο-

λέγεται, καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐν τοῖς ὀνείροις ἐνεργεῖ θεσπίζουσαν τὸ μέλλον καὶ τοῖς νοητοῖς πλησιάζουσαν. Ταὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ ὅταν καθ' ἑαυτὴν ἐπισκέπτηταί τι τῶν νοητῶν· καὶ τότε γὰρ ὡς οἷόν τε τοῦ σώματος ἑαυτὴν χωρίζει καὶ καθ' ἑαυτὴν γίνεται, ἵν' οὕτως ἐπιβάλῃ τοῖς οὖσιν· ἀσώματος γὰρ οὖσα δι' ὅλου κεχώρηκεν ὡς τὰ συνεφθαρμένα· μένουσα ἀδιάφθορος ὡς τὰ ἀσύγχυτα, καὶ τὸ καθ' ἑαυτὴν ἓν διασώζουσα, καὶ ἐν οἷς ἂν γένηται τρέπουσα ἐκεῖνα κατὰ τὴν ἑαυτῆς ζωὴν καὶ μὴ τρεπομένη ὑπ' ἐκείνων. ὡς γὰρ ὁ ἥλιος τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ τὸν ἀέρα εἰς φῶς μεταβάλλει, ποιῶν αὐτὸν φωτοειδῆ, καὶ ἑνοῦται τῷ ἀέρι τὸ φῶς ἀσυγχύτως ἅμα αὐτῷ κεχυμένον, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ψυχὴ ἑνουμένη τῷ σώματι μένει παντελῶς ἀσύγχυτος, κατὰ τοῦτο μόνον διαλλάττουσα, ὅτι ὁ μὲν ἥλιος σῶμα ὢν καὶ τόπῳ περιγραφόμενος οὐκ ἔστι πανταχοῦ ἔνθα καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ· ὡς οὐδὲ τὸ πῦρ· μένει γὰρ καὶ αὐτὸ ἐν τοῖς ξύλοις ἢ ἐν θρυαλλίδι οἷον δεδεμένον ὡς ἐν τόπῳ· ἡ δὲ ψυχὴ ἀσώματος οὖσα καὶ μὴ περιγραφομένη τόπῳ, ὅλη δι' ὅλου χωρεῖ καὶ τοῦ φωτὸς ἑαυτῆς καὶ τοῦ σώματος· καὶ οὐκ ἔστι μέρος φωτιζόμενον ὑπ' αὐτῆς ἐν ᾧ μὴ ὅλη πάρεστιν· οὐ γὰρ κρατεῖται ὑπὸ τοῦ σώματος, ἀλλ' αὐτὴ κρατεῖ τὸ σῶμα. οὐδὲ ἐν τῷ σώματι ἐστὶν ὡς ἐν ἀγγείῳ ἢ ἀσκῷ· ἀλλὰ μᾶλλον τὸ σῶμα ἐν αὐτῇ· μὴ κωλυόμενα γὰρ ὑπὸ τῶν σωμάτων τὰ νοητά, ἀλλὰ διὰ παντὸς σώματος χωροῦν-

τα

lut exanime relinquens, nec præter vitam quidquam illi aſpirans, ne prorſus intereat per ſe in ſomnis ſuo munere fungatur: futura præſentiens, & ſe cum beatis illis mentibus, & ab omni corporis contagione ſegregatis conjungens. Quod idem illi uſu venit, dum per ſe conſiderat aliquid earum rerum quæ ſub intelligentiam cadunt. Nam etiam tum quoad fieri poteſt, ſeipſam abducit à corpore, & per ſe eſt, ut ad hunc modum res apprehendat. Cùm enim vacet corpore, quovis penetrat & permeat, quemadmodum quæ ſimul corrupta ſunt; manet tamen incorrupta, quemadmodum quæ non confuſa ſunt, & tuetur illam ſuam unitatem; & in quibuſcunque fuerit ea ad ſuam vitam vertit, neque ab iis vertitur. Ut enim ſol præſentia ſua aërem illuſtrans eum ad lumen traducit, aërique lumen unitur, & cum eo non confuſe funditur: ita anima unita corpori, manet omnino non confuſa: hoc uno à ſole diſcrepans, quòd ſol cum corpus ſit, locoque circumſcribatur, non eſt ubicunq; lux ſua eſt, quemadmodũ neq; ignis. Manet enim ignis in ligno, aut in lucerna, tanquã in loco illigatus. Anima verò quòd corporis eſt expers, neq; loco definitur, tota per totum, & lumen ejus, & corpus permeat: neq; eſt pars ulla quæ ab illa illuſtretur, in qua tota non adſit. Non enim tenetur à corpore, ſed ipſa tenet corpus, neque in corpore eſt ut in vaſe, aut utre, ſed contra potius in eâ corpus. Non enim, quæ cernuntur intelligentia, à corporibus impedita, ſed per totum corpus meantia & tranſeuntia

& vagantia corporeo loco comprehendi possunt. Cum enim intelligentia comprehendantur, etiam in locis sunt quæ animo cernuntur. Aut enim in seipsis, aut in superioribus mentibus, ut animus aliquando in seipso est, dum ratiocinatur, aliquando in mente, dum intelligit. Cum igitur in corpore esse dicitur; non in corpore, ut in loco, esse dicitur, sed ut habitudine quâdam, & quia adest, quomodo Deum in nobis esse dicimus. Etenim habitudine & propensione ad aliquid, & affectione vinctam dicimus à corpore animam: quemadmodum eum qui amat ab amicâ vinctum dicimus, non corpore, aut loco, sed animi inclinatione. Cum enim magnitudine & mole & partibus careat, nulla loci parte terminari aut circumscribi potest. Quod enim partem nullam habet, quo loco circumscribi queat? Cum mole enim locus existit. Nam locus terminus est corporis continentis, quo id quod continetur complectitur. Quòd si quis dixerit, ergo & *Alexandriæ & Romæ*, denique ubique est mea anima, non videt se locum denuò dicere. Etenim quòd ita dicitur *Alexandriæ*, aut omnino hîc, locus est. In loco autẽ prorsus non est, sed in habitudine. Ostensum est enim loco comprehendi non posse. Cum ergo in habitudine aliqua fuerit, quod intelligentia comprehenditur, ad locum, aut rem quæ in loco sit, per abusionem ibi esse dicimus, propter muneris functionem quæ illic est, locumque pro habitudine & functione muneris accipimus. Cum enim dicendum sit, illic fungi suo munere, illic esse

A τα καὶ διαφοιτῶντα καὶ διεξιόντα οὐχ οἷά τε ἐστὶν ὑπὸ τόπου σωματικοῦ κατέχεσθαι· νοητὰ γὰρ ὄντα ἐν νοητοῖς καὶ τόποις ἐστίν. ἢ γὰρ ἐν ἑαυτοῖς, ἢ ἐν τοῖς ὑπερκειμένοις νοητοῖς, ὡς ἡ ψυχὴ ποτὲ μὲν ἐν ἑαυτῇ ἐστιν, ὅταν λογίζεται, ποτὲ δὲ ἐν τῷ νῷ ὅταν νοῇ. ἐπὰν οὖν ἐν σώματι λέγηται εἶναι, οὐχ ὡς ἐν τόπῳ τῷ σώματι λέγεται εἶναι, ἀλλ' ὡς ἐν σχέσει καὶ τῷ παρεῖναι, ὡς λέγεται, ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν. καὶ γὰρ τῇ σχέσει καὶ τῇ πρός τι ῥοπῇ καὶ διαθέσει, δεδέσθαι φαμὲν ὑπὸ τοῦ σώματος τὴν ψυχήν. ὡς λέγομεν ὑπὸ τῆς ἐρωμένης δεδέσθαι τὸν ἐραστήν· οὐ σωματικῶς οὐδὲ τοπικῶς, ἀλλὰ κατὰ σχέσιν. ἀμέγεθες γὰρ ὂν καὶ ἄογκον καὶ ἀμερές, τῆς κατὰ μέρος τοπικῆς περιγραφῆς κρεῖττόν ἐστι. τὸ γὰρ μὴ ἔχον μέρος ποίῳ δύναται τόπῳ περιγράφεσθαι; ὄγκῳ γὰρ τόπος συνυφίσταται. τόπος γάρ ἐστι πέρας τοῦ περιέχοντος καθ' ὃ περιέχει τὸ περιεχόμενον. Εἰ δέ τις λέγοι· οὐκοῦν καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Ῥώμῃ ἐστὶ καὶ πανταχοῦ ἡ ἐμὴ ψυχή, λανθάνει ἑαυτὸν πάλιν τόπον λέγων. καὶ γὰρ τὸ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ὅλως τὸ ἐν τῷδε, τόπος ἐστίν. ἐν τόπῳ δὲ ὅλως οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἐν σχέσει. δέδεικται γὰρ μὴ δύνασθαι περιληφθῆναι τόπῳ. ὅταν οὖν ἐν σχέσει γίνηται τὸ νοητὸν τόπου τινὸς ἢ πράγματος ἐν τόπῳ ὄντος, καταχρηστικώτερον λέγομεν ἐκεῖ αὐτὸ εἶναι, διὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ τὴν ἐκεῖ, τὸν τόπον ἀντὶ τῆς σχέσεως καὶ τῆς ἐνεργείας λαμβάνοντες. δέον γὰρ λέγειν ἐκεῖ ἐνεργεῖ, λέγομεν ἐκεῖ ἐστιν. ἁρμό-

σει

σαφὲς δ' ἂν εἴη ὁ λόγος καθαρώτερον καὶ μάλιστα τῇ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἑνώσει τοῦ Θεοῦ λόγου· καθ' ἣν ἑνωθεὶς ἔμεινεν ἀσύγχυτος καὶ ἀπερίληπτος· οὐ κατὰ τὸν τῆς ψυχῆς τρόπον· ἐκείνη μὲν γὰρ τῶν πεπληθυσμένων οὖσα δοκεῖ καὶ συμπάσχειν πως δι' οἰκειότητα τῷ σώματι, καὶ κρατεῖν ἔσθ' ὅτε καὶ κρατεῖσθαι· ὁ δὲ Θεὸς λόγος οὐδὲν αὐτὸς ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῆς πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἀλλοιούμενος, οὐδὲ μετέχων τῆς ἐκείνων ἀσθενείας, μεταδιδοὺς δὲ αὐτοῖς τῆς ἑαυτοῦ θεότητος τὴν δύναμιν γίγνεται σὺν αὐτοῖς ἓν μένων, ἐν ᾧπερ ἦν καὶ πρὸ τῆς ἑνώσεως. καὶ καινότερος οὗτος ὁ τρόπος τῆς κράσεως ἢ ἑνώσεως· καὶ κιρνᾶται καὶ μένει παντάπασιν ἄμικτος καὶ ἀσύγχυτος καὶ ἀδιάφθορος καὶ ἀμετάβλητος· οὐ συμπάσχων, ἀλλὰ συμπράττων μόνον· οὐδὲ συμφθειρόμενος καὶ συναλλοιούμενος, ἀλλὰ συναύξων μὲν ἐκεῖνα, αὐτὸς δὲ μὴ μειούμενος ὑπ' αὐτῶν, πρὸς τὸ μένειν ἄτρεπτος καὶ ἀσύγχυτος· ἐπειδὴ καὶ καθαρῶς πάσης ἀλλοιώσεως ἀμέτοχός ἐστι. μάρτυς τούτου ἐστὶ Πορφύριος ὁ κατὰ τοῦ Χριστοῦ κινήσας τὴν ἑαυτοῦ γλῶτταν. ἰσχυραὶ δὲ τῶν ἐχθρῶν αἱ ὑπὲρ ἡμῶν μαρτυρίαι, καὶ μηδεμίαν ἀντιλογίαν ἐπιδεχόμεναι. οὗτος τοίνυν ὁ Πορφύριος ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ τῶν συμμίκτων ζητημάτων γράφει κατάλεξιν οὕτως· οὐκ ἀπογνωστέον οὖν ἐνδέχεσθαι τινὰ οὐσίαν παραληφθῆναι εἰς συμπλήρωσιν ἑτέρας οὐσίας, καὶ εἶναι μέρος οὐσίας μένουσαν κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν μετὰ τοῦ συμπλη-

esse dicimus. Verùm hæc ratio unionis liquidius maximeque ad unionem verbi Dei, & hominis conveniet: qua post unionem, neque confusum, neque comprehensum ab homine est, neque tamen ad eundem modum quo anima. Hæc enim cum multiplicata sit, videtur etiam consentire & congruere aliquo modo propter societatem cum corpore, & tùm ipsum tenere, tùm ab eo teneri. At Deus verbum, nihil ipsum à societate corporis & animæ immutatum, neque illorum imbecillitatis particeps, sed eis suæ divinitatis vim impertiens, unum cum eis fit & permanet, quod erat ante unionem. Novus hic temperationis aut unionis modus est, & temperatur & manet omnis dumtaxat admixtionis expers, & non confusum, & incorruptum, & immutabile, & præterquam quod se non vertit neque confunditur, quoniam omnis prorsus commutationis est expers; non unà cum illis patitur, sed unà tantum agit: neque simul interit, aut commutatur, sed cùm illâ amplificat, tùm ab illis non imminuitur. Testatur hoc *Porphyrius*, qui Christum oppugnare, & insectari non dubitavit. Sunt autem valida inimicorum testimonia quæ nobis perhibentur, neque contradici quicquam potest. Itaque *Porphyrius* cap. secundo *variarum quæstionum*, ad verbum sic scribit, *Non improbandum igitur accidere posse, ut aliqua substantia ad alterius substantiæ absolutionem assumatur, & pars substantiæ sit, ita ut in sua ipsius natura maneat*

Unio hypostatica personarum in Christo.

& aliam ſubſtantiam compleat, & unum cum alio fiat, & ſuam unitatem conſervet, & quod majus eſt, ipſa quidem non vertatur, ſed ea in quibuſcunque fuerit, ad ſuam ipſius actionem ſua præſentia vertat. Atque hæc de animæ & corporis unione ſcribit. Quòd ſi in animâ vera eſt ratio, propterea quòd eſt non corpus, longè longeque erit verior de Deo verbo, quod multò magis non concretum & verè ab omni coagmentatione corporis remotum eſt. Hoc planiſſimè obturat os iis, qui unionem Dei cum homine accuſare conantur. Plerique enim *Græcorum* hoc irrident, quòd dicant fieri non poſſe, nec probabile, nec decorum eſſe, ut divina eſſentia cum naturâ mortali temperetur, atque uniatur. Nos verò uſi eorum teſtimonio, quorum inter illos celebre nomen eſt, crimen hoc depellimus. Dicitur à quibuſdam, & maximè ab *Eunomianis*, unitum eſſe Deum verbum corpori non ſubſtantia, ſed utriuſque viribus. Non enim eſſe ſubſtantias quæ unitæ aut temperatæ ſint, ſed vires corporis cum viribus divinis eſſe commixtas. Vires autem corporis, nimirum omnis quod inſtrumentis ſit præditum, ex *Ariſtotelis* ſententià dicunt eſſe ſenſus. His ergo divinæ vires commixtæ, unionem, illis authoribus, effecerunt. At nemo, opinor, hoc iis dederit, ſenſus corporeas vires eſſe. Suprà enim perſpicuè explicatum eſt, quæ corporis, quæ animæ, quæ ejus quod ex utroque

Eunomiani.

A ρῶν ἄλλην οὐσίαν ἔν τε σὺν ἄλλῳ γινομένην, καὶ τὸ καθ' ἑαυτὴν ἐν διασώζεσθαι· καὶ τὸ μεῖζον, αὐτὴν μὲν μὴ τρεπομένην, τρέπουσαν δὲ ἐκεῖνα ἐν οἷς ἂν γίνηται εἰς τὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν τῇ παρουσίᾳ. λέγει δὲ ταῦτα περὶ τῆς ἑνώσεως τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. εἰ δὲ ἐπὶ τῆς B ψυχῆς ἀληθὴς ὁ λόγος διὰ τὸ ἀσώματον, πολλῷ πλέον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λόγου τοῦ μᾶλλον ἀσυγκρίτου καὶ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος ἀσωμάτου· ὅπερ ἄντικρυς ἀποφράττει τὰ στόματα τῶν ἐπιχειρούντων κατηγορεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ ἑνώσεως πρὸς τὸν ἄνθρωπον. τοῦτο γὰρ Ἑλλήνων οἱ πολλοὶ γέ- Γ λωτα ποιοῦνται, φάσκοντες ἀδύνατον καὶ ἀπίθανον καὶ ἀπρεπὲς εἶναι συγγενέσθαι θνητῇ φύσει τὸ θεῖον κατὰ κρᾶσιν καὶ ἕνωσιν. ἀλλ' ἡμεῖς τοῖς εὐδοκίμοις αὐτῶν χρησάμενοι μάρτυσιν ἀποδυόμεθα τὴν αἰτίαν. λέγεται δὲ παρά τισι καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς Εὐνομιανοῖς ἑνοῦσθαι τὸν Θεὸν λόγον τῷ σώματι οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἑκατέρου δυνάμεις. οὐ γὰρ εἶναι τὰς οὐσίας τὰς ἑνωθείσας ἢ κραθείσας, ἀλλὰ τὰς δυνάμεις τοῦ σώματος ταῖς δυνάμεσι ταῖς θείαις συγκεκρᾶσθαι· δυνάμεις δὲ τοῦ σώματος πάντως δήπου τοῦ ὀργανικοῦ κατὰ Ἀριστοτέλην λέγουσιν εἶναι τὰς αἰσθήσεις. ταύταις οὖν αἱ θεῖαι δυνάμεις συγκιρνάμεναι τὴν ἕνωσιν ἀπειργάσαντο κατ' αὐτούς. οὐδεὶς δὲ ἂν αὐτοῖς οἶμαι συγχωρήσειε τὰς αἰσθήσεις σωματικὰς δυνάμεις ἀποφαινομένοις. διώρισται γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σαφῶς, τίνα μὲν ἴδια σώματος,

τίνα

τινὰ δὲ ψυχῆς, τινὰ δὲ τοῦ συναμφοτέρου. καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις τοῦ συναμφοτέρου τὰς δι' ὀργάνων αἰσθήσεις ἐπιθετέον· αὐτὰ δὲ τὰ ὄργανα, τοῦ σώματος ἐλέγομεν εἶναι. βέλτιον οὖν ὡς προείρηται κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν τῶν ἀσωμάτων ἀσυγχύτως τὴν ἕνωσιν γίνεσθαι τῶν οὐσιῶν, μηδὲν παραβλαπτομένης τῆς θειοτέρας ἐκ τῆς ὑποδεεστέρας· ἀλλὰ ταύτης μόνον ὠφελουμένης ἐκ τῆς θειοτέρας. ἐπείπερ ἡ καθαρῶς ἀσώματος φύσις, χωρεῖ μὲν ἀκωλύτως διὰ πάντων, δι' αὐτῆς δὲ οὐδέν, ὥστε τῷ μὲν χωρεῖν αὐτὴν διὰ πάντων ἡνῶσθαι· τῷ δὲ μηδὲν δι' αὐτῆς μένειν ἄμικτον καὶ ἀσύγχυτον. οὐκ εὐδοκίᾳ τοίνυν ὁ τρόπος τῆς ἑνώσεως, ὥς τισι τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν δοκεῖ, ἀλλ' ἡ φύσις αἰτία. τὸ μὲν γὰρ ἀναλαβεῖν σῶμα κατ' εὐδοκίαν εἴποι τις ἂν εὐλόγως γεγενῆσθαι, τὸ δὲ ἑνούμενον μὴ συγχυθῆναι κατὰ τὴν οἰκείαν τοῦ Θεοῦ φύσιν οὐ κατ' εὐδοκίαν γίνεται· τοὺς γὰρ βαθμοὺς τῶν ψυχῶν καὶ τὰς ἀναβάσεις καὶ καταβάσεις ἃς Ὠριγένης εἰσάγει μηδὲν προσηκούσας ταῖς θείαις γραφαῖς, μὴ δὲ συναδούσας, τοῖς τῶν χριστιανῶν δόγμασι παραλειπτέον.

ΚΕΦ. δ'.

ΠΕΡΙ ΣΩΜΑΤΟΣ.

ΠΑΝ σῶμα τῶν τεσσάρων στοιχείων ἐστὶ σύγκριμα καὶ ἐκ τούτων γέγονε· προσεχῶς μέντοι τὰ τῶν ἐναίμων ζώων ἐκ τῶν τεσσάρων χυμῶν, αἵματος, φλέγματος, ξανθῆς τε χολῆς, καὶ μελαίνης. τὰ δὲ τῶν ἀναίμων ἔκ τε τῶν ἄλλων χυμῶν

καὶ

utroque eſt, ſint propria. Et in propriis ejus quod ex utroque conflatum eſt, ſenſus per inſtrumenta ſuum munus fungente ponebamus, ipſa porrò inſtrumenta corporis eſſe dicebamus. Quare ſatius eſt, ut ante diximus, ſecundũ naturam rerum corpore vacantium, non confuſe unionem fieri ſubſtantiarum; ita ut quæ divinior eſt, nihil mali aut ſordium ab humiliori contrahat, ſed contrà potius quæ humilior eſt à diviniore duntaxat adjuvetur. Nam natura purè expers corporis, penetrat liberè omnia, & à nullo ipſa penetratur, ut, quoniam omnia penetrat, uniatur; quoniam à nullo penetratur, expers omnis admixtionis & confuſionis maneat. Non ergo hæc unionis ratio, Dei beneplacito, ut quibuſdam claris viris videtur, ſed naturâ nititur. Nam quòd corpus quidem induit meritò dixerit quiſpiam Dei beneplacito factum eſſe. Quòd verò poſtquã unitus eſt, non confundatur, propria Dei natura fit, non quoniã ita illi eſt collibitum. Nam gradus animarũ, aſcenſus item, & deſcenſus, quos *Origines* inducit, nihil pertinentes ad divinas literas, neq; cum Chriſtianorum decretis conſentanei, relinquendi ſunt.

Cap. IV.

De Corpore.

Omne corpus è quatuor Elementis conflatum.

OMNE corpus è quatuor elementis concretum, & conflatum eſt; proximè quidem eorum quę ſanguinem habent corpora, è quatuor humoribus ſanguine, pituita, flava bile, & atra: eorum verò quę ſanguine carent cùm ex ceteris humo-

humoribus, tùm ex eo, quod in iis cum sanguine comparatur. Proximè autem dicitur, quando nulla natura intercedente ex illis quid factum fuerit, ut è quatuor quidem elementis quatuor humores, ex humoribus ea quæ particularum sunt similium, & partes sunt corporis, conflata sint. Comparant autem cum terrâ atram bilem, cum aquâ pituitam, cum aëre sanguinem, cum igne flavam bilem. Quidquid autem ex elementis concretum est, aut solidum est, aut humidum, aut spiritus. *Aristoteles* verò proximè ex sanguine solo vult fieri corpora animantium. Eo enim & ali proximè, & augeri omnes corporis partes, & semen quoque ex sanguine ortum ducere. Sed quoniam rectum non videbatur, & ossa quæ durissima essent, & carnem quæ mollissima, & adipem ex uno eodemque gigni, placuit *Hippocrati* primum è quatuor humoribus proximè concrescere corpora animalium; ut ex his quæ terrena magis & crassiora sunt solidiora fiant, è mollioribus mollia. inveniuntur tamen sæpè quatuor humores in sanguine, ut licet videre in venarum incisionibus, cum aliquando serosa pituita in eo abundet, aliquando atra aut flava bilis. Quamobrem isti inter se consentire aliquo modo videntur. Sunt autem inter partes animalium quædam similium partium, quædam dissimilium. Similium cerebrum, tunica cerebri, nervus, medulla, os, dens, cartilago, glandes, ungues,

Partes corporis aut similares aut dissimilares.

A καὶ ἐκ τοῦ ἀναλογοῦντος ἐν αὐτοῖς τῷ αἵματι· προσεχῶς δὲ λέγεται ὅτι μὴ ἀμέσως ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τι γίνεται· ὡς εἶναι τῶν μὲν τεσσάρων στοιχείων σύγκριμα τοὺς τέσσαρας χυμούς· τῶν δὲ χυμῶν τὰ ὁμοιομερῆ ἅ ἐστι μόρια τοῦ σώματος. Εἰκάζουσι δὲ τῇ μὲν γῇ τὴν μέλαιναν χολὴν, τῷ
B δὲ ὕδατι τὸ φλέγμα, τῷ δὲ ἀέρι τὸ αἷμα, τῷ δὲ πυρὶ τὴν ξανθὴν χολήν, πᾶν δὲ σύγκριμα στοιχείων ἢ στερεόν ἐστιν, ἢ ὑγρόν, ἢ πνεῦμα. Ἀριστοτέλης δὲ προσεχῶς ἐξ αἵματος μόνου βούλεται γίνεσθαι τὰ σώματα τῶν ζώων· ἐκ τούτου γὰρ καὶ τρέφεσθαι προσεχῶς καὶ αὐξάνεσθαι
Γ πάντα τὰ τοῦ ζώου μόρια· καὶ τὸ σπέρμα δὲ τὴν γένεσιν ἐξ αἵματος ἔχειν. ἀλλ' ἐπείπερ ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ οὐκ ἐδόκει καλῶς ἔχειν τά τε σκληρότατα ὀστέα καὶ τὴν ἁπαλωτάτην σάρκα καὶ πιμελὴν γίνεσθαι, ἤρεσεν Ἱπποκράτη περὶ τούτῳ τὰ σώματα τῶν ζώων ἐκ τῶν τεσσά-
Δ ρων χυμῶν συμπήγνυσθαι προσεχῶς· ἵν' ἐκ μὲν τῶν γεωδεστέρων καὶ παχυμερεστέρων τὰ στερεώτερα γίνωνται, ἐκ δὲ τῶν μαλακωτέρων τὰ μαλακά. εὑρίσκονται δὲ πολλάκις οἱ τέσσαρες ἐν τῷ αἵματι χυμοί, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν ταῖς φλεβοτομίαις ποτὲ μὲν τοῦ ὀρρώδους φλέγματος πλεονάζοντος ἐν αὐτῷ· ποτὲ δὲ τῆς μελαίνης ἢ ξανθῆς χολῆς· ὅθεν δοκοῦσι πως ἀλλήλοις συμφωνεῖν οἱ ἄνδρες. ἔστι δὲ τῶν ἐν τοῖς ζώοις μερῶν, τὰ μὲν ὁμοιομερῆ, τὰ δὲ ἀνομοιομερῆ, οἷον ὁμοιομερῆ μὲν ἐγκέφαλος, μήνιγγες, νεῦρα, μυελός, ὀστέον, ὀδούς, χόνδρος, ἀδέ-

νες,

νες, ὄνυχες, σύνδεσμοι, ὑμένες, ἶνες, τρίχες, σάρκες, A
φλέβες, ἀρτηρίαι, πόροι, πιμελή, δέρμα, καὶ τὰ οἱονεὶ
στοιχεῖα περιοχῇ τούτων, φλέγμα, αἷμα καθαρόν,
χολὴ μέλαινα, καὶ ξανθή· ὁ γὰρ τένων σύνθετός
ἐστιν ἔκ τε συνδέσμου καὶ νευρωδῶν ἰνῶν· ἀνομοιο-
μερῆ δὲ κεφαλή, θώραξ, χεῖρες, πόδες, καὶ τὰ ἄλλα B
μέλη τοῦ ἀνθρώπου. οὐ γὰρ εἰς κεφαλὴν διαιρεῖται
ἡ κεφαλή, ὥσπερ τὸ νεῦρον εἰς νεῦρον· καὶ ἡ φλὲψ εἰς
φλέβα, καὶ ἡ σὰρξ εἰς σάρκα· πᾶν δὲ ἀνομοιομερὲς ἐξ
ὁμοιομερῶν συνέστηκεν, ὡς ἡ κεφαλὴ ἐκ νεύρων καὶ σαρ-
κῶν καὶ ὀστέων καὶ τῶν τοιούτων· καλοῦσι δὲ ταῦτα καὶ ὀρ- Γ
γανικά. ὅρος δὲ ὁμοιομερῶν οὗτος· ὧν τὰ μόρια τῷ τε
ὅλῳ καὶ ἀλλήλοις ἐστὶν ὅμοια· τὸ δὲ ὅμοιον νῦν ἀντὶ τοῦ
ταὐτὸν δεῖ λαμβάνειν· οὐ πᾶν δὲ ζῷον πάντα τὰ μό-
ρια τοῦ σώματος κέκτηται, ἀλλ' ἔστιν ἔνια κολοβά· τὰ μὲν
γάρ ἐστιν ἄποδα ὡς ἰχθύες, καὶ ὄφεις· τὰ δὲ ἀκέφαλα, Δ
ὡς καρκίνοι καὶ κάραβοι, καὶ τῶν ἐντόμων ἔνια· ἐν γὰρ τῷ στήθει
τὰ αἰσθητήρια ἔχουσι, διὰ τὸ μὴ ἔχειν κεφαλήν. τὰ
δὲ πνεύμονος ἐστέρηται, ὅσα μὴ ἀναπνεῖ τὸν ἀέρα· τὰ
δὲ κύστιν οὐκ ἔχει, ὡς ὄρνιθες καὶ πάντα τὰ μὴ οὐροῦντα·
τὰ δὲ ὀστρακόδερμα τῶν πλείστων ἀμοιρεῖ μελῶν· ἐν E
ὀλίγοις γὰρ αὐτοῖς τὸ εἶναι ζώοις ὑπάρχει. δοκεῖ δέ
τινα καί τοι ἔχοντα μὴ ἔχειν, ὡς ἔλαφοι δοκοῦσι μὴ
ἔχειν τὴν ξανθὴν χολήν, ἐπειδήπερ ἐν τοῖς ἐντέροις
ἔχουσιν αὐτὴν διεσπαρμένην καὶ ἀφανῆ. ὁ δὲ ἄνθρωπος καὶ

πάντα

ungues, ligamenta, membranæ, fibræ, pili, carnes, venæ, arteriæ, pori, adeps, cutis, & horum velut proxima elementa sanguis qui purus est, pituita, bilis atra, & flava. Nam tendo cùm ex ligamento, tùm ex nervosis fibris compositus est. Dissimilium partium, caput, thorax, manus, pedes, & cætera membra hominis. Non enim in caput dividitur, ut nervus in nervum, & vena in venam, & caro in carnem. Quidquid autem dissimilium est partium ex his quæ similium sunt partium constat, ut caput è nervis, & carnibus & ossibus & aliis ejusmodi, quæ etiam organica, id est, si ita licet loqui, instrumentaria vocant. Definitio eorum quæ similium sunt partium, hæc est, Quorum partes & totius & inter se sunt similes: Simile porrò nunc pro eodem intelligendum est. Non autem omne animal omnes partes corporis habet: sed aliqua eorum mutila reperiuntur: Alia enim carent pedibus, ut pisces & serpentes; Alia capite, ut cancri, & carabi, & quædam aquatilia. Habent enim sensuum instrumenta in pectore, quia caput non habent: Alia pulmone, quotquot scilicet aërem spiritu non ducunt. Alia vesica, ut aves & omnia quæ urinam non reddunt. Quibus autem testa pro tegumento est, plurimis membris privata sunt. Nam ea ut sint animalia, in paucis positum habent. Videntur etiam aliqua non habere cum habeant; ut cervi videntur non habere flavam bilem, quoniam in intestinis eam dispersam atque latentem habent. Homo vero & omnia

Plurima animalia variis corporis partibus destituuntur.

& perfecta habet, & ita omnia ut rectè aliter res se habere non possit. In partiũ quoq; situ, magna in animantibus dissimilitudo est. Alia enim habent ubera in pectore, alia in alvo, alia sub cruribus, & alia duo, alia quatuor, alia plura. Propemodum enim natura ad numerum eorum quæ gignuntur uberum multitudinẽ dimensa est. Verùm si quis hæc exquisitè velit excerpere, legat *Aristotelis* historiam, quæ *de animalibus* est. Non enim propositi est nostri de his exactè agere, sed quibusdam veluti formis adumbrare. Quare ad disputationem de elementis, quæ deinceps quæritur, veniamus.

Cap. V.

De Elementis.

Elementorum definitio.

Elementum mundanum pars est mini-ma corporum concretorum. Sunt autem e-lementa quatuor, terra, aqua, aër, ignis, composit ad ordinem quem jam diximus, à corporum in fimis usque ad summa: ipsa quidem prima & simplicia, si cum cæteris corporibus comparen-tur. Etenim omne elementum ejusdem est ge-neris cum iis, quorum est elementum. Nam prin-cipium non ejusdem est generis cum his quæ e ipso nascuntur. Elementum autem prorsus ejusd generis. Jam verò terram, aquam, aërem, ignem esse elementa, evidens & apertum est. Etenim i his summæ qualitates potestate & actu conspic-untur, quanquàm nullum horum elementorum quæ sensu percipiuntur, & temperatione ex ac mixtione cum alio elemento vacat. Nam tacit quo

πάντα καὶ τέλεια, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἄλλως ἐνεδέχετο καλῶς ἔχει πάντα· οὕτω δὲ κατὰ τὴν θέσιν τῶν μορίων, πολλὴ ἡ διαφορὰ τοῖς ζώοις. τὰ μὲν γὰρ ἔχει τοὺς μαστοὺς ἐν τῷ στήθει· τὰ δὲ ἐν τῇ κοιλίᾳ· τὰ δὲ ὑπὸ τοὺς μηρούς· καὶ τὰ μὲν β΄. τὰ δὲ δ΄. τὰ δὲ πλείους. σχεδὸν γὰρ συνεμέτρησεν ἡ φύσις τῷ τῶν γεννωμένων ἀριθμῷ τὸ πλῆθος τῶν μαστῶν· εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐκλέγειν ταῦτα βούλοιτο, τὴν περὶ ζώων ἱστορίαν Ἀριστοτέλους ἀναγινωσκέτω· οὐ γὰρ τῆς προκειμένης γραφῆς ἀκριβοῦν ἐστι ταῦτα, ἀλλ' ὅσον ὑπογραφάς τινας καὶ τύπους ἐκτίθεσθαι· μετέλθωμεν οὖν ἐπὶ τὸν τῶν στοιχείων λόγον ἐξ ἀκολουθίας ἐπιζητούμενον.

ΚΕΦ. ε΄.

ΠΕΡΙ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ.

ΤΟ στοιχεῖον τὸ κοσμικόν, ἐστὶ μέρος ἐλάχιστον τοῦ συγκρίματος τῶν σωμάτων· εἰσὶ δὲ στοιχεῖα δ΄. γῆ, ὕδωρ, ἀήρ, πῦρ, συντεταγμένα κατὰ τὴν εἰρημένην τάξιν, ἀπὸ τῶν κάτωθεν ἐπὶ τὰ ἄνω σώματα· αὐτὰ πρῶτά τε καὶ ἁπλᾶ, ὡς πρὸς τὰ ἄλλα σώματα· καὶ γὰρ πᾶν στοιχεῖον ὁμογενές ἐστι τοῖς ὧν ἐστι στοιχεῖον. ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ οὐκ ὁμογενὴς τοῖς ἐξ αὐτῆς· τὸ δὲ στοιχεῖον πάντως ὁμογενές. ἀλλ' ὅτι μὲν γῆ καὶ ὕδωρ ἀήρ τε καὶ πῦρ ἐστι τὰ στοιχεῖα δῆλον. καὶ γὰρ ἐν τούτοις ἄκραι αἱ ποιότητες δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ φαίνονται· οὐ μὴν τὴν αἰσθητὴν τι τούτων στοιχείων ἄκρατον καὶ ἀνεπίμικτόν ἐστιν ἑτέρου στοιχείου· νενόθευται γὰρ ἠρέμα πως ἅπαντα ταῦ-

τα, καὶ μετείληφεν ἀλλήλων μᾶλλον καὶ ἧττον· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μίξει κατάδηλός ἐστιν ἡ φύσις αὐτῶν. ἕκαστον δὲ τῶν στοιχείων κατὰ συζυγίαν δύο ποιότητας ἔχει τὰς εἰδοποιούσας αὐτό. ἔστι γὰρ ἡ μὲν γῆ ξηρὰ καὶ ψυχρά· τὸ δὲ ὕδωρ ψυχρὸν καὶ ὑγρόν· ὁ δὲ ἀὴρ ὑγρὸς καὶ θερμὸς κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν· τὸ δὲ πῦρ θερμὸν καὶ ξηρόν. οὐ μὴν αἱ ποιότητες καθ' ἑαυτὰς εἶναι δύνανται στοιχεῖα· οὐ γὰρ ἐκ ποιοτήτων ἀσωμάτων οἷόν τε συστῆναι σώματα, ἀλλ' οὐδὲ τὰ ἄλλα σώματα μὴ ἄκραν ἔχοντα καὶ κατ' ἐνέργειαν τὴν ποιότητα δυνατὸν εἶναι στοιχεῖα· ἦν γὰρ ἂν ἄπειρα τὰ στοιχεῖα πάντων τῶν ὄντων τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ποιότητα κεκτημένων, καὶ οὐ δυναμένων διακριθῆναι ποῖα ποίων στοιχεῖά ἐστιν. ἀνάγκη τοίνυν τὸ στοιχεῖον εἶναι καὶ σῶμα καὶ ἁπλοῦν σῶμα, καὶ κατ' ἐνέργειαν ἔχον ἄκρας τὰς ποιότητας· λέγω δὲ θερμότητα καὶ ψυχρότητα, ὑγρότητα τε ξηρότητα· αὗται γὰρ μόναι τῶν ποιοτήτων ὅλην δι' ὅλου μεταβάλλουσι τὴν οὐσίαν· τῶν δὲ ἄλλων ποιοτήτων οὐδὲ μία τοῦτο δρᾷ. οὔτε γὰρ τὸ λευκὸν πλησιάζον σώματι λευκαίνει αὐτὸ δι' ὅλου, ὡς τὸ θερμὸν θερμαίνει καὶ τὸ ψυχρὸν ψύχει, οὔτε τῶν ἄλλων οὐδέν. ἐναντία δὲ ἀλλήλοις ἐστὶ τὰ στοιχεῖα τὰ κατὰ τὰς β΄. ποιότητας ἐναντία, ὡς τὸ ὕδωρ τῷ πυρὶ ψυχρὸν ὂν καὶ ὑγρόν, θερμῷ ὄντι καὶ ξηρῷ· καὶ ἡ γῆ τῷ ἀέρι, ψυχρὰ οὖσα καὶ ξηρά, τῷ θερμῷ τε καὶ ὑγρῷ. ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐναντία συνάπτεσθαι ἀλλήλοις οὐκ ἠδύνατο, μὴ μέσου τινὸς

δεσμο-

quodammodo hæc adulterata ſunt omnia, & alterum alterius magis, minuſque eſt particeps; atque etiam in mixtione cujuſque natura facile perſpicitur. Habet autem quodque elementum jugatas qualitates duas à quibus formetur. Eſt enim terra frigida & ſicca; aqua frigida & humida: aër calidus & humidus natura ſua: ignis ſiccus & calidus. Neque verò vel qualitates per ſe elementa eſſe poſſunt; non enim ex incorporeis qualitatibus corpora conſtare poſſunt: vel cætera corpora quæ ſummam eamque actu qualitatem non habent; eſſent enim infinita elementa, cum omnia quæ ſunt, alia magis, alia minus eam qualitatem habeant, nec dijudicari poſſit quæ quorum elementa ſint. Neceſſe eſt ergo elementum, & corpus eſſe, & ſimplex corpus, & actu habere ſummas qualitates, calorem dico & frigus, humorem & ſiccitatem. Hæ enim ſolæ qualitates totam penitus immutant ſubſtantiam, quod cæterarum nulla facit qualitatum. Neque enim albedo aut alia ulla qualitas corpori admota, totum penitus corpus dealbat, aut afficit; ut calor calefacit & frigus refrigerat. Sunt autem elementa ſibi mutuò contraria quæ duas habent qualitates contrarias, ut aqua frigida & humida, igni calido & ſicco: & terra ſicca & frigida, aëri calido & humido. Quoniam autem contraria ſibi copulari non poterant, ſi non eſſet medium

Quæ elementa ſymbolica, quæ aſymbolica.

medium quoddam vinculum, quod ea colligaret; qui hunc mundi ornatum molitus est Deus, inter terram & aërem quæ contraria sunt, aquam posuit, duasque ei qualitates dedit humorem & frigus, quibus cum extremis copulatis ea colligare posset. Nam frigore cum terra necessitudinem habet; humore cum aëre conjungitur. Inter aquam item & ignem, quæ contraria quoque sunt, medium aërem interjecit, qui humore cum aqua, calore cum igne convenit. Atque ad istum modum contraria conjunxit, interjectis naturis quibusdam vincientibus, quæ & seipsas, & ea quæ vincirent, astringerent. Tale enim vinculum optimum est. Ergo unamquamque harum naturarum, quas interpositas diximus, altera qualitate junxit cum eo elemento quod antecedit; altera cum eo quod consequitur; ut aqua frigida est & humida; sed frigore cum terra conjungitur, quæ antecedit, in ascensu ab infimis ad suprema; humore cum aëre, qui consequitur. Similiter aër humore conjungitur aquæ quæ antecedit, calore igni qui consequitur. Etiam ignis calore conjungitur cum aëre qui antecedit, siccitate cum terrâ per inflexionem, & conversionem ad extremum. Eodem modo terra per inflexionem, frigore cum aqua, siccitate cum igne connectitur: ut enim non solùm ad supera & infera

Quomodo invicem transmutantur.

ascensum

Α δεσμοῦ τεταγμένου τοῦ συνδέοντος αὐτά, ἔταξεν ὁ δημιουργὸς ἐν μέσῳ μὲν τῆς γῆς καὶ τοῦ ἀέρος ἐναντίων ὄντων τὸ ὕδωρ, δοὺς αὐτῷ δύο ποιότητας, ψυχρότητα καὶ ὑγρότητα, καθ' ἃς ἠδύνατο τοῖς ἄκροις συναπτόμενον συνδεῖν αὐτά. τῷ μὲν γὰρ ψυχρῷ συνοικειοῦται τῇ γῇ· τῷ
Β δὲ ὑγρῷ συνάπτεται τῷ ἀέρι. πάλιν μέσον τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ πυρὸς ἐναντίων καὶ ὄντων ἔταξε τὸν ἀέρα, τῇ μὲν ὑγρᾷ ποιότητι οἰκειούμενον τῷ ὕδατι, τῇ δὲ θέρμῃ τῷ πυρί. καὶ οὕτω τὰ ἐναντία συνῆψεν ἀλλήλοις διὰ μέσων τινῶν τῶν συνδεόντων καὶ ἑαυτὰ καὶ τὰ συνδούμενα.
Γ ὁ γὰρ τοιοῦτος δεσμὸς ἄριστός ἐστιν. ἕκαστον οὖν αὐτῶν κατὰ μὲν τὴν ἑτέραν ποιότητα συνῆψε τῷ πρὸ αὐτοῦ, κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν τῷ μετ' αὐτό· οἷον τὸ ὕδωρ ψυχρόν ἐστι καὶ ὑγρόν· ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸ ψυχρὸν τῇ γῇ συνάπτεται οὔσῃ πρὸ αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἄνοδον· κατὰ δὲ τὸ ὑγρὸν
Δ τῷ ἀέρι ὄντι μετ' αὐτό. ὁμοίως καὶ ὁ ἀὴρ κατὰ μὲν τὸ ὑγρὸν συνάπτεται τῷ ὕδατι πρὸ αὐτοῦ ὄντι· κατὰ δὲ τὸ θερμὸν τῷ πυρὶ ὄντι μετ' αὐτό. καὶ τὸ πῦρ δὲ κατὰ μὲν τὴν θερμότητα συνάπτεται τῷ ἀέρι πρὸ αὐτοῦ ὄντι, κατὰ δὲ τὴν ξηρότητα τῇ γῇ κατ' ἐπίκλασιν
Ε καὶ ἐπιστροφὴν τὴν πρὸς τὸ ἄκρον. οὕτω δὲ καὶ ἡ γῆ κατὰ μὲν τὸ ψυχρὸν τῷ ὕδατι, κατὰ δὲ τὸ ξηρὸν τῷ πυρὶ κατ' ἐπίκλασιν. ἵνα γὰρ μὴ μόνον τὴν πρὸς τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω κάθοδόν τε καὶ ἄνοδον τὴν σχέσιν ἔχῃ τὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ

καὶ

καὶ τὴν κατὰ κύκλον, ἐπέκαμψέ πως καὶ ἐπέστρεψε τὰ ἄκρα A
πρὸς ἄλληλα· λέγω δὲ τὸ πῦρ καὶ τὴν γῆν. καὶ γὰρ
τὸ πῦρ ἀποβαλὸν τὴν θεμότητα μόνην γίνεται γῆ. τοῦτο
δὲ δῆλον ἐκ τῶν κεραυνῶν. καταφερόμενον γὰρ τὸ πῦρ
καὶ ψυχόμενον ἐκ τῆς ὑπεροπλήσεως ἀπολιθοῦται. διὸ
πᾶς κεραυνὸς μετὰ λίθου καὶ θείου φέρεται· ἔστι δὲ τὸ θεῖ- B
ον ὥσπερ πῦρ ἀπεψυγμένον, οὐκ ἔτι θερμὸν κατ' ἐνέρ-
γειαν, ἀλλὰ δυνάμει ξηρὸν δὲ καὶ ἐνεργείᾳ. μόνα δὲ τὰ
στοιχεῖα κατ' ἐνέργειαν ἔχει τὰς ποιότητας· τὰ δὲ ἄλλα
πάντα δυνάμει, ἐὰν μὴ πλησιάσῃ στοιχείῳ. ἵνα δὲ μη-
δέποτε ἐπιλίπῃ μήτε τὰ στοιχεῖα μήτε τὰ ἐξ αὐτῶν Γ
συγκείματα, σοφῶς ὁ δημιουργὸς ἐτεχνάσατο, ὥστε
τὰ στοιχεῖα καὶ εἰς ἄλληλά τε μεταβάλλεσθαι, καὶ εἰς τὰ
συγκείματα, καὶ πάλιν τὰ συγκείματα εἰς τὰ στοιχεῖα
ἀναλύεσθαι καὶ οὕτως ἐξ ἀλληλογονίας διηνεκῶς συνιστά-
μενα σώζεσθαι διαπαντός. γῆ μὲν γὰρ πηλωθεῖσα γί- Δ
νεται ὕδωρ· ὕδωρ δὲ πυκνωθὲν καὶ πιληθὲν γίνεται γῆ· θερ-
μανθὲν δὲ καὶ ἐξατμισθὲν γίνεται ἀήρ. ἀὴρ δὲ συναχθεὶς μὲν καὶ
πυκνωθεὶς γίνεται ὕδωρ· ξηρανθεὶς δὲ εἰς πῦρ μεταβάλλεται.
οὕτω δὲ καὶ τὸ πῦρ σβεσθὲν μὲν καὶ ἀποβαλὸν τὴν ξη-
ρότητα ἐξαεροῦται· ἔστι γὰρ ἀὴρ σβέσις πυρός, καὶ ἀτμὶς E
ὕδατος θερμανθέντος. ἐξ ἀμφοτέρων οὖν δῆλον ὡς ἐκ θερ-
μότητος ἡ γένεσις αὐτοῦ· καὶ γὰρ θερμανθὲν τὸ ὕδωρ, καὶ σβε-
σθὲν τὸ πῦρ ἀὴρ γίνεται. ἔστι μὲν οὖν κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν

θερμός,

aſcenſum deſcenſumque habent elementa, ſed etiam in orbem referantur extrema, id eſt, ignem & terram, ad ſe mutuò inflexit quodammodo, atque convertit. Etenim ignis ſolo calore amiſſo terra fit, quod è fulminibus apertum eſt. Dimiſſus enim ignis & poſt nimiam coctionem frigefactus in lapidem vertitur. Quocirca omne fulmen cum lapide fertur & ſulphure. Eſt autem ſulphur velut ignis refrigeratus, neque amplius actu calidus, ſed poteſtate, ſiccus verò etiam actu. Sola autem elementa actu habent eas qualitates, cætera omnia poteſtate, niſi cum in elementum tranſeunt. Ac ne unquam occidant elementa, vel quæ ex eis concreta ſunt, ſapienter Deus providit, ut elementa, & in ſe mutuò, & in concreta ex iis corpora mutarentur, rurſuſque hæc in elementa diſſolverentur. Et ſic ſufficienter ex mutuâ generatione quæ fiunt perpetuò conſervantur. Terra enim cum limum contraxerit, aqua fit: Aqua denſata & compreſſa, terra: eademque calefacta & in vapores ſoluta aër: Aër contractus & denſatus in aquam, ſiccatus in ignem convertitur. Sic etiam ignis extinctus, & ſiccitate detracta in aërem vertitur. Eſt enim aër, ignis extinctio, & vapor aquæ calefactæ: Quorum utrumque declarat ex calore aërem naſci. Etenim aqua calefacta, & ignis extinctus aër fit. Eſt igitur ſua natura

calidus: frigeſcit tamen dum ad aquam, & ad terram accedit, ut infimæ ejus partes quæ ad terram vergant, frigidæ ſint, ſupremæ quæ ad ignem, calidæ. Quod ideo evenit, quia mollis eſt aër, & facilè alienam qualitatem accipit: Celeriter enim migrat de ſua natura, & mutatur. *Ariſtoteles* duas naturas eſſe aëris dicit, alium qui ad vaporum naturam accedat, qui ex aquæ effluviis gignitur; alium fumoſum, qui ex ignis extinctione exiſtit. Ac fumoſum quidem calidum eſſe, qui vero ad vaporum naturam accedat, ubi quidem naſcitur calidum, procedentem verò paulatim refrigerari, & tandem in aquam converti. Quam duplicem naturam aeris induxit, cùm ut alia quædam quæ abſurda videntur effugiat, tùm verò quòd ſublimiora quæ ſunt & à terris remota longius, frigidiora appareant. Omnia autem corpora ex congreſſu quatuor horum elementorum oriuntur, tam ſtirpium quàm animalium, natura puriſſima elementa ad horum corporum procreationem attrahente. Vocat *Ariſtoteles* hæc corpora naturalia, neque per acervationem componuntur, ſed tota penitus uniuntur, & commiſcentur, & unum quippiam & à ſe diſtinctum corpus efficiunt. Ita enim unita ſunt, ut diſcerni nullo modo poſſint, neque ſeparatim cerni terra, & ſeparatim aqua, & aër, & ignis: quoniam unum quid, & ab ipſis diverſum ex horum quatuor congreſſione factum eſt, ut in tetrapharmaco. Nam hic quoque aliud

A θερμός· ψύχεται δὲ τῇ πρὸς τὸ ὕδωρ γειτνιάσει, καὶ τῇ πρὸς τὴν γῆν· ὡς τὰ μὲν κάτω μέρη αὐτοῦ τὰ πρὸς τὴν γῆν ψυχρὰ εἶναι· τὰ δὲ ἄνω καὶ πρὸς τὸ πῦρ θερμά. συμβαίνει δὲ τοῦτο διὰ τὸ μαλακὸν καὶ εὐπαθὲς τοῦ ἀέρος· ταχέως γὰρ ἐξίσταται τῆς οἰκείας φύσεως καὶ μεταβάλλεται. B Ἀριστοτέλης δὲ δύο φύσεις εἶναι τοῦ ἀέρος φησί· τὸ μὲν ἀτμῶδες τὸ ἐκ τῆς ἀναθυμιάσεως τοῦ ὕδατος· τὸ δὲ καπνῶδες τὸ ἐκ τῆς σβέσεως τοῦ πυρός· καὶ τὸ μὲν καπνῶδες, θερμὸν εἶναι· τὸ δὲ ἀτμῶδες, ἔνθα μὲν τίκτεται, θερμὸν καὶ αὐτό, προϊὸν δὲ κατὰ μέρος ψύχεσθαι Γ καὶ προσκόπτον ἐξυδατοῦσθαι. ἵνα δὲ καὶ ἄλλα τινὰ δοκοῦντα εἶναι ἄτοπα ἐκδιαφύγῃ, καὶ πρὸς τούτοις τὸ τὰ ὑψηλότερα καὶ πολὺ τῆς γῆς ἀφεστῶτα ψυχρότερα φαίνεσθαι, διττὴν ὑπέθετο τὴν φύσιν αὐτοῦ. πάντα δὲ τὰ σώματα τὴν γένεσιν ἐκ τῆς συνόδου τῶν τεσσάρων Δ τούτων στοιχείων ἔχει, τά τε τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων τῆς φύσεως τὰ καθαρώτατα τῶν στοιχείων εἰς τὴν γένεσιν τούτων τῶν σωμάτων ἑλκούσης. καλεῖ δὲ ταῦτα σώματα Ἀριστοτέλης φυσικά· οὐ κατὰ σωρείαν συντεθειμένων αὐτῶν, ἀλλ' ὅλων δι' ὅλου εἰς ἕνωσιν ἀνακιρναμένων, καὶ ἕν E τι καὶ ἄλλο παρ' αὐτὰ ποιούντων τὸ σῶμα· οὕτω γὰρ ἥνωται ὡς μὴ οἷόν τε εἶναι διακρῖναι αὐτά· μὴ δὲ ἰδίᾳ μὲν θεάσασθαι τὴν γῆν, ἰδίᾳ δὲ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν ἀέρα καὶ τὸ πῦρ, τῷ ἕν τι καὶ ἄλλο παρὰ ταῦτα ἐκ τῆς συνόδου τῶν δ΄. γεγενῆσθαι· ὡς ἐπὶ τῆς τετραφαρμάκου. καὶ γὰρ ἐκεῖ

ἄλλο

ἄλλο ἢ τετραφάρμακος παρὰ τὰ ἐξ ὧν σύγκειται· οὐχ ὁμοίως μέντοι. οὐ γὰρ κατὰ παράθεσιν τὴν τῶν λεπτομερεστάτων ὡς ἐν τῇ τετραφαρμάκῳ τὰ στοιχεῖα ποιεῖ τὰ σώματα, ἀλλὰ κατὰ μεταβολὴν καὶ ἑνότητα. πάλιν δὲ εἰς τὰ στοιχεῖα ἀναλύεται τὰ σώματα· καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ διαμένει διηνεκῶς τὰ πάντα, καὶ ἀρκεῖ πρὸς τὴν τῶν ὄντων γένεσιν, μήτε πλεονάζοντα ποτὲ, μήτε μειούμενα· ὅθεν καὶ τὴν ἄλλου γένεσιν, ἄλλου φθορὰν εἶναι φασὶ καὶ τὴν ἄλλου φθορὰν, ἄλλου γένεσιν, οὐ μόνον κατὰ τὴν ψυχὴν, ὡς προείρηται, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ σῶμα. Πλάτωνι δὲ δοκεῖ, τὰ μὲν τρία στοιχεῖα μεταβάλλειν εἰς ἄλληλα, τὴν δὲ γῆν ἀμετάβλητον μένειν. ἀπεικάζων γὰρ ἑκάστῳ στοιχείῳ τὰ στερεώματα τῶν εὐθυγράμμων σχημάτων, τῇ μὲν γῇ τὸ κυβικὸν σχῆμα ἐπειδὴ ἀκινητότατον ἐστὶ τῶν λοιπῶν· ὕδατι δὲ τῶν λοιπῶν τὸ δυσκινητότατον, τὸ εἰκοσάεδρον, τὸ δὲ εὐκινητότατον τὸ πυραμοειδὲς τῷ πυρὶ, τὸ δὲ ὀκτάεδρον τῷ ἀέρι· ὅπερ ἐστὶν εὐκινητότερον μὲν ὕδατος, δυσκινητότερον δὲ πυρός. ἐκ τούτων τῶν σχημάτων ποιεῖται τὴν ἀπόδειξιν, τοῦ τὰ μὲν τρία εἰς ἄλληλα μεταβάλλεσθαι, τὴν δὲ γῆν τοῦτο μὴ πάσχειν. τὰ μὲν γὰρ τρία τήν τε πυραμίδα καὶ τὸ ὀκτάεδρον καὶ τὸ εἰκοσάεδρον ἐκ σκαληνῶν τριγώνων συνίστασθαι; τὸν δὲ κύβον ἐξ ἰσοπλεύρων τριγώνων. ὅσα τοίνυν ἐκ τῶν σκαληνῶν τριγώνων συνέστη ταῦτα δύνασθαι διαλυόμενα, καὶ πάλιν συνιόντα εἰς ἄλληλα μεταβάλλεσθαι. οὐ

μὴν

aliud eſt tetrapharmachum, ab iis quibus conſtat. Non tamen eodem modo. Non enim elementa per appoſitionem rerum tenuiſſimarum, ut in tetrapharmaco corpora efficiunt, ſed per mutationem & unitatem. Atque in elementa rurſum diſſolvuntur corpora, itaque perpetuò permanent omnia, & ad rerum omnium quæ ſunt ortum ſufficiunt, neque vel redundant unquam vel imminuuntur. Quamobrem alterius ortum interitum eſſe aiunt alterius; & viciſſim alterius interitum, alterius ortum, non ſolum in anima, ut ſuprà oſtenſum eſt, ſed etiam in corpore. *Platoni* verò placet tria quidem elementa mutari in alia; at terram immutabilem remanere. Nam cum quoque elemento comparans ſoliditates figurarum quæ rectis lineis continentur, cum terra cubum, quoniam præ cæteris difficillimè movetur; cum aqua, eam quæ cæterarum ad motum ineptiſſima eſt, id eſt, figuram Icoſaedricam; cum igne, figuram mobilitate omnibus præſtantem Pyramidem: cum aëre, qui aqua facilius, igne difficilius movetur, figuram octaedricam. Ex his formis demonſtrat tria in ſe mutuò mutari, terram nequaquam. Nam has tres Pyramidem, octaedrum, & Icoſaedrum, figuram ex triangulis trium laterum non æqualium qui ſcaleni dicuntur conſtare, cubum verò è triangulis æquilateris. Quæ igitur è triangulis ſcalenis conſtant, hæc diſſoluta, rurſuſque coëuntia in ſe mutuò mutari

Unius generatio, eſt corruptio alterius.

Variæ Elementorum figuræ ſecundum Platonem.

tari

tari posse, at cubum dissolutum in aliquam trium aliarum figurarum mutari non posse (constat enim ex æquilateris triangulis, ex quibus nullum aliorum trium constare potest,) neque aliquam trium aliarum figurarum in cubum. Necesse est igitur etiam corpora, quæ his formis formantur, ut se formæ habeant, ita ipsa se habere inter se. Neque tamen non patibilis omnino terra est, sed à tenuioribus corporibus dividitur, ut distrahi quidem alterius elementi interventu possit, non etiam mutari in ea à quibus dividitur. Rursus enim in se coeuns, sibi restituitur, quod in aqua licet cernere. Si enim in aquam exigua terra missa, eam perturbes, dissolvitur in aquam terra, sin desistas perturbare, ubi aqua constiterit, terra subsidit. Hoc idem ad totam terram transferendum est. Verum non mutatio hæc est, sed mixtorum diremptio. Ait enim *Plato*, ignis acumine dissolvi terram, quæ dissoluta in ipso feratur, aut in vastitate aëris cum eam aër dissolverit, aut in aqua, cum ab aqua fuerit dissoluta. Alio modo elementa dividens, tradit unumquodq; elementum tres habere qualitates, ignem, acumen, raritatem, motum: alterum extremum elementorum, id est terram, hebetudinem, densitatem, statum: ut sunt per has qualitates contraria, ignis & terra, quod incæteris qualitatibus quas jugabamus, non eveniebat. Sumptas autem esse ab utroque extremorum qualitates

μὴν καὶ τὸν κύβον διαλυθέντα εἰς τι τῶν ἄλλων τριῶν σχημάτων δύνασθαι μεταβάλλειν· ἐξ ἰσοπλεύρων γὰρ τριγώνων συνέστηκεν, ἐξ ὧν οὐδὲν τῶν ἄλλων τριῶν συστῆναι δύναται· μήτ' αὖ τι τῶν τριῶν σχημάτων εἰς κύβον. ἀνάγκη οὖν καὶ τὰ εἰδοποιηθέντα σώματα κατὰ τὰ εἴδη ταῦτα, οὕτως ἔχειν πρὸς ἄλληλα ὡς ἐκεῖνα εἶχεν. οὐ μὴν ἀπαθὴς ἔμενεν ἡ γῆ, ἀλλὰ διαιρεῖται ὑπὸ τῶν λεπτομερεστέρων σωμάτων, διαστοιχουμένη μέν, οὐ μὴν καὶ μεταβαλλομένη εἰς τὰ διαιροῦντα αὐτήν· πάλιν γὰρ συνιοῦσα εἰς ἑαυτὴν ἀποκαθίσταται, ὅπερ φαίνεται ἐν τῷ ὕδατι. ἐὰν γὰρ εἰς ὕδωρ γῆν ὀλίγην βαλὼν ταράξῃς, διαλύεται εἰς ὕδωρ ἡ γῆ· ἐὰν δὲ παύσῃ ταράττων, λαβόντος στάσιν τοῦ ὕδατος ὑφιζάνει. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ πάσης τῆς γῆς δεῖ νοεῖν. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο μεταβολή, ἀλλὰ διάκρισις τῶν μεμιγμένων. λέγει δὲ ὁ Πλάτων καὶ ὑπὸ τῆς ὀξύτητος τοῦ πυρὸς λύεσθαι τὴν γῆν· ἡ δὲ λυθεῖσα φέρεται ἐν αὐτῷ ἢ ἐν ἀέρος ὄγκῳ, δηλονότι ὅταν ὁ ἀὴρ αὐτὴν διαλύσῃ, ἢ ἐν ὕδατι ὅταν ἐφ' ὕδατος λυθῇ. λέγει δὲ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον διαιρῶν, ἕκαστον τῶν στοιχείων τρεῖς ποιότητας ἔχειν· τὸ μὲν πῦρ ὀξύτητα, μανότητα, κίνησιν· τὸ δὲ ἕτερον ἄκρον τῶν στοιχείων, τουτέστι τὴν γῆν ἀμβλύτητα, πυκνότητα, στάσιν. ὥστε εἶναι κατὰ ταύτας τὰς ποιότητας ἐναντία τὴν γῆν καὶ τὸ πῦρ. ὅπερ οὐκ ἦν κατὰ τὰς ἄλλας τὰς ἐν συζυγίᾳ ποιότητας· εἴληφθαι δὲ ἀφ' ἑκατέρων τῶν ἄκρων ποιότητας, καὶ

οὕτως

οὕτως τὰ μέσα στοιχεῖα γεγένηνται. λαμβάνονται γὰρ τοῦ μὲν πυρὸς δύο ποιότητες ἡ μανότης καὶ ἡ κίνησις· μία δὲ τῆς γῆς ἡ ἀμβλύτης, καὶ συνίσταται ὁ ἀὴρ εἰδοποιούμενος ἔχων ποιότητας ἀμβλύτητα, μανότητα, κίνησιν. πάλιν λαμβάνονται ποιότητες τῆς γῆς, ἀμβλύτης καὶ πυκνότης, τοῦ δὲ πυρὸς, μία μόνη ἡ κίνησις· καὶ γίνεται τὸ ὕδωρ εἰδοποιούμενον καὶ αὐτὸ ἀμβλύτητι, πυκνότητι, κινήσει. ἔστιν οὖν ὡς ὀξύτης πρὸς ἀμβλύτητα, οὕτω πῦρ πρὸς ἀέρα· ὡς δὲ μανότης πρὸς πυκνότητα, οὕτως ἀὴρ πρὸς ὕδωρ· ὡς δὲ κίνησις πρὸς στάσιν, οὕτως ὕδωρ πρὸς γῆν· ὡς ἄρα πῦρ πρὸς ἀέρα, οὕτως ἀὴρ πρὸς ὕδωρ· καὶ ὡς ἀὴρ πρὸς ὕδωρ, οὕτως ὕδωρ πρὸς γῆν. πέφυκε γὰρ τὰ μὲν ἐπίπεδα ὑπὸ μιᾶς μεσότητος συνέχεσθαι, τουτέστιν ἀναλογίας· τὰ δὲ στερεὰ ὑπὸ δύο μεσοτήτων. κατ᾽ ἄλλον δὲ τρόπον λέγουσι ποιότητας ἔχειν τὰ στοιχεῖα· τὴν μὲν γὰρ γῆν καὶ τὸ ὕδωρ βαρύτητα ἔχειν, καθ᾽ ἣν κάτω φύσει φέρονται, τὸν δὲ ἀέρα καὶ τὸ πῦρ κουφότητα, καθ᾽ ἣν ἄνω φύσει φέρονται. λέγουσι δὲ οἱ στωϊκοὶ τῶν στοιχείων τὰ μὲν εἶναι δραστικὰ, τὰ δὲ παθητικά· δραστικὰ μὲν ἀέρα καὶ πῦρ, παθητικὰ δὲ γῆν καὶ ὕδωρ. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ πέμπτον εἰσάγει σῶμα τὸ αἰθέριον καὶ κυκλοφορικὸν, μὴ βουλόμενος τὸν οὐρανὸν ἐκ τῶν τεττάρων στοιχείων γεγενῆσθαι· κυκλοφορικὸν δὲ λέγει τὸ πέμπτον σῶμα, ὅτι ἐν κύκλῳ περὶ τὴν γῆν φέρεται, τοῦ Πλάτωνος διαρρήδην φάσκοντος ἐκ πυρὸς

καὶ

tates, & ita media elementa extitisse. Sumuntur enim ab igne duæ qualitates, raritas & motus; una à terra, hebetudo; & aër constituitur, qui qualitates habet quibus formetur, hebetudinem, raritatem, motum. Rursus duæ sumuntur qualitates terræ, hebetudo, & densitas; & una ignis, motus; & aqua fit, quæ formatur hebetudine, densitate, motu. Est igitur, ut acumen ad hebetudinem, ita ignis ad aërem; ut raritas ad densitatem, ita aër ad aquam; ut motus ad statum, ita aqua ad terram. Ut igitur ignis ad aërem, ita aër ad aquam; & ut aër ad aquam, ita aqua ad terram. Nam plana quidem, nata & apta sunt ut ab uno medio, id est, analogia; solida autem duobus mediis continentur. Alio modo dicunt elementa habere qualitates. Nam terram, & aquam habere pondus, quo natura deorsum ferantur, aërem & ignem levitatem, qua natura in sublime tendant. *Stoici* tradunt elementorum alia esse activa alia passiva; Activa quidem aërem & ignem; passiva aquam & terram. *Aristoteles* etiam quintum corpus inducit cœleste, & volubile, quòd cœlum è quatuor elementis conflatum esse nolit. Appellat autem volubile quintum corpus, quòd in orbem circum terram feratur, cum *Plato* disertè dicat, ex igne & terra

Quæ corporum cœlestium materia.

terra cœlum constare. Ita enim ait, *Corporeum, & aspectabile, & tractabile oportet esse quod natum est. Sine igne autem nihil unquam fuerit aspectabile, neque tractabile sine aliquo solido. Solidum autem non sine terra. Unde moliens hoc universum Deus ex igne ipsum & terra effecit. Duo autem sola recte sine tertio constare non possunt. Oportet enim vinculum in medio esse amborum, quod ea copulet. Vinculum porro optimum, quod maximè ex se & iis quæ vincit unum facit. Quod optimè poterit proportio efficere.* Vinculum dicit duo media elementa ea proportione, quæ exposita est inter se comparata. Qui Hebræorum dogmata defensitant, de cœlo terraque dissentiunt. Cæteri enim ferè omnes ex nulla subjecta materia quæ prius fuerit, cœlum & terram genitam esse volunt, quoniam *Moyses* scribit his verbis: *In principio fecit Deus cælum & terram.* *Apollinarius* verò ex abysso fecisse Deum cœlum & terram contendit. Nam abyssi ut ejus quæ creata sit, *Moyses* in commemorando orbis ortu non meminit, sed in libro, qui *Job* inscribitur, perscriptum hoc est, *Qui fecit abyssum.* Ex hac igitur ut materia, omnia alia nata esse vult, neque tamen eam nullo generatam ortu, sed genitam ante omnia corporea, & ad cæterorum naturam à Deo præparatam esse tuetur. Atque ipsam quoque abyssi nomen (significat autem Latinè fundi expers) infinitatem ostendit. Sed hoc quoquo modo se habeat, nihil refert. Etenim etiam hoc modo Deus omnium &

Gen. 1.

Apollinarii de rerum principiis sententia.

A καὶ γῆς αὐτὸν συνεστάναι. λέγει γὰρ οὕτως. σωματοειδὲς καὶ ὁρατὸν, ἁπτόν τε δεῖ τὸ γινόμενον εἶναι, χωρὶς δὲ πυρὸς οὐδὲν ἄν ποτε ὁρατὸν γένοιτο, οὐδὲ ἁπτὸν ἄνευ τινὸς στερεοῦ, στερεὸν δὲ οὐκ ἄνευ γῆς· ὅθεν ἐκ πυρὸς καὶ γῆς τὸ τοῦ παντὸς συνεστάναι σῶμα ὁ Θεὸς ἀρχόμενος

B ἐποίει. δύο δὲ μόνα καλῶς συνίστασθαι τρίτου χωρὶς οὐ δυνατόν· δεσμὸς γὰρ ἐν μέσῳ δεῖ ἀμφοῖν συναγωγὸν γίνεσθαι· δεσμὸς δὲ κάλλιστος ὃς ἂν ἑαυτόν τε καὶ τὰ ξυνδούμενα ἓν ποιῇ ὅτι μάλιστα, τοῦτο δὲ πέφυκεν ἀναλογία κάλλιστα ἀποτελεῖν· δεσμὸν λέγων τὰ μέσα δύο στοι-

Γ χεῖα ἐξ ἀναλογίας εἰλημμένα τῆς προειρηθείσης. Οἱ δὲ τὰ τῶν Ἑβραίων πρεσβεύοντες διαφέρονται περὶ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς· οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι σχεδὸν πάντες, ἐξ οὐδεμιᾶς προϋποκειμένης ὕλης φάσκουσι γεγενῆσθαι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἐπεὶ Μωϋσῆς φησιν, ἐν ἀρχῇ ἐποίησε θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ

Δ τὴν γῆν. Ἀπολλινάριος δὲ ἐκ τῆς ἀβύσσου πεποιηκέναι τὸν θεὸν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν βούλεται· τῆς γὰρ ἀβύσσου Μωϋσῆς οὐκ ἐμνημόνευσεν ἐν τῇ γενέσει τοῦ κόσμου ὡς γεγενημένης· ἐν δὲ τῷ Ἰὼβ εἴρηται, ὁ ποιήσας τὴν ἄβυσσον. ἐκ ταύτης οὖν ὡς ἐξ ὕλης βούλεται τὰ ἄλλα πάντα γεγενῆσθαι· οὐ μὴν ἀ-

E γένητον, ἀλλὰ γενητὴν εἶναι αὐτὴν πρὸ πάντων τῶν σωματικῶν προκαταβεβλημένην ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ὑπόστασιν· δηλοῖ δὲ καὶ τοὔνομα τῆς ἀβύσσου τὸ τῆς ὕλης ἄπειρον, ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὅπως ἂν ἔχοι, οὐδὲν διαφέρει· καὶ γὰρ οὕτως πάντων ὁ Θεὸς καὶ δημιουρ-

γὸς δείκνυται, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων πεποιηκὼς τὰ πάντα. A
Πρὸς δὲ τοὺς ἓν μόνον λέγοντας εἶναι στοιχεῖον, ἢ τὸ πῦρ, ἢ τὸν ἀέρα, ἢ τὸ ὕδωρ, ἀρκέσει τὰ παρὰ Ἱπποκράτους εἰρημένα· Εἰ ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος, οὐδέποτε ἂν ἀλγήσειεν· οὐ δὲ γὰρ ἂν ἦν, ὑφ' οὗ ἀλγήσειεν ἓν ἐόν, εἰ δὲ καὶ ἤλγεεν ἓν ἂν ἦν τὸ ἰώμενον· δεῖ γὰρ τὸ μέλλον ἀλ- B
γεῖν, ἐν μεταβολῇ γενέσθαι μετ' αἰσθήσεως· εἰ δὲ ἓν μόνον ἦν τὸ στοιχεῖον, οὐκ ἦν εἰς ὃ μεταβληθείη· μὴ τρεπόμενον δὲ ἀλλὰ μένον ἐφ' ἑαυτοῦ, οὐκ ἂν ἀλγήσειεν εἰ καὶ αἰσθητὸν ἦν. ἀνάγκη δὲ καὶ τὸ πάσχον ὑπό τινος πάσχειν· εἰ δὲ μόνον ἓν ἦν τὸ στοιχεῖον, οὐκ ἦν ἂν ἑτέρα ποιότης Γ
παρὰ τὴν τοῦ ἑνὸς στοιχείου, ὑφ' ἧς ἔπαθεν ἂν τὸ ζῶον· εἰ δὲ μήτε μεταβληθῆναι μήτε παθεῖν ἠδύνατο, πῶς ἂν ἤλγησε; δείξας οὖν τοῦτο ἀδύνατον, κατὰ συγχώρησιν ἐπάγει· εἰ δὲ καὶ ἤλγεεν, ἓν ἂν ἦν τὸ ἰώμενον, νῦν δὲ οὐκ ἔστιν ἓν τὸ ἰώμενον, ἀλλὰ πολλά· οὐκ ἄρα ἓν ἦν ὁ ἄν- Δ
θρωπος. Ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν αὐτοὶ παραδίδονται τὸ ἴδιον ἕκαστος κατασκευάζειν δόγμα, ἐκ τούτων μάλιστα δείκνυνται δ'. ὄντα στοιχεῖα. ὁ γὰρ Θαλῆς τὸ ὕδωρ μόνον λέγων εἶναι στοιχεῖον, πειρᾶται δεικνύειν τ' ἄλλα τρία ἀπὸ τούτου γινόμενα· τὴν μὲν γὰρ ὑποστάθμην αὐτοῦ γῆν γίνεσθαι, E
τὸ δὲ λεπτομερέστερον ἀέρα, τοῦ δὲ ἀέρος τὸ λεπτομερέστερον πῦρ. Ἀναξιμένης δὲ ἀέρα μόνον λέγων, καὶ αὐτὸς ὁμοίως πειρᾶται δεικνύναι τὰ ἄλλα στοιχεῖα ἐκ τοῦ ἀέρος ἀποτελούμενα. Ἡράκλειτος δὲ καὶ Ἵππαρχος ὁ Μεταποντῖνος

& opifex esse & ex nihilo fecisse omnia probatur. Adversus eos qui dicunt unicum esse elementum, aut ignem, aut aërem, aut aquam, satis erunt quæ ab *Hippocrate* disputata sunt. *Si unum homo esset, nunquam doleret, neque enim esset unde doleret, si unum esset: Quod si etiam doleret, unum esset quod sanaret; oportet enim quod doliturum est, in mutatione versetur adjuncto sensu: At si unicum esset elementum, non esset in quod mutaretur. Si autem non mutaretur, sed in seipso remaneret, non doleret, etiamsi esset sensu præditum. Oportet etiam quod patitur ab aliquo pati; si autem unum solum esset elementum, non esset alia qualitas præter eam, quæ est unius elementi, à qua animal pateretur. Quod si neque mutari, neque pati posset, quomodo doleret?* Quum igitur hoc probasset fieri non posse, per concessionem infert, *Si vero etiam doleret, unum esset quod sanaret; Nunc vero non est unum, quod sanat, sed multa, non ergo unum homo est.* Porrò autem iis ipsis quibus singuli suam sententiam confirmare nituntur, maximè ostenditur quatuor esse elementa. Etenim *Thales* solam aquam dicens esse elementum, conatur probare alia tria ex aqua generari. Nam ejus fæcem terram esse, tenuissimam partem aërem, aëris item tenuissimam partem ignem. Et *Anaximenes* quoque aërem solum statuens, similiter conatur ostendere, cætera elementa ex eo gigni, atque perfici. *Heraclitus & Hipparchus Metapontinus*, ignem dicentes, iisdem

Imo vero ex eorum placitis hoc ostenditur, qui unum Elementum adstruere satagunt.

dem hiſce rationibus uſi ſunt. Quod igitur iſti dicunt in igne causã eſſe gignendi cætera elementa, & cæterorum Philoſophorum alius aquam, alius aërem inducit, ex eo oſtenditur omnia elementa in ſe mutuò mutari. Cum autem omnia in ſe mutuò vertantur, neceſſe eſt omnia eſſe elementa. Quodcunque enim de quatuor ſumpſeris, id ex alio fieri reperietur. Corpus autem cum ſit animæ inſtrumentum, unà cum animæ viribus dividitur. Nam ad eas accommodatum aptumq; factum eſt, ut nulla animæ vis à corpore impediatur. Unicuique enim facultati animæ, quò ſuo munere fungi poſſit, propriæ partes corporis tributæ ſunt, ut in progreſſu orationis demonſtrabitur. Nam anima locum obtinet artificis, corpus inſtrumenti; Materia autem eſt in quibus verſatur actio, Effectio verò ipſa actio: quemadmodum ut materia ſubjicitur fœmina; nam in hanc eſt actio. Actio autẽ adulterium, aut ſtuprũ, aut legitimus concubitus. Dividuntur autem vires animæ, in vim phantaſiæ, cogitationis, & memoriæ, quæ Græci vocant φανταστικὸν, διανοητικὸν, μνημονευτικόν.

Cap. VI.

De Phantasia.

Quid φανταστικὸν φανταστὸν φαντασία φάντασμα.

Φανταστικὸν igitur vis eſt animæ rationis expertis, quæ per ſenſoria ſuo munere fungitur. Φανταστὸν verò, quod in phantaſiam cadit, ut in ſenſum quod ſenſui ſubjicitur. Φαντασία verò effectio eſt animæ à ratione vacuæ quæ fit ab aliquo quod φανταστὸν appellavimus. Φάντασμα verò

Α τινὲς δὲ τὸ πῦρ λέγοντες, ταῖς αὐταῖς ταύταις ἀποδείξεσι
κέχρηνται· ἐξ ὧν τοίνυν ἕκαστοι φασὶ τὸ πῦρ εἶναι τῶν ἄλλων
στοιχείων γεννητικόν, καὶ τῶν ἄλλων ὁ μὲν τὸ ὕδωρ, ὁ δὲ τὸν
ἀέρα, ἐκ τούτων δείκνυται· ὅτι πάντα τὰ στοιχεῖα εἰς
ἄλληλα μεταβάλλεται· πάντων δὲ εἰς ἄλληλα τρεπομένων
Β ἀνάγκη στοιχεῖα τὰ πάντα εἶναι. ὅπερ γὰρ ἂν λάβῃς τῶν τεσσά-
ρων, εὑρεθήσεται καὶ τοῦτο ὑφ' ἑτέρου γινόμενον. τὸ δὲ σῶμα
τῆς ψυχῆς ὄργανον ὑπάρχον, ταῖς ψυχικαῖς δυνάμεσι
συνδιαιρεῖται· ταύταις γὰρ προσφερόντως καὶ ἐπιτηδείως κα-
τεσκεύασται· πρὸς τὸ μηδεμίαν αὐτῆς δύναμιν ὑπὸ
Γ τοῦ σώματος ἐμποδίζεσθαι. ἑκάστη γὰρ ψυχικῇ δυνάμει πρὸς
τὴν ἐνέργειαν ἴδια μέρη τοῦ σώματος ἀποκεκλήρωται, ὡς
προϊὼν ὁ λόγος ἀποδείξει. ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ τάξιν ἐπέχει τε-
χνίτου, τὸ δὲ σῶμα ὀργάνου· ὕλη δέ ἐστι περὶ ἃ ἡ πρᾶξις,
τὸ δὲ ἀποτέλεσμα ἡ πρᾶξις αὐτή. οἷον ὡς ὕλη μὲν ὑπό-
Δ κειται ἡ γυνή· περὶ ταύτην γὰρ ἡ πρᾶξις. ἡ δὲ πρᾶξις
μοιχεία, ἢ πορνεία, ἢ γάμος. διαιροῦνται δὲ αἱ ψυχικαὶ δυνά-
μεις εἴς τε τὸ φανταστικὸν καὶ διανοητικὸν καὶ μνημονευτικόν.

ΚΕΦ. ϛʹ.

Ε ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΥ.

Φανταστικὸν μὲν οὖν ἐστι δύναμις τῆς ἀλόγου ψυχῆς διὰ τῶν
αἰσθητηρίων ἐνεργοῦσα· φανταστὸν δὲ τὸ τῇ φαντασίᾳ
ὑποπῖπτον, ὡς αἰσθήσει αἰσθητόν· φαντασία δέ ἐστι πάθος
τῆς ἀλόγου ψυχῆς ὑπὸ φανταστοῦ τινος γινόμενον· φάντασμα
δὲ

δὲ πάθος διάκενον ἐν τοῖς ἀλόγοις τῆς ψυχῆς μέρεσιν A
ἀπ' οὐδενὸς φανταστοῦ γινόμενον. οἱ δὲ Στωϊκοὶ τέσσαρα ταῦτά φασι· φαντασία, φανταστόν, φανταστικόν, φάντασμα· φαντασίαν μὲν λέγοντες τὸ πάθος τῆς ψυχῆς τὸ ἐνδεικνύμενον αὐτό τε καὶ τὸ πεποιηκὸς φανταστόν.
ὅταν γὰρ λευκὸν ἴδωμεν, ἐγγίνεταί τι πάθος τῇ ψυχῇ B
ἐκ τῆς λήψεως αὐτοῦ· ὡς γὰρ ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις ἐγγίνεται πάθος, ὅταν αἰσθάνηται, οὕτω καὶ ἐν τῇ ψυχῇ, ὅταν ἐννοήσῃ. Εἰκόνα γὰρ ἐν ἑαυτῇ δέχεται τοῦ νοητοῦ. φανταστὸν δὲ τὸ πεποιηκὸς τὴν φαντασίαν αἰσθητόν,
οἷον τὸ λευκὸν καὶ πᾶν ὅτι δύναται κινεῖν τὴν ψυχήν. Γ
φανταστικὸν δέ ἐστι διάκενον διελκυσμὸν ἀπὸ φανταστοῦ. Φάντασμα δὲ ἐφ' ὃ ἐφελκόμεθα κατὰ τὸ φανταστικὸν διάκενον ἑλκυσμόν, ὡς ἐπὶ τῶν μεμηνότων καὶ μελαγχολώντων. ἡ δὲ διαφωνία τούτοις περὶ τὴν ἐναλλαγὴν
μόνην γέγονε τῶν ὀνομάτων· ὄργανα δὲ αὐτοῦ αἱ πρόσθιοι Δ
τοῦ ἐγκεφάλου κοιλίαι, καὶ τὸ ἐν αὐταῖς ψυχικὸν πνεῦμα, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν νεῦρα τὰ διάβροχα τῷ ψυχικῷ πνεύματι, καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν αἰσθητηρίων. ἔστι δὲ αἰσθητήρια ε΄. αἴσθησις δὲ μία, ἡ ψυχὴ ἡ γνωρίζουσα διὰ τῶν
αἰσθητηρίων τὰ ἐν αὐτοῖς γινόμενα πάθη. καὶ τῷ μὲν E
γεωδεστάτῳ καὶ σωματικωτάτῳ τῶν αἰσθητηρίων, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἁφή, τῆς γεώδους φύσεως αἰσθάνεται· τῷ δὲ αὐγοειδεστάτῳ, ὅπερ ἐστὶν ἡ ὄψις, τῶν αὐγοειδῶν. ὡς καὶ τῷ ἀερώδει τῶν τοῦ ἀέρος παθημάτων· ἀὴρ γάρ ἐστιν

verò inanis affectio in animæ partibus rationis expertibus quæ à nullo, quod ſit φανταςὸν, commovetur. Stoici autem hæc quatuor ponunt φαντασίαν, φανταςὸν, φανταςικὸν, φάντασμα. ac φαντασίαν definiunt animæ affectionem quæ & ſeipſam oſtendit, & φανταςὸν illud à quo nata eſt. Cum enim albi quid aſpexerimus gignitur in anima ex ejus aſpectu quædam affectio. Ut enim in ſenſoriis affectio gignitur cum ſentiunt, ita in anima cum intelligit. Nam imaginem in ſe accipit ejus rei quam intelligit. Φανταςὸν ſubjectum illud quod ſenſui φαντασίαν genuit, ut aliquid albi & quidquid animam movere poteſt. Φανταςικὸν inanem diſtractionem ſine eo quod ſit φανταςόν. Φάντασμα vero rem ipſam qua ad φανταςικὸν, id eſt, vanam diſtractionem, attrahimur, ut in inſanis & melancholicis. Horum diſſenſio in ſola mutatione nominum conſiſtit. Inſtrumenta ejus ſunt anteriores cerebri ventriculi, & qui in eis animæ ſpiritus continetur, quique ex eis nervi naſcuntur, animæ ſpiritu madefacti, & ſenſoriorum ſtructura. Sunt autem quinque ſenſoria, ſenſus verò unus, anima ſcilicet quæ per ſenſoria affectiones quæ in eis exiſtunt cognoſcit. Atque eo quidem ſenſorio quod præ cæteris terrenum & corporeum eſt, hic autem tactus eſt, quæ ſunt terrenæ naturæ percipit. Eo vero quod maximè eſt ſplendidum, qui cernendi ſenſus eſt, ſplendidum: ut etiam aëreo affectiones aëris (vocis enim ſubſtantia

Senſuum numerus.

ſtantia aer eſt, aut aeris ictus,) & ſpongioſo & aqueo, quod guſtus eſt, ſapores percipit. Comparatum enim natura eſt, ut quodque quod ſub ſenſum cadat, per aliquid quod ſit aptum ad naturam ſuam cognoſcatur. Oportebat igitur hâc ratione, quoniam quatuor ſunt elementa, quatuor etiam eſſe ſenſus. Sed quoniam vapor & odorum genus media quadam natura ſunt inter aerem & aquam: (Aere enim eſt craſſior, aqua tenuior, quod in gravedine planum fit. Nam qui eo morbo afficiuntur, ſpiritu quidem aerem ducunt, & tamen in ducendo ſpiritu vaporem non percipiunt, propter enim obſtructionem, quod craſſius eſt ad ſenſum non pervenit;) idcirco quintum ſenſorium odoratus natura machinata eſt, ut nihil eorum quæ cognoſci poſſunt, ſenſum effugiat. eſt autem ſenſus non alteratio, ſed alterationis dijudicatio. Alterantur enim ſenſoria & ſenſus alterationem dijudicat. Vocantur tamen ſæpè ſenſus etiam ipſa Senſoria. Eſt autem ſenſus, perceptio eorum quæ ſub ſenſum cadunt. Sed hæc definitio non ipſius ſenſus, ſed munerum ejus eſſe videtur. Quare ſic quoque ſenſum definiunt, Spiritus intelligens à principatu animæ ad ſenſorium pertingens. Præterea hoc modo, Vis animæ quæ ſenſui ſubjecta ſunt percipiens. Senſorium autem inſtrumentum perceptionis eorum quæ ſenſu cognoſcuntur. Plato vero, ſenſum, animæ & corpo-

ris

A ἡ τῆς φωνῆς οὐσία ἢ ἀέρος πληγή· καὶ τῷ ἀεροειδεῖ·
τῷ δὲ ὑδατοειδεῖ τῷ κατὰ τὴν γεῦσιν τῶν χυμῶν ἀντιλαμ-
βάνεται. ἕκαστον γὰρ τῶν αἰσθητῶν διὰ τοῦ οἰκείου γνω-
ρίζεσθαι πέφυκεν. ἔδει τοίνυν κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἐπεὶ
B δ΄. στοιχεῖα, τέσσαρας εἶναι καὶ τὰς αἰσθήσεις. ἀλλ' ἐπει-
δήπερ ὁ ἀτμὸς καὶ τὸ τῶν ὀσμῶν γένος μεταξὺ τὴν φύσιν
ἐστὶν ἀέρος καὶ ὕδατος, (ἀέρος μὲν γὰρ ἐστι παχυμερέστε-
ρος, ὕδατος δὲ λεπτομερέστερος, δῆλον δὲ γίνεται τὸ τοιοῦ-
τον διὰ τῆς κορύζης τοῦ πάθους. οἱ γὰρ κορυζῶντες ἕλ-
C κουσι μὲν τὸν ἀέρα διὰ τῆς ἀναπνοῆς· ἕλκοντες δὲ τοῦ-
τον, τὸν ἀτμὸν οὐκ ἀντιλαμβάνονται· διὰ γὰρ τὴν
ἔμφραξιν τὸ παχυμερέστερον οὐκ ἀφικνεῖται πρὸς τὴν
αἴσθησιν,) τούτου χάριν πέμπτον αἰσθητήριον ἡ ὄσφρησις
ὑπὸ τῆς φύσεως ἐξεύρηται, ἵνα μηδὲν τῶν δυναμένων
εἰς γνῶσιν ἐλθεῖν διαφύγῃ τὴν αἴσθησιν. ἔστι δὲ ἡ αἴσθη-
D σις οὐκ ἀλλοίωσις, ἀλλὰ διάγνωσις ἀλλοιώσεως. ἀλλοιοῦ-
ται μὲν γὰρ τὰ αἰσθητήρια, διακρίνει δὲ τὴν ἀλλοίωσιν ἡ
αἴσθησις. καλεῖται δὲ πολλάκις αἴσθησις καὶ τὰ αἰσθητή-
ρια. ἔστι δὲ αἴσθησις ἀντίληψις τῶν αἰσθητῶν· δοκεῖ δὲ οὗ-
E τος ὁ ὅρος οὐκ αὐτῆς εἶναι τῆς αἰσθήσεως, ἀλλὰ τῶν ἔργων
αὐτοῦ. διὸ καὶ οὕτως ὁρίζονται τὴν αἴσθησιν, πνεῦμα νοε-
ρὸν ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐπὶ τὰ ὄργανα τεταμμένον. ἔτι
δὲ καὶ οὕτως, δύναμις ψυχῆς ἀντιληπτικὴ τῶν αἰσθητῶν·
αἰσθητήριον δὲ ὄργανον τῆς ἀντιλήψεως τῶν αἰσθη-
τῶν. Πλάτων δὲ τὴν αἴσθησιν λέγει ψυχῆς καὶ σώματος

κοινω-

κοινωνίαν πρὸς τὰ ἐκτός. ἡ γὰρ δύναμις, ψυχῆς, τὸ δὲ ὄργανον, σώματος, ἄμφω δὲ διὰ φαντασίαν ἀντιληπτικὰ τῶν ἔξωθεν. τῶν δὲ ψυχικῶν τὰ μέν ἐστιν ὑπουργητικά τε καὶ δορυφορικά· τὰ δὲ ἀρχικὰ καὶ ἡγεμονικά· ἀρχικὰ μέν, τό τε διανοητικόν, καὶ ἐπιστημονικόν, ὑπουργητικὰ δὲ τὰ αἰσθητικὰ καὶ ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις, καὶ τὸ φωνητικόν. καὶ γὰρ ἡ κίνησις καὶ ἡ φωνὴ ὀξύτατα καὶ σχεδὸν ἀχρόνως ὑπακούει τῇ βουλήσει τοῦ λογισμοῦ· ἅμα γὰρ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ θέλομέν τε καὶ κινούμεθα, οὐδενὸς ἐπιδεόμενοι μεταξὺ χρόνου τοῦ τε βουλήσεως καὶ τοῦ κινήσεως· ὡς ἐπὶ τῆς κινήσεως τῶν δακτύλων ἐστὶν ἰδεῖν. καὶ τῶν φυσικῶν δὲ ἔνια ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν ἐστὶ τοῦ διανοητικοῦ, ὡς τὰ καλούμενα πάθη.

ΚΕΦ. ζ'.

ΠΕΡΙ ΟΨΕΩΣ.

Ἡ ὄψις ὁμωνύμως λέγεται, καὶ γὰρ τὸ αἰσθητήριον καὶ δύναμις ἡ αἰσθητική. Ἵππαρχος δέ φησιν ἀκτῖνας ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἀποτεινομένας τοῖς πέρασιν ἑαυτῶν, καθάπερ χειρῶν ἐπαφαῖς καθαπτούσαις τοῖς ἐκτὸς σώμασι, τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν πρὸς τὸ ὁρατικὸν ἀναδιδόναι. οἱ δὲ γεωμέτραι κώνους τινὰς ἀναγράφουσιν ἐκ τῆς συνεμπτώσεως τῶν ἀκτίνων γινομένους τῶν ἐκπεμπομένων διὰ τῶν ὀφθαλμῶν· πέμπειν γὰρ ἀκτῖνας τὸν μὲν δεξιὸν ὀφθαλμὸν ἐπὶ τὰ ἀριστερά, τὸν δὲ ἀριστερὸν ἐπὶ τὰ δεξιά· ἀπὸ δὲ τῆς συνεμπτώσεως αὐτῶν ἀποτελεῖσθαι κῶνον, ὅθεν ὁμοῦ μὲν

πολλὰ

ris ad externa ſocietatem definit. Nam vis quidem ipſa animæ eſt, inſtrumentum corporis. Atque ambo hæc per phantaſiam res externas percipiunt. Animæ autem partium, aliæ ſunt famulæ & ſatellites, aliæ dominantur & imperant. Eæ enim partes in quibus ratio & ſcientia eſt imperant, ſenſus & motus cum appetitu, itemque vocis mittendæ facultas ancillantur. Etenim motus & vox celerrimè nulloque ferè interveniente tempore voluntati rationis obtemperant. Simul enim volumus & movemur, neque tempus quod voluntati & motioni interponatur requirimus; ut in motu digitorum licet animadvertere. Atque etiam naturalia quædam imperio rationis parent, ut quæ perturbationes animæ dicuntur.

CAP. VII.

DE VISU.

VISUS ambiguum nomen eſt, nam & inſtrumentum & vis ſentiendi viſus dicitur. *Hipparchus* ait radios qui ab oculis porrigantur, ſuiſque terminis velut manuum contrectationibus exteriora corpora attingant, eorum perceptionem ad viſum referre. Geometræ verò conos quoſdam deſcribunt ex radiorum concurſu factos, qui ex oculis emittantur. Emittere enim dextrum oculum putant radios ad lævam, ſiniſtrum ad dextram, deinde ex eorum concurſione conum abſolvi, unde accidat ut multa quidem ſimul oculus com-

Hipparchi de viſu ſententia.

complectatur, quæ aspectu sentiri possint, sed exquisitè ea cernat ubi radii concurrerint. Nam sæpè hac de causa pavimentum intuentes non videmus nummum qui in eo jaceat, quamvis diu intentis oculis, donec radii ad eum locum, in quo jacet nummus, concurrerint, & tum demum eum aspicimus, ut qui tum primum cœperimus attendere. *Epicuræi* imagines earum rerum quæ appareant, censent in oculos incurrere. *Aristoteles* non imaginem corpoream, sed qualitatem per commutationem aëris, ab his quæ videntur usque ad oculum accedere. *Plato* verò per confusionem splendorũ res aspici existimat, ut id quidem lumen quod ex oculis proficiscitur, aliquo usque in aërem qui ejusdem secum est generis, effluat; quod verò à corporibus manat contra feratur, ac quod in aëre est, qui interponitur facileque diffunditur & vertitur, simul cum oculorum igne extendatur. *Galenus* cum *Platone* de visione consentit, in septimo *de consensu* sparsim sic ferè scribens, Si enim ad oculum veniret pars quædam, aut vis, aut imago, aut qualitas corporum quæ cernuntur, non cogoscerenus magnitudinem ejus quod videtur, ut montis, si ita casus ferat, maximi: tantæ enim rei simulachrum incurrere in oculos nostros prorsus à ratione alienum est. Enimvero neque spiritus visionis se exerens tantam vim habere potest, ut circum omnia quæ cernuntur fundatur. Relinquitur igitur aërem qui nos circumstat tale instrumentum nobis esse tum

Epicuri.

Aristotelis.

Platonis.

Galeni.

cum

A πολλὰ περιλαμβάνειν ὁρατὰ τὴν ὄψιν, βλέπειν δὲ ἀκριβῶς ἐκεῖνα, ἔνθα ἂν συνεμπέσωσιν αἱ ἀκτῖνες. οὕτω γοῦν πολλάκις ὁρῶντες εἰς τοὔδαφος οὐχ ὁρῶμεν τὸ ἐν αὐτῷ νόμισμα κείμενον, ἀτενίζοντες ἐπὶ πλεῖστον, ἕως ἂν αἱ συμβολαὶ τῶν ἀκτίνων ἐν ἐκείνῳ γένωνται τῷ μέρει, ἔνθα κεῖται τὸ
B νόμισμα, καὶ τότε τῇ θέᾳ περιπίπτομεν αὐτοῦ, ὡς τότε πρῶτον ἀρξάμενοι προσέχειν. Οἱ δὲ Ἐπικούρειοι εἴδωλα τῶν φαινομένων προσπίπτειν τοῖς ὀφθαλμοῖς· Ἀριστοτέλης δὲ οὐκ εἴδωλον σωματικόν, ἀλλὰ ποιότητα δι' ἀλλοιώσεως τοῦ πέριξ ἀέρος ἀπὸ τῶν ὁρατῶν ἄχρι τῆς ὄψεως
Γ παραγίνεσθαι. Πλάτων δὲ κατὰ συναύγειαν τοῦ μὲν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν φωτὸς ἐπὶ ποσὸν ἀπορρέοντος εἰς τὸν ὁμοιογενῆ ἀέρα· τοῦ δὲ ἀπὸ τῶν σωμάτων ἀντιφερομένου, τοῦ δὲ περὶ τὸν μεταξὺ ἀέρα εὐδιάχυτον ὄντα καὶ εὔτρεπτον, συνεκτεινομένου τῷ πυρώδει τῆς ὄψεως. Γα-
Δ ληνὸς δὲ συμφώνως Πλάτωνι περὶ τῆς ὄψεως ἐν τῷ ἑβδόμῳ τῆς συμφωνίας λέγει γράφων οὕτω πως ἀποῤῥαδὴν· Εἴπερ γὰρ εἰς τὸν ὀφθαλμὸν ἀφικνοῖτο μοῖρά τις, ἢ δύναμις ἢ εἴδωλον ἢ ποιότης τῶν ὁρωμένων σωμάτων, οὐκ ἂν τοῦ βλεπομένου τὸ μέγεθος ἔγνωμεν, οἷον ὄρους, εἰ τύ-
E χοι, μεγίστου· τηλικοῦτον γὰρ εἴδωλον ἐμπίπτειν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν παντάπασιν ἄλογον. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ὀπτικὸν οὐχ οἷόν τε τοσαύτην ἰσχὺν ἐκκρινόμενον λαμβάνειν, ὡς περιχεῖσθαι παντὶ τῷ βλεπομένῳ. λείπεται οὖν τὸν πέριξ ἀέρα τοιοῦτον ὄργανον ἡμῖν

γίνεσθαι

γίνεσθαι καθ' ὃν ὁρῶμεν χρόνον ὁποῖον ἐν τῷ σώματι A
τὸ νεῦρον ὑπάρχει τὸ ὀπτικόν. τοιοῦτον γάρ τι πάσχειν
ἔοικεν ὁ περιέχων ἡμᾶς ἀήρ. ἥ, τε γὰρ αὐγὴ τοῦ ἡλίου
ψαύουσα τοῦ ἄνω πέρατος τοῦ ἀέρος, διαδίδωσιν εἰς
ὅλον τὴν δύναμιν· ἥ, τε διὰ τῶν ὀπτικῶν νεύρων αὐγὴ φερο-
μένη τὴν μὲν οὐσίαν ἔχει πνευματικήν· ἐμπίπτουσα δὲ τῷ πε- B
ριέχοντι, καὶ τῇ πρώτῃ προσβολῇ τὴν ἀλλοίωσιν ἐργαζομένη
διαδίδωσιν ἄχρι πλείστου συνέχουσα ἑαυτήν, ἄχρις
ἂν εἰς ἀντιτυπὲς ἐμπέσῃ σῶμα· γίνεται γὰρ ὁ ἀὴρ
ὄργανον τῷ ὀφθαλμῷ πρὸς τὴν τῶν ὁρωμένων διάγνω-
σιν τοιοῦτον, οἷόν περ ἐγκεφάλῳ τὸ νεῦρον· ὥστε ὃν ἔχει λό- Γ
γον ἐγκέφαλος πρὸς τὸ νεῦρον τοῦτον ἔχειν τὸν ὀφθαλμὸν
πρὸς τὸν ἀέρα ἐμψυχωμένον ὑπὸ τῆς ἡλιακῆς αὐγῆς.
ὅτι δὲ πέφυκεν ὁ ἀὴρ τοῖς πλησιάζουσι σώμασι
συνεξομοιοῦσθαι, δῆλον ἐκ τοῦ καὶ πυῤῥοῦ τινὸς ἢ κυανοῦ
ἢ καὶ ἀργύρου λαμπροῦ διαφερομένου φωτὸς ὄντος Δ
ὑπὸ τοῦ διενεχθέντος ἀλλοιοῦσθαι τὸν ἀέρα. Πορφύριος
δὲ ἐν τῷ περὶ αἰσθήσεως οὔτε κῶνον, οὔτε εἴδωλον,
οὔτε ἄλλο τι φησὶν αἴτιον εἶναι τοῦ ὁρᾶν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν
αὐτὴν ἐντυγχάνουσαν τοῖς ὁρατοῖς ἐπιγινώσκειν ἑαυτὴν
οὖσαν τὰ ὁρατά, τῷ τὴν ψυχὴν συνέχειν πάντα ὄντα, E
καὶ εἶναι τὰ πάντα ψυχὴν συνέχουσαν σώματα διάφο-
ρα. μίαν γὰρ βουλόμενος εἶναι πάντων ψυχὴν τὴν λογι-
κήν, εἰκότως φησὶ γνωρίζειν ἑαυτὴν ἐν πᾶσι τοῖς
οὖσιν. ὁρᾷ δὲ ἡ ὄψις κατ' εὐθείας γραμμάς, αἰσθάνεται

δὲ

:um videmus, quale in corpore nervus vi- ſionis eſt. Videtur enim aeri qui nos am-)it aliquid evenire hujuſmodi. Nam ſolis plendor attingens ſuperiorem extremitatem ieris per totum aerem vim ſuam tranſmit- it, & ſplendor qui per nervos viſionis fer- ur, naturam habet ſpirabilem, & in aerem ncidens eundemque primo impetu commu- ans longiſſimè tranat ſeipſe continens, do- iec in durum aliquod corpus incurrerit: eſt nim aer tale inſtrumentum oculo ad diju- icanda ea quæ videntur, quale cerebro ner- us: ut quam habet rationem cerebrum ad ervum, eandem habeat oculus ad aerem plendore ſolis animatum. Eſſe autem aerem ac natura, ut aſſimiletur corporibus quæ ſibi dmoveantur, ex eo conſtat, quod ſi in lu- iine aliquid ſplendidum, vel fulvum, vel æruleum, vel argenteum per aerem feratur, ɔ eo quod fertur aer commutetur. *Porphy-* *us* in libro *de ſenſu*, neque conum, neque mulachrum, neque aliud quicquam, viſio- is cauſam eſſe vult, ſed animam ipſam, ım incidit in ea quæ cernuntur, agnoſce- : ſeipſam, eſſe ea quæ aſpectu ſentiantur, uòd anima contineat omnia quæ ſunt, omnia- ue quæ ſint, nihil ſint aliud, quàm anima ɔrpora diverſa continens. Nam cum velit u- am eſſe omnium animam, eam quæ rationis t compos, meritò dicit in omnibus quæ ſunt, ipſam cognoſcere. Cernit autem hic ſen- ıs per lineas rectas, & cum primario loco colores *Porphyrii.*

colores percipit, cum his etiam corpus coloratum dijudicat, & ejus magnitudinem & figuram & locum in quo est & intervallum & numerum & motum & statum & asperum & læv & æquabile & inæquabile & acutum & obtusum & cohærentiam sive ad aquæ sive a terræ naturam accedat, ut humidumne si an siccum. Itaque quod propriè aspectu sentitur, color est. Nam sola visione colores percipimus, atque confestim cum colore coloratum corpus & locum in quo est quo cernitur, & intervallum quod inter id quod cernit, & id quod cernitur, interjicitur. Quotquot enim sensibus corpus percipitur, iisdem statim etiam locus simul cognoscitur, ut in tactu & gustatu evenit. Sed hi quidem, tum solum sentiunt cum admoti fuerint corpori, exceptis iis quæ post explicabuntur. Visio verò etiam magno intervallo interjecto. Quoniam autem procul cernit subjecta propria, necessario consecutum est, ut etiam sola intervallum videat, Magnitudinem vero tum sola percipit, cum potest id quod cernitur uno obtutu comprehendere. Quæ verò majora sunt quàm & uno aspectu comprehendi possint, in his visio & memoriam requirit, & cogitationem. Cum enim ea particulatim neque tota uno cerna intuitu, necessario ab uno transit ad alterum, & ut quidque in ea transitione in sensum incidit, ita sensu percipitur. Quæ vero prius percepta sunt, memoria conservat &

Objecta sensuum quadam propria; alia communia.

A δὲ κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τῶν χρωμάτων. συνδιαγνώ-
σκει δὲ αὐτοῖς καὶ τὸ κεχρωσμένον σῶμα καὶ τὸ μέγεθος
αὐτοῦ, καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὴν χώραν· ἔνθα ἐστὶ καὶ τὸ
διάστημα, καὶ τὸν ἀριθμὸν, κίνησίν τε καὶ στάσιν καὶ τὸ τραχὺ
B καὶ λεῖον καὶ ὁμαλὸν καὶ ἀνώμαλον καὶ τὸ ὀξὺ καὶ τὸ ἀμ-
βλὺ καὶ τὴν σύστασιν, εἴτε ὑδατῶδες, εἴτε γεῶδές
ἐστιν, οἷον ὑγρὸν ἢ ξηρόν. τὸ μὲν οὖν ἴδιον αὐτῆς αἰσθη-
τόν ἐστι τὸ χρῶμα· διὰ μόνης γὰρ τῆς ὄψεως τῶν χρω-
μάτων ἀντιλαμβανόμεθα· εὐθέως δὲ σὺν τῷ χρώματι καὶ
Γ τὸ κεχρωσμένον σῶμα καὶ τὸν τόπον ἐν ᾧ τυγχάνει
ὂν τὸ ὁρώμενον, καὶ τὸ διάστημα τὸ μεταξὺ τοῦ τε ὁρῶντος καὶ
τοῦ ὁρωμένου. ὁπόσαις γὰρ τῶν αἰσθήσεων συνεμφαί-
νεται καὶ τὸ σῶμα, ταύταις εὐθέως καὶ ὁ τόπος συνδια-
γινώσκεται, ὥστε τῇ ἀφῇ καὶ τῇ γεύσει, ἀλλ᾽ αὗται μὲν τότε
Δ μόνον ὅταν προσπελάσωσι τῷ σώματι συναισθάνονται
πλὴν τῶν ἑξῆς διαιρεθησομένων, ὄψις δὲ καὶ πόῤῥωθεν.
ἐπεὶ δὲ πόῤῥωθεν ἀντιλαμβάνεται τῶν ἰδίων αἰσθητῶν, ἀναγ-
καίως ἐπηκολούθησε τὸ μόνην ὁρᾶν καὶ τὸ διάστημα· τὸ δὲ
μέγεθος τότε μόνη διαγινώσκει, ὅταν τὸ φαινόμενον δύνα-
E ται διὰ μιᾶς προσβολῆς περιλαβεῖν, ἐν οἷς δὲ μεῖζόν ἐστι
τὸ ὁρώμενον, ἢ κατὰ μίαν προσβολὴν περιλαμβάνεσθαι,
ἐν τούτοις ἡ ὄψις δεῖται καὶ τῆς μνήμης καὶ τῆς διανοίας.
κατὰ μέρος γὰρ αὐτὰ θεωμένη καὶ οὐχ᾽ ὑφ᾽ ἓν ὅλον, ἀναγ-
καίως εἰς ἕτερον ἀφ᾽ ἑτέρου μεταβαίνει, καὶ τὸ μὲν ἐμ-
πίπτον ἀεὶ κατὰ τὴν μετάβασιν, αἰσθητόν ἐστι· τὰ δὲ ἔμ-

πρόσθεν ἑωραμένα ἡ μνήμη διαφυλάττει. συνάγει δὲ ἀμφότερα ἡ διάνοια τό τε αἰσθητὸν καὶ μνημονευτόν. τοῦ μὲν οὖν μεγέθους διχῶς ἀντιλαμβάνεται, ποτὲ μὲν μόνη, ποτὲ δὲ μετὰ μνήμης καὶ διανοίας· τοῦ δὲ ἀριθμοῦ τῶν ὁρωμένων τοῦ ὑπὲρ τὰ τρία ἢ δ΄. τοῦ κατὰ μίαν προσβολὴν μὴ ὁρωμένου, καὶ τῶν κινήσεων καὶ τῶν σχημάτων τῶν πολυγώνων οὐδέποτε μόνη, ἀλλὰ μετὰ μνήμης καὶ διανοίας· οὐ γὰρ δύναται τὰ πέντε καὶ ἓξ καὶ ἑπτὰ καὶ πλεῖον χωρὶς μνήμης συναγαγεῖν· οὕτως οὐδὲ τὰ ἑξάγωνα καὶ ὀκτάγωνα καὶ πολύγωνα σχήματα. καὶ ἡ κίνησις δὲ κατὰ μετάβασιν γινομένη τὸ μὲν ἔχει πρότερον, τὸ δὲ δεύτερον, ἔνθα δὲ πρότερόν ἐστι καὶ δεύτερον καὶ τρίτον, τοῦτο μνήμη μόνη διαφυλάττει. τὸ δὲ ἄνω καὶ κάτω καὶ τὸ ἀνώμαλον καὶ ὁμαλὸν, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ τραχὺ καὶ τὸ λεῖον καὶ τὸ ὀξὺ καὶ ἀμβλὺ κοινὰ τῆς ἁφῆς καὶ τῆς ὄψεώς εἰσιν, ἐπειδὴ καὶ μόναι τὸν τόπον διαγινώσκουσι. χρῄζουσι δὲ καὶ διανοίας· μόνον γὰρ ἐκεῖνο τὸ κατὰ μίαν προσβολὴν προσπίπτον τῇ αἰσθήσει, μόνης αἰσθήσεως ἔργον ἐστὶ· τὰ δὲ κατὰ πλείους οὐ μόνης, ἀλλὰ καὶ μνήμης, μετὰ διανοίας, ὡς ἔμπροσθεν ἐδείχθη. τῶν δὲ διαφανῶν καὶ μέχρι τοῦ βάθους διικνεῖσθαι πέφυκεν ἡ ὄψις, ἀέρος μὲν πρῶτον καὶ μάλιστα, ὅλον γὰρ διεξέρχεται, δεύτερον δὲ ὕδατος ἠρεμοῦντός τε καὶ καθαροῦ, τοὺς ἰχθύας γοῦν νηχομένους ὁρῶμεν· ἧττον δὲ διὰ ὑέλου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων· δῆλον δὲ ὅτι πεφωτισμέ-

& cogitatio utrumque colligit, & quod ſenſu & quod memoria perceptum eſt. Quare magnitudinem dupliciter percipit, aliquando ſola, aliquando adjuncta memoria, & cogitatione. Numerum autem eorum quæ cernuntur, ſi plus tribus eſt aut quatuor, qui uno aſpectu non cernitur, motus etiam & figuras multorum angulorum nunquam ſola, ſed cum memoria & cogitatione ſentit. Non enim poteſt & quinque & ſex & ſeptem & his amplius ſine memoria colligere, ut neque hexagona & octagona, & figuras multorum angulorum. Motus etiam cum fiat per tranſitionem, aliud habet primum, aliud ſecundum; ubi autem primum & ſecundum eſt & tertium, id memoria ſola conſervat. Surſum autem & deorſum, æquabile & inæquabile, item aſperum & læve, acutum & obtuſum, tactus & viſus communia ſunt, quandoquidem hi ſoli ſenſus locum dijudicant. Cogitatione tamen etiam opus habent, quoniam illud ſolum quod uno impetu in ſenſum incurrit, ſolius ſenſus opus eſt; quæ verò non uno, non ſolius ſenſus, ſed etiam memoriæ adjuncta cogitatione, ut ſuprà oſtenſum eſt. Pellucidarum autem rerum etiam uſque ad fundum natura ſua viſio protenditur; primum quidem & maximè aeris, totum enim penetrat; ſecundo aquæ ſtantis & limpidæ, ſiquidem piſces natantes videmus, per vitrum verò & id genus alia minus cernimus, ſi modò illa lumine

Quæ partes ſenſuum internorum in perceptione objectorum.

illuſtrata ſint, & hoc hujus ſenſus eſt proprium. Sed videndum eſt ne quis in errorem inducatur quòd etiam calidorum perceptionem ad viſum pertinere exiſtimet, quoniam ignem dum aſpicimus, ſtatim etiam calidum eſſe ſcimus. Nam ſi ad primam viſionem orationem retuleris, invenies tum cum primum viſio ignem ſenſit, ſolum colorem & figuram percepiſſe, deinde accedente tangendi ſenſu calidum eſſe cognovimus, quod memoria à tactu acceptum conſervavit. Quare nunc cum ignem aſpicimus, nihil præter figuram & colorem ignis cernimus. At cogitatio una cum iis quæ aſpectus cognoſcit per memoriam etiam colorem apprehendit. Eadem ratio in pomo eſt; ſi enim non ſolum colore & figura pomum conſtituitur, ſed etiam odore & saporis genere, non quò hæc quoque viſio percipiat, pomum eſſe novit, ſed animus odoratus & guſtatus memoriam retinet, & ſimul atque aſpexerit, etiam iſtorum cum figura & colore imformatam cogitationem habet. Itaque cum pomum cereum, verum eſſe pomum putaverimus, non viſio eſt quæ fallitur, ſed cogitatio. Nam viſio in ſuis & propriis ſubjectis falſa non eſt, colorem enim & figuram aſpexit. Tres igitur ſenſus viſio, auditus, odoratus, res externas neque admotas ſibi percipiunt aëre interjecto. Guſtus verò non aliter ſentit, quàm ſi ad ſubjectum, quod percipiendum eſt, admoveatur, Tactus

Quomodo ſenſus fallitur.

verò

A νων· καὶ τοῦτο ἴδιον αὐτῆς. μὴ ἀπατήσῃ δέ τινας ὡς καὶ
τὴν θερμὴν ἡ ἀντίληψις ὄψεώς ἐστι, ἐπειδὴ τὸ πῦρ ὁρῶν-
τες, ἴσμεν εὐθέως ὅτι καὶ θερμόν ἐστιν. ἂν γὰρ ἐπὶ τὴν
πρώτην ὄψιν ἀναγάγῃς τὸν λόγον, εὑρήσεις ὡς ὅτι
πρῶτον ἡ ὄψις ἐθεάσατο τὸ πῦρ μόνου τοῦ χρώματος
B καὶ σχήματος ἔσχε τὴν ἀντίληψιν· προσελθούσης δὲ καὶ
τῆς ἁφῆς ἐγνωρίσαμεν ὅτι καὶ θερμόν ἐστιν· ὅπερ διε-
φύλαξεν ἡ μνήμη παραλαβοῦσα παρὰ τῆς ἁφῆς.
νῦν οὖν ὅταν θεασώμεθα πῦρ οὐδὲν ἄλλο βλέπομεν ἢ
τὸ σχῆμα καὶ τὸ χρῶμα τοῦ πυρός. ἡ δὲ διάνοια συμ-
Γ παραλαμβάνει τοῖς ὁρωμένοις διὰ τῆς μνήμης καὶ τὴν
θερμότητα. ὁ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ μήλου. Εἰ γὰρ οὐχ
ἀπὸ μόνου τοῦ χρώματος καὶ σχήματος εἰδοποιεῖται τὸ
μῆλον, ἀλλὰ καὶ τῆς ὀσμῆς, καὶ τῆς κατὰ τὴν γεῦσιν ποιό-
τητος, οὐχὶ καὶ τούτων ἡ ὄψις ἀντιλαμβανομένη οἶδεν ὅτι μῆ-
Δ λον, ἀλλ' ἡ ψυχὴ τὴν μνήμην ἀποσώζει τὴν ἐκ τῆς
ὀσφρήσεώς τε καὶ γεύσεως· ἅμα τε τῷ θεάσασθαι συνε-
πινοεῖ καὶ ταῦτα τῷ σχήματι καὶ τῷ χρώματι. ὅταν οὖν
κήρινον μῆλον νομίσωμεν ἀληθινὸν εἶναι μῆλον, οὐχ ἡ ὄψις
ἐστὶν ἡ ἐξαπατωμένη, ἀλλ' ἡ διάνοια. ἡ γὰρ ὄψις ἐν τοῖς
E ἰδίοις αἰσθητοῖς οὐ διεσφάλη· τό τε γὰρ χρῶμα καὶ τὸ σχῆ-
μα συνεῖδεν. αἱ μὲν οὖν τρεῖς τῶν αἰσθήσεων, ἥτε ὄψις καὶ ἡ
ἀκοὴ καὶ ἡ ὄσφρησις τῶν ἔξωθεν καὶ μὴ προσπελαζόντων
ἀντιλαμβάνονται, διὰ μέσου τοῦ ἀέρος· ἡ δὲ γεῦσις οὐκ
ἄλλως αἰσθάνεται ἐὰν μὴ προσομιλήσῃ τῷ αἰσθητῷ·

ἡ δὲ

ἡ δὲ ἁφὴ ἐπαμφοτερίζει· καὶ γὰρ πλησιάζουσα τοῖς σώ- A
μασι καὶ διὰ μέσης ἔσθ' ὅτε ῥάβδου. ποτὲ μὲν οὖν ἡ ὄψις
τῆς ἐπιμαρτυρίας χρήζει τῆς τῶν ἄλλων αἰσθήσεων,
ὅταν ᾖ τὸ φαινόμενον ἐπιτετεχνημένον πρὸς ἀπάτην, ὡς
ἐπὶ τῆς γραφῆς· γραφικῆς γὰρ ἔργον ἀπατῆσαι τὴν ὄψιν
ἐξοχαῖς οὐκ οὔσαις καὶ κοιλώμασιν, εἰ δὲ πρᾶγμα B
τοιαύτην ἔχει τὴν φύσιν, ἔνθα χρεία πρὸς διάγνωσιν
μάλιστα μὲν τῆς ἁφῆς, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τῆς γεύσεως ἢ
ὀσφρήσεως, ὡς ἐπὶ τοῦ κηρίνου μήλου. ποτὲ δὲ καὶ καθ'
ἑαυτὴν ἐναργῶς παρίστησι τὰ φαινόμενα ὅταν μὴ πόρ-
ρωθεν ὁρᾷ· τὸν γοῦν πύργον τὸν τετράγωνον στρογγύλον Γ
ὁρᾷ πόρρωθεν· σφάλλεται δὲ καὶ ὅταν δι' ἀχλύος ἢ κα-
πνοῦ βλέπωμεν ἤ τινος τῶν παραπλησίων τῶν ἐπιθολούν-
των τὴν ὄψιν. ὁμοίως καὶ ὅταν δι' ὕδατος κινουμένου· καὶ
γὰρ ἐν τῇ θαλάσσῃ τὴν κώπην ὡς κεκλασμένην ὁρᾷ.
ὁμοίως δὲ ὅταν διά τινος διαφανοῦς ὕλης βλέπῃ, ὡς Δ
ἐπὶ τῶν ἐσόπτρων δὲ τῆς ὑέλου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιού-
των τρόπων, ἢ ὅταν ὀξέως κινῆται τὸ ὁρώμενον· συνταράσσει
γὰρ τὴν ὄψιν ἡ ταχεῖα κίνησις ὡς στρογγύλα τὰ μὴ στρογ-
γύλα βλέπειν καὶ ὡς ἑστῶτα τὰ κινούμενα. ἢ ὅταν ἡ διά-
νοια πρὸς ἄλλοις ἠσχόληται, ὡς ἐπὶ τοῦ προθεμένου μὲν E
συντυχεῖν φίλῳ, καὶ συντυχόντος μὲν, παρελθόντος δὲ
αὐτὸν διὰ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ πρὸς ἑτέροις εἶναι. οὐκ ἔστι
δὲ οὐδὲ τοῦτο διαμάρτημα τῆς ὄψεως ἀλλὰ τοῦ νοῦ.
ἡ μὲν γὰρ εἶδε καὶ ἀπήγγειλεν, ὁ δὲ νοῦς οὐ προσεῖχε τοῖς
ἀπαγ-

verò utramque vim habet: Nam & admotus corporibus & aliquando intercedente baculo, ſuo munere fungitur. Quocirca interdum aſpectus cæterorum ſenſuum teſtimonio indiget, cum id quod cernitur artificio ad fallendum factum fuerit, ut in pictura, nam pingendi artis opus eſt fallere aſpectum non veris eminentiis & lacunis, ſi res ejuſmodi naturæ eſt, ubi opus ſit maximè quidem tactum aſciſcere: interdum tamen etiam guſtatum aut odoratum, ut in pomo cereo. Aliquando tamen per ſe, & ſua vi quæ appareant evidenter oſtendit, cum quidem non magno intervallo conſpexerit. Nam turrem quadratam, ſi magnum ſpatium interponatur, rotundam aſpicit. Labitur etiam quando per caliginem, aut fumum cernimus, aut aliquid ſimile quod aſpectum perturbet. Item cum per aquam quæ agitatur, Nam in mari remum quaſi infractum videt. Similiter etiam cum per aliquam materiam perlucentem aſpicimus, ut in ſpeculo & vitro & reliquis ejuſmodi, aut cum celeriter movetur quod aſpicitur. Conturbat enim viſum celer motus, ut rotunda videat quæ non ſunt rotunda, & quaſi fixa quæ moveantur; aut cum cogitatio aliud agit, ut in eo qui conſtituerit amicum convenire, & cum in eum inciderit, præterit, quod ejus cogitatio in aliis occupata ſit. At ne hoc quidem viſionis peccatum eſt, ſed cogitationis: Nam ſenſus quidem vidit & ad cogitationem detulit, ſed illa ad ea quæ deferebantur non at-

 tendit.

tendit. Quatuor autem maximè visioni ad res evidenter cognoscendas opus sunt, integrum instrumentum, motus congruens, & intervallum, aër purus & illuminatus.

Cap. VIII.

De Tactu.

Cur pleraque sensoria gemina.

QUodlibet cæterorum instrumentorum Deus duplex fabricatus est, & loco aliquo parteque corporis circumscripsit. Etenim oculos duos & aures duas & duo foramina ejus sensus qui in naribus locatus est effinxit, linguas etiam duas in omnibus animalibus genuit, sed alias divisas, ut in serpentibus, alias copulatas & conjunctas, ut in hominibus. Quocirca duos tantum ventriculos anteriores cerebri fecit ut ex utroque ventriculo nervi sentiendi demissi duplicia procreent instrumenta. Causa autē cur duplicia instrumenta fecerit, est eximia quæ de animantibus habetur cura, ut si alterum læsum fuerit reliquum sensum tueatur. Sed ut plurima cæterorum sensoriorum corrumpantur, nihil animantis vita periclitatur; Tactu verò intereunte, simul etiam extinguitur animal. Solus enim tactus inter sensus, communis est omnium animalium. Omne enim animal tangendi sensum habet, cæteros sensus non omnia omnes, sed aliquos aliqua. Omnes habent quæ perfectiora sunt. Itaque quoniam ex hoc sensu pendet, essetne animal an non esset, non unam partem Deus tactui tribuit, sed totum

Solus tactus omnibus animalibus convenit.

ἀπαγγέλλουσι. τεσσάρων δὲ μάλιστα πρὸς ἐναργῆ διάγνωσιν ἡ ὄψις χρῄζει, ἀβλαβοῦς αἰσθητηρίου, συμμέτρου κινήσεως, καὶ διαστήματος, ἀέρος καθαροῦ καὶ λαμπροῦ.

ΚΕΦ. η΄.

ΠΕΡΙ ΑΦΗΣ.

Ἕκαστον μὲν τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων διπλοῦν ὁ δημιουργὸς κατασκευάσας καὶ τόπῳ τινὶ καὶ μορίῳ τοῦ σώματος περιέγραψε· καὶ γὰρ ὀφθαλμοὺς δύο, καὶ ὦτα β΄. καὶ δύο πόρους, τῆς αἰσθήσεως ἐν τῇ ῥινὶ πεποίηκε· καὶ γλώττας δὲ β΄. πᾶσι τοῖς ζώοις ἐνέφυσεν, ἀλλὰ τὰς μὲν διῃρημένας ὡς τοῖς ὄφισι· τὰς δὲ συνημμένας καὶ συνηνωμένας ὡς τοῖς ἀνθρώποις. διὰ τοῦτο καὶ β΄. τὰς προσθίους κοιλίας μόνας τοῦ ἐγκεφάλου πεποίηκεν, ἵνα ἐξ ἑκατέρας κοιλίας τὰ αἰσθητικὰ νεῦρα καταπεμπόμενα διπλᾶ ποιῇ τὰ αἰσθητήρια. διπλᾶ δὲ αὐτὰ πεποίηκε δι' ὑπερβάλλουσαν κηδεμονίαν· ἵνα τοῦ ἑτέρου παθόντος τὸ περιλειπόμενον σώζῃ τὴν αἴσθησιν. ἀλλὰ τῶν μὲν πλείστων αἰσθητηρίων διαφθειρομένων οὐδὲν εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν καταβλάπτεται τὸ ζῶον· ἁφῆς δὲ ἀπολλυμένης συναπόλλυται καὶ τὸ ζῶον. ἁφὴ γὰρ μόνη τῶν αἰσθήσεων κοινὴ πάντων ἐστὶ τῶν ζώων. πᾶν γὰρ ζῶον ἁφὴν ἔχει, καὶ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις οὐ πάντα πάσας, ἀλλ' ἐνίας ἔνια· πάσας δὲ ἔχει τὰ τελειότερα. ἐπεὶ τοίνυν ἐν τούτῳ τὸ ζῶον κινδυνεύει ζῶον εἶναι ἢ μὴ εἶναι, οὐχ ἓν μόριον ὁ δημιουργὸς ἀπεκλήρωσε τῇ ἁφῇ· ἀλλὰ πᾶν σχεδὸν τὸ σῶμα

τοῦ

τοῦ ζώου. πλὴν γὰρ ὀστῶν καὶ κεράτων καὶ ὀνύχων συνδέσμων τε καὶ τριχῶν καὶ ἄλλων τινῶν τοιούτων, πᾶν μόριον τοῦ σώματος τῆς ἁφῆς ἀντιλαμβάνεται. συμβέβηκεν οὖν ἕκαστον τῶν αἰσθητηρίων διπλᾶς ἔχειν αἰσθήσεις· τὴν μὲν τῶν ἰδίων αἰσθητῶν· τὴν δὲ τῆς ἁφῆς· ὡς ἡ ὄψις· καὶ γὰρ τὰ χρώματα διακρίνει καὶ τῶν ψυχρῶν καὶ θερμῶν ἀντιλαμβάνεται· ἀλλὰ τούτων μὲν ὡς σωμάτων, τῶν δὲ χρωμάτων, ὡς ὄψις. ὡσαύτως δὲ καὶ γεῦσις καὶ ὄσφρησις καὶ ἀκοή. πῶς οὖν παντός ἐστι τοῦ σώματος ἡ ἁφή, εἴπερ ἀπὸ τῶν προσθίων κοιλιῶν τοῦ ἐγκεφάλου λέγομεν εἶναι τὰς αἰσθήσεις; ἢ δῆλον ὅτι νεύρων καταπεμπομένων ἐξ ἐγκεφάλου καὶ διασπειρομένων εἰς πᾶν μόριον τοῦ σώματος ἡ τῆς ἁφῆς αἴσθησις περιγίνεται; ἐπειδὴ δὲ πολλάκις ὑπ' ἀκάνθης πληγέντες τὸν πόδα, τῆς κεφαλῆς εὐθέως τὰς τρίχας φρίττομεν· ᾠήθησάν τινες τὸ πάθος ἢ τὴν αἴσθησιν τοῦ πάθους εἰς τὸν ἐγκέφαλον ἀναπέμπεσθαι, καὶ οὕτως αἰσθάνεσθαι. ἀλλ' εἴπερ ἦν ἀληθὴς οὗτος ὁ λόγος, οὐκ ἂν ἤλγει τὸ τεμνόμενον μόριον ἀλλ' ὁ ἐγκέφαλος. βέλτιον οὖν λέγειν ὅτι τὸ νεῦρον ἐγκέφαλός ἐστι. καὶ γὰρ μοῖρά τίς ἐστιν ἐγκεφάλου διὰ παντὸς ἑαυτοῦ τὸ ψυχικὸν ἔχον πνεῦμα, ὡς ὁ πεπυρακτωμένος σίδηρος ἔχει τὸ πῦρ· διόπερ ἔνθα ἂν νεῦρον αἰσθητικὸν ἐμφύηται, ἐκεῖνο τὸ μέρος αἰσθήσεως ὑπ' αὐτοῦ μεταλαμβάνει καὶ γίνεται αἰσθητικόν. οὐδὲν δὲ ἴσως ἄτοπον λέγειν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῶν νεύρων

τὸν

um penè corpus animalis. Nam præter ossa
c cornua & ungues, ligamenta & pilos & alia
uædam ejusmodi, omnis pars corporis tan-
endi sensu prædita est. Evenit igitur ut
inumquodque sensorium duplicem sen-
um habeat, unum eorum quæ propria
ercipit, alterum tactus. Nam visus, ver-
i causa, colores internoscit, & frigida ca-
idaque percipit, sed hæc quidem ut cor-
us, illos ut visus. Idem de gustu & ol-
actu, & auditu judicandum est. Quomo-
o igitur totius corporis tactus est, si ab
nterioribus cerebri ventriculis, sensus ma-
are dicimus? An perspicuum est nervis è
erebro demissis & in omnem partem cor-
oris fusis tangendi sensum existere? Sed
uoniam sæpè si spina pedem offendimus,
tatim capilli horrent, putarunt nonnulli do-
orem, vel sensum doloris ad cerebrum mit-
i; & ad hunc modum sentire animal. Ve-
ùm si hæc ratio vera esset, non dolore
fficeretur ea pars quæ secatur, sed cere-
rum. Quare rectius est dicere nervum il-
um esse cerebrum. Nam cerebri aliqua pars
st in se toto spiritum animalem continens, ut
errum candens ignem. Hanc ob causam cui
arti nervus sentiens ingenitus fuerit, ea
ars ab eo sensus particeps, sentiensque
edditur. Neque tamen absurdum fortè sit
licere, in originem nervorum cerebrum
ion dolorem, sed perceptionis societatem

An perceptio sit in cerebro aut parte.

quandam

quandam & doloris denunciationem mitti. Propriè autem ſub tactum cadunt calidum & frigidum, molle & durum, viſcoſum & friabile, grave & leve; ſolo enim tactu hæc cognoſcuntur. Communia tactus & facultates viſivæ, acutum & obtuſum, aſperum & læve, ſiccum & humidum, craſſum & ſubtile, ſurſum & deorſum, quandoquidem & locus, item magnitudo cum fuerit ejuſmodi ut uno impetu tactus comprehendatur, ſpiſſum, & rarum & rotundum, cum exiguum fuerit, quemadmodum aliæ figuræ quædam. Motum item accedentis corporis percipit adjuncta memoria & cogitatione. Numerum quoque, ſed uſque ad duo, aut tria, eaque exigua, & quæ facile comprehendantur. Sed hæc aſpectus magis, quàm tactus percipit, ut etiam æquabile & inæquabile; ſunt enim de lævium & aſperorum genere. Nam ad duritiem admixta non æquabilitas aſperitatem, æquabilitas juncta ad ſpiſſitudinem lævitatem gignit. Quare ex his quæ diximus, magnam eſſe horum ſenſuum inter ſe communitatem, facilè perſpicitur. Nam alterius errorem alter indicat. In pictura enim oculi quidem eminentias quaſdam cernunt, narium & cæterorum. At accedens tangendi vis ejus errorem coarguit; atque ut aſpectus omnia ſemper aëre interjecto intuetur, ita tactus per baculum & dura & mollia & humida

Senſus alicujus errores à reliquis deteguntur.

mida

τὸν ἐγκέφαλον ἀναπέμπεσθαι, οὐ τὸ πάθος, ἀλλὰ συναίσθησίν τινα καὶ ἐπαγγελίαν δὴ τοῦ πάθους. ἔστι δὲ ἴδιον αἰσθητὸν ἁφῆς τὸ θερμὸν καὶ ψυχρόν, τό τε μαλακὸν καὶ σκληρόν, γλισχρὸν καὶ κραῦρον, βαρύ τε καὶ κοῦφον· διὰ μόνης γὰρ τῆς ἁφῆς ταῦτα γνωρίζεται· κοινὰ δὲ ἁφῆς καὶ ὄψεως, τό τε ὀξὺ καὶ ἀμβλύ, καὶ τὸ τραχὺ καὶ λεῖον, τό τε ξηρὸν καὶ ὑγρόν, παχύ, τε καὶ λεπτόν, ἄνω καὶ κάτω· καὶ γὰρ ὁ τόπος τό τε μέγεθος ὅταν ᾖ τοιοῦτον ὡς κατὰ μίαν προσβολὴν τῆς ἁφῆς περιλαμβάνεσθαι· καὶ τὸ πυκνὸν καὶ τὸ μανὸν καὶ τὸ στρογγύλον ὅταν ᾖ μικρόν, ὡς καὶ ἄλλα τινὰ σχήματα· ὁμοίως δὲ καὶ τῆς κινήσεως τοῦ πλησιάζοντος αὐτῇ σώματος αἰσθάνεται σὺν τῇ μνήμῃ καὶ τῇ διανοίᾳ. ὡσαύτως δὲ καὶ ἀριθμοῦ ἀλλὰ μέχρι δυοῖν ἢ τριῶν καὶ τούτων μικρῶν καὶ ῥᾳδίως περιλαμβανομένων· μᾶλλον δὲ τῆς ἁφῆς ἡ ὄψις τούτων ἀντιλαμβάνεται, ὥσπερ καὶ τοῦ ὁμαλοῦ καὶ τοῦ ἀνωμάλου. οὗ γὰρ φύσις ἐστὶ τοῦ τε λείου καὶ τραχέος· σκληρότητι μὲν γὰρ ἀνωμαλία μιχθεῖσα τραχύτητα, ὁμαλότης δὲ πυκνότητι λειότητα ποιεῖ. δῆλον οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων ὡς πολλὴν κοινωνίαν αἱ αἰσθήσεις αὐταὶ πρὸς ἀλλήλας ἔχουσι· καὶ γὰρ τὰ τῆς ἑτέρας διαμαρτήματα ἡ ἑτέρα διασαφεῖ. ἐπὶ γοῦν τῆς γραφῆς ἡ μὲν ὄψις ἐξοχάς τινας ὁρᾷ, ῥινός τε καὶ τῶν ἄλλων, ἡ δὲ ἁφὴ προσελθοῦσα διήλεγξεν αὐτῆς τὸ διαμάρτημα. ὥσπερ ἡ ὄψις ἀεὶ καὶ πάντα διὰ μέσου τοῦ ἀέρος ὁρᾷ, οὕτω καὶ ἡ ἁφὴ διὰ μέσης τῆς βακτη-

ρίας

ρίας τῶν σκληρῶν καὶ μαλακῶν καὶ ὑγρῶν αἰσθάνεται, ἀλλὰ A
συλλογιστικῶς καὶ μετὰ διανοίας· ἀκριβεστάτην γὰρ ἔχει ταύ-
την τὴν αἴσθησιν ὁ ἄνθρωπος. ταύτῃ γοῦν καὶ τῇ γεύσει πλέ-
ον ἔχει τῶν ἄλλων ζώων καί τοι τῶν ἄλλαις τρισὶν ἡττώμενος.
ἄλλο μὲν γὰρ ζῶον κατ' ἄλλην αἴσθησιν τῶν τριῶν πλεονεκτεῖ
τὸν ἄνθρωπον. ὁ δὲ κύων ἐν ταῖς τρισὶν ἅμα· ὀξύτερον γὰρ καὶ ἀκούει B
καὶ βλέπει καὶ ὀσφραίνεται. ὡς δῆλον ἐκ τῶν ἰχνευόντων κυνῶν.
καὶ πᾶν μὲν τὸ σῶμα τῆς ἁφῆς ἐστὶν αἰσθητήριον ὡς καὶ προέ-
σθεν εἴρηται, μάλιστα δὲ τῶν χειρῶν τὰ ἔσωθεν· καὶ τούτων ἔτι
μᾶλλον τὰ ἄκρα τῶν δακτύλων· ταῦτα γὰρ ὥσπερ γνώμο-
νας ἀκριβεῖς τῆς ἁφῆς ἔχομεν. οὐ γὰρ μόνον ἀντιληπτικὸν ὄρ- Γ
γανον ὁ δημιουργὸς τὰς χεῖρας κατεσκεύασεν· ἀλλὰ καὶ ἁπτι-
κόν, διὰ τοῦτο καὶ τὸ δέρμα λεπτότερον ἔχουσι· καὶ μῦς αὐταῖς
ὅλαις ἔσωθεν ὑπέστρωται, καὶ τριχῶν ἀμοιροῦσιν ἵνα μᾶλλον
τῶν ἁπτῶν ἀντιλαμβάνωνται. τοῦ δὲ τρίχας αὐτὰς μὴ φύειν ὁ
ὑπεστορεσμένος μῦς γέγονεν αἴτιος. τῶν δὲ χειρῶν αἱ μὲν σκλη- Δ
ρότεραι πρὸς ἀντίληψίν εἰσιν ἰσχυρότεραι· αἱ δὲ μαλακώ-
τεραι πρὸς τὴν ἁφὴν ἀκριβέστεραι. ὥσπερ καὶ τῶν νεύρων τὰ
μὲν σκληρὰ πρὸς κίνησιν, τὰ δὲ μαλακὰ πρὸς αἴσθησιν
εἰσὶν ἐπιτηδειότερα. ταῦτα γὰρ τὰ τῆς ἁφῆς ἐστὶν ὄργανα· E
διὰ τούτων γὰρ ἡ τῆς ἁφῆς αἴσθησις γίνεται.

ΚΕΦ. θʹ.

ΠΕΡΙ ΓΕΥΣΕΩΣ.

ΤΗΝ μὲν ὄψιν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν κατ' εὐ-
θείας γραμμὰς ὁρᾶν· ἡ δὲ ὄσφρησις καὶ ἡ ἀκοὴ οὐ

mida sentit, etsi ratiocinationem & cogitationem adhibet, Hunc enim sensum homo habet acerrimum. Nam tactu & gustu reliqua vincit animalia, cæteris sensibus vincitur. Cum enim aliud animal alio sensu de tribus hominem superet, canis tribus pariter excellit: Nam & audit acutius, & videt & odorat: quod ii canes ostendunt, quos ad investiganda animalia adhibemus. Quanquam autem universum corpus tactus est instrumentum, ut suprà est declaratum, maximè tamen interiores manus & harum in primis summi digiti. Hos enim ut indices habemus tactus certissimos, nam non modo ad comprehendendum idoneum instrumentum à Deo manus effectæ sunt, sed etiam ad tangendum. Quam etiam ob causam cute tenuiores sunt, & musculi universæ palmæ substrati sunt & pilis carent, ut magis quæ tangi possunt percipiant. Cur autem pilos ex sese non producant, musculus substratus causa est. Manus autem quæ duriores sunt, ad capiendum valentiores sunt; quæ molliores, ad tactum certiores. Quomodo etiam nervi qui duri sunt ad motum, qui molles ad sensum sunt aptiores. Nervi enim tactus quoque instrumenta sunt, cum per eos tangendo sentimus.

Nervi duriores ad motum potiores molles ad sensum.

Cap. IX.

De Gustu.

Visum quidem suprà diximus ad rectas sentire lineas: Odoratus autem & auditus

non

non solùm ad rectam lineam, sed undicunque; tactus & gustus, neque rectis lineis, neque undicunque cognoscunt, sed tum solùm cum proximè ad ea quæ sibi subjecta sunt accesserint, exceptis his quæ jam explicata sunt. Est autem gustus, sensus qui sapores percipit. Instrumenta ejus lingua, eáque maximè summa, præterea palatum; in quibus nervi, qui è cerebro deferuntur diffusi perceptionem suam ad principem animæ partem referunt. Succi autem ii qui gustationi subjectæ qualitates vocantur, sunt hi; dulcedo, acor, acrimonia, acerbitas, austeritas, amarities, salsedo, unctuositas. Hæc enim gustus dijudicat. His qualitatibus aqua carere dicitur, quod nullam harum qualitatum in gustando referat. Nam si cæteras qualitates spectes, ut frigus & humorem, insitam habet aqua qualitatem. Acerbitas autem, & austeritas, inter se differunt; quòd altera magis, altera minus constringat. Simplices igitur qualitates quas gustus percipiat, hæ ferè solæ sunt; Compositæ infinitæ. Nam cuique animalium, ac stirpium generi, propriæ qualitates sunt. Aliam enim, si ita casus ferat, porcinæ, aliam caprinæ qualitatem percipimus. Quare cum ignoraverimus quod genus carnium sit, quod affertur, gustando judicamus: quod non eveniret, nisi diversa esset cujusque rei, quæ sub gustum cadat, qualitas. Proinde generatim eas nemo complecti queat, cum sint infinitæ, & inter se omnino differentes. Nam

Gustus sensorium & objecta.

ve-

κατ' εὐθεῖαν μόνον ἀλλὰ πανταχόθεν· ἀφὴ δὲ καὶ γεῦσις οὔτε κατ' εὐθείας γραμμὰς οὔτε πανταχόθεν γνωρίζουσιν, ἀλλὰ τότε μόνον ὅταν αὐτοῖς πλησιάσωσι τοῖς ἰδίοις αἰσθητοῖς· πλὴν τῶν ἤδη διωρισμένων. ἔστι δὲ ἡ γεῦσις τῶν χυμῶν ἀντιληπτική· ὄργανα δὲ αὐτῆς ἡ γλῶσσα· καὶ ταύτης μᾶλλον τὸ ἄκρον, ἔτι τε σὺν τούτοις τὰ ὑπερῷα, ἐν οἷς ἐστὶ τὰ ἐξ ἐγκεφάλου φερόμενα νεῦρα πεπλατυσμένα καὶ ἀπαγγέλλοντα τὴν γινομένην ἀντίληψιν πρὸς τὸ ἡγεμονικόν. τῶν δὲ χυμῶν αἱ γευστικαὶ καλούμεναι ποιότητες εἰσὶν αὗται, γλυκύτης, ὀξύτης, δριμύτης, στρυφνότης, αὐστηρότης, πικρότης, ἁλμυρότης, λιπαρότης· τούτων γάρ ἐστιν ἡ γεῦσις διαγνωστική. κατὰ ταύτας δὲ τὰς ποιότητας καὶ τὸ ὕδωρ ἄποιον λέγεται, τῷ μηδεμίαν ἐμφαίνειν τούτων ἐν τῇ γεύσει ποιότητα· κατὰ γὰρ τὰς ἄλλας, οἷον ψυχρότητα, καὶ ὑγρότητα, σύμφυτον ἔχει τὴν ποιότητα· στρυφνότης δὲ καὶ αὐστηρότης τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον στύφειν ἀλλήλων διαφέρουσιν. αἱ μὲν οὖν ἁπλαῖ γευστικαὶ ποιότητες αὗται μόνον σχεδὸν εἰσί· σύνθετοι δὲ μυρίαι· καθ' ἕκαστον γὰρ εἶδος ζώων καὶ φυτῶν ἰδιάζουσαι ποιότητες εἰσίν. ἄλλης γάρ, ἂν οὕτω τύχῃ, χοιρείου ποιότητος ἀντιλαμβανόμεθα, καὶ ἄλλης αἰγείου· διὸ καὶ μὴ μαθόντες ὁποῖόν ἐστι τὸ προσενεχθὲν κρέας ἐν τῇ γεύσει γνωρίζομεν· τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἦν εἰ μὴ διάφορος ἦν ἑκάστου τῶν γευστῶν ἡ ποιότης. ὅθεν οὐκ ἄν τις αὐτὰς γενικῶς περιλάβοι, ἀπείρους οὔσας καὶ πάντως ἀλλήλων διαφερούσας· καὶ γὰρ ἐν οἷς ἐπικρατεῖ μία τις τῶν

ἁπλῶν ποιοτήτων· καὶ ἐν τούτοις γνώριμος ἡ κατ' εἶδος τῶν γευστῶν διαφορά. ἰσχάδος γοῦν καὶ ἀσταφίδος καὶ φοίνικος μία μὲν ἐπικρατεῖ ποιότης ἡ κατὰ γλυκύτητα, ἀλλ' ἡ γεῦσις διακρίνει τῶν εἰδῶν τὴν διαφοράν.

ΚΕΦ. ι'.

ΠΕΡΙ ΑΚΟΗΣ.

Ἡ δὲ ἀκοὴ τῶν φωνῶν καὶ τῶν ψόφων ἐστὶν αἰσθητική· διαγινώσκει δὲ αὐτῶν τὴν ὀξύτητα καὶ τὴν βαρύτητα, λειότητά τε καὶ τραχύτητα καὶ μέγεθος. ὄργανα δὲ ταύτης τὰ νεῦρα τὰ ἐξ ἐγκεφάλου τὰ μαλακά, καὶ τῶν ὤτων ἡ κατασκευή· μάλιστα δὲ αὐτῶν τὸ χονδρῶδες μέρος. πρὸς γὰρ ψόφους καὶ ἤχους ἐπιτήδειός ἐστιν ὁ χόνδρος· μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος καὶ πίθηκος οὐ κινοῦσι τὰ ὦτα, τῶν ἄλλων πάντων ζώων τῶν ἐχόντων ὦτα κινούντων αὐτά.

ΚΕΦ. ια'.

ΠΕΡΙ ΟΣΦΡΗΣΕΩΣ.

Ἡ δὲ ὄσφρησις γίνεται μὲν διὰ τῶν ῥινῶν, περαίνεται δὲ εἰς τὰ πέρατα τῶν προσθίων τοῦ ἐγκεφάλου κοιλιῶν· αὗται γὰρ ἀτμοειδέσταται τὴν φύσιν οὖσαι τῶν ἀτμῶν ῥᾳδίως ἀντιλαμβάνονται. λέλεκται γὰρ καὶ πρόσθεν ὡς ἕκαστον τῶν αἰσθητηρίων καθ' ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητα τῶν ἰδίων αἰσθητῶν ἀντιλαμβάνεται. οὐ μὴν ὥσπερ τοῖς ἄλλοις αἰσθητηρίοις νεῦρον αἰσθητικὸν κατέπεμψεν ὁ ἐγκέφαλος, οὕτω καὶ τῇ ὀσφρήσει, ἀλλὰ τοῖς πέρασιν ἑαυτοῦ τῶν νεύρων ἀναπληροῖ τὴν χρείαν, καὶ τὴν τῶν ἀτμῶν ἀνάδοσιν δέχεται. τῶν δὲ ἀτμῶν ἡ γενι-

κωτάτη

vel in iis in quibus una quæpiam ſimplicium qualitatum dominatur, ſapores ſpecie differrē notum eſt. Nam in ficubus aridis & uvis paſſis & palmula, una dominatur qualitas, dulcedo, & tamen guſtus in his ſapores ſpecie diſcrepantes cognoſcit.

CAP. X.

DE AUDITU.

AUDITUS voces ſentit, & ſonos, eorumq; acumen, & gravitatem; lævitatem etiam & aſperitatem, magnitudinemq; judicat. Inſtrumenta hujus quoque ſenſus, molles ſunt nervi è cerebro ducti, & aurium ſtructura, maximéque quod in iis cartilaginoſum eſt. Nam ad ſonos & ſtrepitus apta cartilago eſt. Solus autem homo & ſimia aures non movent, cum cætera omnia, quæ aures habeant animalia, eas moveant. *Auditus objecta & organa.*

CAP. XI.

DE ODORATU.

ODORATUS fit ille quidem per nares, ſed ad terminos anteriorum ventriculorum cerebri perficitur. Hi enim cum vaporum naturam in primis referant, facilè vapores percipiunt. Dictum eſt enim ſupra, quodque ſenſorium per naturæ conjunctionem ea percipere, quæ propriè ſibi ſubjecta ſint. Veruntamen non ut cæteris ſenſoriis, ita odoratui ſentiendi nervum cerebrum demiſit, ſed ipſum ſuis terminis uſum nervorum explet, vaporeſq; qui afflantur, accipit. *Odoratus organa & objecta.*

Eſt autem odorum latiſſimè patens differentia ſuavis odor & teter, & qui inter hos medius interjicitur, qui neq; ſuavis neq; teter eſt. Gignitur autem ſuavis odor cum humores qui ſunt in corpore, exquiſitè; medius cum mediocriter; teter cum parum aut nullo modo concocti ſunt.

Cap. XII.

De Cogitatione.

Facultas cogitativa in quibus verſatur.

EJus partis quam phantaſticam diximus cùm facultatem tùm inſtrumenta, tùm partes, tùm partium conjunctionem & differentiam, ut potuimus, breviter ſatis explicavimus. Illius autem partis in qua cogitatio eſt generatim judicia ſunt, & aſſenſus, & declinatio, & appetitio. Speciatim rerum intelligentia, virtutes, ſcientiæ, artium rationes, deliberandi vis, electio. Atque hæc pars eſt quæ per ſomnia vaticinatur nobis futura, quam ſolam *Pythagorici Hebraos* ſecuti veram divinationem eſſe volunt. Inſtrumentum ejus eſt medius ventriculus cerebri, animæque ſpiritus qui in eo clauditur.

Cap. XIII.

De Memoria.

Originis & Platonis de Memoria ſententiæ.

EA vis qua meminimus, memoriæ & recordationis cauſa eſt, & penu. Memoria eſt, ut *Origines* ait, phantaſia intus relicta, ab aliquo ſenſu actu apparenti; ut *Plato* verò definiebat, ſenſus & intelligentiæ notionis conſervatio. Animus enim quæ ſub ſenſus cadunt per ſenſoria percipit, opinioque naſcitur.

Quæ

A κατὰ τὴν διαφορὰν εὐωδία τέ ἐστι καὶ δυσωδία καὶ τὸ μέσον τούτων ὃ μήτε εὐῶδές ἐστι, μήτε δυσωδία. γίνεται δὲ εὐωδία τῶν ὑγρῶν τῶν ἐν τοῖς σώμασιν ἀκριβῶς πεφθέντων, μέσως δὲ ἡ μέση διάθεσις. καταδεέστερον δὲ ἢ μηδ᾽ ὅλως δυσωδία.

B

ΚΕΦ. ιβ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΟΥ.

ΤΟΥ μὲν οὖν φανταστικοῦ ἥ τε δύναμις καὶ τὰ ὄργανα καὶ τὰ μόρια καὶ τῶν μορίων ἡ κοινωνία τε καὶ διαφορὰ τὸν ἐνδεχόμενον τρόπον ὡς ἐν βραχέσιν ἱκανῶς εἴρηται· τοῦ δὲ Γ διανοητικοῦ εἰσὶ γενικῶς μὲν αἵ τε κρίσεις καὶ συγκαταθέσεις καὶ ἀποφυγαὶ καὶ ὁρμαί. εἰδικῶς δὲ αἵ τε νοήσεις τῶν ὄντων καὶ αἱ ἀρεταί, καὶ αἱ ἐπιστῆμαι καὶ τῶν τεχνῶν οἱ λόγοι, καὶ τὸ βουλευτικόν, καὶ προαιρετικόν. τοῦτο δέ ἐστι καὶ τὸ δι᾽ ὀνείρων θεσπίζον ἡμῖν τὸ μέλλον· ἥνπερ μόνην ἀληθῆ μαντείαν οἱ Δ Πυθαγόρειοι λέγουσιν εἶναι, τοῖς Ἑβραίοις ἀκολουθήσαντες. ὄργανον δὲ καὶ τούτου ἡ μέση κοιλία τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ τὸ ψυχικὸν πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῇ.

ΚΕΦ. ιγ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΝΗΜΟΝΕΥΤΙΚΟΥ.

E ΤΟ δὲ μνημονευτικόν ἐστι μνήμης καὶ ἀναμνήσεως αἴτιόν τε καὶ ταμιεῖον. ἔστι δὲ μνήμη, ὡς μὲν Ὠριγένης φησίν, φαντασία ἐγκαταλελειμμένη ἀπό τινος αἰσθήσεως τῆς κατ᾽ ἐνέργειαν φαινομένης· ὡς δὲ Πλάτων, σωτηρία αἰσθήσεώς τε καὶ νοήσεως. ἡ γὰρ ψυχὴ τῶν μὲν αἰσθητῶν διὰ τῶν αἰσθητη-

ρίων

ρίων ἀντιλαμβάνεται, καὶ γίνεται δόξα· τῶν δὲ νοητῶν διὰ τοῦ A
νοῦ, καὶ γίνεται νόησις. ὅταν οὖν τοὺς τύπους ὧντε ἐδόξασεν
ὧντε ἐνόησε διασώζῃ, μνημονεύειν λέγεται· ἔοικε δὲ
νόησιν λέγειν ὁ Πλάτων ἐν τούτοις, οὐ τὴν κυρίως νόησιν,
ἀλλὰ τὴν διανόησιν. τὰ μὲν γὰρ αἰσθητὰ μνημονεύεται
καθ' ἑαυτά, τὰ δὲ νοητὰ κατὰ συμβεβηκὸς ἐπεὶ καὶ τῶν B
διανοητῶν ἡ μνήμη ἐκ προλαβούσης φαντασίας περι-
γίνεται. τὰ δὲ κυρίως νοητὰ ὅτι μὲν ἐμάθομεν ἢ ἠκούσα-
μεν μεμνήμεθα· τῆς δὲ οὐσίας αὐτῶν μνήμην οὐκ ἔχο-
μεν· οὐ γὰρ ἐκ προηγησαμένης φαντασίας ἡ τῶν νοητῶν
ἀνάληψις, ἀλλ' ἐκ μαθήσεως ἢ φυσικῆς ἐννοίας. εἰ δὲ Γ
μνημονεύειν λεγόμεθα ἃ πρότερον εἴδομεν ἢ ἠκούσαμεν ἢ
ἄλλως πως ἔγνωμεν, τὸ δὲ πρότερον τὴν ἀναφορὰν ἔχει
πρὸς τὸν παρελθόντα χρόνον, δῆλον ὡς μνημονευτά ἐστι
τὰ γινόμενα, τὰ φθειρόμενα, τὰ ἐν χρόνῳ συνιστάμενα.
καὶ ἔστι μὲν τῶν ἀπιόντων ἡ μνήμη, οὐ μὴν ἀπὸ τῶν ἀπιόν- Δ
των γίνεται. ἀνάμνησις δὲ λέγεται ὅταν λήθη μεσολα-
βήσῃ τὴν μνήμην. ἔστι γὰρ ἀνάμνησις μνήμης ἐξιτή-
λου γινομένης ἀνάκτησις· γίνεται δὲ ἐξίτηλος ὑπὸ τῆς
λήθης· λήθη δέ ἐστι μνήμης ἀποβολή· ἀλλ' ἡ μὲν δι-
ηνεκής, ἡ δὲ ἐπὶ ποσόν, ἧς ἐστιν ἡ ἀνάμνησις. ἑτέρα δέ E
ἐστιν ἀνάμνησις, ἥτις οὐκ ἔστι λήθη τῶν ἐξ αἰσθήσεως
καὶ νοήσεως, ἀλλὰ τῶν φυσικῶν ἐννοιῶν· φυσικὰς δὲ
λέγομεν ἐννοίας, τὰς ἀδιδάκτως πᾶσι προσούσας,
ὡς τό, Εἶναι Θεόν· ταύτην δὲ ὁ Πλάτων ἀνάμνησιν

τῶν εἰ

Quæ verò ſub intelligentiam intelligentia, gignitur que intelligentiæ notio. Cum igitur imagines & eorum quæ opinatus eſt, & quæ intelligentia comprehendit, conſervat, meminiſſe dicitur; Quo loco *Plato* non eam intelligentiæ notionem quæ verè dicitur videtur accipere, ſed cogitationem. Nam quæ ſenſui ſubjecta ſunt, per ſe memoriâ tenentur; quæ intelligentia cernuntur, ex accidenti: quandoquidem eorum quæ cogitamus ex antegreſſa phantaſia memoria eſt. Quæ verò propriè intelligentia intuemur, quoniam didicimus, aut audivimus, meminimus; ſubſtantiæ verò eorum memoria nulla eſt, non enim ex antegreſſa phantaſia, quæ intelligentia cernimus, percipimus, ſed ex diſciplina aut naturali notione. Quod ſi meminiſſe dicimur quæ prius vidimus, aut audivimus, aut alio quovis modo cognovimus, prius autem ad tempus præteritum refertur, dubium non eſt, quin ſub memoriam cadunt ea quæ fiunt, quæ pereunt, quorum in tempore cohærentia eſt. Et quanquàm abſentium memoria eſt, non etiam ab abſentibus producitur. Recordatio dicitur cum oblivio memoriã interruperit; eſt enim recordatio memoriæ quæ evanuerit recuperatio. Evaneſcit autem per oblivionem. Oblivio porrò memoriæ amiſſio eſt. Sed alia eſt perpetua, alia ad tempus, quo de genere eſt recordatio. Alia autẽ eſt recordatio quæ non eſt oblivio eorum quæ ſenſu & intelligentia percepta ſunt, ſed naturalium notionum. Naturales notiones appellamus, quæ ſine doctrina omnibus adſunt, ut verbi cauſa, eſſe Deum. Hanc

Quid inter memoriam & intelligentiam intereſt.

Quid recordatio.

Quid oblivio.

Plato recordationem eſſe dicit idearum. Quid autem idea ſit, poſteà dicemus. Phantaſtica igitur vis tradit cogitationi ea quæ ſenſibus conſpiciuntur. Cogitatio cum accepit & judicavit, mittit ad memoriam. Hujus inſtrumentum eſt poſtremus cerebri ventriculus quem & παρεγκεφαλίδα & παρακρανίδα vocant, & qui in eo animæ ſpiritus comprehenditur. Sed quoniam ſenſuum principia & radices dicimus eſſe anteriores cerebri ventriculos, cogitationis medium, memoriæ poſtremum; confirmanda hæc ratione ſunt, ne temerè iis quæ dicuntur, credere videamur. Eſt autem hujus rei argumentum certiſſimum, quod ex uſu & munere partium ducitur. Nam anterioribus ventriculis quoquo modo læſis ſenſus offenduntur, cum cogitandi vis adhuc maneat incolumis. Solus verò medius ventriculus ſi lædatur, cogitandi facultas labefactatur, at ſenſoria manent, ſenſumque à natura natum tutantur. Quod ſi anteriores mediuſque ventriculus lædantur, ratiocinatio una cum ſenſibus corrumpitur. At verò ſi poſtremus ventriculus offendatur, ſola interit memoria, ſenſu & cogitatione nequicquam læſis; (manifeſtum autem eſt quod ſermo nunc non ſit de motu locali:) Quod ſi & anteriori, & medio, & poſtremo ventriculo aliquid accidat, præterquam quòd totum animal in vitæ diſcrimen adducant, ſenſum pariter & cogitationem,

Quid Phantaſia.

Quid cogitatio ſeu ſenſus communis.

Eorum ſenſoria.

Quomodo aliquibus læſis reliqua ſuperſunt.

A εἶναι λέγει τῶν ἰδεῶν· τί δέ ἐστιν ἰδέα ἐν τοῖς ἑξῆς ἐροῦμεν. τὸ μὲν οὖν φανταστικὸν παραδίδωσι τῷ διανοητικῷ τὰ φαινόμενα· τὸ δὲ διανοητικὸν ἢ διαλογιστικὸν παραλαβὸν καὶ κρῖνον παραπέμπει τῷ μνημονευτικῷ· ὄργανον δὲ τούτου ἡ ὄπισθεν κοιλία τοῦ ἐγκεφάλου, ἣν
B καὶ παρεγκεφαλίδα καὶ παρεγκρανίδα καλοῦσι, καὶ τὸ ἐν αὐτῇ ψυχικὸν πνεῦμα. ἐπεὶ δὲ τῶν μὲν αἰσθήσεων ἀρχὰς καὶ ῥίζας τὰς ἔμπροσθεν εἶναι κοιλίας φαμὲν τοῦ ἐγκεφάλου, τοῦ δὲ διανοητικοῦ τὴν μέσην, τοῦ δὲ μνημονευτικοῦ τὴν ὄπισθεν, ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐπιδεῖξαι, εἰ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον·
Γ ἵνα μὴ δόξωμεν ἀλόγως πιστεύειν τοῖς λεγομένοις. ἱκανωτάτη δὲ ἀπόδειξις ἡ ἐξ αὐτῆς τῆς τῶν μορίων ἐνεργείας λαμβανομένη. τῶν μὲν γὰρ προσθίων κοιλιῶν καθ᾽ ὁντιναδὴ τρόπον βλαβεισῶν, αἱ μὲν αἰσθήσεις παραποδίζονται, τὸ δὲ διανοητικὸν ἐπιμένει σωζόμενον· τῆς δὲ μέσης κοιλίας μόνης
Δ παθούσης, ἡ μὲν διάνοια σφάλλεται, τὰ δὲ αἰσθητήρια μένει φυλάττοντα τὴν κατὰ φύσιν αἴσθησιν· ἐὰν δὲ καὶ αἱ πρόσθιοι καὶ ἡ μέση κοιλία πάθωσιν ὁ λογισμὸς ἅμα ταῖς αἰσθήσεσι παρακόπτει. τῆς δὲ παρεγκεφαλίδος παθούσης, ἡ μνήμη μόνη παραπόλλυται τῆς αἰσθήσεως καὶ
E τῆς διανοίας εἰς οὐδὲν βλαπτομένων· (δῆλον δὲ ὡς οὐκ ἔστιν ἡμῖν νῦν λόγος περὶ τῆς καθ᾽ ὁρμὴν κινήσεως) ἐὰν δὲ σὺν τοῖς προσθίοις ἡ μέση καὶ ἡ ὄπισθεν πάθῃ τι, καὶ τὴν αἴσθησιν καὶ τὸν λογισμὸν καὶ τὴν μνήμην ὁμοῦ διαφθείρονται· πρὸς τῷ καὶ τὸ πᾶν κινδυνεύειν

ἀπο-

ἀπολέσθαι ζῷον. γίνεται δὲ τοῦτο δῆλον καὶ δι' ἄλλων μὲν A
πολλῶν παθῶν τε καὶ συμπτωμάτων μάλιστα δὲ ἐκ τῆς φρενίτιδος. τῶν γὰρ φρενιτιώντων, τινὲς μὲν τὰς αἰσθήσεις διασώζουσι τῆς διανοίας μόνης βλαβείσης. τοιοῦτον ἀναγράφει Γαληνὸς φρενιτίσαντα, ὃς ἐριουργοῦ τινὸς ἐργαζομένου παρ' αὐτῷ, διαναστὰς καὶ λαβὼν ὕελα σκεύη, ἐπί τε B
τὰς θυρίδας ὁρμήσας, ἠρώτα τοὺς παριόντας ἕκαστον τῶν σκευῶν ἐξ ὀνόματος καλῶν, εἰ θέλουσιν αὐτὸ ῥιφῆναι κάτω. τῶν δὲ παρεστώτων βούλεσθαι φησάντων, πρῶτον ἠκόντισε τῶν σκευῶν ἕκαστον· εἶτα ἤρετο τοὺς παρόντας εἰ καὶ τὸν ἐριουργὸν βούλοιντο ῥιφῆναι· τῶν δὲ παιδιὰν νομισάντων Γ
εἶναι τὸ πρᾶγμα, καὶ διὰ τοῦτο θέλειν φησάντων, λαβὼν ὤθησεν ἄνωθεν κάτω τὸν ἐριουργόν. οὗτος τὰς μὲν αἰσθήσεις ὑγίαινεν· ᾔδει γὰρ ὅτι σκεύη ταῦτα καὶ ἐριουργὸς οὗτος· ἐνόσει δὲ τὴν διάνοιαν. ἄλλοι δὲ διάκενον ἔχουσι φαντασίαν, ὁρᾶν οἰόμενοι τὰ μὴ ὁρώμενα, τὰ δὲ ἄλλα φρονοῦσι Δ
κατὰ λόγον· οὗτοι τὰς προσθίους μόνας κοιλίας ἐβλάβησαν, τῆς μέσης ἀπαθοῦς μεινάσης. ἐκ δὲ τῶν παθῶν τῶν παρακολουθούντων ἑκάστῳ μορίῳ τὰ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν ἐμποδίζεται· εἰς ἐκείνην γὰρ τὴν ἐνέργειαν καταβλάπτεται τὸ ζῷον εἰς ἣν πέφυκεν ἐνεργεῖν τὸ πεπονθὸς E
μόριον· ὡς καὶ τοῦ ποδὸς παθόντος εἰς τὸ περιπατεῖν ἐμποδιζόμεθα. ταύτην γὰρ ὁ ποὺς ἔχει τὴν ἐνέργειαν.

onem & memoriam delent. Quod cùm aliis multis affectionibus & morborum incursibus, tùm in primis insania febricitantium ostenditur. Nam aliqui eorum qui eo morbo laborant, sola cogitatione læsa, sensus conservant: qualem describit *Galenus* quendam, qui, cum apud eum lanificium quidam exerceret, arreptis vasis vitreis ad fenestram se proripiens, quærebat de prætereuntibus, quodque vas nomine compellans, an præcipitari vellent. Cum ii qui astabant velle se respondissent, primùm projecit singula vasa: deinde percunctabatur, an etiam lanificum demitti vellent; illi quòd arbitrarentur rem esse ridiculam, & jocularem, cum se velle dixissent, hominem corripuit, & præcipitem dedit. Hic sensibus erat integris, sciebat enim & illa esse vasa, & hunc lanificum, sed ratiocinatio sana non erat. Aliorum vana phantasia est, putantium se videre quæ non vident, cum cætera rectè & ratione dijudicent. Horum anteriores tantum ventriculi læsi sunt, medius salvus est. Per affectiones autem, quæ membrum quodque insequuntur, ejus munera impediuntur. Nam ne eo munere fungatur, impeditur animal, ad quod obeundum natura parata est ea pars quæ affecta aut offensa est; quemadmodum pede offenso ne deambulemus impedimur. Hoc enim pedis officium est.

Cap.

Cap. XIV.

De Ratione Et Oratione.

Quid ratio. HÆc ergo una diviſio eſt facultatum animæ, cum qua partes quædam corporis dividuntur. Alia diviſio, alioque modo partis animæ rationis compotis, eſt in rationem & orationem. Eſt autem ratio animi agitatio, quæ fit in parte animæ quæ ratiocinatur ſine ulla elocutione. Unde ſæpè etiam tacentes totam rationem cum animis noſtris percurrimus, & in ſomniis diſputamus, & per hanc maximè (non enim æquè per orationem) ratione præditi eſſe omnes dicimur. Nam & qui ſurdi nati ſunt, & qui caſu, aut morbo aliquo vocem amiſerunt, nihilominus ratione utuntur. Orationis munus, in voce, & ſermone perſpicitur. Inſtrumenta autem vocis *Vocis instrumenta.* multa ſunt, nam & muſculi qui intus ſunt in mediis lateribus, & thorax, & pulmo, & aſpera arteria, & larynx, & horum maximè quod cartilaginoſum eſt, & nervi recurrentes, & lingula, & omnes muſculi qui has partes movent, emittendæ vocis ſunt inſtrumenta. Sermonis autem os; in hoc enim fingitur & figuratur, & velut conformatur ſermo: lingua & gurgulione plectri locum obtinentibus, palato teſtudinis, dentibus & cujuſdammodi oris hiatu, ut in lyra, chordarum uſum explentibus: conferente etiam aliquid naſo, ut vox ſonora ſit ſeu egregia, ut in canentibus apparet.

ΚΕΦ. ιδ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝΔΙΑΘΕΤΟΥ λόγου καὶ τοῦ προφορικοῦ.

Αὕτη μὲν οὖν διαίρεσις τῆς ψυχικῆς δυνάμεως ἡ συνδιαιρεῖται μέρη τινὰ τοῦ σώματος· ἑτέρα δὲ διαίρεσις καθ' ἕτερον τρόπον τοῦ λογικοῦ τῆς ψυχῆς ὅ τε καλούμενος ἐνδιάθετος λόγος καὶ ὁ προφορικός. ἔστι δὲ ἐνδιάθετος μὲν λόγος τὸ κίνημα τῆς ψυχῆς τὸ ἐν τῷ διαλογιστικῷ γινόμενον ἄνευ τινὸς ἐκφωνήσεως. ὅθεν πολλάκις καὶ σιωπῶντες λόγον ὅλον παρ' ἑαυτοῖς διεξερχόμεθα· καὶ ἐν τοῖς ὀνείροις διαλεγόμεθα· κατὰ τοῦτο δὲ μάλιστα πάντες λογικοί ἐσμεν (οὐ γὰρ οὕτω κατὰ τὸν προφορικὸν λόγον ὡς κατὰ τοῦτον.) καὶ γὰρ οἱ ἐκ γενετῆς κωφοὶ καὶ οἱ διὰ πάθος ἢ νόσημά τι τὴν φωνὴν ἀποβαλόντες, οὐδὲν ἧττον λογικοί εἰσιν. ὁ δὲ προφορικὸς λόγος ἐν τῇ φωνῇ καὶ ἐν ταῖς διαλέκτοις τὴν ἐνέργειαν ἔχει· ὄργανα δὲ τῆς φωνῆς πολλά. οἵ τε γὰρ ἐν τοῖς μεσοπλευρίοις ἔσωθεν μύες, καὶ ὁ θώραξ, καὶ ὁ πνεύμων, ἥτε τραχεῖα ἀρτηρία, καὶ ὁ λάρυγξ, καὶ τούτων μάλιστα τὸ χονδρῶδες, καὶ τὰ παλινδρομοῦντα νεῦρα, καὶ ἡ ἐπιγλωττὶς, καὶ πάντες οἱ κινοῦντες τὰ μόρια ταῦτα μύες τῆς ἐκφωνήσεως εἰσὶν ὄργανα. τῆς δὲ διαλέκτου τὸ στόμα· ἐν τούτῳ γὰρ διαπλάττεται καὶ σχηματίζεται καὶ οἱονεὶ μορφοῦται ἡ διάλεκτος· τῆς μὲν γλώσσης καὶ τοῦ γαργαρεῶνος πλήκτρου λόγον ἐπέχοντος· τῆς δὲ ὑπερῴας ἠχείου· τῶν δὲ ὀδόντων καὶ τῆς ποιᾶς τοῦ στόματος διανοίξεως, ὡς ἐν λύρᾳ τὴν τῶν χορδῶν ἀναπληρούντων χρείαν, συντελούσης τι καὶ τῆς ῥινὸς πρὸς εὐφωνίαν, ἤτοι καλλιφωνίαν· ὡς δῆλον ἐκ τῶν ᾀδόντων.

ΚΕΦ. ιε΄.

ΕΤΕΡΑ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ.

Διαιροῦσι δὲ καὶ ἄλλως εἰς δυνάμεις ἢ εἴδη ἢ μέρη τὴν ψυχήν· εἴς τε τὸ φυτικὸν ὃ θρεπτικὸν καὶ παθητικὸν καλεῖται· καὶ εἰς τὸ αἰσθητικὸν καὶ εἰς τὸ λογικόν. τῶν δὲ ὀργάνων ἑκάστου τούτων, τὰ μὲν εἴρηται, τὰ δὲ ἐν τοῖς ἑξῆς ῥηθήσεται. Ζήνων δὲ ὁ στωϊκὸς ὀκταμερῆ φησιν εἶναι τὴν ψυχήν, διαιρῶν αὐτὴν εἰς τὸ ἡγεμονικόν, καὶ εἰς τὰς πέντε αἰσθήσεις, καὶ εἰς τὸ φωνητικὸν καὶ τὸ σπερματικόν. Παναίτιος δὲ ὁ φιλόσοφος τὸ μὲν φωνητικὸν τῆς καθ' ὁρμὴν κινήσεως μέρος εἶναι βούλεται, λέγων ὀρθότατα· τὸ δὲ σπερματικὸν οὐ τῆς ψυχῆς μέρος ἀλλὰ τῆς φύσεως. Ἀριστοτέλης δὲ ἐν μὲν τοῖς φυσικοῖς πέντε εἶναι λέγει τὰ μέρη τῆς ψυχῆς, τό τε φυτικὸν καὶ τὸ αἰσθητικὸν καὶ τὸ κινητικὸν κατὰ τόπον, καὶ τὸ ὀρεκτικὸν καὶ τὸ διανοητικόν. Φυτικὸν λέγων τὸ τρέφον αὖξον καὶ γεννῶν, ποιοῦν καὶ διαπλάσσον τὰ σώματα· καλεῖ δὲ τὸ φυτικὸν καὶ θρεπτικόν, τὸ πᾶν ἀπὸ τοῦ κρατίστου μέρους καλῶν τοῦ τρέφοντος· ἀφ' οὗ καὶ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ φυτικοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχει. οὕτως μὲν ἐν τοῖς φυσικοῖς· ἐν δὲ τοῖς ἠθικοῖς εἰς δύο τὰ πρῶτα καὶ γενικώτατα διαιρεῖ τὴν ψυχήν, εἴς τε τὸ λογικὸν καὶ τὸ ἄλογον· ὑποδιαιρεῖ δὲ τὸ ἄλογον, εἴς τε τὸ ἐπιπειθὲς λόγῳ καὶ εἰς τὸ μὴ κατήκοον λόγῳ. περὶ μὲν οὖν τοῦ λογικοῦ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴρηται· περὶ δὲ τοῦ ἀλόγου νῦν διαληψόμεθα.

ΚΕΦ.

Cap. XV.

Alia Divisio Animæ.

Dividunt aliter in vires, aut species, aut partes animam; in vegetativam, quæ & altrix & patibilis vocatur, in sentientem, & rationis compotem. Instrumenta autem cujusque partis, partim explicata sunt, partim infrà dicentur. *Zeno* Stoicus octonarum partium animam esse censet, partiens eam in principem facultatem, quinque sensus, & vocis mittendæ, procreandiq; vim. *Panætius* philosophus edendæ vocis facultatem, motionis ejus quo per se animalia cientur, partem esse vult, & quidem rectissimè. Procreatricem verò non animæ partem, sed naturæ. *Aristoteles* in Physicis quidem quinque esse dicit partes animæ, vegetativam, sentientem, loco moventem, appetentem, & ratiocinantem; vegetativam intelligens quæ alit, auget, generat, fingit, formatque corpora, quam eandem altricem quoque vocat, totum præstantissimæ partis nomine, ejus nempe quæ alit, appellans, à qua cæteræ partes quas modo enumeravimus, pendent. Atque ita quidem in Physicis: in Ethicis verò in duo prima & summa genera animam distribuit, in rationis participem & expertem. Rursus rationis participem dividit in eam quæ rationi obtemperat, & quæ rationi non obtemperat. De rationali suprà dictum est; de irrationali nunc disseremus.

Variæ Philosophorum sententiæ.

Zenonis.

Panætii.

Aristotelis.

Cap. XVI.

De Parte Animæ Irrationali *quæ & patibilis & appetitio vocatur.*

Non desunt qui per se esse dicant, quod ratione careat, utpote cum anima reperiatur quæ rationis sit expers, neque pars animæ rationis participis. Primum quidem quoniam per se in bestiis invenitur, ex quo intelligitur perfectam quandam esse animam, nec partem alterius. Deinde, quoniam absurdissimum est rationis partem esse, quod rationis est expers. *Aristoteles* verò & partem esse dicit, & facultatem, & dividit in partes duas ut diximus, quæ communi nomine appetitus nominantur, ad quem pertinet etiam motus, quo per se animalia sequendi aliquid, vel vitandi gratia incitantur. Appetitus enim est motus principium. Nam simul ut appetierint animalia, per se ad motum, persequendi causa feruntur. Irrationalis animæ partis, aliud non paret rationi, aliud paret. Rursus quod rationi paret, dividitur bipartitò, in irascibile & concupiscibile. Instrumentum autem cupiditatis, quæ ex sensu nascitur, jecur est; iræ, cor; pars dura & vehementioris notionis capax ad gravia negotia, & difficilia, & ad contentum impetum destinata, quemadmodum contra jecur pars mollior, mollis cupiditatis instrumentum est factum. Dicuntur autem hæc rationi obedire, quoniam nata sunt ut pareant, & subjiciantur, & ad nutum rationis moveantur, in iis quidem hominibus qui convenienter naturæ vivunt. Atque hi affectus animalis essentiam constituunt, quando sine his existere vita non potest. Quoniam autem affectus nomen

Appetitus quid.

homo-

ΚΕΦ. ις΄.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΛΟΓΟΥ ΜΕΡΟΥΣ τῆς ψυχῆς ὃ καὶ παθητικὸν καὶ ὀρεκτικὸν καλεῖται.

Τινὲς καθ' ἑαυτὴν εἶναι λέγουσι τὴν ἀλογίαν· ὡς ἄλογον ψυχὴν οὖσαν, καὶ οὐ μέρος τῆς λογικῆς. πρῶτον μὲν ὅτι καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις εὑρίσκεται· ἐξ οὗ δῆλον ὅτι τελεία τίς ἐστι καὶ οὐ μέρος ἄλλης. εἶθ' ὅτι τῶν ἀτοπωτάτων ἐστὶ τῆς λογικῆς μέρος εἶναι τὸ ἄλογον. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ μέρος εἶναι λέγει καὶ δύναμιν, καὶ διαιρεῖ εἰς δύο, ὡς ἔφαμεν· καλεῖ δὲ ταῦτα κοινῶς καὶ ὀρεκτικόν. τούτου δέ ἐστι καὶ ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις· ἡ γὰρ ὄρεξις κινήσεώς ἐστιν ἀρχή· ὀρεχθέντα γὰρ τὰ ζῶα ἐπὶ τὴν καθ' ὁρμὴν ἄττει κίνησιν. τοῦ δὲ ἀλόγου τὸ μὲν οὐ πείθεται λόγῳ, τὸ δὲ ἐπιπειθές ἐστι λόγῳ. πάλιν δὲ τὸ ἐπιπειθὲς λόγῳ διαιρεῖται εἰς β΄. εἴς τε τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ τὸ θυμικόν. ἔστι δὲ ὄργανα τοῦ μὲν ἐπιθυμητικοῦ τοῦ δι' αἰσθήσεως τὸ ἧπαρ· τοῦ δὲ θυμικοῦ ἡ καρδία, σκληρὸν μόριον, καὶ κίνησιν εὔτονον ἐπιδεχόμενον εἰς σκληρὰν ὑπηρεσίαν καὶ σύντονον ὁρμὴν τεταγμένον· ὥσπερ τὸ ἧπαρ ἁπαλὸν σπλάγχνον τῆς ἁπαλῆς ἐπιθυμίας ὄργανον γέγονε. καλεῖται δὲ ταῦτα ἐπιπειθῆ λόγῳ, ὅτι πέφυκε πείθεσθαι λόγῳ καὶ ὑποτάσσεσθαι καὶ κινεῖσθαι, ὡς ἂν ὁ λόγος κελεύῃ, ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν ἐχόντων ἀνθρώπων. ἔστι δὲ καὶ ταῦτα τὰ πάθη συστατικὰ τῆς ζωώδους οὐσίας· ἄνευ γὰρ τούτων, οὐκ ἔστι συστῆναι τὸ ζῶον. ἐπεὶ δὲ τὸ πάθος ὁμωνύμως λέγεται, διαστα-

τίον περὶ τῶν ὁμωνυμιῶν. λέγεται γὰρ πάθος καὶ τὸ σω- A
ματικὸν, ὡς τὰ νοσήματα καὶ τὰ ἕλκη· λέγεται πάθος
καὶ τὸ ψυχικὸν, περὶ οὗ νῦν ἐστιν ὁ λόγος, ἥτε ἐπιθυμία
καὶ ὁ θυμός. ἔστι δὲ κοινῶς μὲν καὶ γενικῶς ζώου πάθος ᾧ
ἕπεται ἡδονὴ, ἢ λύπη· ἕπεται γὰρ τῷ πάθει λύπη, καὶ
οὐκ αὐτὸ τὸ πάθος ἐστὶ λύπη. εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, πᾶν τὸ B
πάσχον καὶ ἤλγει· νῦν δὲ τὰ ἀναίσθητα πάσχει μὲν, οὐκ ἀλ-
γεῖ δὲ, οὐκ ἄρα τὸ πάθος ἐστὶν ἄλγημα, ἀλλ᾽ ἡ τοῦ πά-
θους αἴσθησις· δεῖ δὲ τοῦτο καὶ ἀξιόλογον εἶναι, ἵνα τῇ
αἰσθήσει ὑποπέσῃ. τῶν δὲ ψυχικῶν παθῶν ὅρος οὗτος·
πάθος ἐστὶ κίνησις τῆς ὀρεκτικῆς δυνάμεως αἰσθητὴ Γ
ἐπὶ φαντασίᾳ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ. καὶ ἄλλως· πάθος ἐστὶ
κίνησις ἄλογος τῆς ψυχῆς δι᾽ ὑπόληψιν καλοῦ ἢ κα-
κοῦ. τὸ δὲ γενικὸν πάθος οὕτως ὁρίζονται· πάθος ἐστὶ κίνησις ἐν
ἑτέρῳ ἐξ ἑτέρου. ἐνέργεια δέ ἐστι κίνησις δραστικὴ· δραστικὸν
δὲ λέγεται τὸ ἐξ ἑαυτοῦ κινούμενον. οὕτως οὖν καὶ ὁ θυμὸς, Δ
ἐνέργεια μέν ἐστι τοῦ θυμοειδοῦς· πάθος δὲ τῶν β΄. μερῶν
τῆς ψυχῆς· καὶ προσέτι τοῦ σώματος ἡμῶν παντὸς ὅ-
ταν ὑπὸ τοῦ θυμοῦ βιαίως ἄγηται πρὸς τὰς πράξεις.
ἐξ ἑτέρου γὰρ ἐν ἑτέρῳ γέγονεν ἡ κίνησις, ὅπερ ἐλέγο-
μεν πάθος εἶναι. καὶ καθ᾽ ἕτερον δὲ τρόπον ἡ ἐνέργεια E
πάθος λέγεται, ὅταν ᾖ παρὰ φύσιν. ἐνέργεια μὲν γὰρ
ἐστὶ κατὰ φύσιν κίνησις, πάθος δὲ παρὰ φύσιν. καὶ κατὰ
τοῦτον οὖν τὸν λόγον ἡ ἐνέργεια ὅταν μὴ κατὰ φύσιν
κινῆται λέγεται πάθος, εἴτε ἐξ ἑαυτοῦ κινοῖτο, εἴτε

ἐξ

homonymum eſt, diſtinguenda prius eſt ejus homonymia. Dicitur enim affectio, tum corporea, ut morbi, & vulnera; tum animę, de qua in præſentia loquimur, cupiditas, & ira. Communiter autem & generatim animalis affectio eſt, quam voluptas aut dolor inſequitur; nam affectionem dolor inſequitur, non affectio dolor eſt. Si enim ita eſſet, quidquid afficeretur doleret, nunc verò quæ ſenſu carent, afficiuntur illa quidem, non tamen dolent, non ergo affectio dolor eſt, ſed affectionis ſenſus; quam tamen alicujus eſſe momenti oportet, ut ſenſu percipiatur. Animæ affectionum definitio, hæc eſt: Affectio eſt motus appetendi facultatis ſub ſensū cadens, ob boni vel mali phantaſiam. Et aliter ſic, Affectio eſt motus animæ rationis expers, ob opinionem boni vel mali. At universè affectionis hanc definitionem tradunt; Affectio eſt motus ex alio in alio. Muneris verò functio eſt motus efficax. Efficax autem dicitur, quod ex ſe movetur. Itaque hoc modo ira muneris functio eſt iraſcendi facultatis, affectio autem utriuſque animæ partis; & hoc amplius corporis noſtri totius cum per iram violenter rapitur ad agendum. Ex alio enim in alio motus eſt factus, quam affectionem eſſe dicebamus. Alio modo muneris functio affectio dicitur, cum fuerit præter naturam. Nam muneris functio, motus eſt ſecundum naturam, affectio verò, præter naturam. Quare hac ratione muneris functio affectio dicitur, cum non ſecundùm naturam movetur, ſive à ſeipſo, ſive ab

Quot modis Affectionis nomen dicatur.

ab alio moveatur. Nam cordis motus, si pulsus est moderatus, muneris est functio; si validior agitatio, affectio. Nam à corde est validior agitatio, sed præter naturam; ab eodem pulsus moderatus, sed secundum naturam. Nihil igitur miri unam & eandem rem, & affectionem, & muneris functionem nominari. Nam quà motus sunt, à patibili animæ parte profecti, muneris quædam functiones sunt; quà vero immoderati, & præter naturam, non muneris functiones, sed affectiones sunt. Motus igitur partis animæ rationis expertis, secundum utramque verbi notionem, affectio est, non omnis tamen motus patibilis partis affectio dicitur; sed qui vehementior est, & ad sensum pervenit: nam exigui motus, & sensum effugientes, affectiones non sunt. Debet enim affectioni inesse magnitudo, quæ alicujus momenti sit. Quocirca definitioni affectionis appositum est, motus sub sensum cadens; Nam exigui motus, ut jam dixi, quos sensus non percipit, affectionem non gignunt.

Cap. XVII.

De Cupiditate.

Cupiditatis divisio & objecta.

Dividitur pars animæ rationis expers, ut diximus, quæ rationi obtemperat, in duas partes, cupiditatem, & iram. Rursus cupiditas bipartito distribuitur, in voluptates, & dolores. Nam cupiditas, dum quod vult assequitur, voluptatem efficit; contrà, dum non assequitur, dolorem. Alio modo divisa cupiditas, quatuor omnino species facit. Nam in rebus alia sunt

ἐξ ἑτέρου. τῆς γοῦν καρδίας ἡ μὲν κατὰ τοὺς σφυγμοὺς κίνησις ἐνέργειά ἐστιν, ἡ δὲ κατὰ τοὺς παλμοὺς πάθος, ἐξ αὐτῆς μὲν γάρ ἐστι καὶ ἡ κατὰ τοὺς παλμοὺς κίνησις, ἀλλ' οὐ κατὰ φύσιν· ἐξ αὐτῆς δὲ καὶ ἡ τῶν σφυγμῶν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν. οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν ἓν καὶ ταὐτὸν πρᾶγμα καὶ πάθος καὶ ἐνέργειαν ὀνομάζεσθαι· καθ' ὃ μὲν γὰρ κινήσεις εἰσὶν ἐξ αὐτοῦ τοῦ παθητικοῦ τῆς ψυχῆς ἐνέργειαί τινές εἰσι· καθ' ὅσον δὲ ἄμετροι καὶ οὐ κατὰ φύσιν, οὐκ ἐνέργειαι, ἀλλὰ πάθη. οὕτως οὖν ἡ κίνησις τοῦ ἀλόγου πάθος ἐστὶ κατ' ἄμφω τὰ σημαινόμενα. οὐ πᾶσα δὲ κίνησις τοῦ παθητικοῦ, πάθος καλεῖται· ἀλλ' αἱ σφοδρότεραι καὶ εἰς αἴσθησιν προβαίνουσαι· αἱ γὰρ μικραὶ καὶ ἀνεπαίσθητοι οὐδέπω πάθη. δεῖ γὰρ ἔχειν τὸ πάθος καὶ μέγεθος ἀξιόλογον· διὸ πρόσκειται τῷ ὅρῳ τοῦ πάθους, τὸ κίνησις αἰσθητή· αἱ γὰρ μικραὶ κινήσεις λανθάνουσι τὴν αἴσθησιν καὶ οὐ ποιοῦσι πάθος, ὡς εἴρηται.

ΚΕΦ. ιζ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΠΙΘΥΜΗΤΙΚΟΥ.

Διαιρεῖται μὲν οὖν, ὡς ἔφαμεν, τὸ ἄλογον τῆς ψυχῆς τὸ ἐπιπειθὲς λόγῳ, εἰς δύο, τό τε ἐπιθυμητικὸν καὶ τὸ θυμικόν· πάλιν δὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν διαιρεῖται εἰς δύο, εἰς ἡδονὰς, καὶ λύπας· ἐπιτυγχάνουσα μὲν γὰρ ἡ ἐπιθυμία ἡδονὴν ἐμποιεῖ, ἀποτυγχάνουσα δὲ λύπην. πάλιν δὲ καθ' ἕτερον τρόπον ἡ ἐπιθυμία διαιρουμένη, τέσσαρα σὺν ἑαυτῇ τὰ πάντα εἴδη ποιεῖ. ἐπὶ γὰρ τῶν ὄν-

των

τῶν τὰ μέν ἐστιν ἀγαθά, τὰ δὲ φαῦλα· καὶ τὰ μὲν ἤδη A
πάρεστι, τὰ δὲ προσδοκᾶται. κατὰ τούτους τοὺς τρόπους τῶν
δύο εἰς δύο πολυπλασιαζομένων, τὰ τῆς ἐπιθυμίας
εἰς τέσσαρα διαιρεῖται. ἔστι γὰρ ἀγαθὸν καὶ κακόν, καὶ πάλιν
παρὸν καὶ προσδοκώμενον. προσδοκώμενον γὰρ ἀγαθὸν
ἐπιθυμία ἐστί· ἤδη δὲ παρόν, ἡδονή· τὸ δὲ προσδοκώ- B
μενον κακόν, φόβος· παρὸν δέ, λύπη. περὶ τὰ ἀγαθὰ μὲν
γὰρ στρέφεται ἡδονὴ καὶ ἐπιθυμία· περὶ τὰ φαῦλα δὲ φό-
βος καὶ λύπη. διό τινες τὸ πάθος εἰς τέσσαρα διαιροῦσιν,
ἐπιθυμίαν, ἡδονήν, φόβον καὶ λύπην. ἀγαθὰ δὲ καὶ φαῦ-
λα λέγομεν ἢ τὰ ὄντως ὄντα, ἢ τὰ νομιζόμενα. ἐγγίνονται Γ
δὲ τὰ φαῦλα πάθη τῇ ψυχῇ διὰ τρία τούτων·
διὰ κακῆς ἀγωγῆς, ἐξ ἀμαθίας, ὑπὸ καχεξίας. μὴ
ἀχθέντες γὰρ καλῶς ἐκ παίδων ὡς δύνασθαι κρατεῖν τῶν
παθῶν, εἰς τὴν ἀμετρίαν αὐτῶν ἐμπίπτομεν· ἐκ δὲ
τῆς ἀμαθίας, φαῦλαι κρίσεις τῷ λογιστικῷ τῆς ψυχῆς Δ
ἐμφύονται, ὡς οἴεσθαι τὰ φαῦλα χρηστὰ εἶναι, καὶ τὰ χρηστὰ
φαῦλα· γίνεται δέ τινα καὶ ἐκ τῆς τοῦ σώματος καχεξίας.
ὀργίλοι γάρ εἰσιν οἱ πικρόχολοι· καὶ καταφερεῖς οἱ θερ-
μοὶ καὶ ὑγροὶ τὴν κρᾶσιν. θεραπευτέον δὲ τὸ μὲν κακὸν E
ἔθος ἔθει καλῷ· τὴν δὲ ἀμαθίαν μαθήσει καὶ ἐπιστήμῃ·
τὴν δὲ καχεξίαν ἰατέον σωματικῶς, μεθιστάντας αὐτὴν
ὡς οἷόν τε εἰς τὴν μέσην κρᾶσιν ἁρμόζουσαν διαίτῃ καὶ
γυμνασίοις, καὶ φαρμάκοις, ἐὰν καὶ τούτων δεηθῶμεν.

ΚΕΦ.

ſunt bona, alia ſunt mala, & alia jam adſunt, alia expectantur. His generibus conſtitutis, ſi duo per reliqua duo multiplicentur, in quatuor partes cupiditas dividitur. Eſt enim bonum, & malum, item præſens, & expectatum. Expectatum enim bonum deſiderium eſt, jam verò præſens voluptas. Rurſus malum expectatum metus eſt, præſens ægritudo. In bonis enim voluptas & deſiderium verſantur, in malis metus & ægritudo. Quæ ratio nonnullos movit, ut affectionem in quatuor partes diſtribuerent; deſiderium, voluptatem, metum, & ægritudinem. Bona autem & mala dicimus, aut quæ verè ſunt, aut quæ exiſtimantur. Innaſcuntur autem malæ affectiones in animo per tria hæc; malam inſtitutionem, inſcitiam, pravum corporis habitum. Si enim non rectè à pueris inſtituti fuerimus, ut regere affectiones poſſimus, in earum immoderationem incurrimus. Per ignorantiam, autem, perverſa judicia in rationali animi parte gignuntur, ut opinio ſit quæ mala ſunt, eſſe bona; & quæ bona, mala. Aliquæ etiam ex pravo habitu corporis oriuntur. Siquidem in quibus amaræ bilis magna copia eſt, iracundi ſunt, & quorū calida humidaq; temperamentum eſt, ad obſcœnas voluptates propenſi. Verum prava conſuetudo, bona conſuetudine tollenda eſt, ignoratio doctrina atque ſcientia. Ad pravum autem habitum, corporea remedia adhibenda ſunt, ut eum, quoad fieri poteſt, ad medium temperamentum idoneo victu & exercitationibus, denique medicamentis, ſi etiam his opus erit, transferamus.

Cap. XVIII.

De Voluptatibus.

Voluptates aliæ animæ, aliæ corporis.

VOluptatum quædam ſunt animæ, quædam corporis. Animæ ſunt, quæ per ſe animæ competunt, ut quæ ex doctrina & cognitione rerũ capiuntur. Hæ enim & id genus aliæ, ſolius ſunt animæ. Corporeæ autẽ ſunt quæ per cõmunicationem corporis & animæ fiunt, ideoq; corporeæ vocatæ ſunt, ut quæ è cibo & complexu Venereo proficiſcuntur. Solius porrò corporis nullæ voluptates ſunt propriæ, ſed affectiones; ut ſectiones, fluxiones, & qualitates temperamento congruentes. Omnis enim voluptas cum ſenſu eſt; ſenſum autẽ animæ eſſe oſtendimus. eſſe autẽ ancipitẽ, & multiplicẽ ſignificationẽ vocabuli voluptatis, perſpicuũ eſt. Sub alio enim atq; alio genere ſunt, ut honeſtæ & improbæ voluptates. Aliæ etiam vanæ, aliæ veræ ſunt voluptates. Ac illæ quidem quæ in cogitatione ponuntur, ad ſcientiam ſunt; quæ vero corpore percipiuntur, ad ſensũ. Et harũ quæ ad ſenſum ſunt, aliæ naturales ſunt, aliæ non naturales. Præterea voluptati quæ in bibendo eſt, ægritudo quæ in ſitiendo eſt, opponitur; at illi quæ in rerum contemplatione eſt poſita, nihil opponitur. Quæ omnia verbi voluptatis ambiguitatem oſtendunt. Voluptatum autem corporis quædam ſunt neceſſariæ, & naturales, ſine quibus vita conſtare non poteſt, ut alimenta, quæ quod corpori deeſt explent, veſtituſque neceſſarius. Aliæ naturales quidem, non tamen neceſſariæ, ut ſecundum naturam & legem concubitus. Hæ enim conferunt ad permanentiam univerſi generis: Fieri autem poteſt, ut ſine eis in virginitate vitam tranſi-

Corporearum variæ ſpecies.

A ## ΚΕΦ. ιη'.

ΠΕΡΙ ΗΔΟΝΩΝ.

ΤΩΝ ἡδονῶν, αἱ μέν εἰσι ψυχικαί, αἱ δὲ σωματικαί·
ψυχικαὶ μὲν αἱ τῆς ψυχῆς αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν ὡς αἱ
περὶ τὰ μαθήματα καὶ τὴν θεωρίαν· αὗται γὰρ καὶ αἱ τοιαῦται
B μόνης εἰσὶ τῆς ψυχῆς. σωματικαὶ δέ εἰσιν αἱ μετὰ κοινωνίας
τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς γινόμεναι· καὶ διὰ τοῦτο σωματικαὶ
καλούμεναι, ὡς αἱ περὶ τὰς τροφὰς καὶ τὰς συνουσίας. μόνου
δὲ τοῦ σώματος οὐκ ἂν εὕροι τις ἰδίας ἡδονάς, ἀλλὰ πάθη,
οἷον τομὰς καὶ ῥύσεις καὶ τὰς κατὰ κρᾶσιν ποιότητας. πᾶσα γὰρ
Γ ἡδονὴ μετὰ αἰσθήσεως· ψυχικὴν δὲ τὴν αἴσθησιν ἐδείξαμεν.
καὶ δῆλον ὡς τῶν πολλαχῶς λεγομένων ἐστὶν ἡ ἡδονή. ὑφ'
ἕτερον γὰρ καὶ ἕτερον γένος εἰσίν, ὡς αἱ σπουδαῖαι ἡδοναὶ καὶ
φαῦλαι· καὶ αἱ μὲν ψευδεῖς αἱ δὲ ἀληθεῖς· καὶ αἱ μὲν τῆς δια-
νοίας μόνης κατ' ἐπιστήμην εἰσίν, αἱ δὲ μετὰ σώματος, κατ'
Δ αἴσθησιν· καὶ αὐτῶν δὲ τῶν κατ' αἴσθησιν αἱ μέν εἰσι φυσικαί,
αἱ δὲ οὔ. καὶ τῇ μὲν ἡδονῇ τῇ ἐν τῷ πίνειν ἀντίκειται ἡ ἐν τῷ δι-
ψῆν λύπη· τῇ δὲ κατὰ θεωρίαν οὐδέν. ταῦτα μὲν οὖν πάντα
δείκνυσι τὴν ἡδονὴν ὁμώνυμον. τῶν δὲ σωματικῶν καλουμένων
ἡδονῶν αἱ μέν εἰσιν ἀναγκαῖαι ἅμα καὶ φυσικαί, ὧν χωρὶς
E ζῆν ἀδύνατον· ὡς αἱ τροφαὶ αἱ τῆς ἐνδείας ἀναπληρωτικαὶ
καὶ τὰ ἐνδύματα ἀναγκαῖα· αἱ δὲ φυσικαὶ μέν, οὐκ ἀναγ-
καῖαι δέ, ὡς αἱ κατὰ φύσιν καὶ κατὰ νόμον μίξεις. αὗται
γὰρ εἰς μὲν τὴν διαμονὴν τοῦ παντὸς γένους συντελοῦ-
σι, δυνατὸν δὲ καὶ χωρὶς αὐτῶν ἐν παρθενίᾳ ζῆν· αἱ δὲ
οὔτε

οὔτε ἀναγκαῖαι οὔτε φυσικαί, ὡς ἡ μέθη καὶ ἡ λαγνεία A
καὶ αἱ πλησμοναὶ τὴν χρείαν ὑπερβαίνουσαι. οὔτε γὰρ
εἰς διαδοχὴν τοῦ γένους ἡμῖν συμβάλλονται, ὡς ἡ κατὰ
νόμον συνουσία. οὔτε εἰς σύστασιν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ
προσβλάπτουσι. τῷ τοίνυν κατὰ Θεὸν ζῶντι, μόνας μετα-
διωκτέον τὰς ἀναγκαίας ἅμα καὶ φυσικὰς ἡδονάς. B
τῷ δὲ μετ' ἐκεῖνον ἐν δευτέρᾳ τάξει τὴν ἀρετὴν τε-
ταγμένῳ, ταύτας τε καὶ τὰς φυσικὰς μὲν, οὐκ ἀ-
ναγκαίας δὲ μετιτέον, μετὰ τοῦ προσήκοντος καὶ μέτρου καὶ
τρόπου καὶ καιροῦ καὶ τόπου, τὰς δὲ ἄλλας φευκτέον παν-
τὶ τρόπῳ. ἁπλῶς δὲ ἡγητέον ταύτας εἶναι καλὰς ἡδονὰς Γ
τὰς μὴ συμπεπλεγμένας λύπῃ, μήτε μεταμέλειαν
ἐμποιούσας, μήτε βλάβης ἑτέρας γεννητικάς, μήτε τοῦ
μετρίου παραχωρούσας, μήτε τῶν σπουδαίων ἡμᾶς ἔρ-
γων ἀφελκούσας ἐπὶ πολὺ ἢ καταδουλούσας. κυρίως δέ
εἰσιν ἡδοναὶ αἱ τῇ κατανοήσει τοῦ θείου καὶ ταῖς ἐπιστή- Δ
μαις καὶ ταῖς ἀρεταῖς ἐπιγινόμεναί πως ἢ συμπεπλεγ-
μέναι. ὥσπερ ἐν τοῖς κατὰ πρῶτον λόγον περισπουδάστοις
θετέον, οὐκ εἰς τὸ εἶναι ἁπλῶς οὐδὲ εἰς τὴν διαμονὴν
τοῦ γένους, ἀλλ' εἰς τὸ εὖ εἶναι καὶ σπουδαίοις καὶ θεοφιλέ-
σιν εἶναι συντελούσας καὶ εἰς αὐτὴν τοῦ ἀνθρώπου τὴν E
κατὰ ψυχὴν καὶ τὸ νοερὸν τελειότητα. αἵπερ οὔτε θερα-
πεῖαι τῶν παθῶν εἰσιν, ὡς αἱ τῆς ἐνδείας ἀναπληρωτι-
καί, οὔθ' ὅλως λύπην ἔχουσι προηγουμένην ἢ ἑπομένην,
ἢ ἀντικειμένην, ἀλλ' εἰσὶ καθαραὶ καὶ ἄμικτοι πάσης

transfigamus. Aliæ neq; necessariæ. neq; naturales, ut ebrietas, & libidinosa petulantia, & immoderato cibo, potuque corporis expletio. Hæc enim tantum abest, ut ad progationem generis nobis conducant, quod legitimus facit concubitus, aut ad vitæ stabilimentū, ut etiam vehementer noceant. Quare qui convenienter Deo vivit, huic solæ necessariæ simul, & naturales voluptates persequendæ sunt; Illi verò qui post hunc in secunda virtutum classe collocatus est, cùm hæ, tùm illæ etiam quæ non necessariæ sunt, sed tamen naturales assumendæ fuerint; sic ut modus & ratio, & tempus, & locus idoneus servetur, Reliquæ omnino fugiendæ sunt. Simpliciter autē illæ honestę esse voluptates putandę sunt, quæ non sunt implicatæ dolori, neq; pœnitendi causā afferunt, neque alio ullo detrimento afficiunt eos, qui perfruuntur, neque ultra modum progrediuntur, neque nos multum à gravioribus negotiis abstrahunt, aut sibi servire cogunt. Propriæ voluptates sunt, quæ insunt quodammodo, aut annexæ sunt cognitioni divini numinis, & scientiis & virtutibus. Hæc in iis ducere debemus quæ primario loco sunt expetenda, quæ non ut simus simpliciter, neque ut genus perduret, sed ut bene nobis sit, & viri boni, Deoque grati simus vim habent, & ad perficiendum hominis animum & intelligentiam conferunt. Nam neque affectionibus medentur, ut quæ naturæ desideria satiant, neque omnino ægritudinem aut antegressam, aut insequentem, aut contrariam habent, sed puræ sunt & ab omni concretione materiæ

liberæ,

liberæ, propterea quod in ſolo animo ponuntur. Etenim ut *Platonis* ſententia eſt, voluptatum aliæ ſunt falſæ, aliæ veræ. Falſæ, quæ cum ſenſu & opinione non verâ fiunt, & dolores habent implicatos; Veræ, quæ ſolius ſunt animæ ipſius per ſe, cum ſcientia & mente & prudentia, liquidæ & ab omni dolore ſejunctæ, quæque nullam pœnitendi cauſã relinquunt. Has voluptates quæ ex contemplatione rerum & honeſtis actionibus manant, non communi nomine πάθη, ſed πείσεις appellant, etſi utrumque à patiendo nomen ductum eſt. Nonnulli autem ſunt qui propriè ejuſmodi voluptatem, gaudium nuncupent. Definiunt autem voluptatem, ortum in naturam qui ſenſum moveat. Verum hæc definitio corporeæ tantum eſſe voluptatis videtur. Hæc enim quædam eſt expletio, & corporeæ inopiæ, doloriſque qui ex inopia naſcebatur medicina. Nam frigentes, aut ſitientes dum ægritudinem ſanamus, quæ è frigore, & ſiti oritur, in calefaciendo, & bibendo voluptatem percipimus. Ex accidenti igitur hæ voluptates bonæ ſunt, neque per ſe aut natura ſua talesſunt. Nam ut ſanari ex accidenti bonum eſt, at ſanum eſſe naturâ, & per ſe: ſic hæ voluptates, cum curationes quædam ſint, ex accidenti bonæ ſunt. Voluptates verò quæ in contemplatione ponuntur, per ſe ſunt bonæ & naturâ; non enim propter inopiam fiunt. Hinc igitur non omnem voluptatem indigentiam explere diſci poteſt. Quod ſi eſt, non rectè definiunt, qui aiunt Ortum in naturam qui ſenſum moveat eſſe voluptatem

Platonis de voluptatibus ſententia.

ptatem

A ὑλικῆς συμπλοκῆς ψυχικαὶ μόνον οὖσαι. καὶ γὰρ κατὰ Πλάτωνα τῶν ἡδονῶν αἱ μὲν εἰσὶ ψευδεῖς, αἱ δὲ ἀληθεῖς· ψευδεῖς μὲν, ὅσαι μετ᾽ αἰσθήσεως γίνονται καὶ δόξης οὐκ ἀληθοῦς, καὶ λύπας ἔχουσι συμπεπλεγμένας· ἀληθεῖς δὲ ὅσαι τῆς ψυχῆς εἰσι μόνης αὐτῆς καθ᾽ ἑαυτὴν μετ᾽ ἐπιστήμης καὶ νοῦ καὶ φρονήσεως καθαραὶ καὶ
B ἀνεπίμικτοι λύπης, αἷς οὐδὲ μία μετάνοια παρακολουθεῖ ποτέ. καλοῦσι δὲ τὰς παρακολουθούσας τῇ θεωρίᾳ καὶ ταῖς καλαῖς πράξεσιν ἡδονὰς, οὐ πάθη, ἀλλὰ πείσεις. τινὲς δὲ κυρίως τὴν τοιαύτην ἡδονὴν χαρὰν λέγουσιν·
Γ ὁρίζονται δὲ τὴν ἡδονὴν γένεσιν εἰς φύσιν αἰσθητήν. ἔοικε δὲ οὗτος ὁ ὅρος, τῆς σωματικῆς μόνης ἡδονῆς εἶναι. αὕτη γὰρ ἀναπλήρωσίς τίς ἐστι, καὶ ἰατρεία τῆς σωματικῆς ἐνδείας, καὶ τῆς προσγινομένης διὰ τὴν ἔνδειαν λύπης. ῥιγοῦντες γὰρ ἢ διψῶντες, τὴν ἐκ τοῦ ῥίγους
Δ καὶ τῆς δίψης θεραπεύοντες λύπην, ἐν τῷ θάλπεσθαι καὶ πίνειν ἡδόμεθα. κατὰ συμβεβηκὸς οὖν εἰσιν ἀγαθαὶ καὶ οὐ καθ᾽ ἑαυτὰς, οὐδὲ φύσει· ὡς γὰρ τὸ ὑγιάζεσθαι κατὰ συμβεβηκός ἐστιν ἀγαθὸν, τὸ δὲ ὑγιαίνειν φύσει καὶ καθ᾽ ἑαυτό· οὕτω καὶ αὗται κατὰ συμβεβηκὸς εἰσὶ ἀγα-
E θαὶ ἰατρεῖαι τινὲς οὖσαι· αἱ δὲ τῆς εἰς θεωρίαν ἡδοναὶ καθ᾽ ἑαυτάς εἰσιν ἀγαθαὶ καὶ φύσει. οὐ γὰρ ἐπ᾽ ἐνδείᾳ γίνονται. δῆλον οὖν ἐντεῦθεν ὡς οὐ πᾶσα ἡδονὴ τῆς ἐνδείας ἐστὶν ἀναπληρωτική· εἰ δὲ τοῦτο, οὐχ ὑγιὴς ὁ ὅρος ὁ λέγων, γένεσιν εἰς φύσιν αἰσθητὴν εἶναι τὴν ἡδονήν. οὐ

γὰρ

γὰρ πάσας περιλαμβάνει τὰς ἡδονάς, ἀλλὰ παραλείπει τὴν ἐκ τῆς θεωρίας. καὶ Ἐπίκουρος δὲ τὴν ἡδονὴν ὁριζόμενος, παντὸς τοῦ λυποῦντος ὑπεξαίρεσιν τὸ αὐτό φησι τοῖς λέγουσι γένεσιν εἰς φύσιν αἰσθητήν. τὴν γὰρ ἀπαλλαγὴν τοῦ λυποῦντος, ἡδονὴν εἶναι φησίν. ἐπεὶ δὲ οὐδεμία γένεσις τοῖς οἰκείοις ἀποτελέσμασιν ὁμογενής ἐστιν ἢ συγγενής, οὐδὲ τὴν γένεσιν τῆς ἡδονῆς ἡδονὴν ἡγητέον, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἡδονὴν ἄλλο τι· ἐν τῷ γίνεσθαι μὲν γὰρ ἡ γένεσις ἐστίν, οὐδὲν δὲ τῶν γινομένων ἅμα γίνεται καὶ γέγονεν· ἀλλὰ δῆλον ὅτι κατὰ μέρος· τὸ δὲ ἡδόμενον ἀθρόως ἥδεται· οὐκ ἄρα γένεσις ἡ ἡδονή. ἔτι πᾶσα γένεσις οὐκ ὄντων ἐστίν, ἡ δὲ ἡδονὴ τῶν ἤδη ὄντων, οὐκ ἔστιν ἄρα γένεσις ἡ ἡδονή. ἔτι γένεσις μὲν, ταχεῖα καὶ βραδεῖα λέγεται· ἡδονὴ δὲ οὔ. ἔτι τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἕξις ἐστί, τὰ δὲ ἐνέργεια, τὰ δὲ ὄργανα. ἕξις μὲν ὡς ἀρετή· ἐνέργεια δὲ ὡς ἡ κατ᾽ αὐτὴν πρᾶξις. καὶ πάλιν, ἕξις μὲν ἡ ὁρατική, ἐνέργεια δὲ τὸ ὁρᾶν· ὄργανα δὲ δι᾽ ὧν ἐνεργοῦμεν, ὡς ὀφθαλμὸς καὶ πλοῦτος καὶ τὰ τοιαῦτα. πᾶσαι δὲ αἱ περὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ φαῦλα ψυχικαὶ δυνάμεις ἕξεών τινων εἰσὶ δυνάμεις. εἴπερ οὖν ἀγαθόν ἐστιν ἡδονή, ἢ φαῦλον, ἐν τούτοις ἔσται μόνοις· ἀλλ᾽ ἕξις μὲν οὐκ ἔστιν. οὔτε γὰρ ὡς ἀρετή· οὐ γὰρ οὕτω ῥαδίως μετέπιπτεν εἰς τὴν ἐναντίαν ἑαυτῇ λύπην· οὔτε ὡς ἡ ἀντικειμένη τῇ στερήσει. κατὰ ταὐτὸν γὰρ ἕξιν καὶ στέρησιν ἀδύνατον εἶναι· ἅμα δέ τινες ἥδονται καὶ λυποῦνται

ptatem. Non enim omnes voluptates hæc definitio complectitur, sed eam quæ ex contemplatione nascitur, omittit. *Epicurus* quoque voluptatem definiens, detractione omnes molestiæ, idem dicit quod ii qui asserunt ortum in naturam qui sensum moveat. Nam amotionem doloris, voluptatem esse dicit. Quoniam autem nullus ortus ejusdem est generis, aut cognatus suis effectis, neq; ortus voluptatis, voluptas putanda est, sed à voluptate aliud quippiam. Nam ortus in oriendo est. Nihil autem eorum quæ oriuntur, simul oritur & ortum est, sed nimirum gradatim. At quod voluptate afficitur, ea confertim afficitur, non ergo ortus voluptas est. Præterea omnis ortus, rerum est quæ non existunt: voluptas autē rerum est quæ jam sunt; non est igitur ortus voluptas. Præterea bonorum quædam sunt habitus, quædam muneris functiones, quædam instrumenta. Habitus, ut virtus; muneris functio, ut usus virtutis. Item habitus, sensus visus; muneris functio, videre. Instrumenta sunt per quæ munere fungimur aliquo, ut oculus, divitiæ, & alia ejusdem generis. Omnes autem facultates animæ quæ in bonis & malis versantur, habituum quorundam facultates sunt. Si ergo bonum est voluptas, ac non malum, in his solis erit. At habitus quidem non est, neque enim ut virtus. Non enim ita facilè in dolorem contrarium verteretur. Neque ut habitus qui privationi opponitur, nam eodem tempore, ut habitus, & privatio insit, fieri nequit; voluptatem autem aliqui, & dolorem eodem tempore capiunt, ut his accidit qui fricantur. Non est ergo habitus, voluptas.

Epicuri.

ptas. At vero neq; inſtrumentum eſt; inſtrumenta enim aliorum non ſua cauſa ſunt; Voluptas autem non alterius cauſa, ſed ſua ipſius eſt: non igitur eſt inſtrumentum. Reliquum eſt, ut muneris functio exiſtimetur. Quare *Ariſtoteles* eam definit, non impeditam muneris functionem habitus qui ſecundũ naturã eſt. Nam quæ naturalẽ muneris functionẽ impediunt, dolorẽ afferunt. Atqui & beatitudo muneris eſt functio non impedita habitus qui ſecundũ naturã eſt; itaq; accidit ex hac definitione, beatitudinẽ eſſe voluptatẽ, & everti definitionẽ. Adhibita igitur correctione definivit voluptatẽ, finẽ eſſe muneris functionũ non impeditarũ animantis, quæ ſunt ſecundũ naturã, ut implicata beatitudini, & una cum ea ſit voluptas, non autẽ voluptas beatitudo ſit. Non omnis autẽ muneris functio, motus eſt; ſed quædã eſt muneris functio, quæ adminiſtratur ſine omni motu, quâ in primis Deus utitur. Primus enim motor immobilis. Hujuſmodi etiã functio in hominibus eſt, contemplandi actio: nam ſine motu eſt. Nam & quod contemplamur unum idemq; ſemper eſt, & contemplantis mens fixa eſt: in uno enim, & eodem ſemper verſatur. Quod ſi contemplationis voluptas, quæ maxima & præcipua & vera eſt, ſine motu fit, perſpicuũ eſt cæteris quæ per pauciores motus capiuntur, ut quæq; per pauciſſimos motus oriuntur, ita & præſtantiſſimas & maximas eſſe. Cum muneris autẽ functionib. voluptatũ ſpecies dividuntur. Quot enim muneris functionũ ſunt ſpecies, totidẽ ſunt voluptatũ: & honeſtarũ quidẽ honeſtæ, pravarũ pravæ. Neq; dubiũ eſt quin in quoq; ſenſu ſpecie differentes voluptates reperiantur.

Ariſtoteles.

A ποδίζεται) ὡς τῶν κινουμένων· οὐκ ἔστιν ἄρα ἕξις ἡ ἡδονή.
ἀλλ' οὐδὲ ὄργανον· τὰ γὰρ ὄργανα δι' ἄλλα καὶ οὐ δι'
ἑαυτά, ἡ δὲ ἡδονή, οὐ δι' ἄλλο, ἀλλὰ δι' ἑαυτήν· οὐκ
ἄρα οὐδὲ ὄργανον. λείπεται δὴ ἐνέργειαν αὐτὴν εἶναι· ὅθεν
Ἀριστοτέλης αὐτὴν ὁρίζεται ἐνέργειαν τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως
B ἀνεμπόδιστον· τὰ γὰρ ἐμπόδια τῆς κατὰ φύσιν ἐνεργείας λύπη.
ἀλλὰ καὶ ἡ εὐδαιμονία ἐνέργειά ἐστιν ἀνεμπόδιστος τῆς κατὰ
φύσιν ἕξεως· συμβαίνει δὲ κατὰ τὸν ὅρον τοῦτον τὴν εὐδαι-
μονίαν ἡδονὴν εἶναι· καὶ διεσφάλθαι τὸν ὅρον· διορθούμενος
οὖν ὡρίσατο τὴν ἡδονὴν τέλος εἶναι τῶν τοῦ ζώου κατὰ φύ-
Γ σιν ἀνεμποδίστων ἐνεργειῶν, ὡς συμπεπλέχθαι καὶ συνυ-
πάρχειν τῇ εὐδαιμονίᾳ τὴν ἡδονήν, ἀλλ' οὐχ ἡδονὴν εἶναι
τὴν εὐδαιμονίαν. οὐ πᾶσα δὲ ἐνέργεια κίνησίς ἐστιν, ἀλλ' ἔστι
τις καὶ δι' ἀκινησίας ἐνέργεια, καθ' ἣν τὸ πρῶτος ἐνεργεῖ ὁ
Θεός· τὸ γὰρ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον. τοιαύτη δὲ καὶ ἡ τοῦ
Δ θεωρεῖν ἐν ἀνθρώποις ἐνέργεια, διὰ γὰρ ἀκινησίας· καὶ γὰρ
τὸ θεωρούμενον ἓν καὶ ταυτὸν ἀεὶ καὶ ἡ διάνοια τοῦ θεωροῦντος
ἕστηκε περὶ ἓν γὰρ καὶ ταυτὸν ἀεὶ καταγίνεται. Εἰ δὲ τῆς θε-
ωρίας ἡ ἡδονὴ μεγίστη τε οὖσα καὶ κυριωτάτη καὶ ἀληθὴς
δι' ἀκινησίας γίνεται, δῆλον ὡς αἱ δι' ἐλαττόνων κινήσεων
E γινόμεναι, ὅσῳ δι' ἐλαττόνων, τοσούτῳ καὶ κρείττους καὶ μεί-
ζους εἰσί. συνδιαιροῦνται δὲ ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἡδοναὶ κατ'
εἶδος· ὅσα γὰρ ἐνεργειῶν εἴδη, τοσαῦτα καὶ ἡδονῶν·
καὶ τῶν μὲν καλῶν καλαί, τῶν δὲ φαύλων φαῦλαι. καὶ δῆ-
λον ὡς καθ' ἑκάστην αἴσθησιν ἕτεραι τῷ εἴδει καὶ ἡδοναί.

ἑτέραι γὰρ ἁφῆς καὶ γεύσεως καὶ ἑτέραι τῆς ὄψεως καὶ τῆς ἀκοῆς καὶ τῆς ὀσφρήσεως· καθαρώτεραι δὲ εἰσὶ τῶν αἰσθήσεων ὅσαι μὴ προσπελάζουσι τοῖς αἰσθητοῖς ἥδουσιν, ὡς ὄψις καὶ ἀκοὴ καὶ ὄσφρησις. καὶ τῶν διανοητικῶν δὲ εἴδη δύο· τὸ μὲν γάρ ἐστι πρακτικόν, τὸ δὲ θεωρητικόν· δῆλον οὖν ὅτι δὲ τῶν ἡδονῶν τῶν παρεπομένων ταῖς ἐνεργείαις ταύταις εἴδη δύο· καὶ τούτων δὲ καθαρώτερον τὸ θεωρητικὸν τοῦ πρακτικοῦ. οῦ δὲ ἀνθρώπου ἴδιαι καθ' ὃ ἄνθρωπος αἱ διανοητικαί· κοιναὶ γὰρ καθ' ὃ ζῶον αἱ αἰσθητικαὶ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα. ἐπεὶ δὲ τῶν αἰσθητικῶν ἡδονῶν αἱ μὲν ἄλλαις αἱ δὲ ἄλλαις ἥδονται, οὐχ αἱ τοῖς φαύλοις, ἀλλ' αἱ τοῖς σπουδαίοις καλαὶ φαινόμεναι, καὶ καθ' ἑαυτὰς εἰσὶ καλαί. κριτὴς γὰρ ὀρθὸς ἐπὶ παντὸς πράγματος οὐχ ὁ τυχών, ἀλλ' ὁ ἐπιστήμων καὶ κατὰ φύσιν διακείμενος.

ΚΕΦ. ιθ'.

ΠΕΡΙ ΛΥΠΗΣ.

ΤΗΣ δὲ λύπης εἴδη τέσσαρα, ἄχος, ἄχθος, φθόνος, ἔλεος. ἔστι δὲ ἄχος λύπη ἀφωνίαν ἐμποιοῦσα· ἄχθος δὲ λύπη βαρύνουσα· φθόνος δὲ λύπη ἐπ' ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς· ἔλεος δὲ λύπη ἐπ' ἀλλοτρίοις κακοῖς· πᾶσα δὲ λύπη κακὸν τῇ ἑαυτῆς φύσει· εἰ γὰρ καὶ ὁ σπουδαῖος λυπηθήσεται ποτὲ χρηστῶν ἀνδρῶν διαφθειρομένων ἢ τέκνων ἢ πόλεως πορθουμένης, ἀλλ' οὐ προηγουμένως· οὐ δὲ κατὰ πρόθεσιν, ἀλλὰ κατὰ περίστασιν. καὶ ἐν τούτοις δὲ ὁ μὲν θεωρητικὸς ἀπαθὴς ἔσται παντάπασιν ἀλλοτριώσας ἑαυτὸν τῶν

τῇ

antur. Aliæ enim tactus sunt, aliæ saporum, aliæ oculorũ, aliæ audiendi, aliæ odorandi. Sunt autẽ sensus puriores ii, qui non proximè accedunt ad ea sensũ moventia quæ voluptaria sunt, ut visio, auditus, odoratus. Sunt etiã functionũ, quæ in ratione ponuntur, species duæ; Alia enim in agendo, alia in contemplando cernitur. Itaq; certũ est etiã voluptatũ, quæ has functiones consequuntur, duo esse genera, è quibus purior est ea voluptas, quæ ex perspicientia rerũ percipitur. Hominis autem quà homo est, eæ sunt propriæ quæ in ratione & intelligentia sunt positæ. Nam quà animal quidẽ est, illæ voluptates quæ sensus movent, etiã cæterorũ animaliũ communes sunt. Quoniam autem earũ voluptatum, quæ sensus quadã jucunditate demulcent, alii aliis delectantur; non quæ improbis, sed quæ viris bonis honestæ videntur, etiã per se honestæ sunt. Rectus enim judex, & disceptator cujusq; rei est, non qualiscunque, sed qui ejus rei scientiã tenet, & secundũ naturã affectus est.

Cap. XIX.

De Ægritudine.

Aegritudinis species sunt quatuor mœror, molestia, invidia, & misericordia. Est autẽ mæror ægritudo, quæ vocis usum adimit. Molestia, ægritudo gravans. Invidia, ægritudo quæ ob alterius res secundas suscipitur. Misericordia, ægritudo quæ ob aliena mala. Omnis autẽ ægritudo mala est suapte natura. Etsi enim vir bonus æger erit aliquando, si vel viri boni intereant, vel liberi, vel patria vastetur; non hoc primaria ratione, neq; ex proposito, sed ex circumstantia faciet. Atqui in his ipsis, qui se contem- *Species Ægritudinis.*

plationi rerũ totũ tradidit,nihil omnino commovetur; cum ſe ab his rebus, quæ in hominũ vita geruntur, ſemoverit,cum Deoq; conjunxerit. At vir probus modicè his rebus tangitur,neq; modũ tranſit neq; ſuccumbit ægritudini,ſed potius eam ſuperat. Opponitur autẽ ægritudo,ut malũ bono, moderatæ voluptati; ut malũ malo,immoderatæ. Verũ iſta immoderatio in corporeis tantũ accidit. Nam contemplationis lætitia, cum ſit ſumma quædam & abſoluta, immoderationem non admittit, neque ei ægritudo opponitur, neq; ex depulſione antegreſſæ ægritudinis accidit.

Cap. XX.

De Metu.

Species metus.

Dividitur autẽ metus in ſex partes,in pigritiam, pudorẽ, verecundiã, ſtuporẽ,ſollicitudinẽ, terrorẽ. Eſt autẽ pigritia,metus venientis actionis. Stupor, metus è magna phantaſia. Terror,metus ex inſolita phãtaſia. Sollicitudo metus ne labamur,id eſt,ne id quod propoſuerimus non conſequamur. Nam dum metuimus ut aſſequamur quod propoſuerimus, ſolliciti ſumus. Pudor, metus ob expectationẽ reprehenſionis: atq; optima hæc affectio eſt. Verecundia, metus ob turpitudinẽ ſuſceptã, atq; hæc quoq; affectio ſpem aliquã ſalutis oſtendit. Hoc autẽ differt pudor à verecundia, quòd qui verecundatur, ob ea quæ perpetravit,ſe occultat: quem autẽ pudet, ne dedecus aliquod admittat, metuit. Sæpè tamen veteres nominibus abutentes,pudorẽ verecundiã,& verecundiã pudorẽ vocant. Naſcitur autẽ metus, per refrigerationẽ, omni calore ad cor principem partem concurrente, quomodo populus cum in

τῇ δὲ καὶ συνάψας Θεῷ· ὁ δὲ σπουδαῖος μετριοπαθὴς ἐν αὐταῖς καὶ οὐχ ὑπερβάλλων οὐδὲ αἰχμαλωτιζόμενος ὑπ' αὐτῶν ἀλλὰ μᾶλλον κρατῶν αὐτῶν. ἀντίκειται δὲ λύπη ὡς μὲν κακὸν καλῷ τῇ μετρίᾳ ἡδονῇ, ὡς δὲ κακὸν κακῷ τῇ ὑπερβαλλούσῃ ἡδονῇ· ἐν ταῖς σωματικαῖς δὲ μόναις αἱ ὑπερβολαὶ γίνονται· αἱ γὰρ θεωρητικαὶ ἄκραι τινὲς οὖσαι καὶ τὸ τέλειον ἔχουσαι τὴν ὑπερβολὴν οὐκ ἐπιδέχονται, οὐ δὲ ἀντίκειται αὐταῖς λύπη, οὐδ' ἐπὶ θεραπείᾳ προηγησαμένης λύπης γίνονται.

ΚΕΦ. κ΄.

ΠΕΡΙ ΦΟΒΟΥ.

Διαιρεῖται δὲ καὶ ὁ φόβος εἰς ἕξ, εἰς ὄκνον, εἰς αἰδῶ, εἰς αἰσχύνην, εἰς κατάπληξιν, εἰς ἀγωνίαν, εἰς ἔκπληξιν. ἔστι δὲ ὄκνος μὲν φόβος μελλούσης ἐνεργείας· κατάπληξις δὲ φόβος ἐκ μεγάλης φαντασίας· ἔκπληξις δὲ φόβος ἐξ ἀσυνήθους φαντασίας· ἀγωνία δὲ φόβος διαπτώσεως, τουτέστιν ἀποτυχίας· φοβούμενοι γὰρ ἀποτυχεῖν τῆς πράξεως ἀγωνιῶμεν· αἰδὼς δὲ φόβος ἐπὶ προσδοκίᾳ ψόγου· κάλλιστον δὲ τοῦτο τὸ πάθος· αἰσχύνη δὲ φόβος ἐπ' αἰσχρῷ πεπραγμένῳ· οὐδὲ τοῦτο δὲ ἀνέλπιστον εἰς σωτηρίαν· ταύτῃ δὲ διαφέρει αἰδὼς αἰσχύνης, ὅτι ὁ μὲν αἰσχυνόμενος ἐφ' οἷς ἔπραξε καταδύεται· ὁ δὲ αἰδούμενος φοβεῖται περιπεσεῖν ἀδοξίᾳ τινί· καλοῦσι δὲ οἱ παλαιοὶ πολλάκις καὶ τὴν αἰδῶ αἰσχύνην, καὶ τὴν αἰσχύνην αἰδῶ, καταχρώμενοι τοῖς ὀνόμασι. γίνεται δὲ ὁ φόβος κατὰ περίψυξιν τοῦ θερμοῦ παντὸς τοῦ

A συντρέχοντος εἰς τὴν καρδίαν ἐπὶ τὸ ἀρχικόν, καθάπερ καὶ ὁ δῆμος ὅταν φοβῆται καταφεύγει πρὸς τοὺς ἄρχοντας· τῆς δὲ λύπης ὄργανον τὸ στόμα τῆς κοιλίας· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ τῆς δήξεως αἰσθανόμενον ἐν ταῖς λύπαις. ὡς ὁ Γαληνὸς ἐν τῷ τρίτῳ τῆς ἀποδεικτικῆς φησὶν οὕτω πως· τοῖς λυπουμένοις οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν γαστέρα καταρρεῖ ξανθῆς χολῆς, ὃ τὴν δῆξιν αὐτοῖς παρέχει· B καὶ οὐ πρότερον παύονται λυπούμενοι καὶ δακνόμενοι, πρὶν ἐξεμέσαι τὴν χολήν· γίνεται γὰρ ἡ δῆξις αὐτοῖς ὑπὸ κάτω τοῦ κατὰ μέσα στέρνα χόνδρου τοῦ ξιφοειδοῦς ὀνομαζομένου, πολὺ δὲ ἀνωτέρω κεῖται ἡ καρδία· τοῦ γὰρ διαφράγματος ἡ μὲν γαστὴρ κατωτέρω ἐστί, ἡ δὲ καρδία ἀνωτέρω· Γ συνήθως δὲ οἱ παλαιοὶ καρδίαν καὶ τὸ στόμα τῆς γαστρὸς καλοῦσιν, ὡς Ἱπποκράτης καὶ Θουκυδίδης ἐν τῷ λοιμῷ λέγων οὕτως, καὶ ὁπότε εἰς τὴν καρδίαν στηρίξαι ἀνέστρεφέ τε αὐτὴν καὶ ἀποκαθάρσεις χολῆς πᾶσαι ὁπόσαι ἀπὸ ἰατρῶν ὠνομασμέναι εἰσὶν ἐπῄεσαν. τὸ γὰρ ἀναστρεφόμενον τὸ στόμα τῆς γαστρός ἐστιν ἀναγκαζόμενον ἐμεῖν, οὐ τὸ σπλάγχνον ἡ καρδία. Δ

ΚΕΦ. κα'.

ΠΕΡΙ ΘΥΜΟΥ.

Θυμὸς δέ ἐστι ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος ἐξ ἀναθυμιάσεως τῆς χολῆς ἢ ἀναθολώσεως γινομένη· διὸ καὶ χολὴ E λέγεται καὶ χόλος. ἔστι δ' ὅτε καὶ ὁ θυμός ἐστιν ὄρεξις ἀντιτιμωρήσεως· ἀδικούμενοι γὰρ ἢ νομίζοντες ἀδικεῖσθαι θυμούμεθα· καὶ γίνεται τότε μικτὸν τὸ πάθος ἐξ ἐπιθυμίας καὶ θυμοῦ. εἴδη δὲ τοῦ θυμοῦ τρία· ὀργή, ἡ καὶ χολὴ καὶ χόλος καλεῖται·

μῆνις

metu eſt, in curiam confugit. Metus inſtrumentum eſt os ventriculi. Hoc enim eſt quod in ægritudine morſum ſentit ut *Galenus* in tertio *Demonſtrat.* ait ad hunc ferè modum, *His qui in ægritudine aliqua verſantur, multum flavæ bilis defluit in ventrem, quod morſum ipſis præbet, neque prius ægri eſſe & morderi deſinunt, quàm bilem evomuerint.* Nam morſus iis accidit, infra cartilaginẽ quæ eſt in medio pectore, quod quia ſpeciẽ enſis præbet, enſiformis nominatur. Cor autẽ multò ſuperius locatũ eſt. Nam ſepto tranſverſo venter inferior eſt, cor ſuperius. Veteres tamen etiam os ventris, cor uſurpant, ut *Hippocrates*, & *Thucydides*, ubi peſtilentiã quæ Athenis erat deſcribit, ſic dicens, *Et cum in corde dolor firmaretur, invertebat ipſum, & purgationes bilis quotquot à medicis nominatæ ſunt invadebant. Nam quod invertitur, os ventris eſt, dum vomere cogitur, non ea pars viſcerum quæ cor eſt.* *Inſtrumentum.*

Cap. XXI.

De Ira.

Ira eſt fervor ſanguinis, quo cor ſuffuſum eſt, ex ſuffuſione fellis, aut conturbatione natus. Idcirco & χολὴ à Græcis, id eſt, bilis, & χόλος dicitur. Aliquando ira, eſt appetitio vindictæ: Nam dum injuria afficimur, aut opinamur nos injuria affici, iraſcimur, & tum mixta fit affectio ex deſiderio & ira. Species iræ tres, excandeſcentia, quæ & χολὴ id eſt, bilis, & χόλος dicitur, ſimultas, & inimicitia. *Quid ira, & quæ illius ſpecies.*

citia. Ira enim principium & motum habens, excandeſcentia, & bilis appellatur. Simultas, ira inveteraſcens. Hæc *Græcis* dicitur μῆνις à manendo, & quod memoriæ ſit tradita. Inimicitia, vocatur ira obſervans occaſionem ulciſcendi: hanc *Græci* κότον dicunt, παρὰ τὸ κεῖσθαι, hoc eſt, quòd repoſita ſit. Eſt autem ira ſatellitium rationis. Cum enim ratio judicarit, rem eſſe dignam quæ ægrè & moleſtè feratur, ſuccedit ira, ſi modo proprium & naturalem ordinem tueantur.

Cap. XXII.

De Parte rationis Experte, *quæ rationi non obtemperat.*

Quod ergo rationi paret, hoc modo ſe habet; de genere eo quod rationi non paret eſt, in quo nutriendi, procreandi, & pulſuum vis ineſt. Quorum duo illa naturalia, hoc poſtremum vitale nominatur.

Cap. XXIII.

De Nutriente Animæ parte.

Animæ vegetativæ facultates.

Altricis partis vires naturales ſunt quatuor, attractrix, retentrix, concoctrix, & expultrix. Quæq; enim pars animalis naturaliter trahit ad ſe ſuum alimentum, attractum retinet, retentum in ſe mutat, & demum quod ſuperfluum eſt, expellit. Et hæ ſunt facultates quę cibũ partiũ animalis adminiſtrant, ex quibus accretio, cùm in longitudinẽ, tùm in latitudinẽ proficiſcitur. Depelluntur autẽ quę ſuperflua ſuut per ventrẽ, per urinam, per vomitus, per ſudores, per os, per aures,

μῆνις, καὶ κότος· θυμὸς μὲν γὰρ ἀρχὴν καὶ κίνησιν ἔχων, ὀργὴ καὶ χολὴ καὶ χόλος λέγεται. μῆνις δὲ χολὴ εἰς παλαίωσιν ἀγομένη· εἴρηται γὰρ παρὰ τὸ μένειν καὶ τῇ μνήμῃ παραδίδοσθαι. κότος δὲ ὀργὴ παρατηροῦσα καιρὸν εἰς τιμωρίαν· εἴρηται δὲ καὶ τοῦτο παρὰ τὸ κεῖσθαι. ἔστι δὲ ὁ θυμὸς τὸ δορυφορικὸν τοῦ λογισμοῦ. ὅταν γὰρ τοῦτο ἄξιον κρίνῃ τὸ γινόμενον ἀγανακτήσεως, τότε ὁ θυμὸς ὑπεξέρχεται, ἐὰν κατὰ φύσιν τὴν οἰκείαν τάξιν φυλάττωσιν.

ΚΕΦ. κβʹ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΛΟΓΟΥ

τοῦ μὴ κατηκόου λόγῳ.

Τὸ μὲν οὖν ἐπιπειθὲς λόγῳ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, τοῦ δὲ μὴ πειθομένου λόγῳ, ἔστι τό τε θρεπτικὸν καὶ γεννητικὸν καὶ σφυγμικόν· καλεῖται δὲ φυσικὸν μὲν, τὸ γεννητικὸν καὶ θρεπτικόν· ζωτικὸν δὲ τὸ σφυγμικόν.

ΚΕΦ. κγʹ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΡΕΠΤΙΚΟΥ.

Τοῦ θρεπτικοῦ φυσικαὶ δυνάμεις εἰσὶ τέσσαρες, ἑλκτική, καθεκτική, ἀλλοιωτική, καὶ ἀποκριτική. ἕκαστον γὰρ τῶν μορίων τοῦ ζώου φυσικῶς ἕλκει πρὸς ἑαυτὸ τὴν οἰκείαν τροφὴν καὶ ἑλκύσαν κατέχει καὶ καλαχὸν εἰς ἑαυτὸ μεταβάλλει, καὶ οὕτως τὸ περιττὸν ἐξωθεῖ. καὶ αὗταί εἰσιν αἱ δυνάμεις αἱ τὴν τροφὴν τῶν μορίων τοῦ σώματος διοικοῦσαι· ἐξ ὧν ἡ αὔξησις ἤτε κατὰ μῆκος καὶ πλάτος γίνεται. ἐκκρίνεται δὲ τὰ περιττὰ διὰ γαστρός, δι' οὔρων, δι' ἐμέτων, δι' ἱδρώτων, διὰ στόματος, διὰ ῥινῶν, δι' ὤτων, δι' ὀφθαλμῶν,

μένων, διὰ τῆς ἐκπνοῆς, διὰ τῶν ἀδήλων πόρων. αἱ μὲν A
οὖν ἄλλαι ἐκκρίσεις πρόδηλοι δι' ὤτων μὲν ἡ καλουμένη
κυψέλη, ἥτις ἐστὶ ῥύπος τῶν ὤτων· διὰ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν δά-
κρυα καὶ λῆμαι. διὰ δὲ τῆς ἐκπνοῆς τὸ λιγνυῶδες τῆς θερ-
μότητος τῆς καρδίας· ἀδήλους δὲ πόρους φασὶ τὴν διαπνοὴν
παντὸς τοῦ σώματος· καθ' ἣν ἐκ τοῦ βάθους καὶ τῆς συστολῆς B
τῶν ἀρτηριῶν ἀτμοὶ πλεῖστοι διὰ τῆς μανότητος τοῦ δέρ-
ματος διεξέρχονται. ὄργανα δὲ τοῦ θρεπτικοῦ, τό τε στόμα καὶ ὁ
στόμαχος καὶ ἡ γαστὴρ καὶ τὸ ἧπαρ αἵ τε φλέβες πᾶσαι, τά τε
ἔντερα καὶ αἱ χολαὶ ἀμφότεραι, καὶ οἱ νεφροί. τὸ γὰρ στόμα
πρῶτον προκατασκευάζει τῇ γαστρὶ τὴν τροφὴν εἰς λεπτὰ Γ
κατατέμνον αὐτὴν διὰ τῶν ὀδόντων καὶ τῆς γλώττης·
μεγίστην γὰρ καὶ ἡ γλῶττα χρείαν παρέχεται τῇ δια-
μασήσει συνάγουσα τὴν τροφὴν καὶ τοῖς ὀδοῦσιν ὑπο-
βάλλουσα, καθάπερ αἱ ἀλετρίδες διὰ τῆς χειρὸς τὸν
σῖτον ταῖς μύλαις· τρόπον γάρ τινα καὶ ἡ γλῶττα χείρ ἐστι τῆς Δ
διαμασήσεως. οὕτω δὲ κατεργασθεῖσα ἡ τροφὴ παραπέμ-
πεται τῇ κοιλίᾳ διὰ τοῦ στομάχου· ὁ γὰρ στόμαχος οὐ μόνον
αἰσθητήριόν ἐστι τῆς ἐνδείας, ἀλλὰ καὶ δίοδος τῶν σιτίων.
ἀνατρέχει γὰρ ἐν τῇ καταπόσει καὶ ἐπισπᾶται τὴν τροφὴν,
καὶ παραπέμπει τῇ κοιλίᾳ· ἡ δὲ κοιλία παραλαβοῦσα E
χωρίζει τὸ χρηστὸν καὶ τὸ τρόφιμον ἀπὸ τοῦ λιθώδους καὶ
ξυλώδους καὶ ἀτρόφου· καὶ τὸ μὲν χρηστὸν εἰς χυμοὺς
μεταβάλλουσα ἀναπέμπει τῷ ἥπατι διὰ τῶν φλεβῶν
τῶν ἑλκουσῶν ἀπ' αὐτῆς καὶ διοχετευουσῶν εἰς τὸ ἧπαρ,

aures per oculos, per expirationem, per occulta foramina. Ac cæteræ quidem depulsiones in promptu sunt. Per aures autem ea quæ vocantur κυψέλη quæ sunt aurium sordes. Per oculos, lachrymæ, & gramiæ. Per expirationem fuliginosus ille cordis calor depellitur. Occulta autem foramina, seu poros vocant transpirationem totius corporis, quâ ex imo corpore, & arteriarum contractione plurimi vapores, per cutis raritatem exeunt. Instrumenta nutrientis facultatis sunt os, stomachus, venter, jecur, omnes venæ, intestina, bilis utraque, & renes. Nam os primum præparat ventri cibum, minutim eum per dentes, & linguam concerpens. Nam & lingua maximum usum in mandendo præbet, quod cibum cogat, dentibusque subjiciat, non aliter atque molentes fœminæ manu frumentum sub molas mittunt. Nam quodammodo lingua mandendi cibi, manus est. Ita autem confectus cibus mittitur ad ventrem per stomachum. Stomachus enim non solum indigentiæ percipiendæ instrumentum est, sed etiam ciborum meatus. Præsto enim est in deglutiendo, & attrahit cibum & ad ventrem demittit: quem venter ubi acceperit, secernit quod bonum est & ad nutriendum aptum, à lapidoso ligneo & inepto ad alendum; ac quod bonum quidem est in succos mutans, mittit ad jecur per venas quæ ab ipso attrahunt & transpor-

Instrumenta.

tant

tant ad jecur; quæ venæ velut radices sunt jecoris, trahentes à ventre alimentum, ut è terra trahunt ſtirpium radices. Similis enim eſt venter terræ quæ ſtirpibus alimentum præbet: radicum venæ, quæ ad portas & gibboſas partes jecinoris ſurſum trahant ſuccum, à ventre & inteſtinis per meſenterium: trunci jecur ramorum; & extremarum partium arboris, venæ quæ finduntur à vena cava quæ naſcitur è ſimis partibus jecoris. Nam jecur cum à ventre ſuccum acceperit, eum concoquit, ſuique ſimilem efficit, at cum habeat carnem ſimillimam ſanguinis, merito in ſanguinem ſuccum convertit. Sanguis autem purgatur per lienem, & veſicam quæ bilem accipit & renes; lienis enim trahit quod fœculentum eſt, idque ſibi paſtum facit; veſica quæ bilem accipit, quod acerbi remanſit in ſuccis ex alimento: renes humorem ſeroſum, ac quod acerbi erat reliquum, ut reliquus ſanguis jam purus & utilis ad nutricandum digeratur in cæteras partes corporis omnes, per venas quæ in eas inſperſæ ſunt. Atque ita ſingulæ partes trahentes ſanguinem, & continentes, & mutantes in naturam ſuam, quod ſuperfluum eſt, tranſmittunt ad vicinas partes paratum illis idoneum alimentum. Et ad hunc modum omnes partes ſanguine, quem jecur ſuppeditat, aluntur, & augentur, & permanent.

αἵτινες φλέβες ῥίζαις ἐοίκασι τοῦ ἥπατος ἑλκούσαις ἀπὸ τῆς
γαστρὸς τὴν τροφὴν ὡς ἀπὸ τῆς γῆς ἕλκουσιν αἱ τῶν φυτῶν
ῥίζαι· ἔοικε γὰρ ἡ μὲν κοιλία τῇ γῇ τῇ παρεχούσῃ τὴν τρο-
φὴν τοῖς φυτοῖς· ῥίζαις δὲ αἱ φλέβες, αἱ ἐπὶ τὰς πύ-
λας καὶ τὰ σιμὰ τοῦ ἥπατος ἀνάγουσαι τὸν χυμὸν ἀπὸ
B τῆς γαστρὸς καὶ τῶν ἐντέρων διὰ τοῦ μεσαραίου· πρέμνῳ
δὲ τὸ ἧπαρ αὐτό· κλάδοις δὲ καὶ ἀκρέμοσιν αἱ φλέβες
αἱ καταχιζόμεναι τῆς κοίλης φλεβὸς τῆς ἀποφυο-
μένης ἐκ τῶν κυρτῶν τοῦ ἥπατος. τὸ γὰρ ἧπαρ δεξά-
μενον ἐκ τῆς κοιλίας τὸν χυμὸν συμπέσσει τε αὐτὸν καὶ
Γ ἐξομοιοῖ ἑαυτῷ· ὁμοιοτάτην δὲ ἔχον τὴν σάρκα τῷ αἵ-
ματι εἰκότως εἰς αἷμα μεταβάλλει τὸν χυμόν. τὸ δὲ
αἷμα καθαίρεται διά τε τοῦ σπληνὸς καὶ τῆς χολιδόχου κύ-
στεως καὶ τῶν νεφρῶν· τοῦ μὲν σπληνὸς τὸ τρυγῶδες
ἕλκοντος καὶ τροφὴν οἰκείαν ποιουμένου· τῆς δὲ χολιδόχου
Δ κύστεως τὸ δριμὺ τὸ ἐναπομεῖναν τοῖς χυμοῖς ἐκ τῆς
τροφῆς· τῶν δὲ νεφρῶν τὸ ὀρρῶδες μετὰ τοῦ παρειλημ-
μένου δριμέος ὡς καθαρὸν λοιπὸν καὶ χρηστὸν τὸ αἷμα γενό-
μενον εἰς τροφὴν διανέμεσθαι τοῖς ἄλλοις πᾶσι μορί-
οις τοῦ σώματος διὰ τῶν καθαπειργμένων εἰς αὐτὰ
Ε φλεβῶν. καὶ οὕτως ἕκαστον τῶν μορίων ἕλκον τὸ αἷμα καὶ
κατέχον καὶ μεταβάλλον εἰς τὴν ἰδίαν φύσιν, τὸ περιττὸν
παραπέμπει τοῖς γειτνιῶσι μορίοις τροφὴν ἐπιτήδειον
ἐκείνοις γενόμενον. καὶ τοῦτον τὸν τρόπον πάντα τὰ μόρια
ἐξ αἵματος τρέφεται καὶ αὔξει καὶ διαμένει χορηγοῦντος

αὐτὸ τὸ ἥπατος. λέγεται δὲ τοῦτο τὸ μέρος τοῦ ἀλόγου μὴ πείθεσθαι λόγῳ, ἐπειδήπερ οὐ κατὰ γνώμην ἡμῶν, οὐδὲ κατὰ προαίρεσιν, ἀλλὰ φυσικῶς τὸ ἴδιον ἔργον ἀποτελεῖ. A

ΚΕΦ. κδʹ.

ΠΕΡΙ ΣΦΥΓΜΩΝ.

B

Η ΔΕ σφυγμικὴ κίνησις καλεῖται μὲν καὶ ζωτικὴ δύναμις· ἔχουσα δὲ τὴν καρδίαν ἀρχήν, καὶ μάλιστα τὴν ἀριστερὰν αὐτῆς κοιλίαν τὴν πνευματικὴν καλουμένην τὴν ἔμφυτον καὶ ζωτικὴν θερμότητα διανέμει παντὶ μορίῳ τοῦ σώματος διὰ τῶν ἀρτηριῶν, καθάπερ τὸ ἧπαρ διὰ τῶν φλεβῶν τὴν τροφήν. θερμαινομένης γοῦν τῆς καρδίας παρὰ φύσιν εὐθέως καὶ τὸ ὅλον ζῶον παρὰ φύσιν θερμαίνεται, καὶ ψυχομένης ψύχεται. τὸ γὰρ ζωτικὸν πνεῦμα παρ' αὐτῆς διὰ τῶν ἀρτηριῶν εἰς πᾶν τὸ σῶμα καταστείρεται. συγκαταφύεται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀλλήλοις τὰ τρία ταῦτα· φλέψ, ἀρτηρία, νεῦρον, ἐκ τῶν τριῶν ἀρχῶν τῶν διοικουσῶν τὸ ζῶον. ἐξ ἐγκεφάλου μὲν ἀρχῆς ὄντος κινήσεώς τε καὶ αἰσθήσεως τὸ νεῦρον· ἐξ ἥπατος δὲ ἀρχῆς ὄντος αἵματός τε καὶ τοῦ θρεπτικοῦ ἡ φλέψ τὸ ἀγγεῖον τοῦ αἵματος· ἐκ δὲ τῆς καρδίας ἀρχῆς οὔσης τοῦ ζωτικοῦ ἡ ἀρτηρία τὸ ἀγγεῖον τοῦ πνεύματος· συνιόντα δὲ ἀλλήλοις τὰς παρ' ἀλλήλων ὠφελείας καρποῦνται. ἡ μὲν γὰρ φλὲψ τροφὴν χορηγεῖ τῷ νεύρῳ καὶ τῇ ἀρτηρίᾳ· ἡ δὲ ἀρτηρία μεταδίδωσι τῇ φλεβὶ θερμασίας φυσικῆς καὶ πνεύματος ζωτικοῦ. ὅθεν οὔτε ἀρτηρίαν ἐστὶν

εὑρεῖν

rient. Dicitur autem hæc pars à ratione vacua non parere rationi, quòd non ex sententia, neque electione nostra, sed naturaliter suum opus efficiat.

CAP. XXIV.

DE PULSIBUS.

PULSUUM motus, qui vitalis facultas dicitur, initium habet à corde, & maximè à sinistro ejus ventriculo, qui spirabilis appellatur, & innatum vitalemque calorem omni parti corporis per arterias, ut jecur alimentum per venas, impertit. Nam concalefacto corde contra naturam, statim totum animal contra naturam calefit; & refrigerato refrigeratur. Nam spiritus vitalis, ab eo per arterias in totum corpus dispergitur. Plerunque autem inter se hæc tria simul finduntur, vena, arteria, nervus: è tribus initiis quæ animal gubernant, profecta. E cerebro, principio movendi & sentiendi nervus. E jecore, principio sanguinis, & alentis facultatis, vena, vas sanguinis. E corde, principio vitalis facultatis, arteria, vas spiritus. Cum autem hæc coeunt, mutuis inter se commodis fruuntur. Vena enim pastum suppeditat nervo & arteriæ. Arteria, venæ calorem naturalem & spiritum vitalem impertit. Unde neque arteria inveniri potest sine tenui san-

Venarum, Arteriarum, nervorum, origo, & usus.

guine

guine, neque vena ſine ſpiritu, qui ad vaporis naturam accedat. Diducitur autem vehementer, & contrahitur arteria, harmonia quadam, & ratione, initio motus à corde ſumpto. Sed dum diducitur, à proximis venis vi trahit tenuem ſanguinem, cujus reſpiratio fit alimentum ſpiritui vitali. Dum autem contrahitur, quod in ſe fuliginoſi eſt, per totum corpus, & occulta foramina exhaurit: quomodo cor, per os, & nares, quidquid fuliginoſi eſt, expirando ſurſum expellit.

Cap. XXV.

De Generandi *aut ſpermaticâ facultate.*

Generandi quoque vis; partis eſt ejus quæ rationi non obtemperat. Nam ſine voluntate noſtra in ſomniis ſemen emittimus; & cupiditatis conjunctionis naturalis eſt. Inviti enim ad eam ferimur: quanquàm actio ſine controverſia in nobis ſita eſt, & ab anima pendet. Etenim inſtrumentis, quæ appetitioni naturali ſerviunt, conficitur, & abſtinere ab appetitione, eamque comprimere, in nobis eſt poſitum. Inſtrumenta autem ſeminandi facultatis, prima venæ ſunt, & arteriæ. In his enim per converſionem ſanguinis, primum humidum, quod ad ſeminis naturã vergit, ut in mammis lac, procreatur. Horum enim vaſorum alimentum hic humor eſt, propterea quòd à principio è ſemine procreata ſint. Excoquunt igitur arteriæ, & venæ ſanguinem, in humidum, quod ad naturam ſeminis accedit, ut alatur. Atque quod ex earum alimento relinquitur,

Vaſa ſeminaria.

A ἀρτηρίαν χωρὶς αἵματος λεπτοῦ, οὔτε φλέβα χωρὶς πνεύματος ἀτμώδους· διαστέλλεται δὲ σφοδρῶς καὶ συστέλλεται ἡ ἀρτηρία καθ᾽ ἁρμονίαν τινὰ καὶ λόγον, τὴν ἀρχὴν ἔχουσα τῆς κινήσεως ἐκ τῆς καρδίας. ἀλλὰ διαστελλομένη μὲν ἐκ τῶν παρακειμένων φλεβῶν ἕλκει τῇ βίᾳ τὸ λεπτὸν αἷμα· ὅπερ
B ἀναθυμιώμενον τροφὴ γίνεται τῷ ζωτικῷ πνεύματι, συστελλομένη δὲ τὸ αἰθαλῶδες τὸ ἐν αὐτῇ κενοῖ διὰ παντὸς τοῦ σώματος καὶ τῶν ἀδήλων πόρων· ὡς διὰ τοῦ στόματος καὶ τῆς ῥινὸς ἡ καρδία τὸ λιγνυῶδες ἐν ταῖς ἐκπνοαῖς ἐξωθεῖται.

ΚΕΦ. κε´.

Γ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΥ καὶ Σπερματικοῦ.

ΚΑΙ τὸ γεννητικὸν δὲ τοῦ μέρους ἐστὶ τοῦ μὴ κατηκόου λόγῳ· ἀβουλήτως γὰρ ἐν ταῖς ὀνειρώξεσι περίεισι τὴν γονήν. καὶ ἡ ἐπιθυμία δὲ τῆς συνουσίας φυσική· ἄκοντες γὰρ ἐπ᾽
Δ αὐτὴν κινούμεθα. ἡ δὲ πρᾶξις ὁμολογουμένως ἐφ᾽ ἡμῖν καὶ ψυχική· καὶ γὰρ διὰ τῶν καθ᾽ ὁρμὴν ὀργάνων συντελεῖται, καὶ ἀποσχέσθαι τῆς ὁρμῆς καὶ κρατῆσαι ἐφ᾽ ἡμῖν ἐστιν. ὄργανα δὲ τῆς σπερματικῆς δυνάμεως πρῶτα αἱ φλέβες καὶ αἱ ἀρτηρίαι· ἐν ταύταις γὰρ τὸ θορῶδες πρῶτον ὑγρὸν πέττε-
E ται μεταβληθέντος τοῦ αἵματος, καθάπερ ἐν ταῖς τίτθοις τὸ γάλα. τροφὴ γὰρ τῶν ἀγγείων τούτων ἐστὶν ὁ χυμὸς οὗτος· καὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἐκ σπέρματος ἡ γένεσις αὐτοῖς ἐστιν. ἐκπέττουσι μὲν οὖν αἱ ἀρτηρίαι καὶ αἱ φλέβες τὸ αἷμα εἰς τὸ θορῶδες ὑγρόν, ἵνα τρέφωνται, τὸ δὲ περιττεῦον τῆς τροφῆς

αὐτῶν γίνεται γονή. διαφέρεται γὰρ πρῶτον μὲν διὰ περιόδου πολλῆς εἰς τὴν κεφαλήν· πάλιν δὲ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καταφέρεται διὰ δύο φλεβῶν καὶ δύο ἀρτηριῶν. ὅθεν ἐάν τις ἐκτέμῃ τὰς φλέβας τὰς περὶ τὰ ὦτα καὶ τὰς περὶ τὰς παρωτίδας, ἄγονον ποιεῖ τὸ ζῶον. αὗται δὲ αἱ φλέβες καὶ ἀρτηρίαι γίνονται τὸ ἑλικοειδὲς καὶ κιρσοειδὲς πλέγμα παρὰ τὸν ὄσχεον, ἔνθα τὸ θορῶδες ὑγρὸν ἐμπίπτει εἰς ἑκάτερον τῶν διδύμων. μία ἀρτηρία καὶ μία φλὲψ πλήρης σπέρματος, ἐν τούτοις δὲ τελείως ἀποσπερματοῦται· καὶ διὰ τοῦ κιρσοειδοῦς παραστάτου τοῦ μετὰ τοὺς
διδύμους ἐκκρίνεται μετὰ πνεύματος, διότι καὶ ἀρτη- I
ρία ἐστὶν ἡ πέμπουσα· ὅτι δὲ καὶ ἀπὸ φλεβὸς φέρεται, δῆλόν ἐστιν ἐκ τῆς λαγνείας. ὅταν γὰρ ἐπὶ πολὺ συνουσιάσωσι καὶ καταναλώσωσι τὸν σπερματικὸν καὶ θορώδη χυμὸν, τότε καὶ ὑπὸ τῆς βιαίας ὁλκῆς, αἷμα κα-
θαρὸν ἐκκρίνουσι. καὶ αἱ γυναῖκες δὲ πάντα τὰ αὐτὰ τοῖς ἀν- Δ
δράσιν ἔχουσι μόρια, ἀλλ' ἔνδον καὶ οὐκ ἔξω. Ἀριστοτέλης μὲν οὖν καὶ Δημόκριτος, οὐδὲν βούλονται συντελεῖν τὸ τῆς γυναικὸς σπέρμα πρὸς γένεσιν τέκνων· τὸ γὰρ προϊέμενον ἐκ τῶν γυναικῶν ἱδρῶτα τοῦ μορίου μᾶλ-
λον ἢ γονὴν εἶναι βούλονται· Γαληνὸς δὲ καταγινώσκων E
Ἀριστοτέλη λέγει σπερμαίνειν μὲν τὰς γυναῖκας, καὶ τὴν μίξιν ἀμφοτέρων τῶν σπερμάτων ποιεῖν τὸ κύημα· διὸ καὶ τὴν συνουσίαν μίξιν λέγεσθαι· οὐ μὴν τελείαν γονὴν ὡς τὴν τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' ἔτι ἄπεπτον καὶ ὑγροτέραν. τοιαύτη δὲ

οὖσα

quitur ſemen fit. Fertur enim primum quidem multa circuitione in caput, deinde à capite per binas venas binaſque arterias delabitur. Quare ſi quis excidat venas, quæ ſunt circa aures, & parotides, animal ſterile reddit, & ineptum ad generandum. Hæ autem venæ & arteriæ evadunt illud tortuoſum, & quod, inſtar varicum eſt, involucrum, quod eſt ad ſcrotum, ubi humidum illud, quod ad ſemen accedit, labitur in utrumque teſtem. Una eſt arteria, unaque vena plena ſeminis, in quibus perfectè ſemen perficitur, & per tortuoſum paraſtatem, qui ſecundus teſtis eſt, cum flatu depellitur; quoniam & arteria eſt quæ mittit: ferri autem etiam à vena, libidinoſa petulantia oſtendit. Cum enim diu concubuerint, & id, in quo ſeminis vis ineſt, & genitalem humorem conſumpſerint, tum etiam per violentam contentionem parum ſanguinis emittunt. Mulieres quoque omnes eaſdem, quas viri, partes habent, ſed intus, non extra. *Ariſtoteles* quidem, & *Democritus*, nihil volunt conferre ſemen mulieris ad procreationem liberorum; quod enim mittitur à mulieribus, ſudorem potius membri, quàm ſemen eſſe volunt. *Galenus* verò damnans *Ariſtotelem*, ait ſemen emittere mulieres, & mixtionem utriuſque ſeminis, fœtum efficere; quare etiam concubitum mixtionem dici: non tamen perfectum ſemen ut viri, ſed adhuc crudum & humidius. Cum

Ariſtoteles. *Democritus.* *Galenus.*

autem tale ſit mulieris ſemen, alimentum fit virilis; & ex eo pars quædam *Chorii* ſive membranæ fœtum ambientis, qui ad cornua uteri concreſcit, & quod à farciminis forma ἀλλαντοειδὲς nominatur; quod reliquiarum cibi fœtus dum in utero eſt receptaculum eſt. In unoquoque autem genere animalis, tum fœmina marem admittit, cum poteſt concipere. Quæ ergo ſemper poſſunt concipere, ſemper conjunctionem admittunt, ut gallinæ, & columbæ, & homo. Sed cætera dum gravida ſunt, fugiunt conjunctionem, mulier ſemper admittit. Nam gallinæ quidem, quod quotidie ferè pariant, quotidiè ferè cum mare congrediuntur. Mulieres autem, ut in cæteris rebus voluntate ſunt liberâ, ita etiam in concubitu poſt conceptionem. Nam beſtiæ non à ſeipſis, ſed à natura diriguntur, & modus eis tempuſque definitum naturæ lege ſtatutum eſt.

Cap. XXVI.

Alia Divisio Facultatum quæ animal adminiſtrant.

Facultates animæ naturales & Elicitæ.

Partiuntur aliter facultates, quæ in animali ſunt, & earum alias animales vocant, alias naturales, alias autem vitales. Animales quidem, quæ ſunt ex electione, & conſilio. Naturales autem, & vitales, quæ ſine electione & conſilio ſunt. Et ſunt animales duæ, loco motiva, qua per ſe, & cum appetitu agitantur animalia, & ſenſitiva. Motus porrò, quo per ſe animalia cientur, & cum appetitu ſpecies ſunt, progrediendi vis ab uno loco in alium, totiuſque corporis movendi, & vocis edendæ facultas, & reſpirandi. In nobis enim

A οὖσα τῆς γυναικὸς ἡ γονὴ τροφὴ γίνεται τῆς τοῦ ἀνδρός· ἐξ αὐτῆς δὲ καὶ μέρος τι τοῦ χωρίου τοῦ περὶ τὰς κεραίας τῆς μήτρας συμπήγνυται, καὶ ὁ καλούμενος ἀλλαντοειδής, δοχεῖον ὢν τῶν περιττωμάτων τοῦ ἐμβρύου. καθ' ἕκαστον δὲ γένος ζώου τότε προσίεται ἡ θήλεια τὰ ἄρρενα,
B ὅταν δύνηται κυΐσκεσθαι. τὰ τοίνυν ἀεὶ δυνάμενα κυΐσκεσθαι ἀεὶ προσίεται τὴν συνουσίαν, ὡς ἀλεκτοείδες καὶ περιστεραὶ καὶ ἄνθρωποι· ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα κύοντα, τὴν σύνοδον ἀποφεύγει, γυνὴ δὲ ἀεὶ προσδέχεται. αἱ γὰρ ἀλεκτοείδες ὡς καθ' ἑκάστην ἡμέραν σχεδὸν τίκτειν καθ' ἑκάστην
Γ σχεδὸν προσίενται τὴν συνουσίαν· αἱ δὲ γυναῖκες ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ αὐτεξούσιον ἔχουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ συνουσίᾳ τῇ μετὰ τὴν σύλληψιν· τὰ γὰρ ἄλογα τῶν ζώων οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν ἀλλ' ὑπὸ τῆς φύσεως κανονίζεται, καὶ μέτρον καὶ καιρὸν ὡρισμένον δέχεται.

Δ

ΚΕΦ. κϛʹ.

ΑΛΛΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΔΙΟΙκουσῶν δυνάμεων τὸ ζῷον.

Διαιροῦσι δὲ καὶ ἄλλως τὰς κατὰ τὸ ζῷον δυνάμεις, καὶ τὰς μὲν λέγουσι ψυχικάς, τὰς δὲ φυσικάς, καὶ τὰς δὲ ζωτικάς.
E καὶ ψυχικὰς μὲν τὰς κατὰ προαίρεσιν· φυσικὰς δὲ καὶ ζωτικὰς τὰς ἀπροαιρέτους. καὶ εἰσὶ ψυχικαὶ μὲν δύο ἤ, τό τε καθ' ὁρμὴν κίνησις, καὶ αἴσθησις· τῆς δὲ καθ' ὁρμὴν κινήσεως εἴδη τό τε μεταβατικὸν καὶ κινητικὸν τοῦ σώματος παντός, καὶ φωνητικὸν καὶ ἀναπνευστικόν· ἐν ἡμῖν γὰρ ταῦτα καὶ ποιεῖν καὶ μὴ ποιεῖν.

φυσικαὶ

φυσικαὶ δὲ καὶ ζωτικαὶ αἱ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ἑκόντων καὶ ἀκόντων γινόμεναι, ὡς ἡ θρεπτικὴ καὶ σπερματικὴ καὶ αὐξητικὴ φυσικαὶ οὖσαι· καὶ ἡ σφυγμικὴ ζωτικὴ οὖσα. τὰ δὲ ὄργανα τῶν μὲν ἄλλων ἔμπροσθεν εἴρηται· τῆς δὲ κατὰ προαίρεσιν κινήσεως νῦν ἐροῦμεν.

ΚΕΦ. κζ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘ' ΟΡΜΗΝ ἢ κατὰ προαίρεσιν κινήσεως ἥτις ἐστὶ τοῦ ὀρεκτικοῦ.

ΕΣτιν οὖν τῆς κατὰ προαίρεσιν ἢ καθ' ὁρμὴν κινήσεως ἀρχὴ μὲν ὁ ἐγκέφαλος, καὶ ὁ νωτιαῖος μυελὸς, ἐγκεφάλου μέρος ὢν καὶ αὐτός. ὄργανα δὲ τὰ ἐκ τούτων πεφυκότα νεῦρα καὶ οἱ σύνδεσμοι καὶ οἱ μύες. οἱ δὲ μύες συνεστήκασιν ἔκ τε σαρκῶν καὶ νευρωδῶν ἰνῶν καὶ τενόντων συμπεπλεγμένων ταῖς τῶν νεύρων ἰσίν. ὅθεν τινὲς ᾠήθησαν αὐτοὺς αἰσθητικοὺς εἶναι διὰ τὴν γινομένην ἐκ τῶν συμπεπλεγμένων αὐτοῖς νεύρων αἴσθησιν. ἔστιν οὖν ὁ τένων σύνθετος ἔκ τε συνδέσμου καὶ νεύρων λεπτῶν. διαφέρει δὲ νεύρου τένων, ὅτι πᾶν μὲν νεῦρον αἰσθητικόν ἐστι καὶ στρογγύλον καὶ ἁπαλώτερον καὶ ἀπὸ ἐγκεφάλου τὴν ἀρχὴν ἔχει· ὁ δὲ τένων καὶ σκληρότερος καὶ ἐξ ὀστέου καὶ ἀναίσθητος καθ' ἑαυτὸν καὶ ἔσθ' ὅτε πλατύς. εἰσὶ δὲ αἱ μὲν χεῖρες ἀντιληπτικὸν ὄργανον καὶ πρὸς τὰς τέχνας ἐπιτηδειότατον. ἐὰν γάρ τις ἀφέλῃ τὰς χεῖρας ἢ μόνους τοὺς δακτύλους τῶν χειρῶν, εἰς πάσας σχεδὸν τὰς τέχνας ἀχρηστότατον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον. διὸ καὶ μόνος ἄνθρωπος, ἐπειδὴ λογικός ἐστι καὶ τεχνῶν δεκ-

enim eſt ſitum hæc facere,& non facere. Naturales & vitales non ſunt in noſtra poteſtate poſitæ, ſed velimus nolimus fiunt, ut nutriendi, augendi, & generandi vis, quæ ſunt naturales, & pulſuum quæ vitalis eſt. Ac cæterorum quidem inſtrumenta anteà diximus: nunc motus ejus, qui ex electione ſuſcipitur, exponemus.

Cap. XXVII.

De Motu Quem Animalia *per ſe, aut per electionem ſuſcipiunt, qui ad appetitum pertinet.*

Est igitur motûs, quem per electionem, aut per ſe animalia ſuſcipiunt, principium cerebrum, & dorſi medulla: quippe quæ cerebri pars ſit. Inſtrumenta, nervi qui ex his orti ſunt, & ligamenta, & muſculi. Muſculi autem conſtant è carnibus & nervoſis fibris, & tendinibus qui cum nervorum fibris complicati ſunt. Quare aliqui exiſtimarunt eos ſentiendi vim habere, propter ſenſum qui fit ex nervis qui illis ſunt connexi. Itaque tendo è ligamento & tenuibus nervis eſt compoſitus. Differt autem à nervo tendo, quòd omnis nervus ſentiendi vi eſt præditus, & rotundus, & molliuſculus, & à cerebro originem ducit; Tendo verò & durior eſt,& ex oſſe, & per ſe ſenſus expers, & latus aliquando. Sunt autem manus ad capiendum, & ad artificia exercenda, inſtrumentum aptiſſimum. Si quis enim manus, aut ſolos manuum digitos ademerit, ad omnes ferè artes hominem inhabilem reddit. Idcircò ſolus homo, quoniam ratione utitur, & in eum artes cadunt, à Deo manibus donatus eſt. Pedes

Motus inſtrumenta.

verò gradiendi sunt instrumentum, quòd per eos loco moveamur. Porrò autem solus homo sedet nullius adminiculi indigens. Solus enim ad duos angulos rectos crura, & ad coxam & ad poplites flectit, alteros introrsum, alteros extrorsum. Quæ ergo per nervos & musculos moventur, hæc omnia ab anima pendent, & electione fiunt, in quibus & sensus, & vocem numerandam esse ostendimus. Atque hinc animalium, & naturalium operum, probabilis distinctio, & dijudicatio sumenda est. At Deus summa sua providentia, cum naturalibus, animalia opera; & vicissim, cum animalibus operibus, naturalia conjunxit. Quoniam enim ejectio reliquiarum cibi & potionis, expultricis facultatis est, quæ una est de naturalibus viribus, ne præter electionem & voluntatem nostram aliquid indecorè agamus, si vel ubi non oportet, vel quando non oportet, vel in quibus non oportet, excernamus, *janitores* quosdam (qui Pylorus & Sphincter passim dicuntur) præfecit depulsionibus musculos, & ita naturæ opera ut animæ essent effecit. Nam hanc ob causam & sæpè & diu sustinere depulsiones possumus. Demittuntur autem sentientes & molles nervi à medio, & anterioribus ventriculis cerebri. Duriores verò & in quibus movendi vis inest, à postremo ventriculo & dorsi medulla. Sed duriores sunt qui ex dorsi medulla, & in his maximè qui ex inferioribus ejus partibus proficiscuntur. Quò enim magis abscedit à cerebro medulla dorsi,

eò

A πικός, χεῖρας ἔχει παρὰ τοῦ δημιουργοῦ. ὡς δὲ πόδας μεταβατικὸν ὄργανον· τὴν γὰρ κατὰ τόπον κίνησιν διὰ τούτων ποιούμεθα. μόνος δὲ ἄνθρωπος καθέζεται μηδενὸς ἐρείσματος δεόμενος· μόνος γὰρ πρὸς δύο γωνίας ὀρθὰς κάμπτει τὰ σκέλη κατά τε τὸ ἰσχίον καὶ τὴν ἰγνύν· τὴν μὲν
B ἐπὶ τὰ ἔνδον, τὴν δὲ ἐπὶ τὰ ἔξω. ὅσα τοίνυν διὰ νεύρων καὶ μυῶν κινεῖται ταῦτα πάντα ψυχικά τε ἐστὶ καὶ κατὰ προαίρεσιν ἀποτελεῖται· τούτων δὲ καὶ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὴν φωνὴν ἐδείξαμεν εἶναι. αὕτη μὲν οὖν ἐστιν ἡ κατὰ λόγον τῶν τε ψυχικῶν καὶ φυσικῶν ἔργων διάγνωσις. ὁ δὲ δημιουρ-
Γ γὸς κατὰ τὴν ἄκραν ἑαυτοῦ προμήθειαν συνέπλεξε τοῖς φυσικοῖς τὰ ψυχικὰ καὶ ἀνάπαλιν. ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἔκκρισις τῶν περιττωμάτων τῆς ἀποκριτικῆς ἐστι δυνάμεως, ἥτις μία τῶν φυσικῶν ἐστι δυνάμεων, ἵνα μὴ ἀπροαιρέτως ἀσχημονῶμεν, ἔνθα οὐ δεῖ καὶ ὅτε οὐ δεῖ καὶ ἐφ'
Δ ὧν οὐ δεῖ περιϊέμενοι, πυλωρούς τινας ἐπέστησε ταῖς ἐκκρίσεσι τοὺς μῦς, καὶ οὕτως ἐποίησε τὰ τῆς φύσεως ἔργα ψυχικά. τὰς γοῦν ἐκκρίσεις ἐπέχειν διὰ τούτου δυνάμεθα καὶ πολλάκις καὶ ἐπὶ πολύ. καταπέμπεται δὲ τὰ μὲν αἰσθητικὰ καὶ μαλακὰ νεῦρα ἀπό τε τῆς μέσης καὶ τῶν
E ἔμπροσθεν κοιλιῶν τοῦ ἐγκεφάλου· τὰ δὲ σκληρότερα καὶ κινητικὰ ἀπὸ τῆς ὄπισθεν κοιλίας καὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ· σκληρότερα δὲ μᾶλλον ἐστὶ τὰ ἐκ τοῦ νωτιαίου, καὶ τούτων δὲ ἔτι μᾶλλον τὰ ἐκ τῶν κάτωθεν μερῶν τοῦ νωτιαίου. ὅσῳ γὰρ πλέον ἀποχωρεῖ τοῦ ἐγκεφάλου ὁ νω-

παῖος

παῖος, τοσούτῳ πλέον αὐτός τε σκληρότερος γίνεται καὶ τὰ A
νεῦρα τὰ ἐξ αὐτοῦ φυόμενα. ὥσπερ δὲ τὰς αἰσθήσεις
διπλᾶς ἐλάβομεν, οὕτως καὶ τὰς ἐκφύσεις τῶν νεύρων δι-
πλᾶς ἔχομεν, ἕκαστος γὰρ σφόνδυλος τοῦ νωτιαίου συζυγίαν
ἐκπέμπει νεύρων· ἧς τὸ μὲν ἐπὶ τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ σώμα-
τος χωρεῖ, ἕτερον δὲ ἐπὶ ἀριστερά. σχεδὸν γὰρ ὅλον ἡμῶν B
τὸ σῶμα εἰς δύο μεμέρισται, εἰς δεξιὰ καὶ ἀριστερά. οὕτω
πόδες καὶ χεῖρες καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ὡς καὶ τῶν αἰσθητηρίων.

ΚΕΦ. κη'.

ΠΕΡΙ ΑΝΑΠΝΟΗΣ.

ΚΑΙ ἡ ἀναπνοὴ δὲ τῶν ψυχικῶν ἐστιν ἔργων· καὶ γὰρ
μύες εἰσὶν οἱ διαστέλλοντες τὸν θώρακα τὸ κυριώ-
τατον τῆς ἀναπνοῆς ὄργανον. καὶ ἡ ἀθρόα καὶ στεναγμώδης
ἀναπνοὴ ἐπὶ ταῖς μεγάλαις λύπαις γινομένη, ψυχικὴν
δείκνυσι τὴν ἐνέργειαν. ἐφ' ἡμῖν δὲ καὶ αἱ κατὰ τὴν χρείαν Δ
τῆς ἀναπνοῆς μεταβολαί. ἀλγοῦντες γάρ τι τῶν ἀνα-
πνευστικῶν μορίων ἢ τῶν συγκινουμένων αὐτοῖς, οἷον τοῦ δια-
φράγματος ἢ τοῦ ἥπατος, ἢ τοῦ σπληνός, ἢ τῆς κοιλίας καὶ
τῶν λεπτῶν ἐντέρων καὶ τοῦ κώλου, μικρὸν καὶ πυκνὸν ἀνα-
πνέομεν· μικρὸν μὲν ἵνα μὴ σφοδρότερον πλήττωμεν τὸ
ἀλγοῦν μόριον· πυκνὸν δέ, ἵνα τὸ λεῖπον κατὰ τὸ μέγεθος E
ἡ πυκνότης ἀναπληρώσῃ· καὶ γὰρ ὅταν ἀλγῶμεν τὸ σκέ-
λος, ἐπ' ὀλίγον ἐκτείνομεν αὐτὸ βαδίζοντες, διὰ
τὴν αὐτὴν αἰτίαν δι' ἣν καὶ τὴν ἀναπνοήν. ὥσπερ οὖν
καὶ τὸ βαδίζειν ψυχικόν, οὕτω καὶ τὸ τῆς ἀναπνοῆς·

ἀλλ'

eò cùm ipſa ſit durior, tùm nervi qui ex ea naſcuntur. Sicut autem ſenſus duplices accepimus, ſic ortum nervorum duplicem habemus; quæq; enim medullæ dorſi vertebra conjugationem nervorum emittit: cujus altera ad dextram corporis partem tendit; altera ad lævam. Ferè enim totum corpus noſtrum in duo diviſum eſt, in dextrum & lævum. Sic & pedes & manus, & quodque reliquorum; quemadmodum & inſtrumenta ſentiendi, dextra lævaque accepimus.

Cap. XXVIII.

De Respiratione.

Reſpiratio etiam inter facultates animales numeratur. Etenim muſculi ſunt, qui thoracem diducunt, præcipuum reſpirandi inſtrumentum. Atque ea reſpiratio quæ confertim & cum gemitu fit in magnis doloribus, animæ eſſe opus oſtendit. In noſtra quoque poteſtate eſt, pro eo atque uſus poſtulat, reſpirationem mutare. Nam dum ex aliqua parte quæ reſpirandi vim continet laboramus, aut quæ cum aliqua harum partium movetur, ut ſepto tranſverſo, aut jecore, aut ſplene, aut ventriculo & tenuibus inteſtinis & colo, paululum & crebrò reſpiramus. Paululum, ut ne vehementer percutiamus partem eam quæ dolet: Crebrò, ut quod defuit magnitudini, crebritate compenſetur; etenim cùm dolet crus, non multum ipſum inter ambulandum producimus, ob eandem cauſam ob quam & reſpirationem. Ut ergo incedere à facultate animali eſt, ita reſpirare; quanquam ut quieſcamus, neque incedamus, diutiſſimè vivere poſſimus,

Quatenus reſpiratio in noſtra poteſtate.

at

at respirationem ne decimam quidem horæ partem ut cohibeamus, fieri potest. Nam suffocatur calor qui in nobis est fuligine, ideoque extinguitur, & confestim interitum affert. Nam si flammam quis tegat in vase aliquo, quod anhelitum non habeat, eam fuligine suffocatam extinxerit. Itaque necessariò etiam dormientibus nobis, nihilominus hac parte anima suo munere fungitur, quod non ignoret, si ad brevissimum tempus cessaverit, animal interiturum. Quare rursus hic animale opus cum naturali conjunctum est. Per arterias enim respirandi officio fungitur, quæ instrumentum naturale est, & semper movetur, ut nunquam ejus opus occidat, quemadmodum neque cæterarum arteriarum. Quod aliqui dum non intelligerent, respirationem omnino naturalem esse putaverunt. Tres autem sunt causæ respirationis, usus, facultas, instrumenta. Usus duplex, conservatio nativi caloris, & spiritus animalis refocillatio. Verum conservatio quidem caloris naturalis, ducendo & emittendo spiritu constat, quod ductus refrigeret, & moderatè calorem excitet: emissio fuliginem cordis effundat. Refocillatio autem spiritus animalis, sola respiratione fit: quoniam ad cor per diastolen quædam aëris pars pertrahitur; facultas autem animalis est, quæ respirandi causam affert. Hæc enim est quæ movet instrumenta respirationis, per

Ejusdem causæ, & usus.

A ἀλλ' ἡσυχάζοντες μὲν καὶ μὴ βαδίζοντες ἐπὶ πλεῖστον χρόνον ζῆν δυνάμεθα· τὴν δὲ ἀναπνοὴν οὐδὲ δέκατον ὥρας μέρος ἐπισχεῖν οἷόν τε· καταπνιγομένου γὰρ τὸ ἐν ἡμῖν θερμὸν ἐκ τῆς αἰθάλης κατασβέννυται, καὶ παραχρῆμα θάνατον ἐπάγει. καὶ γὰρ εἰ φλόγα τις σκεπάσει ἐν ἀγγείῳ τινὶ διαπνοὴν οὐκ ἔχοντι, ἀποσβέ-
B σθεν ἂν αὐτὴν καταπνιγεῖσαν ὑπὸ τῆς λιγνύος. διὰ ταύτην οὖν τὴν ἀνάγκην καὶ κοιμωμένων ἡμῶν οὐδὲν ἧττον ἐνεργεῖ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἡ ψυχὴ εἰδυῖα ὡς εἰ τὸ βραχύτατον ῥαθυμήσειε, διαφθείρεται τὸ ζῶον. πάλιν
Γ οὖν ἐνταῦθα τὸ ψυχικὸν συνεπλάκη τῷ φυσικῷ· διὰ ἀρτηρείας γὰρ ποιεῖται τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀναπνοῆς ὀργάνου φυσικοῦ καὶ ἀεὶ κινουμένου· ἵνα μηδέποτε ἐπιλίπῃ τὸ ἔργον αὐτῆς, ὡς οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀρτηρειῶν. ὅθεν τινὲς οὐ συνιέντες, φυσικὴν ἐνόμισαν εἶναι τὴν ἀναπνοήν. τρία
Δ δὲ τῆς ἀναπνοῆς ἐστιν αἴτια, χρεία, δύναμις, ὄργανα· χρεία μὲν διττή· φυλακή τε τῆς ἐμφύτου θερμασίας, καὶ θρέψις τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος. ἀλλ' ἡ μὲν φυλακὴ τῆς κατὰ φύσιν θερμότητος διά τε τῆς εἰσπνοῆς καὶ τῆς ἐκπνοῆς συνίσταται· τῆς μὲν εἰσπνοῆς ψυχούσης καὶ μετρίως ἀναρ-
E ριπιζούσης τὸ θερμόν· τῆς δὲ ἐκπνοῆς τὸ λιγνυῶδες τῆς καρδίας ἐκχεούσης· ἡ δὲ θρέψις τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος διὰ μόνης τῆς ἀναπνοῆς· ἕλκεται γὰρ τις ἀέρος μοῖρα κατὰ τὰς διαστολὰς τῆς καρδίας εἰς αὐτήν, δύναμις δὲ ἡ ψυχική. αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ κινοῦσα τὰ ὄργανα τῆς ἀναπνοῆς

διὰ

διὰ τῶν μυῶν καὶ περὶ τὸν θώρακα, τούτῳ δὲ συγκινεῖται ὁ πνεύμων καὶ αἱ τραχεῖαι ἀρτηρίαι μέρος οὖσαι τοῦ πνεύμονος. τῆς γὰρ τραχείας ἀρτηρίας τὸ μὲν χονδρῶδες τῆς φωνῆς ἐστιν ὄργανον· τὸ δὲ ὑμενώδεις αὐτῆς δεσμοὶ τῆς ἀναπνοῆς· τὰ δὲ ἐξ ἀμφοτέρων τούτων αὕτη ἡ ἀρτηρία φωνητικόν τε ἅμα καὶ ἀναπνευστικὸν ὄργανον. ἔστιν οὖν ὁ πνεύμων πλέγμα συγκείμενον ἐκ τεσσάρων, ἔκ τε τῆς τραχείας ἀρτηρίας, καὶ τῆς λείας, καὶ φλεβός, καὶ τῆς ἀφρώδους σαρκὸς αὐτοῦ τοῦ πνεύμονος· ἥτις σὰρξ ἀναπληροῖ δίκην στοιβῆς τὰς μεταξὺ χώρας τοῦ πλέγματος, τῶν τε δύο ἀρτηριῶν καὶ τῆς φλεβός· ὥστε τούτων ἕδραν αὐτὴν καὶ δεσμὸν γενέσθαι· συμπέσσει δὲ ἡ σὰρξ τοῦ πνεύμονος φυσικῶς τὸ πνεῦμα, καθάπερ τὸ ἧπαρ τὸν ἐκ τῆς κοιλίας χυμόν. καὶ διὰ τοῦτο, ὥσπερ τὸ ἧπαρ ἄκροις τοῖς λοβοῖς ἑαυτοῦ περιέχει τὴν γαστέρα θερμασίας δεομένην, οὕτω καὶ ὁ πνεύμων μέσην περιλαμβάνει τὴν καρδίαν δεομένην τῆς ἐκ τῆς ἀναπνοῆς περιψύξεως. συνάπτεται δὲ τῇ τραχείᾳ ἀρτηρίᾳ κατὰ τὸ συνεχὲς ὁ βρόγχος συγκείμενος ἐκ μεγάλων τελειῶν χόνδρων· τούτῳ δὲ ὁ λάρυγξ· εἶτα τὸ στόμα καὶ ἡ ῥίς· δι' ἀμφοτέρων γὰρ ἑλκόμεθα ἔξωθεν τὸν ἀέρα· χωρεῖ δὲ ἐντεῦθεν διὰ τοῦ ἠθμοειδοῦς ἢ σπογγοειδοῦς ὀστοῦ· ὅπερ κατετρήθη, ἵνα ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς ταῖς κατὰ ποιότητα τοῦ ἀέρος μηδὲν ὁ ἐγκέφαλος βλάπτηται, ἀθρόου τοῦ πνεύματος ἐμπίπτοντος εἰς αὐτόν. συνεχρήσατο δὲ καὶ ἐνταῦθα τῇ ῥινὶ πρός τε τὴν ἀνα-

πνοὴν

per musculos, & in primis thoracem, cum quo unà movetur pulmo, & asperæ arteriæ quæ sunt pars pulmonis. Nam asperæ arteriæ quæ pars cartilaginosa est, vocis est instrumentum; membranosa autem, ipsius ligamenta respirationis. Quod autem ex his utrisque, hæc ipsa arteria est, vocis simul mittendæ, & respirandi instrumentum. Est ergo pulmo contextum quippiam è quatuor, ex aspera arteria, & lævi, & vena, & spumosa carne pulmonis; quæ caro instar stœbæ explet loca illius contexti quæ sunt inter duas arterias & venam, ut velut illorum sedes sit, & ligamentum. Concoquit autem naturaliter caro pulmonis spiritum, ut jecur succum è ventre attractum. Et propterea, ut jecur, extremis suis fibris ventrem egentem caloris complectitur, ita pulmo medium cor comprehendit, quod opus habet refrigeratione, quam adfert respiratio. Adhæret vero asperæ arteriæ bronchus, qui ex tribus magnis cartilaginibus conflatus est; broncho guttur: gutturi os, & nares: nam utroque horum extrinsecus aërem ducimus, qui hinc per cribriforme, aut spongiosum os fertur, quod perforatum est, ne ab immoderata aëris qualitate cerebrum lædatur, si confertim spiritus in ipsum influat. Hîc quoque Deus naribus & ad respirationem, & ad odoratum usus est, ut lingua,

lingua, & ad vocem mittendam, & gustandum, & ad mandendum. Itaque partes hæ maximè necessariæ ad existentiam ipsam necnon ad necessarios vitæ usus, facultatibus animalibus unà dispertitæ sunt. Quod si verò quid prætermissum est, ex his quæ jam dicta sunt facilè perspici poterit: sed ut in omnibus quæ facta sunt, alia sua causa facta sunt, alia & sua causa, & aliorum, alia aliorum tantum causa, aliis accidit, ut obiter existerent; ita in partibus animalium, eundem ordinem reperies. Nam omnia illa instrumenta quæ diximus, trium principiorum, quæ animal gubernant, sua causa generata sunt. Præcipua enim ratione & primario loco sunt condita, quæ & secundum naturam proprie dicuntur, & in utero ex ipso semine, quemadmodum & ossa oriuntur. Flava autem bilis & per se, & propter aliud constituta est, nam ad concoctionem confert, & depulsionem excrementorum movet: ideoque fit quodammodo una de partibus nutrientibus, quinimo & calorem quendam præbet corpori, ut vitalis facultas. Ac his quidem de causis, propter se videtur extitisse, sed quia sanguinem purgat, sanguinis causa quodammodo videtur esse facta. Lienis etiam non parum ad concoctionem conducit. Cum enim natura sua sit acidus, & acerbus, & emissionem superflui humoris nigri in alvum profundat, constringit eam & firmat, & ad concoctionem excitat. Præterea purgat

Flavæ bilis usus.

Atræ bilis usus.

ποιῶν καὶ τὴν ὄσφρησιν ὁ δημιουργός. ὡς τῇ γλώττῃ πρός τε τὴν φωνὴν καὶ τὴν γεῦσιν καὶ τὴν διαμάσησιν. τὰ μὲν οὖν κυριώτατα μόρια πρός τε τὴν ὕπαρξιν αὐτὴν καὶ πρὸς τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρείας ταῖς ψυχικαῖς συνδιήρηται δυνάμεσιν. εἰ δέ τι καὶ παραλέλειπται, ἐκ τῶν ἤδη λεχθέντων εὐσύνοπτον ἔσται. ὥσπερ δὲ πάντων τῶν γινομένων, τὰ μὲν δι' ἑαυτὰ γέγονε, τὰ δὲ δι' ἑαυτὰ καὶ δι' ἕτερα, τὰ δὲ δι' ἕτερα μόνον, τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς παρυπέστη· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μορίων τοῦ ζώου τὴν αὐτὴν εὑρήσεις ἀκολουθίαν. τὰ μὲν γὰρ εἰρημένα πάντα τῶν τελείων ἀρχῶν ὄργανα τῶν διοικουσῶν τὸ ζῶον δι' ἑαυτὰ γέγονε. ταῦτα γὰρ προηγουμένως καὶ κατὰ πρῶτον λόγον κατεσκευάσαι ἃ καὶ κατὰ φύσιν κυρίως λέγεται, καὶ ἐν τῇ μήτρᾳ ἐξ αὐτοῦ τοῦ σπέρματος λαμβάνει τὴν γένεσιν· ὡς καὶ τὰ ὀστέα. ἡ δὲ ξανθὴ χολὴ καὶ δι' ἑαυτὴν καὶ δι' ἄλλο· καὶ γὰρ πρὸς πέψιν συντελεῖ καὶ κινεῖ τὴν ἔκκρισιν· καὶ γίνεται κατὰ ταῦτα τρόπον τινὰ τῶν θρεπτικῶν ἕν τι μόριον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ θερμασίαν τινὰ παρέχει τῷ σώματι, καθάπερ ἡ ζωτικὴ δύναμις. τούτων μὲν οὖν ἕνεκα δι' ἑαυτὴν δοκεῖ γεγονέναι. τῷ δὲ καθαίρειν τὸ αἷμα διὰ τοῦτό πως δοκεῖ γεγονέναι· καὶ ὁ σπλὴν δὲ οὐ μικρὰ πρὸς πέψιν συμβάλλεται· ὀξώδης γὰρ ὢν καὶ στρυφνὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἔκκρισιν τοῦ παρεντιθέντος χυμοῦ τοῦ μέλανος εἰς τὴν γαστέρα προχέων, στύφει τε αὐτὴν καὶ τονοῖ, καὶ πρὸς τὰς πέψεις διεγείρει. πρὸς τούτοις δὲ

καὶ καθαίρει τὸ ἧπαρ· διὸ καὶ αὐτοὺς δοκεῖ πως διὰ τὸ A
αἷμα γεγονέναι. καὶ οἱ νεφροὶ δὲ τούτου αἵματος καθάρσιον
εἰσί, καὶ τῆς ὀρέξεως τῆς κατὰ τὴν συνουσίαν αἴτιοι· αἱ
γὰρ φλέβες, ἃς λέγομεν ἐμπίπτειν εἰς τοὺς διδύ-
μους, διὰ τῶν νεφρῶν διεξέρχονται· κἀκεῖθεν ἀρύονται δρι-
μύτητά τινα τὴν ἐρεθίζουσαν τὴν ὄρεξιν, ὥσπερ καὶ τὸν B
κνησμὸν ἡ δριμύτης ὑπὸ τὸ δέρμα γινομένη ποιεῖ. ὅσῳ
δὲ τῶν διδύμων ἡ σὰρξ ἁπαλωτέρα τοῦ δέρματός ἐστι,
τοσούτῳ πλέον ὑπὸ τῆς δριμύτητος δακνόμενοι ἐμ-
μανῆ ποιοῦσι τῆς ἐκκρίσεως τῆς γονῆς τὴν ἐπιθυμίαν.
Ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα τρόπον τινὰ καὶ δι' ἑαυτὰ Γ
καὶ δι' ἄλλα γέγονεν· οἱ δὲ ἀδένες καὶ ἡ σὰρξ δι' ἄλλα μόνον.
οἱ μὲν γὰρ ἀδένες ὄχημα καὶ στήριγμα τῶν ἀγγείων εἰσίν,
ἵνα μὴ διαρραγῇ μετέωρα φερόμενα ἐν ταῖς βιαίοις κι-
νήσεσιν. ἡ δὲ σὰρξ γέγονε σκέπασμα τῶν ἄλλων μορίων,
ἵνα καὶ θέρους ἀναψύχῃ τὸ ζῶον νοτίαν ἔσωθεν ἐκπέμπουσα, Δ
καὶ χειμῶνος τὴν τῶν πιλητῶν ἐρίων αὐτοῖς παρέχῃ χρείαν.
καὶ τὸ δέρμα δὲ σκέπασμα γέγονε καὶ τῆς ἁπαλῆς σαρκὸς
καὶ τῶν ἄλλων πάντων τῶν ἔνδοθεν· ἔστι δὲ τὴν φύσιν
ἡ σὰρξ ὑπό τε τοῦ περιέχοντος τῶν προσομιλούντων
σωμάτων τυλωθεῖσα. τὰ δὲ ὀστᾶ στήριγμα τοῦ παν- E
τὸς σώματός ἐστι, καὶ μάλιστα ἡ ῥάχις ἣν καὶ τρόπιν
τοῦ ζώου φασὶν εἶναι. οἱ ὄνυχες δὲ, καὶ κοινῇ μὲν πᾶσι
τοῖς ἔχουσι παρέχονται χρείαν τὴν τοῦ κνήθεσθαι, καὶ ἰδίαν
δὲ παρὰ ταύτην ἄλλην ἄλλῳ. πολλοῖς μὲν γὰρ τῶν
ζώων

purgat jecur, & idcirco quodammodo videtur ſanguinis gratia eſſe genitus. Renes etiam ſanguinis purgamentum ſunt, & commiſcendorum corporum libidinem efficiunt. Nam venæ quas dicimus incidere in teſtes, per renes tranſeunt, & inde hauriunt acrimoniam quandam, quæ irritat appetitum, quomodo acrimonia illa quæ ſub cute fuerit, pruritum gignit. Quò autem teſtium caro cute eſt mollior, eò magis dum ab acrimonia mordentur, inſanam pariunt mittendi ſeminis cupiditatem. Hæc igitur & ſimilia, aliquo modo & propter ſe, & propter alia facta ſunt; Glandes autem & caro aliorum gratia tantum. Nam glandes vehiculum ſunt, & firmamentum vaſorum, ne diſrumpantur, dum in violentis motibus ſublimia feruntur. Caro tegumentum eſt facta cæterarum partium, ut & æſtate animal refrigeret interiorem humorem emittens, & hieme lanarum conſtipatarum uſum ipſi præbeat. Cutis quoque tegmen eſt & mollioris carnis, & omnium aliorum quæ intus incluſa ſunt. Carnis autem natura, tum ab aëre, tum ab iis quæ ad eam ſe applicant corporibus, calloſa eſt. Oſſa vero ſunt firmamentum totius corporis, maximéque ſpina dorſi, quam & carinam animalis eſſe aiunt. Ungues communiter quidem omnibus in quibus ſunt, præbent uſum fricandi, præterea alium alii proprium. Multis enim animalibus dati

Renum uſus.

Glandium uſus.

Carnis.

Cutis.

Oſſium.

Unguium.

ſunt armorum loco, ut iis quæ aduncos ungues habent, & velut inſtrumentum ſunt ejus animæ partis in qua irarum ardor exiſtit. Multis & armorum loco & firmandi greſſus cauſa, ut equis, & omnibus quæ ſolidam habent ungulam. Hominibus autem dati ſunt, non ſolum ad fricandum, & pellendam cutis acrimoniam, ſed etiam ad res tenues & minutas capiendas. Quæ enim admodum ſunt exilia, iis attollimus, & ponè ſummos digitos contra ſe erigentes eorum comprehenſionem firmant. Pilis autem accidit, ut obiter exiſterent. Nam vaporibus, qui fumoſiſſimi è corpore emittuntur, concreſcentibus, ex accidenti conſtituti ſunt. Quanquàm ne iſtos quidem Deus omnino inutiles genuit, ſed etſi ex accidenti creati ſunt, effecit ut animalibus ad tegumentum, & ornamentum conferrent. Tegumentum quidem capris, & ovibus, ornamentum hominibus; quibuſdam etiam animalibus & ornamento ſimul ſunt & tegendi uſum præbent, ut leoni.

Pilorum uſus.

Cap. XXIX.

De Eo Quod Sponte & invite fit.

Quoniam ſæpe ejus quod ſpontè, & invitè fit meminimus, neceſſe eſt de his quoque tractare, ne ab exquiſita eorum cognitione aberremus. Oportet autem eum qui de invitè & ſpontè facto dicturus eſt, primum exponere regulas quaſdam & rationes, per quas quæque res ſponténe, an invitè agatur, cognoſci queat. Quoniam igitur quidquid ſpontè fit in actione aliqua

A ζώων ἀμυντήριον ἐδόθησαν ὡς τοῖς γαμψώνυξι· καὶ
εἰσὶν ὥσπερ ὄργανον τοῦ θυμικοῦ· πολλοῖς δὲ ἀμυντή-
ριόν τε ἅμα καὶ στήριγμα τῆς βάσεως, ὡς τοῖς ἵπποις καὶ
παντὶ μονόνυχι· καὶ ἀνθρώποις οὐ μόνον πρὸς τὸ κνή-
θεσθαι καὶ διαφορεῖν τὴν δριμύτητα τοῦ δέρματος, ἀλλὰ
B καὶ πρὸς τὴν τῶν λεπτῶν ἀντίληψιν. τὰ γὰρ πάνυ λεπτὰ
δι' αὐτῶν ἐπαιρόμεθα· καὶ τοῖς ἄκροις δὲ τῶν δακτύλων
ὄπισθεν ἀναβαίνοντες, στηρίζουσι τὴν λαβὴν αὐτῶν. αἱ δὲ
τρίχες κατὰ συμβεβηκὸς παρυπέστησαν· τῶν γὰρ ἀτμῶν τῶν
καπνωδεστάτων τῶν ἀναπεμπομένων ἐκ τοῦ σώματος πῆξιν
Γ τινὰ λαμβανόντων, κατὰ συμβεβηκὸς συνίστανται. οὐ δὲ ταύ-
τας δὲ παντάπασιν ἀχρήστους ἐποίησεν ὁ δημιουργὸς ἀλλὰ
καί τοι κατὰ συμβεβηκὸς γινομένας εἰς σκέπην τε καὶ
κάλλος συντελεῖν τοῖς ζώοις παρεσκεύασε· σκέπην μὲν
αἰξὶ καὶ προβάτοις, κόσμον δὲ τοῖς ἀνθρώποις· τισὶ δὲ
Δ ζώοις κόσμον τε ἅμα καὶ σκέπην, ὡς τῷ λέοντι.

ΚΕΦ. κθ'.

ΠΕΡΙ ΕΚΟΥΣΙΟΥ ΚΑΙ ΑΚΟΥΣΙΟΥ.

Ἐπειδὴ πολλάκις ἐμνημονεύσαμεν ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου,
E ἀνάγκη καὶ περὶ τούτων διαλαβεῖν, ἵνα τῆς ἀκριβοῦς
αὐτῶν γνώσεως μὴ διασφαλλώμεθα. δεῖ δὲ τὸν μέλλοντα
περὶ ἀκουσίου καὶ ἑκουσίου λέγειν, πρότερον ἐκθέσθαι κανό-
νας τινὰς καὶ γνώμονας, δι' ὧν γνώριμον ἔσται εἴτε ἑκούσιον
εἴτε ἀκούσιόν ἐστι τὸ γινόμενον· ἐπεὶ τοίνυν πᾶν ἑκούσιον ἐν

πράξει

πράξει τινί ἐστι, καὶ τὸ νομιζόμενον δὲ ἀκούσιον καὶ αὐτὸ ἐν A
πράξει ἐστὶ (διαληφθήσεται δὲ τοῦτο μετ' οὐ πολὺ) τινὲς δὲ καὶ
τὸ ὄντως ἀκούσιον, οὐ μόνον ἐν τῷ πάσχειν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ
πράττειν τίθενται· ὁριστέον πρὸ τῶν ἄλλων τί ἐστι πρᾶξις.
πρᾶξις ἐστὶν ἐνέργεια λογική. ταῖς δὲ πράξεσιν ἔπαι-
νος ἢ ψόγος ἕπεται· καὶ αἱ μὲν αὐτῶν μεθ' ἡδονῆς, αἱ δὲ μετὰ B
λύπης πράττονται· καὶ αἱ μὲν εἰσὶν αἱρεταὶ τῷ πράτ-
τοντι, αἱ δὲ φευκταί. καὶ τῶν αἱρετῶν αἱ μὲν ἀεὶ αἱρεταί, αἱ δὲ
κατά τινα χρόνον· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν φευκτῶν. καὶ πάλιν αἱ
μὲν τῶν πράξεων ἐλεοῦνται καὶ συγγνώμης ἀξιοῦνται· αἱ
δὲ μισοῦνται καὶ κολάζονται. ἔστωσαν οὖν γνώμονες τοῦ Γ
μὲν ἑκουσίου, τὸ πάντως ἐπακολουθεῖν ἔπαινον ἢ ψόγον, καὶ τὸ
μεθ' ἡδονῆς πράττεσθαι, καὶ τὸ αἱρετὰς εἶναι τὰς πράξεις
τοῖς πράττουσιν, ἢ ἀεὶ ἢ τότε ὅτε πράττονται. τοῦ δὲ ἀκου-
σίου γνώμονες τὸ συγγνώμης ἀξιοῦσθαι ἢ ἐλέους, καὶ τὸ μετὰ
λύπης πράττεσθαι, καὶ τὸ μὴ εἶναι αἱρετάς. τούτων οὕτω διο- Δ
ρισθέντων λέγωμεν πρῶτον περὶ ἀκουσίου.

ΚΕΦ. λ'.
ΠΕΡΙ ΑΚΟΥΣΙΟΥ.

ΤΟΥ ἀκουσίου τὸ μὲν κατὰ βίαν, τὸ δὲ κατ' ἄγνοιάν ἐστι·
τῶν τοίνυν κατὰ βίαν ἀκουσίων ἡ ποιητικὴ ἀρχὴ ἔξωθεν E
ἐστί. ἄλλο γάρ τι τῆς βίας αἴτιόν ἐστι καὶ οὐχ ἡμεῖς. ὅρος τοί-
νυν τοῦ κατὰ βίαν ἀκουσίου ἐστίν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν μηδὲν
συμβαλλομένου κατ' οἰκείαν ὁρμὴν τοῦ βιασθέντος· ἀρ-
χὴ δὲ εἴρηται ἐνταῦθα ἡ ποιητικὴ αἰτία. ζητεῖται δὲ εἰ καὶ
τῶ-

aliqua est, & quod invitè existimatur fieri in actione quoque ponitur, (quod paulo post ostendetur) atque etiam aliqui, quod verè invitè fit, non solum in patiendo, sed etiam in agendo ponunt; inprimis definiendum est, quid sit actio. Actio est muneris alicujus functio cum ratione. Actiones autem, laus, aut vituperatio consequitur; & aliæ ipsarum cum voluptate, aliæ cum dolore transiguntur: aliæque sunt optabiles ei qui agit, aliæ fugiendæ. Optabilium autem quædam semper sunt optabiles, quædam certo quodam tempore: similiter etiam fugiendarum. Rursus actionum aliis misericordia & venia tribuitur, aliæ in odio sunt, & pœna vindicantur. Sint ergo regulæ cognitionis ejus quod spontè fit, quod omninò laus aut vituperatio comitetur, & cum voluptate agantur, & optabiles sint actiones, iis qui agunt, aut semper, aut tum cum aguntur. Invitè autem facti notæ sunt & indices, quòd veniam aut misericordiam mereantur, & cum dolore agantur, neque optabiles sint. His ita explicatis, dicamus primum de eo, quod invitè fit.

Actiones morales quæ.

Cap. XXX.

De Eo Quod Invite Fit.

Quod invite fit, partim per vim fit, partim per ignorantiam: atq; eorum quidem quæ per vim fiunt principium efficiendi extra est. Alia enim quæpiam causa violentiæ est non nos. Itaq; definitio ejus quod invite per vim suscipitur, est, cujus principium est extra, ut nihil sua voluntate ad actionem conferat is, cui vis infertur. Principiũ hic pro causa efficiente dictum est; verum quæritur, an etiam hæc invite fiant, jactus onerum ad

Quid violentum.

quos nautæ faciunt adversa tempestate; aut cum quis amicorũ, aut patriæ conservandę causa, rem turpem facit, aut patitur: sed hæc sponte potius fieri videntur: nam idcirco adjectum est ad definitionem, ut nihil ad actionem sua voluntate conferat is cui vis affertur. In hujusmodi enim casibus, ipsi sponte per se movent partes eas quæ instrumenti locum obtinent, atq; ita in mare onera dejiciunt. Quod idem accidit iis, qui aliquid quod turpe, aut grave sit majoris boni gratia perpetiuntur; ut *Zeno* qui suam ipse linguã dentibus præcisam expuit in *Dionysium* tyrannum, ne ei, ulla ratione, tacenda & recondita quædã enunciaret. Item *Anaxarchus* Philosophus, qui passus est se contundi à *Nicocreonte* tyranno, ne amicos proderet. Universe igitur, quando aut metu majorum malorum elegerit quis minus malum, aut spe majoris boni sumpserit minus bonum, quod aliter consequi quod vult non possit, non invitus agit, aut patitur. Facit enim voluntate, & soluta eligendi optione; ac optabilia sunt tum cum aguntur, etsi per se non sint optabilia. Sunt ergo ex eo quod sponte & invite fit, mixta & temperata. Invite quidem per se, sponte eo tempore ex circumstantia. Nam sine circumstantia nemo velit hæc agere; sed hæc sponte fieri, laus, aut vituperatio, quæ talibus actionibus tribuuntur, declarant. Nam eorum quæ invite facimus, nulla erit laus, aut vituperatio. Quanquàm non est facile discernere, quid cui præoptandum sit. Oportet tamen, ut plurimum, præ turpibus expetere quæ molesta sunt, ut *Susanna*, & *Joseph* fecerunt; etsi non semper: nam *Origenes*,

Zenonis.

Anaxarchi.

Susannæ. Josephi. Origenis. Exempla.

A ταῦτα ἀκούσιά ἐστι, οἷαι αἱ ἀποβολαὶ τῶν φορτίων ἃς ποιοῦνται οἱ ναῦται χειμῶνι περιπεσόντες· ἢ ὅταν τις αἰσχρὸν πρᾶγμα καταδέξηται παθεῖν ἢ πρᾶξαι ὑπὲρ τοῦ σῶσαι φίλους ἢ πατρίδα· ἐοίκασι δὲ μᾶλλον εἶναι ἑκούσιοι, διὰ τοῦτο γὰρ προαιροῦνται τῷ ὅρῳ δὲ μηδὲν συμβαλλομένου κατ᾽ οἰκείαν ὁρ-
B μὴν τοῦ βιασθέντος. ἐπεὶ γὰρ τοῖς τοιούτοις ἑκόντες αὐτοὶ δι᾽ ἑαυτῶν κινοῦσι τὰ ὀργανικὰ μόρια· καὶ οὕτω ῥιπτοῦσιν εἰς τὴν θάλασσαν τὰ φορτία. ὁμοίως καὶ οἱ αἰσχρόν τι ἢ δεινὸν ὑπομένοντες διὰ μεῖζον καλόν· ὡς Ζένων ὁ ἀποφαγὼν ἑαυτοῦ τὴν γλῶτταν καὶ ἀποπτύσας Διονυσίῳ τῷ τυράννῳ ὑπὲρ τοῦ
Γ μηδενὶ αὐτῷ ἐξειπεῖν τὰ ἀπόρρητα· ὅμοιος δὲ καὶ Ἀνάξαρχος ὁ φιλόσοφος ὑπομείνας πτίσσεσθαι ὑπὸ Νικοκρέοντος τοῦ τυράννου ὑπὲρ τοῦ μὴ προδοῦναι τοὺς φίλους· καθόλου δὲ οὖν ὅταν ἢ διὰ φόβον μειζόνων κακῶν ἕληταί τις τὸ ἔλαττον κακόν, ἢ δι᾽ ἐλπίδα μείζονος καλοῦ καταδέξεταί τις τὸ ἔ-
Δ λαττον καλόν, ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλως κατορθῶσαι, οὐκ ἀκούσιον ὑπομένει πρᾶξιν ἢ πάθος. ποιεῖ γὰρ κατὰ προαίρεσιν καὶ κατ᾽ ἐκλογήν· καὶ τότε εἰσὶν αἱρεταὶ ὅταν πράττωνται, καθ᾽ ἑαυτὰς οὐκ οὖσαι αἱρεταί. εἰσὶν οὖν μικταὶ ἐξ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου· ἀκουσίου μὲν καθ᾽ ἑαυτάς, ἑκουσίου δὲ τότε διὰ πε-
E ρίστασιν. ἄνευ γὰρ περιστάσεως οὐδεὶς ἂν ἕλοιτο ταῦτα πρᾶξαι· δηλοῖ δὲ καὶ ὁ ἐπὶ ταῖς τοιαύταις πράξεσι γινόμενος ἔπαινος ἢ ψόγος, ὅτι ἑκούσιαι εἰσίν· ἀκουσίων γὰρ ἔργων οὐδεὶς ἔπαινος ἢ ψόγος ἔσται. οὐκ ἔστι δὲ ῥᾴδιον διακρῖναι ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετόν. δεῖ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ περὶ τῶν αἰσχρῶν αἱ-

ρεῖσθαι

ρεσθαι τὰ λυπηρὰ ὡς Σωσάννα καὶ Ἰωσὴφ ἐποίησε. οὐκ A
ἀεὶ μέντοι· Ὠριγένης γοῦν διὰ τὸ μὴ περιπεσεῖν τῇ αἰσχύνῃ τῇ τῶν Αἰθιόπων ἐπιθύσας τοῦ παντὸς ἐξέπεσεν. οὕτως οὐκ ἔστιν εὔκολος ἡ τῶν τοιούτων διάγνωσις. ἔτι δὲ καὶ τούτοις χαλεπώτερόν ἐστι τὸ ἐμμεῖναι τοῖς δόξασιν. οὐ γὰρ ὁμοίως ἐκ-
πλήσσει τὰ δεινὰ προσδοκώμενα καὶ ἐπαγόμενα· ἀλλ' B
ἐνίοτε κρίναντες ἐξιστάμεθα τῆς κρίσεως ἐν τοῖς δεινοῖς γενόμενοι· ὡς ἐπὶ τινῶν συμβέβηκεν ἐν τῷ μαρτυρεῖν. τὴν ἀρχὴν γὰρ καρτερήσαντες περὶ τὸ τέλος ἐνέδωκαν ἐν τῇ πείρᾳ τῶν χαλεπῶν ἀπομαλακισθέντες. μηδεὶς δὲ νο-
μίσῃ τῆς ἀκολασίας τὴν ἐπιθυμίαν ἢ τὸν θυμὸν τῶν ἀκου- Γ
σίων εἶναι πλημμελημάτων, ἐπειδὴ καὶ ταῦτα τὴν ἀρχὴν ἔξωθεν ἔχει τὴν ποιητικήν. τότε γὰρ κάλλος τῆς πόρνης ἐξοίστρησεν ἐπὶ τὴν ἀκολασίαν τὸν ἑωρακότα· καὶ ὁ παροξύνας ἐκίνησε τὸν θυμόν. εἰ γὰρ καὶ τὴν ἀρχὴν ἔξωθεν
ἔχουσιν, ἀλλ' αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν καὶ τῶν ὀργανικῶν μορίων Δ
ἐνεργοῦσι· καὶ οὐχ ὑποπίπτουσι τῷ ὅρῳ τοῦ ἀκουσίου· ὁπότε καὶ τῆς ἀρχῆς τὴν αἰτίαν ἑαυτοῖς παρέχονται διὰ φαύλην ἀγωγὴν ὑπὸ τῶν παθῶν ῥᾳδίως αἰχμαλωτιζόμενοι. ψέγονται γοῦν οἱ ταῦτα πράττοντες ὡς ἑκούσιον κακὸν
ὑπομένοντες· ὅτι δὲ ἑκούσιόν ἐστι δῆλον· ἥδονται γὰρ ἐπὶ τῇ E
πράξει· τὸ δὲ ἀκούσιον λυπηρὸν ἐδείχθη. περὶ μὲν οὖν τοῦ βίᾳ ἀκουσίου ταῦτα· περὶ δὲ τοῦ δι' ἄγνοιαν εἰπεῖν ὑπολέλειπται.

nes, qui ne dedecus, & ignominiam ſuſciperet, quâ *Æthiopes* oſtentabant, diis ſacra fecit & tota cauſa cecidit. Ita hæc dijudicare facile non eſt. Sed his multo difficilius, manere in eo quod ſemel decretum ſit. Non enim æque terrent res graves, atque difficiles dum expectantur; atque dum jam premunt, ſed accidit interdum, ut cum judicaverimus, & ſtatuerimus aliquid, non ſtemus in eo quod judicatum ſit, cum in ipſis malis verſamur, ut quibuſdam contigit martyribus. Nam cum initio conſtanter toleraſſent, tandem ſuccubuêre, & in ipſo diſcrimine, & perpeſſione rerum aſperarum fracti ſunt. Nemo autem exiſtimet intemperantiæ libidinem, aut iram peccata eſſe invite ſuſcepta, quòd extra principium habeant efficiens. Nam & forma ſcorti ad intemperantiam, eum qui aſpexit, excitavit, & qui irritavit iram commovit. Etſi enim principium efficiens habent extra, ipſi tamen per ſe, & partes eas quæ inſtrumenti loco ſunt, agunt: neque ſub definitionem ejus, quod invite geritur, cadunt, quando principii cauſam ſibi ipſis præbent, quod propter malam inſtitutionem, perturbationibus facile ſuccumbant. Nam vituperantur qui hæc agunt, ut qui malum ſua ſponte contraxerint. Eſſe autem ſponte contractum, conſtat ex eo quòd actione delectantur. At verò quod inviti facimus, moleſtum eſſe oſtendimus. De eo ergo quod inviti per vim agimus, hæc ſint expoſita. Reliquum eſt, ut de eo quod per ignorationem eſt dicamus.

Exempla.

Cap. XXXI.

De eo quod invitè per ignorationem fit.

MUlta agimus per inſcientiã, ex quibus poſt actionem voluptatem capimus, ut cum quis invitus inimicum interfecerit, cæde tamen ejus delectatur. Hæc & id genus alia vocant non ſponte ſuſcepta, non tamen etiam invitè. Item agimus quædam per inſcientiam; quæ facta moleſtiam afferant: hæc vocarunt invitè facta, quæ perpetrata dolor conſequitur. Eorum ergo quæ fiunt per ignorantiam duæ ſunt ſpecies, una non ſponte factum, altera invitè. Nunc propoſitum eſt, de eo tantum quod invitè fit, dicere. Nam quod non ſponte eſt geſtũ magis reducitur ad id quod ſponte eſt factum, cum ſit mixtum. Nam ſi principium ſpectes, invitè fit; ſi finem, ſponte. Nam quod invitè ſuſcipiebatur, exitus fecit ut ſponte factum videatur. Quare quod invitè fit, definiunt etiam ſic, Invite factum eſt, quod præterquàm quod ſponte non eſt ſuſceptum, dolorẽ etiam & pœnitendi cauſam affert. Præterea aliud eſt per inſcientiam aliquid facere, aliud inſcientẽ. Si enim in noſtra poteſtate fuerit inſcientię cauſa, inſcientes quidẽ facimus, non tamen per inſcientiam. Nam vinolentus, & iratus quiſpiã, ſi quid faciat improbe, alter ebrietatem, alter iram cauſã habet eorũ quæ facit, quæ ſponte ſuſcepta ſunt: licebat enim illi non ebrium fieri. Ipſi ergo ſibi ignorantiæ cauſa eſt. Itaque hæc non per inſcientiam dicitur facere, ſed inſciens agere: quæ non invite ſed ſponte fiunt. Quocirca etiã reprehenduntur à viris bonis, qui hæc agunt. Si enim non fuiſſet ebrius factus, non feciſſet; ſponte autẽ ebrius

Quid invitum.

eſt

ΚΕΦ. λα'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΙ' ΑΓΝΟΙΑΝ ΑΚΟΥΣΙΟΥ.

Πολλὰ πράττομεν δι' ἄγνοιαν ἐφ' οἷς μετὰ τὴν πρᾶξιν χαίρομεν, ὡς ὅταν τις ἄκων μὲν ἐχθρὸν φονεύσῃ. χαίρει δὲ ἐπὶ τῷ φόνῳ. ταῦτ' οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα καλοῦσιν οὐχ ἑκούσια, οὐ μέντοι καὶ ἀκούσια· καὶ πάλιν πράττομέν τινα δι' ἄγνοιαν, καὶ ἐπὶ τοῖς γινομένοις λυπούμεθα· ταῦτα ἐκάλεσαν ἀκούσια ὅσοις πραχθεῖσιν ἐπακολουθεῖ λύπη. τῆς οὖν δι' ἄγνοιαν δύο ἐστὶν εἴδη· ἓν μὲν τὸ οὐχ ἑκούσιον, ἕτερον δὲ τὸ ἀκούσιον. πρόκειται δὲ νῦν εἰπεῖν περὶ τοῦ ἀκουσίου μόνου. τὸ γὰρ οὐχ ἑκούσιον τοῖς ἑκουσίοις μᾶλλον ὑπάγεται μικτὸν ὑπάρχον· τὴν μὲν γὰρ ἀρχὴν ἀκούσιον ἔχει, τὸ δὲ τέλος ἑκούσιον· ἐξ ἀποβάσεως γὰρ ἑκούσιον γίνεται τὸ ἀκούσιον, διὸ καὶ οὕτως ὁρίζονται τὸ ἀκούσιον. ἀκούσιόν ἐστι τὸ πρὸς τῷ μὴ ἑκούσιον εἶναι, ἐπίλυπον ἐστὶ καὶ ἐν μεταμελείᾳ. πάλιν ἄλλο μέν ἐστι δι' ἄγνοιάν τι ποιεῖν, ἄλλο δὲ ἀγνοοῦντα. ἐὰν γὰρ ἐφ' ἡμῖν ᾖ τῆς ἀγνοίας τὸ αἴτιον, ἀγνοοῦντες μὲν ποιοῦμεν, οὐ δι' ἄγνοιαν δέ· ὁ γὰρ μεθύων καὶ θυμούμενος καὶ ποιῶν τι φαῦλον, ὁ μὲν τὴν μέθην, ὁ δὲ τὴν ὀργὴν αἰτίαν ἔχει τῶν ὑπ' αὐτῶν γινομένων, ἅπερ ἑκούσια ἦν· ἐξῆν γὰρ αὐτῷ μὴ μεθυσθῆναι. αὐτὸς οὖν ἑαυτῷ τῆς ἀγνοίας γέγονεν αἴτιος. ταῦτα οὖν οὐ δι' ἄγνοιαν λέγεται ποιεῖν, ἀλλ' ἀγνοοῦντα πράττειν. ἅπερ οὐκ ἔστιν ἀκούσια, ἀλλ' ἑκούσια. διὸ καὶ ψέγονται διὰ τὴν χρῆσιν ⊙ ταῦτα πράττοντες· εἰ γὰρ μὴ ἐμεθύσθη, οὐκ ἂν ἐποίησεν· ἑκὼν δὲ ἐμεθύσθη, ἑκὼν ἄρα ταῦτα

ἐποίησε

ἐποίησε. δι' ἄγνοιαν δὲ ταῦτα πράττομεν, ὅταν μὴ αὐ- A
τοὶ παρέχωμεν τὴν αἰτίαν τῆς ἀγνοίας, ἀλλ' οὕτως συνέ-
βη· οἷον ἐν τῷ τόπῳ τις τῷ συνήθει τοξεύων τὸν πατέρα
παριόντα κατὰ τύχην βαλὼν ἀπέκτεινεν. ἐκ τῶν εἰρη-
μένων δῆλον ἀποδείκνυται ὅτι οὐχ ὁ ἀγνοῶν τὰ συμφέ-
ροντα, οὐδ' ὁ νομίζων εἶναι τὰ φαῦλα χρηστὰ, πάθος ἀ- B
κούσιον ὑπομένει· τῆς γὰρ αὐτοῦ μοχθηρίας ἐστὶν ἡ ἄγνοια·
ψέγεται γοῦν καὶ τοῦτο· τῶν δὲ ἑκουσίων ὁ ψόγος. οὐκ ἄρα
τῶν καθόλου καὶ γενικῶν ἢ τῶν κατὰ προαίρεσιν ἀκούσιός ἐστιν
ἡ ἄγνοια· ἀλλὰ τῶν ἐν μέρει. τὰ μὲν γὰρ καθ' ἕκαστα ἄκοντες,
τὰ δὲ καθόλου ἑκόντες ἀγνοοῦμεν. τούτων οὕτω διωρισμένων Γ
ἑξῆς ῥητέον, ποῖά ἐστι τὰ καθ' ἕκαστα. ταῦτα δέ ἐστιν ἃ
καλεῖται παρὰ τοῖς ῥήτορσι περιστατικὰ μόρια, τίς, τί-
να, τί, τίνι, ποῦ, πότε, πῶς, διατί, οἷον πρόσωπον,
πρᾶγμα, ὄργανον, τόπος, χρόνος, τρόπος, αἰτία· πρόσω-
πον μὲν τὸ ποιοῦν ἢ περὶ τίνα ἡ πρᾶξις, οἷον εἰ πατέρα Δ
υἱὸς ἐτύπτησεν ἀγνοῶν· πρᾶγμα δὲ αὐτὸ τὸ πραχθὲν, εἰ
ῥαπίσαι θέλων ἐτύφλωσεν· ὄργανον δὲ, εἰ λίθον ἠκόντι-
σεν νομίσας εἶναι κίσηριν· τόπος δὲ εἰ ἐν τῷ περικλᾶν
στενωπὸν, ἔκρουσεν ἀγνοῶν τὸν ἀπαντήσαντα· χρόνος δὲ,
εἰ ἐν νυκτὶ νομίσας πολέμιον τὸν φίλον ἐφόνευσεν· τρό- E
πος δὲ, εἰ πλήξας ἠρέμα καὶ μὴ ῥαδίως ἐφόνευσεν,
ἐγνόησε γὰρ εἰ πληγεὶς ἠρέμα τελευτήσει· αἰτία δὲ, εἰ ὁ
μὲν ἔδωκε φάρμακον ὡς ὑγιάζοι, ἀπέθανε δὲ ὁ λαβὼν τὸ
φάρμακον εὑρεθὲν δηλητήριον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἅμα

πάντα

est factus, sponte ergo fecit. Per inscientiam autē ea facimus, cum ipsi non præbuerimus causam inscientiæ, sed ita casus tulerit: ut in loco consueto quispiam sagittā mittens, patrem casu prætereuntem interfecit. Ex his ergo quæ diximus demonstratur, eum qui ignorat quæ sunt utilia, quique mala esse bona opinatur, invite non agere. Nam illa inscientia ex ejus improbitate proficiscitur: itaq; iste vituperatur. Vituperatio porrò, non nisi eorum est quæ sponte commissa sunt. Non ergo rerum universarum, & generalium, aut earū quæ fiunt ex electione ignorantia est invite suscepta, sed singularum. Nam singula inviti, universa sponte ignoramus. His itaq; sic explicatis, dicendum est quæ sint singula. Hæc autem sunt quæ vocantur à Rhetoribus circumstantiæ, quis, quem, quid, quo, ubi, quando, quomodo, quamobrem; ut persona, factum, instrumentum, locus, tempus, modus, causa. Persona quidem, qui facit, aut in quem est actio, ut si patrem filius insciens percusserit. Factum, illud ipsum quod actum est, si quis cui colaphum impingere voluerit, eum cæcavit. Instrumentum, si laidem jecit, quòd putarat esse pumicem. Locus, si dum in angiportū flectit, eum qui occurrerit insciens pulsaverit. Tempus, si noctu arbitratus hostem, amicum occiderit. Modus, si leviter ac non magna vi percussum interemit. Ignoravit enim leviter percussum interiturum. Causa, si quis medicamentum cuipiam veluti sanaturus dederit, eum verò qui eo medicamento usus est, mors consecuta sit, quòd venenum esse deprehensum sit. Sed hæc quidē omnia, ne insanus quidem ignoraverit.

Circumstantiæ actionum.

Qui

Qui verò plurima horũ, aut potiſſima neſciverit, per inſcientiam fecit. Sunt autem potiſſima in his, cujus gratia, & quod agitur, id eſt cauſa, & factum.

Cap. XXXII.

De Eo Quod Sponte Fit.

Cum quod invite committitur, duplex fit, per inſcientiã,& per vim: quod ſponte committitur, utriq; opponitur. Sponte enim committitur,quod neq; per vim neq; per inſcientiam fit. Atq; id quidem non per vim fit, cujus principiũ in ipſis eſt. Non per ignorantiam verò, ſi quippiã rerum ſingularum ignoratum non fuerit, per quæ & in quibus eſt actio. Utroq; igitur juncto ad alterum, definivimus ſponte factum, cujus principium in ipſo eſt, ſciente ſingula in quibus eſt actio. Quæritur autem an quæ natura fiunt,ſponte fiant, ut concoctio & accretio. Sed hæc neq; ſponte, neq; invite fieri oſtenduntur. Nam quod invite & ſponte fit ex iis numeratur quæ in nobis ſunt poſita; at verò concoctio & accretio in nobis ſita non ſunt. Unde etiam evenit, ut ſi ſingula ignoremus, quòd ea non ſint in noſtra poteſtate, neque ſponte neque invite facere dicamur. Quæ verò per iram, & cupiditatem fiunt, ſponte fieri demonſtravimus. Etenim ſi recte fiunt laudantur, ſin ſecus, vituperantur, aut odio habentur. Voluptas etiam, & dolor, ea conſequitur, & principium in ipſis eſt. In ipſis enim erat, ut non facile perturbationibus ſuccumberent. Nam talia per conſuetudinem, ad rectum ſtatum deducuntur. Præterea ſi illa invite fiunt, neque

Actiones Spontaneæ.

beſtia

A πάντα οὐδ' ἂν μαινόμενός τις ἀγνοήσειεν· ὁ δὲ τὰ πλεῖστα τούτων ἢ κυριώτερα ἀγνοήσας, οὗτος δι' ἄγνοιαν πεποίηκε· κυριώτερα δέ ἐστιν ἐν τούτοις τὸ οὗ ἕνεκα καὶ τί τὸ πραττόμενον· τουτέστιν ἡ αἰτία καὶ τὸ πρᾶγμα.

B

ΚΕΦ. λβ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΚΟΥΣΙΟΥ.

ΤΟΥ ἀκουσίου ὄντος διττοῦ, τοῦ μὲν δι' ἄγνοιαν καὶ τοῦ κατὰ βίαν, τὸ ἑκούσιον ἀμφοτέροις ἀντίκειται. ἔστι γὰρ τὸ μὴ κατὰ βίας, μήτε δι' ἄγνοιαν γινόμενον. καὶ ἔστιν οὐ βίᾳ μὲν, οὗ
Γ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτοῖς· οὐ δι' ἄγνοιαν δὲ, εἰ μὴ τῶν καθ' ἕκαστα τί εἴη ἀγνοούμενον, δι' ὧν καὶ ἐν οἷς ἡ πρᾶξις. συνθέντες οὖν ἑκάτερον ὁριζόμεθα τὸ ἑκούσιον, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ, εἰδότι τὰ καθ' ἕκαστα, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις. ζητεῖται δὲ εἰ τὰ φύσει γινόμενα ἑκούσιά ἐστιν· οἷον ἡ πέψις καὶ ἡ αὔξη-
Δ σις. δείκνυται δὲ ταῦτα μήτε ἑκούσια μήτε ἀκούσια· τὸ γὰρ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον ἐν τοῖς ἐφ' ἡμῖν ἐστιν· ἡ δὲ πέψις καὶ ἡ αὔξησις οὐκ ἐφ' ἡμῖν. ὅθεν εἰ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα ἀγνοοῦμεν τῷ μὴ ἐφ' ἡμῖν αὐτὰ εἶναι, οὔτε ἑκούσιά ἐστιν, οὔτε ἀκούσια. τὰ δὲ διὰ θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν ἐδείχθη ἑκούσια· καὶ γὰρ
E κατορθούμενα ἐπαινεῖται, καὶ ἁμαρτανόμενα ψέγεται ἢ μισεῖται· καὶ ἡδονὴ καὶ λύπη αὐτοῖς ἐπακολουθεῖ, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτοῖς ἐστιν· ἐν αὐτοῖς γὰρ ἦν τὸ μὴ ὑπὸ τῶν παθῶν ῥᾳδίως ἁλίσκεσθαι· διὰ γὰρ τῶν ἐθῶν τὰ τοιαῦτα κατορθοῦται. ἄλλως τε, εἰ τοῦ-

τὰ ἀκούσια, οὐδὲν τῶν ἀλόγων ζώων ἑκουσίως τι πράττει, A
ἀλλ' οὐδὲ τὰ παιδία. νῦν δὲ οὐχ οὕτως ἔχει· ὁρῶμεν γὰρ ἑκουσίως αὐτὰ ἐπὶ τὴν τροφὴν ἐρχόμενα καὶ οὔτε βίᾳ· αὐτὰ γὰρ ἐστι τὰ δι' ἑαυτῶν ὁρμῶντα· οὔτε δὴ ἀγνοοῦντα, τὴν γὰρ τροφὴν οὐκ ἀγνοεῖ· θεωρήσαντα γοῦν τροφὴν ἥδεται, καὶ ὡς ἐπὶ πρᾶγμα γνώριμον ὁρμᾷ, καὶ ἀποτυγχάνοντα λυ- B
πεῖται. ἑκουσίου δὲ γνώμονες ἐπιτυγχάνοντος μὲν ἡδονή, ἀποτυγχάνοντος δὲ λύπη· ἐξ ὧν δῆλον ὡς ἑκούσιον ἔχει τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸν θυμόν· καὶ γὰρ ὁ θυμὸς μεθ' ἡδονῆς ἐστί. καὶ ἄλλως, ἐάν τις τὰ διὰ θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν ἑκούσια μὴ λέγοι, ἀναιρεῖ τὰς ἠθικὰς ἀρετάς· ἐν μεσότητι γὰρ αὗ- Γ
ται τῶν παθῶν εἰσίν. εἰ δὲ ἀκούσια τὰ πάθη, ἀκούσιοι καὶ αἱ πράξεις αἱ κατὰ τὰς ἀρετάς· καὶ γὰρ αὗται κατὰ πάθος γίνονται. οὐδεὶς δὲ τὸ κατὰ λογισμὸν καὶ προαίρεσιν καὶ δι' οἰκείαν ὁρμὴν καὶ ἔφεσιν μετὰ τοῦ γνωρίζειν τὰ καθ' ἕκαστα ἀκούσιον λέγει· ἐδείχθη δὲ καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτοῖς, ἑκούσια ἄρα. Δ
ἐπεὶ δὲ πολλαχοῦ τῆς προαιρέσεως ἐμνημονεύσαμεν, καὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, διαληπτέον καὶ περὶ προαιρέσεως.

ΚΕΦ. λγ'.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΑΙΡΕΣΕΩΣ. E

ΤΙ ἄρα ἐστὶν ἡ προαίρεσις; ἆρα τὸ ἑκούσιον; ἐπειδὴ πᾶν τὸ κατὰ προαίρεσιν καὶ ἑκούσιόν ἐστιν. ἀλλ' οὐκ ἀντιστρέφει, ὅπερ ἐγίνετο ἄν, εἰ ταὐτὸν ἦν ἑκούσιον καὶ προαίρεσις· νῦν

δὲ

bestia ulla sponte quid facit,nec infantes. Nunc non ita se habet. Videmus enim illa sponte ad alimenta accedere, & neq; per vim, per se enim ea moventur; neq; per inscientiã, quoniã alimentũ non ignorant: nam ubi cibum conspexerint, voluptate afficiuntur, & velut ad rem notam feruntur, molestiamque capiunt si non assequantur. Atqui ejus quod sponte suscipitur, si quod propositum est obtineatur, indicium est voluptas; sin minus, ægritudo; quæ declarant cupiditatem & iram spontaneum in se continere: nam ira non sine voluptate fit. Præterea si quis neget sponte admitti, quæ fiunt per iram, & cupiditatem; virtutes morales tollit: hæ enim in medio sunt perturbationũ. Quòd si verò perturbationes ab invitis suscipiuntur, etiam actiones quæ sunt virtutibus congruentes, ab invitis administrantur; eas enim cum perturbatione exequimur. Nemo autem quod secundum rationẽ, & electionem, & motum internum, & appetionẽ fit, unà cum cognitione singulorum, invite fieri dicit. Ostensum etiam est principiũ in ipsis esse, sponte ergo fieri dicendũ est. Quoniam autẽ multis in locis, electionis, quæ Græcis προαίρεσις est, mentionem fecimus; itemq; ejus quod in nobis est situm, etiam de electione tractandum est.

CAP. XXXIII.

DE ELECTIONE.

QUid ergo est electio? An quod sponte fit, qnoniam quidquid ex electione fit, etiam sponte fit? Sed non sunt convertibilia; quod fieret, si idem esset sponte factum & electio. Nunc verò latius

Quid inter spontaneum interest & electionem.

latius patere deprehendimus quod ſponte fit. Omnis enim electio ſponte ſuſcipitur, non etiam quicquid ſponte ſuſcipitur, electio eſt. Nam pueri & beſtiæ ſponte quidem faciunt, non tamen eligentes. Et quæcunque per iram non deliberatè facimus, ſponte facimus, ex electione non item. Amicus etiam quiſpiam nobis repente advenit, ſponte quidem, quoniam gaudemus, non tamen ut qui elegerimus. Et qui præter expectationem theſaurum invenerit, ſponte lucrum, nec opinatum nactus eſt, non tamen ex electione. Itaque ex omnibus iſtis concluditur, non idem valere ſponte factum, & electionem. An igitur appetitus eſt electio? At ne hoc quidem verum eſt. Dividitur enim appetitus in tria, cupiditatem, iram, & voluptatem. Electionem autem neque iram, neque cupiditatem eſſe ex eo clarum eſt, quod homines cum beſtiis nihil habent commune in electione, ſed in ira, & cupiditate. Si enim iſtis duobus convenimus cum beſtiis, electione differimus, aliud eſſe electionem, aliud iram, & cupiditatem, perſpicuum eſt. Oſtendit idem incontinens, qui dedit ſe cupiditati, & ex ea agit, non etiam ex electione. Nam in illo electio cupiditati adverſatur. Quod ſi idem eſſent, non utique altera cum altera pugnaret. Et continens etiam qui agit ex electione, ex cupiditate non agit. Jam verò non eſſe voluntatem hinc intelligitur. Non in omnibus in quibus eligere, etiam velle

aptè

ἢ ἐπὶ πλέον εὑρίσκομεν τὸ ἑκούσιον. πᾶσα μὲν γὰρ προαίρεσις ἑκούσιος· οὐ πᾶν δὲ τὸ ἑκούσιον ἐν προαιρέσει. καὶ γὰρ τὰ παιδία καὶ τὰ ἄλογα ἑκουσίως μὲν ποιεῖ, οὐ μὴν καὶ προαιρούμενα· καὶ ὅσα μὲν διὰ θυμὸν πράττομεν μὴ βουλευσάμενοι ταῦτα, ἑκουσίως μὲν ποιοῦμεν, οὐ μὴν κατὰ προαίρεσιν, ἀλλὰ καὶ ὁ φίλος ἡμῖν ἐξαίφνης ἐπέστη ἑκουσίως μὲν ὡς ἥδεσθαι· οὐ μὴν δὲ προαιρουμένοις. καὶ ὁ θησαυρὸν ἀπροσδοκήτως εὑρὼν, ἑκουσίως μὲν ἑρμαίῳ περιέτυχεν, οὐ προαιρουμένως δέ. ἐκ πάντων οὖν συνάγεται τὸ μὴ ταὐτὸν εἶναι τὸ ἑκούσιον τῇ προαιρέσει. ἆρ' οὖν ὄρεξίς ἐστιν ἡ προαίρεσις; ἀλλ' οὐ δὲ τοῦτο· διαιρεῖται γὰρ ἡ ὄρεξις εἰς τρία, εἰς ἐπιθυμίαν καὶ θυμὸν καὶ βούλησιν· ἀλλ' ὅτι μὲν οὔτε θυμὸς οὔτε ἐπιθυμία ἐστὶν ἡ προαίρεσις, φανερὸν ἐκ τοῦ μὴ εἶναι κοινωνίαν τοῖς ἀνθρώποις πρὸς τὰ ἄλογα κατὰ προαίρεσιν, ἀλλὰ κατ' ἐπιθυμίαν καὶ θυμόν. εἰ γὰρ κατὰ ταῦτα μὲν κοινωνοῦμεν, κατὰ δὲ προαίρεσιν διαφέρομεν, δῆλον ὡς ἄλλο μέν τι προαίρεσις, ἄλλο δὲ θυμὸς καὶ ἐπιθυμία. δείκνυσι δὲ καὶ ὁ ἀκρατὴς κρατούμενος μὲν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ πράττων ταύτῃ μὴ μέντοι καὶ κατὰ προαίρεσιν. ἀντιβαίνει γὰρ ἐπ' αὐτοῦ ἡ προαίρεσις τῇ ἐπιθυμίᾳ. εἰ δὲ ταὐτὸν ἦσαν, οὐκ ἐμάχοντο· καὶ ὁ ἐγκρατὴς δὲ πράττων κατὰ προαίρεσιν οὐ πράττει κατ' ἐπιθυμίαν. ὅτι δὲ οὔτε βούλησίς ἐστιν ἡ προαίρεσις, δῆλον ἐντεῦθεν. οὐ πᾶσιν

οἷς

εἰς ἁρμόζει τὸ προαιρεῖσθαι τούτοις ἁρμόζει καὶ τὸ A
βούλεσθαι. φαμὲν γὰρ βούλεσθαι ὑγιαίνειν, προαιρεῖσθαι δὲ ὑγιαίνειν οὐδεὶς ἂν εἴποι· καὶ βούλεσθαι πλουτεῖν, οὐκέτι δὲ καὶ προαιρεῖσθαι πλουτεῖν λέγεται. ἔτι τὸ μὲν βούλεσθαι καὶ ἐπὶ τῶν ἀδυνάτων τάττεται· τὸ δὲ προαιρεῖσθαι ἐπὶ μόνων τῶν B
ἐφ' ἡμῖν· οὕτω γοῦν φαμὲν, βούλομαι ἀθάνατος γενέσθαι, προαιροῦμαι δὲ ἀθάνατος γενέσθαι, οὐ φαμέν. ἡ μὲν γὰρ βούλησις τοῦ τέλους ἐστίν· ἡ δὲ προαίρεσις τῶν πρὸς τὸ τέλος, κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἣν ἔχει
τὸ βουλητὸν πρὸς τὸ βουλευτόν. βουλητὸν μὲν γὰρ Γ
τὸ τέλος· βουλευτὰ δὲ τὰ πρὸς τὸ τέλος. ἔτι ταῦτα μόνα προαιρούμεθα, ἃ δι' ἡμᾶς οἰόμεθα δύνασθαι γενέσθαι, βουλόμεθα δὲ καὶ τὰ μὴ δι' ἡμῶν οἷά τε γενέσθαι· ὡς τὸ νικῆσαι τινὰ στρατηγόν. ὅτι μὲν οὖν οὔτε θυμὸς, οὔτε
ἐπιθυμία, οὔτε βούλησίς ἐστιν ἡ προαίρεσις, αὐταρκῶς Δ
ἀποδέδεικται· ὅτι δὲ οὐ δόξα, δῆλον γίνεται καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἀποδείξεων, καὶ δι' ἑτέρων· ἡ γὰρ δόξα οὐ μόνον τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀϊδίων. ἔτι δὲ δόξαι μὲν ἀληθῆ λέγομεν καὶ ψευδῆ· προαίρεσιν δὲ οὐ λέγομεν ἀληθῆ καὶ ψευδῆ. καὶ ἡ μὲν δόξα τῶν καθόλου· ἡ δὲ προ- E
αίρεσις τῶν καθ' ἕκαστα. περὶ γὰρ τῶν πρακτῶν ἡ προαίρεσις· ταῦτα δὲ τὰ καθ' ἕκαστα. ἀλλ' οὐ δὲ βούλευσίς ἐστιν ἡ προαίρεσις, οἷον βουλή. βούλευσις μὲν γὰρ ἐστι ζήτησις περὶ τῶν αὐτῶν πρακτῶν· προαιρετὸν

ptè dicitur. Dicimus enim velle nos bonam valetudinem; eligere autem bonam valetudinem nemo dicat. Velle item opulentum esse dicitur, eligere verò opulentum esse, non dicitur. Præterea velle etiam in iis quæ fieri non possunt, ponitur: eligere in his solum, quæ in nostra sunt potestate. Ita enim loquimur, volo immortalis esse: at nemo hoc modo, eligo immortalis esse. Voluntas enim finis ipsius est; electio eorum, quæ ad finem pertinent: secundum eandem nimirum analogiam, quam habet id quod sub voluntatem cadit, ad id quod sub consultationem. Nam sub voluntatem cadit finis: sub consultationem, quæ ad finem referuntur. Præterea ea sola eligimus, quæ per nos putamus posse fieri; Volumus autem etiam ea, quæ per nos fieri non possunt, ut ducem quempiam victoria potiri. Non esse ergo iram, neque cupiditatem, neque voluntatem, electionem, abunde probatum est. Non esse autem opinionem, cùm his iisdem rationibus, tùm etiam aliis demonstratur. Nam opinio non solum est rerum, quæ in nobis sunt sitæ, sed etiam æternarum. Præterea opinionem veram dicimus & falsam; electionem veram & falsam non dicimus. Et opinio quidem rerum est universarum, electio singularum. Nam in iis quæ sub actionem cadunt, electio est; cadunt autem sub actionem res singulæ. Neque item consultatio est electio, sive consilium: Nam consultatio de rebus cuique agendis, quæstio est: Eligi verò dicitur, quod per consultationem

Opinio.

Consultatio.

Electio.

onem antepositum est. Quare planum fit consultationem esse in his quæ adhuc acquiruntur; electionem in iis, quæ jam sunt anteposita. Quid ergo non sit electio, ante dictum est: nunc quid sit dicamus. Est igitur, mixtum quid ex consilio, & judicio, & appetitu, & neque appetitus per se, neque consilium tantum, sed quiddam ex his compositum. Ut enim dicimus animal ex corpore & anima constare, neque támen animal corpus esse, neque animam solùm, sed quod ex utroque; sic etiam electionem. Esse ergo consilium quoddam, & consultationem cum approbatione, etsi non sit ipsum consilium, vis nominis significat. Nam eligitur id quod præ alio legitur. Nemo autem anteponit quid, nisi prius consultarit; neque eligit, nisi judicarit. Quoniam autem non omnia, quæ probata sunt, exequi studemus, tum electio est & eligi dicitur, quod consilio antepositum est, cum deliberatio appetitum assumpserit. Necessario ergo electio in iis versatur, in quibus & consilium. Itaque ex his efficitur, electionem esse appetitum cum consultatione junctum, earum rerum quæ in nostra sunt potestate; vel consultationem cum appetitu conjunctam earum rerum quæ in nobis sunt sitæ. Nam id quod antepositum est, per consultationem, cum electione concupiscimus. Sed quia electionem diximus in illis versari in quibus & consilium, declaremus in quibus versetur consilium, & de quibus rebus consultemus.

A δὲ τὸ ἐκ τῆς βουλεύσεως προκριθέν. δῆλον οὖν ὅτι ἡ μὲν
βούλευσις ἐπὶ τοῖς ἔτι ζητουμένοις, ἡ δὲ προαίρεσις ἐπὶ
τοῖς ἤδη προκεκριμένοις. τί μὲν οὖν οὐκ ἔστι ἡ προαί-
ρεσις, εἴρηται· τί δέ ἐστιν, εἴπωμεν. ἔστιν οὖν μικτόν τι
ἐκ βουλῆς, καὶ κρίσεως, καὶ ὀρέξεως· καὶ οὔτε ὄρεξις καθ'
B ἑαυτήν, οὔτε βουλὴ μόνη, ἀλλ' ἐκ τούτων τὸ συγκεί-
μενον. ὡς γὰρ λέγομεν τὸ ζῷον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος
συγκεῖσθαι· μήτε δὲ σῶμα εἶναι καθ' ἑαυτὸ τὸ ζῷον,
μήτε ψυχὴν μόνην, ἀλλὰ τὸ συναμφότερον, οὕτω καὶ
τὴν προαίρεσιν. ὅτι μὲν οὖν βουλή τίς ἐστι καὶ βούλευσις
Γ μετ' ἐπικρίσεως, εἰ καὶ μὴ αὐτὸ βουλή, φανερὸν καὶ
ἐκ τῆς ἐτυμολογίας. προαιρετὸν γάρ ἐστι τὸ ἕτερον
πρὸ ἑτέρου αἱρετόν. οὐδεὶς δὲ προκρίνει τι μὴ βουλευσά-
μενος· οὐδὲ αἱρεῖται μὴ κρίνας. ἐπεὶ δὲ οὐ πάντα τὰ δόξαντα
ἡμῖν εὖ ἔχειν εἰς ἔργον ἀγαγεῖν προθυμούμεθα, τότε προ-
Δ αίρεσις καὶ προαιρετὸν γίνεται τὸ προκριθὲν ἐκ τῆς βουλῆς,
ὅταν προσλάβῃ τὴν ὄρεξιν. ἀναγκαίως οὖν ἡ προαίρε-
σις περὶ ταὐτά ἐστι περὶ ἃ καὶ ἡ βουλή· συνάγεται δὲ
ἐκ τούτων προαίρεσιν εἶναι ὄρεξιν βουλευτικὴν τῶν ἐφ' ἡμῖν,
ἢ βούλευσιν ὀρεκτικὴν τῶν ἐφ' ἡμῖν· τοῦ γὰρ προκρι-
E θέντος ἐκ τῆς βουλῆς ἐφιέμεθα προαιρούμενοι. ἐπεὶ δὲ τὴν
προαίρεσιν ἔφαμεν περὶ ταὐτὰ εἶναι, περὶ ἃ καὶ ἡ βουλή,
διασαφήσωμεν περὶ τίνα καταγίνεται ἡ βουλή, καὶ περὶ
τίνων βουλευόμεθα.

ΚΕΦ.

ΚΕΦ. λδʹ. A

ΠΕΡΙ ΤΙΝΩΝ ΒΟΥΛΕΥΟΜΕΘΑ.

ΠΡΙΝ εἰπεῖν περὶ τίνων βουλευόμεθα, βέλτιον διο-
ρίσαι, τίνι διαφέρει βουλὴ ζητήσεως. οὐ γὰρ ταὐ-
τόν ἐστι βουλὴ καὶ ζήτησις, εἰ καὶ ὁ βουλευόμενος ζητεῖ τι B
βουλεύεται· ἀλλὰ πολὺ διαφέρει. ζητοῦμεν γὰρ εἰ μείζων
ἐστὶ τῆς γῆς ὁ ἥλιος· οὐδεὶς δὲ λέγει βούλομαι εἰ μείζων
ἐστὶ τῆς γῆς ὁ ἥλιος, ἔστι γὰρ ἡ ζήτησις γένος τῆς βουλῆς·
καὶ γὰρ ἐπὶ πλέον λέγεται. πᾶσα μὲν γὰρ βουλὴ ζήτησις
τίς ἐστιν· οὐ πᾶσα δὲ ζήτησις βουλή. δέδεικται δὲ τοῦτο. τὸ δὲ Γ
σκέπτεσθαι ποτὲ μὲν ἐπὶ τοῦ βουλεύεσθαι λέγομεν, ὡς
σκέπτομαι εἰ δεῖ πλεῦσαι· ποτὲ δὲ ἐπὶ τοῦ κατανοεῖν,
ὡς σκέπτομαι τὰ μαθήματα, οὐ βουλεύομαι τὰ μαθή-
ματα. ταρασσόμεθα δὲ πολλάκις ἀδιακρίτως ἀκούοντες
τῶν ὀνομάτων, νομίζοντες ταὐτὸν τὸ μὴ ταὐτόν. τῆς οὖν Δ
διαφορᾶς τούτων φανερᾶς γενομένης, ῥητέον λοιπὸν περὶ
τίνων βουλευόμεθα. βουλευόμεθα οὖν περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν καὶ
δυναμένων γενέσθαι, καὶ ἀδήλων ἐχόντων τὸ τέλος· τουτέστι
δι' ἡμῶν δυναμένων καὶ οὕτως καὶ ἄλλως γενέσθαι. τὸ μὲν οὖν
ἐφ' ἡμῖν εἴρηται, ἐπειδὴ περὶ τῶν πρακτῶν μόνων βουλευ- E
όμεθα· ταῦτα γὰρ ἐφ' ἡμῖν. οὐ γὰρ περὶ τῆς θεωρητικῆς
καλουμένης φιλοσοφίας βουλευόμεθα. οὔτε γὰρ περὶ Θεοῦ
οὔτε περὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης γινομένων· ἐξ ἀνάγκης
δὲ λέγω τὰ ἀεὶ ὡσαύτως γινόμενα, οἷον τοῦ κύκλου

τοῦ

Cap. XXXIV.
De Quibus Rebus *consultemus.*

Antequam de quibus rebus consultemus exponamus, rectius est explicare, quò consilium à quæstione differat; non enim idem sunt, consilium & quæstio, etsi qui consultat, quærens aliquid consultat; sed multum inter se differunt. Quærimus enim, an major sol terra sit: Nemo autem dicit, consultare se, an sit major sol terra. Est enim quæstio genus consultationis: Etenim latius patet: omnis enim consultatio quæstio quædam est; non omnis autem quæstio consultatio. Atque hoc quidem demonstratum est. Considerare autem aliquando pro consultare dicimus, ut consulto an navigandum sit: aliquando pro meditari, ut considero disciplinas; non consulto disciplinas. Turbamur autem sæpè, dum hæc nomina indistinctè accipimus, idemque esse quod non est idem, arbitramur. Horum itaque differentia cum sit perspicua, restat ut dicamus, de quibus rebus consultemus. Consultamus ergo de iis, quæ in nobis sunt posita, & per nos fieri possunt, & exitum habent incertum, i.e. quæ sic, & aliter nostrâ operâ evenire possunt. Dictum est de iis, quæ in nobis sunt posita, quòd de iis solis consultemus, quæ sub actionem cadunt. Hæc enim in nobis sita sunt. Non enim de philosophia speculativa deliberamus. Nam neq; de Deo neq; de iis quæ fiunt necessario, deliberatio suscipitur, id est, de iis quæ semper eodem modo fiunt, ut

Quomodo consilium à quæstione differt.

De quibus consulitur.

ut circulo anni, neque de iis, quæ quidem non semper sunt, sed semper eodem modo fiunt, ut occasu, ortuque solis: neque de iis, quæ natura quidem fiunt, non tamen semper eodem modo, sed ut plurimum, ut de canitie sexagenarii; aut, ut is, qui viginti sit annos natus, primam barbam emittat; neque item de iis, quæ natura quidem, sed alias aliter indefinitè fiunt, ut de imbribus, de squalloribus, de grandine; neque postremò de his, quæ fortuitò fieri dicuntur, quæ in iis sunt, quæ raròcontingunt. Quamobrem dictum est, de iis quæ in nobis sita sunt: siquidem, de rebus agendis; hoc vero à nobis: Nam non de omnibus hominibus, neque de qualibet re consultatio instituitur, sed de iis tantum quæ in nostra sunt potestate. Non enim deliberamus, quo modo hostes, aut remotæ à nobis gentes rectè rempublicam administrent, etsi hoc apud illos in consultationem veniat. At neque de omnibus quæ per nos geruntur, & in nobis sita sunt, consultamus; sed adjici oportet; iis, quorum exitus incertus est. Nam si res plana sit, de eaque constat, non consultamus. Neque enim de operibus, aut actionibus, quæ scientia, aut arte instituta sunt, deliberatio est. Harum enim rationes terminatæ sunt, exceptis paucis artibus, quæ conjectura continentur, ut medendi, corporis exercendi, & gubernandi. Non enim de illis tantum consultamus, sed de iis, quæ cum in nobis sint, & per nos gerantur, tum incertum habent eventum, & sic, & aliter agi possunt.

A τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὔτε περὶ τῶν οὐκ ἀεὶ μὲν ὄντων· ἀεὶ
δὲ ὁμοίως γινομένων, οἷον δύσεως καὶ ἀνατολῆς ἡλίου,
οὔτε περὶ τῶν φύσει μὲν, οὐκ ἀεὶ δὲ ὁμοίως γινομένων
ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· οἷον περὶ τοῦ πολιοῦσθαι τὸν
ἑξηκονταέτην ἢ γενειάσκειν τὸν εἰκοσαετῆ· ἀλλ' οὐδὲ περὶ
B τῶν φύσει μὲν, ἄλλοτε δὲ ἄλλως ἀορίστως γινομένων, οἷον
περὶ ὄμβρων, περὶ αὐχμῶν, ἢ χαλάζης· ἀλλ' οὐδὲ
περὶ τῶν ἀπὸ τύχης γίνεσθαι λεγομένων, ἅπερ ἐστὶ τῶν ἐπὶ τὸ
ἔλαττον ἐνδεχομένων. διὰ ταῦτα μὲν οὖν τὸ ἐφ' ἡμῖν
εἴρηται ἐπὶ περὶ τῶν πρακτῶν, ὅ ἐστι δι' ἡμῶν· ἐπειδήπερ
Γ οὐ περὶ πάντων ἀνθρώπων, οὐδὲ περὶ παντὸς πράγ-
ματος βουλευόμεθα, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν γινομένων
μόνων. οὐ γὰρ βουλευόμεθα, πῶς οἱ πολέμιοι ἢ οἱ
μακρὰν ἀπῳκισμένοι καλῶς πολιτεύοιντο· καίτοι
τοῦτο παρ' ἐκείνοις βουλευτόν ἐστιν. ἀλλ' οὐ δὲ περὶ
Δ πάντων τῶν δι' ἡμῶν γινομένων, καὶ ἐφ' ἡμῖν ὄντων βουλευό-
μεθα. ἀλλὰ δεῖ προσκεῖσθαι καὶ τὸ ἄδηλον ἐχόντων
τὸ τέλος· ἐὰν γὰρ ᾖ φανερὸν καὶ ὁμολογούμενον, οὐκ
ἔτι βουλευόμεθα· οὔτε γὰρ περὶ τῶν κατ' ἐπιστήμην ἢ
τέχνην ἔργων ἢ πράξεων ἡ βουλή· ὡρισμένοι γὰρ τού-
E των οἱ λόγοι πλὴν ὀλίγων τεχνῶν τῶν καλουμένων
στοχαστικῶν· οἷον ἰατρικῆς, καὶ γυμναστικῆς, καὶ κυβερνητι-
κῆς. οὐ περὶ τούτων γὰρ βουλευόμεθα μόνον, ἀλλὰ περὶ
τῶν ἐφ' ἡμῖν μὲν καὶ δι' ἡμῶν, ἄδηλον δὲ τὸ τέλος
ἐχόντων καὶ δυναμένων καὶ οὕτως καὶ ἄλλως πρα-

γενέσθαι. ἐδείχθη δὲ ὡς οὐδὲ περὶ τοῦ τέλους, ἀλλὰ περὶ A
τῶν πρὸς τὸ τέλος ἡ βουλή· βουλευόμεθα γὰρ οὐ
πλουτῆσαι, ἀλλ' ὅπως καὶ δι' ὧν πλουτήσωμεν. συν-
ελόντι δὲ εἰπεῖν περὶ τούτων μόνων βουλευόμεθα, περὶ
τῶν ἐπίσης ἐνδεχομένων· καὶ περὶ τούτων δεῖ διαλαβεῖν
ἵνα μηδὲν ἐκλίπῃ τῷ λόγῳ πρὸς σαφήνειαν. δυνά- B
μεις λέγονται, καθ' ἃς δυνάμεθά τι ποιεῖν· πάντως γὰρ
οὗ ποιοῦμεν δύναμιν ἔχομεν· ὧν δὲ δύναμιν οὐκ ἔχο-
μεν, τούτων οὐδὲ τὰς πράξεις. ἔχεται οὖν ἡ μὲν
πρᾶξις δυνάμεως, ἡ δὲ δύναμις οὐσίας· ἥτε γὰρ
πρᾶξις ἀπὸ δυνάμεως, καὶ ἡ δύναμις ἀπὸ τῆς οὐσίας, Γ
καὶ ἐν οὐσίᾳ. τρία οὖν ταῦτά ἐστιν, ὡς ἔφαμεν, ἀλλήλων
ἐχόμενα, δυνάμενον, δύναμις, δυνατόν· δυνάμενον μὲν
ἡ οὐσία· δύναμις δὲ ἀφ' ἧς ἔχομεν τὸ δύνασθαι· δυνα-
τὸν δὲ τὸ κατὰ δύναμιν πεφυκὸς γενέσθαι. τῶν δὲ δυνα-
τῶν τὰ μέν ἐστιν ἀναγκαῖα, τὰ δὲ ἐνδεχόμενα· ἀναγκαῖα Δ
μὲν ἅπερ ἀδύνατον κωλυθῆναι, ἢ ὧν καὶ τὸ ἀντικεί-
μενον ἀδύνατόν ἐστιν· ἐνδεχόμενον δὲ τὸ δυνάμενον
κωλυθῆναι, ἢ ὧν καὶ τὸ ἀντικείμενον δυνατόν ἐστι·
οἷον ἀναγκαῖόν ἐστιν ἀναπνεῖν ἄνθρωπον ζῶντα· τού-
του καὶ τὸ ἀντικείμενον ἀδύνατόν ἐστι τὸ μὴ ἀνα- E
πνεῖν ζῶντα· ἐνδεχόμενον δὲ, τὸ σήμερον ὄμβρον γενέσθαι·
ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ δυνατὸν, τὸ μὴ γενέσθαι
σήμερον ὄμβρον. πάλιν δὲ τοῦ ἐνδεχομένου τὰ μὲν ὡς
ἐπὶ πολὺ λέγεται, τὰ δὲ ὡς ἐπ' ἔλαττον, τὰ δὲ ὡς

ἐπίσης,

possunt. Ostensum porrò est, neque de fine, sed de his quæ ad finem referuntur, consultationem esse. Consultamus enim non ut divites simus, sed quomodo, & qua via ad opes simus perventuri. Atque ut summatim dicam, de his tantum consultamus, quæ in utramque partem æquè contingunt. De quibus etiam hoc loco tractandum est, ne quid nostra ad perspicuitatem desideret oratio. Facultates dicuntur, per quas aliquid facere possumus. Nam quidquid facimus, ejus facultatem habemus; quorum autem facultatem non habemus, eorum neque actiones. Quare actio cum facultate, facultas cum substantia connectitur. Nam & actio à facultate, & facultas à substantia, & in substantia est. Tria ergo hæc sunt, ut diximus inter se nexa, quod facultatem habet, facultas, quod fieri potest. Quod facultatem habet substantia: facultas, à qua ut possimus, habemus: quod fieri potest, id quod ex facultate naturâ comparatum est, ut efficiatur. Eorum autem quæ fieri possunt, alia sunt necessaria, alia contingentia. Necessaria quidem quæ prohiberi non possunt; aut quorum contrarium fieri nequit. Contingens verò quod prohiberi potest: vel cujus contrarium fieri potest; ut necessarium est, hominem vivum spirare; cujus etiam oppositum, fieri nequit, vivum non spirare; contingens hodie imbrem esse; cujus contrarium quoque fieri potest, hodie non esse imbrem. Rursus contingentium, alia ut plurimum dicuntur, alia raro, alia æquè in

Quæ necessaria; & quæ contingentia.

in utramque partem contingere. Ut plurimum quidem, ut ſexagenarium caneſcere: Rarum, ut aliquem ſexagenarium non caneſcere; Æquè in utramq; partem, ut, ambulare, & non ambulare; & ut uno nomine dicam, agere aliquid, & non agere. De his igitur ſolis quæ in utramque partem æquè contingunt, deliberamus. Dicitur autem in utramq; partem æque contingere, quod & ipſum poſſumus, & ejus contrarium. Si enim utrumque non poſſemus, cùm ipſum, tùm ejus contrarium, non ſanè conſultaremus: Neque enim de his quæ certa ſunt, neque de his quæ fieri nequeunt, quis deliberat: quòd ſi alterum modo contrariorum poſſemus, equidem hoc eſſet certum, & minimè ambiguum, ejuſque contrarium fieri non poſſet.

Cap. XXXV.

De Fato.

Dogmatis de fato conſectaria.

Qui aſtrorum circumvectioni cauſam omnium quæ fiunt aſſignant, non ſolum communibus notionibus adverſantur, ſed etiam omnem Reipublicæ adminiſtrationem inutilem reddunt. Abſurdæ enim leges, ſupervacanea judicia, quæ ab iis pœnam exigant, in quibus nulla culpa ſit. Vituperare quoque, & laudare, nulla ratio eſt. Nullus etiam uſus eſt precum, ſi omnia fato adminiſtrantur. Ac præterquam quòd inſtrumentum tantum cœleſtis circumvectionis homo reperitur, etiam exterminatur cum religione providentia: Siquidem à cœlorum motibus

ἐπίσης. ἐπὶ πολὺ μὲν, ὡς τὸν ἑξηκοντούτην πολιοῦσθαι· ἐπ' ἔλαττον δὲ, ὡς τινὰ ἑξηκονταετῆ μὴ πολιοῦσθαι· ἐπίσης δὲ, τὸ περιπατῆσαι καὶ μὴ περιπατῆσαι, καὶ ἁπλῶς πρᾶξαί τι καὶ μὴ πρᾶξαι. περὶ τούτων οὖν τῶν ἐπίσης ἐνδεχομένων μόνον βουλευόμεθα· ἔστι δὲ ἐπίσης ἐνδεχόμενον, ὃ αὐτό τε δυνάμεθα καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ· εἰ γὰρ μὴ ἀμφότερα ἐδυνάμεθα αὐτό τε καὶ τὸ ἀντικείμενον, οὐκ ἂν ἐβουλευόμεθα. οὔτε γὰρ περὶ τῶν ὁμολογουμένων, οὔτε περὶ τῶν ἀδυνάτων τὶς βουλεύεται· εἰ δὲ τὸ ἕτερον μόνον τῶν ἀντικειμένων ἐδυνάμεθα, τοῦτο μὲν ἦν ὁμολογούμενον καὶ οὐδαμῶς ἀμφίβολον· τὸ δὲ ἀντικείμενον, ἀδύνατον.

ΚΕΦ. λε'.

ΠΕΡΙ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ.

Οἱ τῇ περιφορᾷ τῶν ἄστρων τὴν αἰτίαν τῶν γινομένων πάντων ἐπιγράφοντες, οὐ μόνον ταῖς κοιναῖς ἐννοίαις ἀπομάχονται, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν πολιτείαν ἄχρηστον ἀποφαίνουσιν. ἄτοποι μὲν γὰρ οἱ νόμοι, περιττὰ δὲ τὰ δικαστήρια κολάζοντα τοὺς ἀναιτίους· παράλογοι δὲ οἱ ψόγοι καὶ οἱ ἔπαινοι· ἀνόητοι δὲ καὶ αἱ εὐχαὶ, πάντων καθ' εἱμαρμένην γινομένων. ἐξορίζεται δὲ καὶ πρόνοια μετὰ τῆς εὐσεβείας, πρὸς δὲ καὶ τὸν ἄνθρωπον ὄργανον μόνον εὑρίσκεσθαι τῆς ἄνωθεν περιφορᾶς· ὑπὸ ταύτης γὰρ κινεῖσθαι πρὸς τὰς πράξεις οὐ μόνον

τὰ μέρη τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς διανοήματα. καὶ ὅλως οἱ ταῦτα λέγοντες, τὸ ἐφ' ἡμῖν συναναιροῦσι καὶ τὴν τοῦ ἐνδεχομένου φύσιν· καὶ οὕτως οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ πάντη λυμαίνονται. ἄδικοι δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀστέρες, τοὺς μὲν μοιχούς, τοὺς δὲ φονέας ἀπεργαζόμενοι· καὶ πρό γε τούτων ὁ δημιουργὸς αὐτῶν Θεὸς τὴν αἰτίαν ἀποφέρεται, εἰ τοιαῦτα κατεσκεύασεν ἃ τῶν κακῶν ἡμῖν τὴν ἐπιφορὰν ἐξ ἀνάγκης ἐπιτίθησιν, ὡς μὴ μόνον ἐπὶ τῆς πολιτείας ἵστασθαι τὴν τούτων ἀτοπίαν, ἀλλὰ καὶ τῶν μεγίστων κακῶν ἀποφαίνειν αἴτιον τὸν Θεόν· πρὸς τῷ καὶ ἀδιανόητον ἀποδείκνυσθαι τὴν ὑπόθεσιν αὐτῶν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὔτε ἀκούειν ἀνασχετόν, πρόδηλον ἔχοντα τὴν ἀτοπίαν, καὶ βλασφημίαν. οἱ δὲ λέγοντες, ὅτι καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν καὶ τὸ καθ' εἱμαρμένην σώζεται (ἑκάστῳ γὰρ τῶν γινομένων δεδόσθαι τι καθ' εἱμαρμένην, ὡς τῷ ὕδατι τὸ ψύχειν, καὶ ἑκάστῳ τῶν φυτῶν τὸ τοιόνδε καρπὸν φέρειν, καὶ τῷ λίθῳ τὸ κατωφερές, καὶ τῷ πυρὶ τὸ ἀνωφερές, οὕτω καὶ τῷ ζώῳ τὸ συγκατατίθεσθαι καὶ ὁρμᾶν· ὅταν δὲ ταύτῃ τῇ ὁρμῇ μηδὲν ἀντιπέσῃ τῶν ἔξωθεν καὶ καθ' εἱμαρμένην, τότε τὸ περιπατεῖν τέλεον ἐφ' ἡμῖν εἶναι, καὶ πάντως περιπατήσομεν) οἱ ταῦτα λέγοντες, εἰσὶ δὲ τῶν Στωϊκῶν Χρύσιππός τε καὶ Φιλοπάτωρ, καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ λαμπροί, οὐδὲν ἕτερον ἀποδεικνύουσιν, ἢ πάντα καθ' εἱμαρμένην γίνεσθαι. εἰ γὰρ

καὶ

bus non solum partes corporis, sed etiam animæ cogitationes, ad agendum impelluntur. Denique qui ista differunt, unà cum libera voluntate, contingentis naturam tollunt; & sic nihil aliud agunt, quàm quòd universa labefactant. Iniqua etiam ipsa astra, quòd alios mœchos, alios homicidas efficiunt; & præ his, architectus eorum Deus si ejusmodi fecit, quæ mala nobis necessariò importarent; ut horum absurditas non modo in Republicâ versetur, sed etiam gravissimorum malorum causam Deum efficiat. Quin fieri nullo modo potest ut rationibus ostendant suam hypothesin. Verùm ista ne aures quidem nostræ ferre debent, quæ perspicuè absurda sunt, & de Dei majestate detrahunt. Qui autem utrumque tenent, & in nostra potestate esse aliquid, & fato omnia evenire: (omnibus enim quæ fiunt datum esse aliquid fatale, ut aquæ, refrigerare; cuique stirpi, talem fructum edere; lapidi, deorsum ferri; igni, sursum; item animali, assentiri, & appetere: & cum huic appetitui nihil rerum externarum, neque fatum obstiterit, tum ambulationem in nobis perfectam esse & prorsus deambulaturos,) qui hæc dicunt, sunt autem è Stoicis *Chrysippus*, & *Philopater*, aliique multi, & nobiles, nihil aliud explicant, quàm omnia fato fieri. Si enim & appetitus aiunt

 nobis

nobis datos esse fato, eosque aliquando fato impediri, aliquando non impediri, planum est omnia fieri fato, etiam ea, quæ in nobis sita videntur. Rursus eisdem rationibus adversus eos utemur, & hujus opinionis absurditatem demonstrabimus; Si enim iisdem causis positis, ut aiunt ipsi, omnino necesse est eadem fieri, nec fieri potest, ut aliquando sic, aliquando aliter eveniat, quòd illæ ex æterno tempore, præfixæ statutæque sint necesse est, & animalis appetitum omni modo, & ex omni parte, iisdem causis positis ita fieri. Quòd si verò etiam appetitus necessariò consequitur, ubi relinquitur quod in nostra potestate est? Debet enim esse liberum quod in nostra potestate est. Esset autem liberum, si iisdem positis causis, in nobis esset aliquando appetere, aliquando refugere: at si necessariò appetitus sequitur, certè etiam fato fiunt quæ appetitum sequuntur, etsi à nobis fiunt, & natura nostra, & appetitu, & judicio. Si enim fieri posset, ut appetitus non sequeretur, falsa esset hæc enunciatio; Eisdem causis positis, eadem sequi, necesse est. In bestiis & inanimis idem reperietur. Si enim appetitum in nostra postate ponunt, quoniam naturâ eum habemus, quid prohibet dicere etiam in ignis potestate situm esse, urere: quoniam natura urit ignis? Quod etiam alicubi ostendere

A καὶ τὰς ὁρμὰς παρὰ τῆς εἱμαρμένης φασὶν ἡμῖν δε-
δόσθαι, καὶ ταύτας ποτὲ μὲν ἀπὸ τῆς εἱμαρμένης
ἐμποδίζεσθαι, ποτὲ δὲ μή, δῆλον ὡς πάντα καθ' εἱ-
μαρμένην γίνεται, καὶ τὰ δοκοῦντα ἐφ' ἡμῖν εἶναι. καὶ πά-
λιν δὲ τοῖς αὐτοῖς λόγοις χρησόμεθα πρὸς αὐτοὺς
B δεικνύοντες τῆς δόξης τὴν ἀτοπίαν. εἰ γὰρ τῶν αὐ-
τῶν αἰτιῶν περιεστηκότων, ὥς φασιν αὐτοί, πᾶσα ἀνάγ-
κη τὰ αὐτὰ γίνεσθαι, καὶ οὐχ οἷόν τε ποτὲ μὲν οὕτως,
ποτὲ δὲ ἄλλως γενέσθαι, διὰ τὸ ἐξ αἰῶνος ἀποκε-
κληρῶσθαι ταύτας, ἀνάγκη καὶ τὴν ὁρμὴν τὴν τοῦ
Γ ζώου πάντη τε καὶ πάντως τῶν αὐτῶν αἰτιῶν περιε-
στηκότων οὕτως γενέσθαι. εἰ δὲ καὶ ἡ ὁρμὴ ἐξ ἀνάγκης
ἐπακολουθεῖ, ποῦ λοιπὸν τὸ ἐφ' ἡμῖν; ἐλεύθερον γὰρ
εἶναι δεῖ τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἦν δ' ἂν ἐλεύθερον, εἰ τῶν αὐτῶν
περιεστηκότων, ἐφ' ἡμῖν ἦν τὸ ποτὲ ὁρμᾶν, ποτὲ μὴ
Δ ὁρμᾶν· εἰ δὲ ἐξ ἀνάγκης ἐπακολουθεῖ καὶ τὸ ὁρμᾶν,
δῆλον ὡς καθ' εἱμαρμένην καὶ τὰ τῆς ὁρμῆς γενή-
σεται, εἰ καὶ ὑφ' ἡμῶν γίνεται, καὶ κατὰ τὴν ἡμετέ-
ραν φύσιν καὶ ὁρμὴν καὶ κρίσιν. εἰ γὰρ οἷόν τε ἦν
αὐτὴν καὶ μὴ γενέσθαι, ψευδὴς ἂν ἦν ἡ πρότασις ἡ λέ-
E γουσα, ὅτι τῶν αὐτῶν περιεστηκότων αἰτιῶν, ἀνάγκη τὰ
αὐτὰ ἕπεσθαι· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς ἀλόγοις καὶ ἐπὶ τοῖς ἀ-
ψύχοις εὑρεθήσεται. εἰ γὰρ τὴν ὁρμὴν ἐφ' ἡμῖν τάτ-
τουσιν, ὅτι φύσει ταύτην ἔχομεν, τί κωλύει καὶ ἐπὶ τῷ
πυρὶ λέγειν εἶναι τὸ καίειν, ἐπειδὴ φύσει καίει τὸ πῦρ;

ὡς

ὡς που καὶ παρεμφαίνειν ἔοικεν ὁ Φιλοπάτωρ ἐν τῷ περὶ Εἱμαρμένης. οὐκ ἄρα τὸ δι' ἡμῶν ὑπὸ τῆς εἱμαρμένης γινόμενον ἐφ' ἡμῖν ἐστι. τῷ γὰρ αὐτῷ λόγῳ καὶ ἐπὶ λύρᾳ καὶ αὐλοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ὀργάνοις καὶ πᾶσιν ἀλόγοις τε καὶ ἀψύχοις ἔσται τι, ὅταν τινες δι' αὐτῶν ἐνεργῶσι· τοῦτο δὲ ἄτοπον. B

ΚΕΦ. λϛʹ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΑ ΤΩΝ Αστρων εἱμαρμένης.

Πρὸς δὲ τοὺς σοφοὺς τῶν Αἰγυπτίων λέγοντας ἀληθεύεσθαι μὲν τὴν διὰ τῶν ἄστρων εἱμαρμένην, τρέπεσθαι δὲ αὐτὴν εὐχαῖς καὶ ἀποτροπιασμοῖς, εἶναι γάρ τινας καὶ τούτων αὐτῶν τῶν ἀστέρων θεραπείας τὰς ἐκμειλισσομένας αὐτοὺς, καὶ ἄλλας τινὰς ὑπερκειμένας δυνάμεις τὰς τρέπειν αὐτοὺς δυναμένας, καὶ διὰ τοῦτο τὰς εὐχὰς καὶ τὰς θεραπείας τῶν Θεῶν, καὶ τοὺς ἀποτροπιασμοὺς ἐπινενοῆσθαι, ἐροῦμεν ὅτι τῶν ἐνδεχομένων καὶ οὐχὶ τῶν ἀναγκαίων ποιοῦσι τὴν εἱμαρμένην. τὸ δὲ ἐνδεχόμενον ἀόριστον. τὸ δὲ ἀόριστον ἄγνωστον. ἀνήρηται οὖν διὰ τούτων πᾶσα μὲν μαντεία, μάλιστα δὲ ἡ τῶν καλουμένων γενεθλιαλόγων, ἣν αὐτοὶ πρὸ τῶν ἄλλων πρεσβεύουσιν ὡς ἰσχυρόν τι καὶ ἀληθὲς πρᾶγμα. ἐὰν δὲ λέγωσιν ὅτι τὰ τῶν σχημάτων ἀποτελέσματα πρόδηλα καὶ τοῖς ἐπιστήμοσι γνωρίζεται, ὅταν δὲ τὸ σχῆμα μὴ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν ἀποβαίνῃ, Θεὸς ἐκώλυσεν, ἐροῦ-

μεν

dere videtur *Philopater*, in libro quem *de fato* conſcripſit. Non ergo quod per nos fato efficitur, in noſtra poteſtate eſt. Nam eadem ratione & in lyræ & in tibiarum & cæterorum inſtrumentorum, omniumque rationis & animæ expertium, poteſtate, aliquid erit poſitum, cum aliqui iis ad aliquid efficiendum utuntur; quod profectò abſurdum eſt.

CAP. XXXVI.

DE FATO QUOD IN ASTRIS *ponitur*.

ADverſus ſapientes Ægyptiorum, qui dicunt veram eſſe ſententiam de fato in aſtris poſito, ſed mutari precibus, & procurationibus: eſſe enim etiam horum ipſorum ſiderum cultus quoſdam, qui ea mitigent, aliaſque ſuperiores quaſdam vires, quæ ea poſſint flectere, ideoque precationes, & deorum cultus eſſe inſtitutos: reſpondebimus, eos fatum facere rerum contingentium, non neceſſariarum. At contingens infinitum eſt, infinitum autem incognitum. Itaque cum omnis divinatio tollitur, tum maximè eorum, qui prædicant, & notant cujuſque vitam ex natali die, qui dicuntur genethliaci, quam ipſi præ cæteris, ut validam quandam rem, & veram, commendant. Si dicant figurarum affectiones eſſe perſpicuas, & à peritis cognoſci, verùm cum figura non ex propria vi evenerit, Deum prohibuiſſe; etiam hoc abſurdum eſſe,

Nec minus abſurdi Aſtrologi.

esse respondebimus: primum, quoniam preces solas, & deorum cultum, in nostra potestate statuunt, aliud præterea nihil. Tum ambigemus cum eis quomodo cum cæteræ omnes humanæ actiones, & electiones in cujusdammodi figura astrorum sint sitæ, sola precatio in nobis sit posita. Nam dubium est cur hoc ita se habeat, & quæ causa hanc necessitatem imponat. Deinde si ars quædam est, & doctrina istarum procurationum, quæ fati vim prohibeat, utrum omnes homines hanc doctrinam assequi possunt, an quidam possunt, quidam non possunt: si enim omnes possunt, nihil prohibet hac ratione, quin planè evertatur fatum, cum omnes artem eam quæ fati affectiones prohibet, didicerint. Sin aliqui assequi eam possunt, aliqui non possunt, qualis tandem, aut quis est, qui hoc præscribat? Si enim ipsum fatum alios facit cultores numinis divini, alios non facit, rursum omnia fato fieri invenientur. Nam preces & cultum quæ in nobis sunt non solum non inferiora esse fato, sed etiam superiora jam cognovimus. Si non fatum, sed aliud quippiam horum causa est, illud potius fatum censebitur. Nam in hoc ipso, quòd per precationem rectè negotium nostrum agere possumus, aut non possumus, omnis fati vis continetur. Nam in his qui possunt, fatum nihil est; qui non possunt, iis omnia fato eveniunt: et quibusdam hominibus omnia esse fatalia,

A μὲν ὡς καὶ τοῦτο ἄτοπον παρέχον, ὅτι τὴν εὐχὴν μόνην
ἐφ' ἡμῖν τίθενται καὶ τὴν θεραπείαν τῶν Θεῶν, ἄλλο δὲ
οὐδέν. Εἶτα διαμφισβητήσομεν πρὸς αὐτούς, πῶς
τῶν ἄλλων πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεών τε
καὶ προαιρέσεων ἐν τῇ μιᾷ σχέσει τῶν ἄστρων κει-
B μένων, τὸ τῆς εὐχῆς μόνης ἐφ' ἡμῖν ἐστιν. ἀπορεῖν γὰρ
διὰ ποίαν αἰτίαν οὕτως ἔχει τοῦτο· καὶ τίς ἡ ἀνάγ-
κη. ἔπειτα, εἰ τέχνη τίς ἐστι καὶ μέθοδος τῶν ἀπο-
τροπιασμῶν ἡ κωλύουσα τὰ περὶ τῆς Εἱμαρμένης,
πότερον πᾶσιν ἀνθρώποις ἡ μέθοδός ἐστιν ἐφικτή, ἢ τισὶ
Γ μέν, τισὶ δὲ οὔ; Εἰ γὰρ πᾶσιν, οὐδὲν κωλύει τῷ λόγῳ παν-
τάπασιν ἀνατραπῆναι τὴν Εἱμαρμένην πάντων μα-
θόντων τὴν τέχνην τὴν κωλύουσαν αὐτῆς τὰ ἀποτε-
λέσματα. Εἰ δὲ τισὶ μέν ἐστιν ἐφικτή, τισὶ δὲ οὔ, ποῖος
ἄρα καὶ τίς ὁ τοῦτο διορίζων; Εἰ μὲν γὰρ αὐτὴ ἡ Εἱ-
Δ μαρμένη τοὺς μὲν ποιεῖ θεραπευτὰς τοῦ θείου, τοὺς δὲ
οὐ ποιεῖ, εὑρεθήσεται πάλιν ταῦτα πάντα κατὰ τὴν Εἱμαρ-
μένην· τὸ γὰρ τῆς εὐχῆς καὶ τῆς θεραπείας οὐ μόνον
ἐφ' ἡμῖν οὐκ ἔλαττον νῦν ἀνεφάνη τῆς Εἱμαρμένης,
ἀλλὰ καὶ μεῖζον. Εἰ δὲ μὴ Εἱμαρμένη, ἀλλ' ἕτερόν
E τι τούτων αἴτιόν ἐστιν, ἐκεῖνο μᾶλλον Εἱμαρμένη φανή-
σεται. ἐν γὰρ τῷ δύνασθαι δι' εὐχῆς κατορθοῦν ἢ μὴ
δύνασθαι, τὸ πᾶν τῆς Εἱμαρμένης περιέχεται κρά-
τος. τοῖς μὲν γὰρ δυναμένοις, οὐδὲν ἡ Εἱμαρμένη, τοῖς
δὲ μὴ δυναμένοις, πάντως κατ' Εἱμαρμένην. καὶ εὑ-

ρεθή-

ρεθήσεται τισὶ μὲν ἀνθρώποις πάντα καθ' εἱμαρμένην, A
τισὶ δὲ οὐδὲν καθ' εἱμαρμένην. καὶ δῆλον ὅτι ὁ τοῦτο ὁρίζων αὐτός ἐστιν ἡ κυριωτάτη εἱμαρμένη· καὶ οὕτω πάντα πάλιν καθ' εἱμαρμένην εὑρεθήσεται· πρὸς δὲ ἄδικον εἶναι τὸν Ἀγαμέμνονα, εἴτε δαίμων τις εἴη, εἴτε καὶ ἄλλη τις εἱμαρμένη. οὐ γὰρ πρὸς ἀξίαν νέμει τοῖς ἀνθρώποις B
τὴν τῆς θεραπείας τῶν θεῶν μέθοδον· τί γὰρ μᾶλλον οὗτος ἄξιος ἢ ἐκεῖνος, πάντων ὀργάνων ὄντων τῆς εἱμαρμένης, καὶ μηδὲν μηδενὸς ἐξ οἰκείας προθέσεως πράττοντος, μᾶλλον δὲ μὴ προαιρουμένου; ἐν γὰρ τοῖς οὕτω γινομένοις οὐδεὶς οὔτε δίκαιος οὔτε ἄδικος. οὐκοῦν οὔτε ἄξιος Γ
οὔτε ἀνάξιός ἐστι χάριτος. ὁ δὲ τοῖς ἴσοις ἄνισα νέμων ἄδικος.

ΚΕΦ. λζ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΛΕΓΟΝΤΩΝ τὴν αἵρεσιν τῶν πρακτῶν ἐφ' ἡμῖν εἶναι, τὴν δὲ τῶν αἱρεθέντων Ἀπόβασιν ἐπὶ τῇ εἱμαρμένῃ. Δ

ΟΙ δὲ λέγοντες τὴν αἵρεσιν τῶν πρακτῶν ἐφ' ἡμῖν E
εἶναι· τὴν δὲ τῶν αἱρεθέντων ἀπόβασιν ἐπὶ τῇ εἱμαρμένῃ, εἰσὶ δὲ τῶν ἑλλήνων οἱ σοφώτατοι, τὸ μέν τι κατορθοῦσι, τὸ δὲ σφάλλονται. τὸ μὲν γὰρ ἐφ' ἡμῖν τιθέναι τὰς αἱρέσεις τῶν πρακτῶν, μὴ πάντως δὲ καὶ τὰς ἀπο-

fatalia, quibuſdam nihil eſſe fatale, comperiemus. Neque dubium eſt, quin qui hoc præſcribit, ipſe veriſſimum fatum ſit, & ſic omnia denuò fato fieri deprehendentur. Atque iniquus quis eſt, qui hoc diſtribuit, ſive dæmon quis ſit, ſive aliud fatum quodpiam. Non enim, ut oportuit, colendorum deorum viam hominibus tribuit. Cur enim hic dignior, quàm ille, cum omnes ſint inſtrumenta fati, & nihil quiſquam agat de ſententia ſua, imò ne eligat quidem? Nam in his quæ ita fiunt, nemo vel juſtus, vel iniquus eſt. Itaque neque dignus, neque indignus beneficio. Qui autem paribus non tribuit paria, iniquus eſt.

Cap. XXXVII.

De His Qui Dicunt Optionem rerum agendarum in nobis eſſe, exitum vero rerum quas elegimus in fati poteſtate.

Qui autem dicunt optionem rerum agendarum in nobis eſſe, ſed rerum quas elegimus eventum in fato, (ſunt autem hi Græcorum doctiſſimi,) partim rectè aiunt, partim falluntur. Nam quod in noſtra poteſtate ponunt optiones rerum agendarum, non tamen

men omnino earum exitus, rectiſſimè dicunt: quod verò fato aſſignent, non rectè. Primum enim coarguentur, quod imperfectum faciant fatum, ſiquidem hoc habeat, illud autem non habet: Deinde quod ipſum ſtatuant conſequens quiddam ad noſtram voluntatem. Nam fati opera conſequentia eſſe dicunt voluntati; atque ita moveri potius à nobis quam movere nos reperietur. Atque etiam homo fato dominantior eſt, ut qui ipſum ſua optione effingat. Quamobrem rectius eſt dicere, exitus rerum cauſam in providentia conſiſtere. Nam providentiæ magis hoc opus eſt, quàm fati. Providentiæ enim proprium eſt, pro ſuo cuique commodo, tribuere. Eamque ob cauſam exitus electarum rerum, quod utilitatem ſpectat, aliquando ſuccedet, aliquando non ſuccedet. Quòd ſi fatum, quòd ſit ſeries quædam cauſarum perpetua (ita enim fatum Stoici definiunt, id eſt, ordinem & connexionem immutabilem) non ad utilitatem cujuſque, ſed ſuo motu, & neceſſitate, exitus affert quid dicant de omnino ſtolidis, & ſtultis eoque ab electione vacuis, utrum fato illis adeſt, ut tales ſint, an non? Si enim non fato, fatum effugient; ſin fato, neceſſariò ſequitur, ne electionem quidem in noſtra poteſtate ſitam eſſe: Si enim quod electionis eſt eſt expers, ſub fatum cadit, neceſſario etiam quod electionis eſt particeps; & ſic ad primo-

rum

Rerum exitus, non fato aguntur.

Providentiæ quæ partes.

A ἀποβάσεις ὀρθότατα λέγουσι· τὸ δὲ τῇ εἱμαρμένῃ προσ-
άπτειν ταύτας, οὐκ ὀρθῶς. ἐλεγχθήσονται γὰρ πρῶτον
μὲν, ἀτελῆ ποιοῦντες τὴν εἱμαρμένην, εἰ τὸ μὲν ἔχει,
τὸ δὲ οὐκ ἔχει· ἔπειτα παρακολούθημα ποιοῦντες
αὐτὴν τῆς ἡμετέρας γνώμης. ταύτῃ γὰρ ἀκολουθεῖν φα-
B σι τὰ τῆς εἱμαρμένης ἔργα, καὶ οὕτως εὑρεθήσεται κινου-
μένη μᾶλλον ὑφ' ἡμῶν, ἢ κινοῦσα ἡμᾶς· καὶ κυριώτερος
ὁ ἄνθρωπος τῆς εἱμαρμένης ὁ τυπῶν αὐτὴν διὰ τῆς
αἱρέσεως ἑαυτοῦ. διὸ βέλτιον πρόνοιαν λέγειν αἰτίαν τῆς
Γ ἐκβάσεως τῶν πραγμάτων. προνοίας γὰρ μᾶλλον
τοῦτο ἔργον ἢ εἱμαρμένης. τῆς γὰρ προνοίας ἴδιον τὸ ἑκά-
στῳ νέμειν κατὰ τὸ ἑκάστου συμφέρον· καὶ διὰ τοῦτο τῶν αἱρε-
θέντων ἡ ἔκβασις κατὰ τὸ συμφέρον ποτὲ μὲν ἔσται, ποτὲ
δὲ οὐκ ἔσται. εἰ δὲ ἡ εἱμαρμένη εἱρμός τις οὖσα αἰτιῶν ἀπα-
Δ ράβατος· οὕτω γὰρ αὐτὴν οἱ Στωϊκοὶ ὁρίζονται, (τουτέστι
τάξιν, καὶ ἐπισύνδεσιν ἀπαράλλακτον,) οὐ κατὰ τὸ συμ-
φέρειν, ἀλλὰ κατὰ τὴν οἰκείαν κίνησιν καὶ ἀνάγκην ἐπά-
γει τὰ τέλη· τί δ' ἂν εἴποιεν ἐπὶ τῶν παντελῶς ἠλι-
θίων καὶ μωρῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπροαιρέτων; πότερον
E καθ' εἱμαρμένην αὐτοῖς τὸ τοιούτοις εἶναι προσέστιν ἢ οὔ;
εἰ γὰρ μὴ καθ' εἱμαρμένην, ἔξω πίπτουσι τῆς εἱμαρ-
μένης· εἰ δὲ καθ' εἱμαρμένην, ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθεῖ
τὸ μηδὲ τὴν προαίρεσιν ἐφ' ἡμῖν εἶναι· εἰ γὰρ τὸ ἀ-
προαίρετον ὑπὸ τὴν εἱμαρμένην, ἐξ ἀνάγκης καὶ
τὸ προαιρετόν· καὶ οὕτως ἀναδραμοῦνται πρὸς τοὺς

πρω-

περιττοὺς τοὺς λέγοντας πάντα καθ' εἱμαρμένην εἶναι. A
περιττὴ δὲ καὶ ἡ μάχη τοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἐπὶ τοῦ ἐγκρατοῦς καὶ ἀκρατοῦς· εἰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὥρισται τὸ μὲν πρᾶξαι, τὸ δὲ μὴ πρᾶξαι, τίς ἡ χρεία τῆς ἐν αὐτῷ στάσεως καὶ φιλονεικίας; ἀλλ' εἰ καὶ τὴν συγκαθείμαρται μὴ μόνον πρᾶξαι, ἀλλὰ καὶ τὸ πῶς δὲ B
πρᾶξαι, τί δ' ἄλλο φησὶν ὁ τοῦτο λέγων ἢ ὅτι καὶ ἡ προαίρεσις τῶν πεπρωμένων ἐστίν; ἡ γὰρ προαίρεσίς ἐστιν ἡ μαχομένη τῇ ἐπιθυμίᾳ, ἡ νικῶσα μὲν ἐπὶ τῶν ἐγκρατῶν, ἡττωμένη δὲ ἐπὶ τῶν ἀκρατῶν. οὐκ οὖν ἀνῄρηται τὰ τῆς ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς ὑποθέσεως· οὐκ ἔτι Γ
γὰρ ἡ προαίρεσις ἐφ' ἡμῖν.

ΚΕΦ. λη'.
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΟΣ ΛΕΓΕΙ Πλάτων τὴν εἱμαρμένην.

ΠΛάτων δὲ διχῶς λέγει τὴν εἱμαρμένην· τὴν μὲν Δ
κατ' οὐσίαν, τὴν δὲ κατ' ἐνέργειαν· κατ' οὐσίαν μὲν τὴν τοῦ παντὸς ψυχήν· κατ' ἐνέργειαν δὲ θεῖον νόμον ἀπαράβατον δι' αἰτίαν ἀναπόδραστον. καλεῖ δὲ τοῦτον θεσμὸν ἀδράστειαν· τοῦτον δὲ τὸν νόμον δεδόσθαι παρὰ E
τοῦ πρώτου καὶ ἀνωτάτου Θεοῦ τοῦ παντὸς ψυχῇ εἰς διακόσμησιν τῶν ὅλων, καθ' ὃν διεξάγεται τὰ γινόμενα. ταύτην δὲ τὴν κατ' ἐνέργειαν εἱμαρμένην καὶ κατὰ πρόνοιαν λέγει. ἀπὸ γὰρ τῆς προνοίας ἐμπεριέχεσθαι

τὴν

rum illorum ſententiam, qui dicunt omnia eſſe fato, revolvuntur. Supervacanea etiam pugna eſt in continente & incontinente, rationis, & cupiditatis. Si enim neceſſariò conſtitutum, & definitum eſt, hoc agere, hoc non agere, quis uſus eſt diſſentionis in eo, & diſcordiæ? Quod ſi etiam confatale eſt non modo agere, ſed etiam ita agere, quid aliud dicit qui ita ait, quam & electionem fatalem eſſe? Nam electio eſt, quæ cum cupiditate depugnat, & in continentibus ſuperat, in incontinentibus ſuperatur. Quare ſublata eſt eorum ſententia initio poſita, propterea quod in noſtra poteſtate electio non erit.

Cap. XXXVIII.

Quomodo Plato Fatum *dicat*.

Plato fati nomen uſurpat bifariam: Aliud enim in ſubſtantia, aliud in muneris functione ponit. Quod in ſubſtantia ponitur, animam vult eſſe univerſi; Quod in muneris unctione, divinam legem immutabilem ob cauſam inevitabilem. Quam legem etiam *Adraſtiam* dicit, eamque à primo, ſummoque Deo, univerſi animæ, ad omnium adminiſtrationem datam eſſe, per quam omnia quæ fiunt, gubernentur. Hoc fatum in muneris functione poſitum, etiam providentiam appellat. Nam à provi-

providentia fatum comprehendi vult. Quidquid enim fato fiat, etiam providentia fieri, non tamen quidquid fit providentiæ, etiam fati esse. Ipsa autem divina lex, quam ait esse providentiam, & fatum, omnia in se complectitur, alia quidem secundum propositum, alia à proposito. Nam causas antecedentes, ut quædam principia, & secundum propositum complectitur, quæ in nostra potestate sunt, assentiones, & judicia, & appetitus. Quæ verò hæc necessariò consequuntur, à proposito sunt. Atque optio quidem rerum agendarum, quæ in nobis sita est, secundum propositum est. Positis autem iis quæ in nobis sita sunt, ex his ipsis, ut à proposito, fatum consequi: ut verbi gratia in nobis est situm, navigare, hoc secundum propositum est. Cum ergo propositum fuerit navigare, sequi quæ à proposito sunt, naufragium facere, aut non facere. Idcirco à proposito vocat ea quæ sequuntur, & comitantur propositum, quod in nostra potestate est, id est, principia & actiones, ut sint ea quæ antecedunt, & in nobis sunt, secundum propositum: quæ sequuntur, à proposito, neque in nostra potestate sint, sed eveniant necessariò. Non enim ex æternitate definitum, fatum esse, sed accidere, cum ea quæ in nostra potestate sunt, fuerint antegressa. Cum quo congruit illud, Culpa ejus est qui elegit, Deus extra culpam est, item, virtutem carere domino, &, Esse divinationes. Omnis autem ejus oratio eò pertinet ut

Consequenter necessaria antecedenter contingentia.

χεσθαι τὴν εἱμαρμένην, πᾶν γὰρ τὸ καθ' εἱμαρμένην καὶ κατὰ πρόνοιαν γίνεσθαι· οὐ μὴν πᾶν δὲ κατὰ πρόνοιαν καὶ καθ' εἱμαρμένην εἶναι. αὐτὸς δὲ ὁ θεῖος νόμος, ὃν φησιν εἶναι πρόνοιαν καὶ εἱμαρμένην, πάντα περιέχει ἐν ἑαυτῷ· τὰ μὲν καθ' ὑπόθεσιν, τὰ δὲ ἐξ ὑποθέσεως. τὰς μὲν γὰρ προηγουμένας αἰτίας, ὥσπερ τινὰς ἀρχὰς τὸ καθ' ὑπόθεσιν περιέχει, ἅπερ ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν, συγκαταθέσεις, καὶ κρίσεις, καὶ ὁρμαί· τὰ δὲ ἐξ ἀνάγκης ταύταις ἑπόμενα ἐξ ὑποθέσεως ἐστί. καὶ ἐστιν ἡ μὲν ἐφ' ἡμῖν αἵρεσις τῶν πρακτῶν καθ' ὑπόθεσιν. ὑποκειμένων δὲ πάλιν τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐξ αὐτῶν τούτων, ὥσπερ ἐξ ὑποθέσεως ἀκολουθεῖν τὰ τῆς εἱμαρμένης· οἷον ἐφ' ἡμῖν κεῖται τὸ πλεῦσαι· τοῦτο καθ' ὑπόθεσιν ἐστίν· ὑποκειμένου τοίνυν τοῦ πλεῖν ἡμᾶς, ἐπακολουθῆσαι τὰ ἐκ ταύτης τῆς ὑποθέσεως, τὸ ναυαγῆσαι ἢ μή. διὸ καὶ ἐξ ὑποθέσεως καλεῖ τὰ παρακολουθοῦντα καὶ ἑπόμενα ταῖς ἐφ' ἡμῖν ὑποθέσεσι, τουτέστιν ἀρχαῖς καὶ πράξεσιν, ὡς εἶναι τὰ μὲν ἡγούμενα καὶ ἐφ' ἡμῖν καθ' ὑπόθεσιν· τὰ δὲ ἑπόμενα ἐξ ὑποθέσεως, καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· μὴ γὰρ ἐξ ἀϊδίου ὡρίσθαι τὸ καθ' εἱμαρμένην, ἀλλ' ἐπισυμβαίνειν προηγησαμένοις τοῖς ἐφ' ἡμῖν. τούτῳ δὲ συμφωνεῖ καὶ τὸ, αἰτία ἑλομένου, Θεὸς ἀναίτιος· καὶ τὸ ἀδέσποτον εἶναι τὴν ἀρετήν· καὶ τὸ εἶναι μαντείας· συντείνει δὲ αὐτῷ πᾶς λόγος εἰ τὸ τὰς προαι-

ρέσεις καὶ τινὰς τῶν κατὰ προαίρεσιν πράξεων ἐφ' A
ἡμῖν εἶναι, τὰ δὲ ἐπακολουθοῦντα ταύταις καὶ τὰ τέ-
λη, ἐπὶ τῇ εἱμαρμένῃ ἐξ ἀνάγκης. τοῦτο δὲ ἐν
τοῖς ἔμπροσθεν ἐδείχθη, μὴ καλῶς ἔχειν. καθ' ὃ μὲν
οὖν καλεῖ Θεοῦ διάταξιν καὶ βούλησιν τὴν εἱμαρ-
μένην, καὶ καθ' ὃ τὴν εἱμαρμένην ὑπάγει τῇ προ-
νοίᾳ, μικρόν τι διαλλάττει πρὸς τὰ θεῖα λόγια, τὰ λέ-
γοντα πρόνοιαν μόνην διοικεῖν τὰ πάντα. κατὰ πολὺ
δὲ διαφέρεται φάσκων ἐξ ἀνάγκης τοῖς ἐφ' ἡμῖν ἕπε-
σθαι τὰ τέλη. ἡμεῖς γὰρ οὐ κατ' ἀνάγκην ἐπάγεσθαι
τὰ τῆς προνοίας φαμὲν, ἀλλ' ἐνδεχομένως. εἰ γὰρ
κατ' ἀνάγκην, πρῶτον μὲν τὸ πολὺ τῆς εὐχῆς μέρος
περικόπτεται· περὶ μόνων γὰρ τῶν ἀρχῶν τῶν πράξεων
τὰ τῆς εὐχῆς ἔσται κατ' αὐτὸν, ὥστε τὰ κρείττω ἑλέσθαι·
μετὰ δὲ τὸ προελέσθαι, μάταια λοιπὸν τὰ τῆς εὐ-
χῆς, τῶν ἑπομένων πάντων ἐξ ἀνάγκης ἐπαγομένων· Δ
ἡμεῖς δὲ καὶ ἐπὶ τούτοις μάλιστα δύνασθαι τὴν εὐχὴν
διισχυριζόμεθα. ἐπὶ τῇ προνοίᾳ γὰρ εἶναι τὸ ναυαγῆσαι
τοὺς πλέοντας, καὶ μή. οὐκ ἐξ ἀνάγκης μέντοι τὸ ἕ-
τερον αὐτῶν, ἀλλ' ἐνδεχομένως· οὐ γὰρ ὑπ' ἀνάγ-
κην ὁ Θεὸς, οὐδὲ τὴν βούλησιν αὐτοῦ δουλεύειν
ἀνάγκῃ θεμιτὸν εἰπεῖν· ὁ γὰρ τῆς ἀνάγκης δημιουρ-
γός ἐστιν. ἀνάγκην μὲν γὰρ ἐπέθηκε τοῖς ἄστροις, ὥστε
ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ κινεῖσθαι, ὁ τὴν θάλασσαν περιώρι-
σε· καὶ τοῖς καθόλου καὶ γενικοῖς ὅρον ἀναγκαῖον

ἔθηκεν,

ut electiones, & aliquas actiones ex electione, in nostra esse potestate ostendat. At quæ eas actiones consequuntur eorumque eventus, necessariò in fati potestate. Sed hoc non verè dici supra demonstratum est. Ex ea ergo parte qua Dei constitutionem, & voluntatem fatum vocat, & fatum subjicit providentiæ, non multum discrepat à divinis literis, quæ solam providentiam omnia gubernare confirmant. Sed ab iisdem multis dissentit, quod dicat necessariò exitus esse consequentes iis, quæ in nostra sunt potestate. Nos enim quæ à providentia afferuntur, non necessariò evenire sed contingere, ut sequantur, dicimus. Nam si necessariò, bona precationum pars amputabitur. Nam eo authore de solis principiis actionum, ut meliora scilicet eligamus, preces instituuntur: Cum autem elegerimus, in reliquum preces inanes sunt; cum omnia quæ sequuntur, necessariò inferantur. Nos verò etiam in his maximam vim habere preces decernimus. Esse enim in providentiæ manu, eum qui naviget naufragium facere & non facere. Non tamem alterum eorum necessariò accidit, sed ut eveniat contingit. Non enim necessitati Deus paret, neque fas est dicere ejus voluntatem necessitati servire: etenim necessitatis ipse auctor est, & opifex. Necessitatem enim astris imposuit, ut eodem semper modo moverentur, & mare terminis suis conclusit, universisque, & generalibus rebus

Providentia necessitatem minime inducit.

necessa-

necessarium finem statuit: quem si volunt vocare fatum, quia usquequaque ita necessario fit, ut quæ ex propagatione oriuntur, interire, nihil dicimus: nam de nominibus cum iis non litigamus. Ipse verò Deus non solum extra omnem necessitatem locatus est, sed etiam ejus dominus & auctor est. Cum enim sit potestas & natura liberæ potestatis, nihil neque naturæ necessitate, neque legis sanctione facit, sed omnia sunt illi contingentia, etiam quæ sunt necessaria. Atque hoc ut declaretur, jussit olim cursum solis, & lunæ consistere, quæ necessario feruntur, & semper eodem modo se habent, ut ostenderet, nihil sibi necessario fieri, sed omnia pro potestate contingere, ut eveniant. Semel autem ejusmodi diem fecit, quod & scriptura sancta notavit, ut potentiam modo suam declararet, neque legem necessariæ motionis astrorum quam illis à principio dedit, abrogaret. Sic & aliquot homines in vita conservat, ut *Eliam*, & *Enoch*, quamvis mortales & caducos, ut per hæc omnia, ejus potentiam, & quæ cogi nulla ratione potest voluntatem intelligamus. Stoici autem aiunt stellas errantes, cum ad idem & in longitudine & in latitudine signum referuntur, in quo initio erant, cum primum mundus est conditus, certo temporum ambitu conflagrationem, & interitum rerum efficere, & de integro mundum eodem

Elias & Enoch quare morte exempti.

A ἔθηκεν, ὃν εἰ βούλονται καλεῖν εἱμαρμένην, ἀλλὰ τὸ πάντῃ καὶ πάντως οὕτως γίνεσθαι κατ' ἀνάγκην, ὡς πάντα τὰ κατὰ διαδοχὴν ἐν μέσῳ φθείρεσθαι, λόγος οὐδείς. περὶ γὰρ ὀνομάτων οὐκ ἀμφισβητοῦμεν πρὸς αὐτούς. αὐτὸς δὲ πάσης ἀνάγκης οὐ μόνον
B ἐκτὸς καθέστηκεν, ἀλλὰ καὶ κύριος καὶ ποιητής ἐστιν. ἐξουσία γὰρ ὢν καὶ φύσις ἐξουσιαστικὴ οὐδὲν οὔτε φύσεως ἀνάγκῃ, οὔτε θεσμῷ νόμου ποιεῖ. πάντα δέ ἐστιν αὐτῷ ἐνδεχόμενα καὶ τὰ ἀναγκαῖα· ὅτι ἵνα τοῦτο δειχθῇ, ἔστησέ ποτε τὸν δρόμον ἡλίου καὶ σελήνης τῶν
Γ ἀνάγκῃ φερομένων καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἐχόντων· ἵνα δείξῃ μηδὲν αὐτῷ κατ' ἀνάγκην γίνεσθαι, ἀλλὰ πάντα κατ' ἐξουσίαν ἐνδεχόμενα. ἅπαξ δὲ τοιαύτην ἡμέραν ἐποίησεν, ὡς ἐπεσημήνατο καὶ ἡ γραφή, ἵνα μόνον ἐνδείξηται καὶ μὴ διαλύσῃ τὸν θεσμὸν τὸν
Δ ἐξ ἀρχῆς αὐτῷ τεθέντα τῆς ἀναγκαίας τῶν ἄστρων φορᾶς. οὕτω καὶ τινὰς τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ ζωῇ διαφυλάττει, ὡς τὸν Ἡλίαν καὶ τὸν Ἐνὼχ θνητοὺς ὄντας καὶ ὑποκειμένους φθορᾷ, ἵνα διὰ πάντων τούτων τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀκαταδάμαστον βού-
E λησιν καταμάθωμεν. οἱ δὲ Στωϊκοί φασιν ἀποκαθισταμένους τοὺς πλανήτας εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον κατά τε μῆκος καὶ πλάτος, ἔνθα τὴν ἀρχὴν ἕκαστος ἦν, ὅτε τὸ πρῶτον ὁ κόσμος συνέστη, ἐν ῥηταῖς χρόνων περιόδοις, ἐκπύρωσιν καὶ φθορὰν τῶν ὄντων ἀπεργάζεσθαι, καὶ πάλιν ἐξ

ὑπαρ-

ὑπαρχῆς εἰς τὸ αὐτὸ τὸν κόσμον ἀποκαθίστασθαι τῶν ἀστέρων ὁμοίως πάλιν φερομένων, ἕκαστον ἐν τῇ προτέρᾳ περιόδῳ γινόμενον ἀπαραλλάκτως ἀποτελεῖσθαι. ἔσεσθαι γὰρ πάλιν Σωκράτην, καὶ Πλάτωνα, καὶ ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων σὺν τοῖς αὐτοῖς καὶ φίλοις καὶ πολίταις· καὶ τὰ αὐτὰ πείσεσθαι, καὶ τὰ αὐτὰ μεταχειριεῖσθαι, καὶ πᾶσαν πόλιν, καὶ κώμην, καὶ ἀγρὸν ὁμοίως ἀποκαθίστασθαι· γίνεσθαι δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ παντὸς οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πολλάκις· μᾶλλον δὲ εἰς ἄπειρον καὶ ἀτελεύτητον τὰ αὐτὰ ἀποκαθίστασθαι. τοὺς δὲ θεοὺς τοὺς μὴ ὑποκειμένους τῇ φθορᾷ, ταύτῃ παρακολουθήσαντας μιᾷ περιόδῳ, γινώσκειν ἐκ ταύτης πάντα τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι ἐν ταῖς ἑξῆς περιόδοις· οὐδὲν γὰρ ξένον ἔσεσθαι παρὰ τὰ γινόμενα πρότερον, ἀλλὰ πάντα ὡσαύτως ἀπαραλλάκτως ἄχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων. καὶ διὰ ταύτην τὴν ἀποκατάστασιν, φασί τινες τοὺς Χριστιανοὺς τὴν ἀνάστασιν φαντάζεσθαι πολὺ πλανηθέντες· εἰς ἅπαξ γὰρ τὰ τῆς ἀναστάσεως καὶ οὐ κατὰ περίοδον ἔσεσθαι, τὰ τοῦ Χριστοῦ δοξάζει λόγια.

ΚΕΦ. λθʹ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟΥ ὅ ἐστι τὸ ἐφ' ἡμῖν.

Ο ΠΕΡΙ τοῦ αὐτεξουσίου λόγος, τουτέστι τοῦ ἐφ' ἡμῖν, πρώτην μὲν ἔχει ζήτησιν, εἰ ἔστι τι ἐφ' ἡμῖν·

πολλοὶ

dem restitui. Et quoniam sidera, similiter rursus ferantur, omnia quæ in priori ambitu fuerint, immutabiliter effici. Futurum enim rursum *Socratem*, & *Platonem*, & quemque hominem cum iisdem & amicis, & civibus, & eadem cuique eventura, & eadem tractatuum, omnesque civitates, & pagos, & agros similiter restitui. Atque istam restitutionem universi, non semel, sed sæpè fieri, immo infinitè, & sine ulla terminatione eadem referri. Deos vero qui hunc interitum effugiant, uno ambitu assequi, & cognoscere omnia, quæ in sequentibus conversionibus futura sint. Nihil enim fore novi, quod prius non fuerit; sed omnia eodem modo sine ulla variatione, etiam usque ad minima quæque eventura. Atque propter istam restitutionem dicunt aliqui, Christianos revocationem corporum à morte ad vitam imaginari. Sed multum aberrant à vero. Nam semel vitam restitui mortuis, non per ambitum, Christi perhibent oracula.

Stoicorum sententia de ἀποκατασάσει.

CAP. XXXIX.

DE LIBERA VOLUNTATE, *seu de iis quæ in nostra sunt potestate.*

Disputatio de libera voluntate, id est, de eo quod in nostra potestate esse dicitur, primam habet quæstionem, an sit aliquid in nostra potestate; multi enim sunt qui

repugnent: Alteram, quæ sint illa quæ sunt in nostra potestate, & quorum liberam habeamus voluntatem: Tertiam, ut causam investigemus, cur nos parens noster Deus libera voluntate genuerit. Quare oratione repetita, primum dicamus de primo; & aliquid esse in nostra potestate, ex his quæ ab illis conceduntur, demonstremus. Omniũ quæ fiunt, aut Deum causã esse aiunt, aut necessitatem, aut fatum, aut naturam, aut fortunã, aut casum. Verum Dei quidẽ opus; substantia, & providentia est: Necessitatis; motus eorum, quæ semper eodem modo se habent: Fati; quod necessariò fiant, quæ fato efficiuntur; Etenim fatum, necessitatis est: Naturæ; ortus, accretio, interitus, stirpes, & animalia: Fortunæ; quæ rara sunt, & præter expectationem. Definiunt enim fortunam, congressum & concursum duarum causarum, quæ ab electione, & voluntate principium habent, & aliud quippiam efficiunt, quam naturâ paratum sit ut faciant: ut verbi gratia, Si qui foderit, thesaurum invenit. Nam neque qui condidit, ita condidit, ut ille reperiret; neque qui invenit, ita fodit ut thesaurum inveniret. Sed ille quidem, ut cum vellet, tolleret; hic ut foveam efficeret. Accidit autem aliud quippiam, quam uterque studuerit. Casus verò opera sunt inanimorum, aut bestiarum eventus sine natura, & arte. Ad quod igitur horum reducemus ea, quæ per homines fiunt, si homo causa non est, & principium actionum? Atqui neque Deo fas est ascribere turpes interdum actiones, & iniquas; neque necessitati: non enim sunt è numero eorum

Fortuna.

Casus.

A πολλοὶ γὰρ εἰσὶν ἀμφιβαίνοντες· δευτέραν δέ, τίνα ἐστὶ τὰ
ἐφ' ἡμῖν, καὶ τίνων ἐξουσίαν ἔχομεν· τρίτην, τὴν αἰ-
τίαν ἐξετάσαι, δι' ἣν ὁ ποιήσας ἡμᾶς Θεὸς αὐτεξου-
σίους ἐποίησε. διαλαβόντες οὖν περὶ τοῦ πρώτου πρῶ-
τον εἴπωμεν, ἀποδεικνῦντες ὅτι ἐστί τι ἐφ' ἡμῖν ἐκ
B τῶν παρ' ἐκείνοις ὁμολογουμένων. τῶν γινομένων πάν-
των ἢ Θεόν φασιν αἴτιον εἶναι, ἢ ἀνάγκην, ἢ εἱμαρμένην,
ἢ φύσιν, ἢ τύχην, ἢ τὸ αὐτόματον· ἀλλὰ τοῦ μὲν Θεοῦ
ἔργον οὐσία, καὶ πρόνοια· τῆς δὲ ἀνάγκης τῶν ἀεὶ ὡ-
σαύτως ἐχόντων ἡ κίνησις· τῆς δὲ εἱμαρμένης, τὸ ἐξ
Γ ἀνάγκης τὰ δι' αὐτῆς ἐπιτελεῖσθαι· καὶ γὰρ αὕτη τῆς
ἀνάγκης ἐστί· τῆς δὲ φύσεως, γένεσις, αὔξησις, φθορά,
φυτὰ καὶ ζῶα· τῆς δὲ τύχης, τὰ σπάνια καὶ ἀπροσ-
δόκητα. ὁρίζονται γὰρ τὴν τύχην, σύμπτωσιν καὶ
συνδρομὴν δύο αἰτιῶν ἀπὸ προαιρέσεως τὴν ἀρ-
Δ χὴν ἐχόντων, ἄλλο τι παρ' ὃ πέφυκεν ἀποτελούντων,
ὡς τάφρον ὀρύσσοντα θησαυρὸν εὑρεῖν· οὔτε γὰρ ὁ θεὶς
οὕτως τέθεικεν ὡς τοῦτον εὑρεῖν, οὔτε ὁ εὑρὼν οὕτως ὤ-
ρυξεν ὡς εὑρεῖν θησαυρόν. ἀλλ' ὁ μέν, ἵν' ὅταν θέλῃ
ἀνέληται· ὁ δὲ ἵνα τάφρον ὀρύξῃ, συνέπεσε δὲ ἄλλο τι
παρ' ὃ προῄρηντο ἀμφότεροι. τοῦ δὲ αὐτομάτου, τὰ
E τῶν ἀψύχων ἢ ἀλόγων συμπτώματα ἄνευ φύσεως καὶ
τέχνης. τίνι τοίνυν τούτων ὑπαγάγωμεν τὰ διὰ τῶν ἀν-
θρώπων, εἴπερ ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν αἴτιος καὶ ἀρχὴ
πράξεων; ἀλλ' οὔτε Θεῷ θεμιτὸν ἐπιγράφειν αἰσχρὰς

ἐσθ'

ἐσθ' ὅτε πράξεις καὶ ἀδίκους· οὔτε ἀνάγκη, οὐ γὰρ A
τῶν ἀεὶ ὡσαύτως ἐχόντων ἐστίν· οὔτε εἱμαρμένη, οὐ γὰρ
τῶν ἐνδεχομένων, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων τὰ τῆς εἱμαρ-
μένης ἐστίν· οὔτε φύσει, φύσεως γὰρ ἔργα ζῶα καὶ
φυτά· οὔτε τύχῃ, οὐ γὰρ σπάνιοι καὶ ἀπροσδόκη-
τοι τῶν ἀνθρώπων αἱ πράξεις· οὔτε αὐτομάτῳ, B
ἀψύχων γὰρ ἐστὶν ἢ ἀλόγων τὰ συμπτώματα. λεί-
πεται δὴ αὐτὸν τὸν πράττοντα καὶ ποιοῦντα ἄνθρωπον ἀρ-
χὴν εἶναι τῶν ἰδίων ἔργων, καὶ αὐτεξούσιον. ἔτι εἰ
μηδεμιᾶς ἐστὶν ἀρχὴ πράξεως ἄνθρωπος, περιττῶς
ἔχει τὸ βουλεύεσθαι. εἰς τί γὰρ χρήσεται τῇ βουλῇ μη- Γ
δεμιᾶς ὢν πράξεως κύριος; τὸ δὲ κάλλιστον καὶ τιμιώ-
τατον ἐν ἀνθρώπῳ, περιττὸν ἀποφαίνειν, τῶν ἀτοπω-
τάτων ἂν εἴη. εἰ τοίνυν βουλεύεται, πράξεως ἕνεκα βου-
λεύεται· πᾶσα γὰρ βουλὴ πράξεως ἕνεκα καὶ διὰ πρᾶξιν.
ἔτι ὧν αἱ ἐνέργειαι ἐφ' ἡμῖν, τούτων καὶ αἱ πρά- Δ
ξεις αἱ κατὰ τὴν ἐνέργειαν ἐφ' ἡμῖν· ἐφ' ἡμῖν δὲ αἱ κατὰ
τὰς ἀρετὰς ἐνέργειαι, ἐφ' ἡμῖν ἄρα καὶ αἱ ἀρεταί. ὅτι
δὲ ἐφ' ἡμῖν αἱ κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαι, δηλοῖ δὲ καὶ τὸ
καλῶς ὑπὸ Ἀριστοτέλους λεχθὲν ἐπὶ τῶν ἠθικῶν ἀρε-
τῶν· ἃ γὰρ ποιοῦντες μανθάνομεν, ταῦτα μαθόντες ποι- E
οῦμεν. κρατεῖν γὰρ ἡδονῶν μανθάνοντες σώφρονες γινόμεθα·
καὶ γινόμενοι σώφρονες κρατοῦμεν ἡδονῶν. ἔστι δὲ καὶ οὕτως εἰ-
πεῖν, τὸ μελετᾶν καὶ γυμνάζεσθαι παρὰ πᾶσιν ὡμολό-
γηται ἐφ' ἡμῖν εἶναι· αἱ δὲ μελέται τῶν ἕξεων εἰσὶ

κύριαι

eorum quæ semper eodem modo se habent; neq; fato: non enim contingentia, sed necessaria sunt, quæ fato fiunt: neq; naturæ; naturæ enim opera animalia sunt, & stirpes: neque fortunæ; neque enim raræ sunt, & præter expectationem, hominum actiones: neq; casui; nam casus est eventus inanimorum, aut bestiarum. Relinquitur ergo ipsum qui agit, & facit hominem, principium esse suorum operum, & libera voluntate, potestateq; esse præditum. Præterea si nullius actionis homo auctor est, supervacaneè habet consultandi facultatem. Quorsum enim utetur deliberatione, si nullius actionis est dominus? Facere autem, ut, quod pulcherrimum & præstantissimum in homine est supervacaneum sit, absurdissimum est. Quare si consultat, agendi causa consultat: omnis enim deliberatio actionis causa, & propter actionem instituitur. Præterea, quorum munerum functiones in nostra potestate sunt, horum etiam actiones, quæ cum illis functionibus consentaneæ sunt in nostra sunt potestate. Sunt autem in nostra potestate functiones cum virtutibus consentaneæ; quare & virtutes in nostra potestate sunt. Esse autem in nobis functiones cum virtute consentaneas, declarat, quod ab *Aristotele* rectè dictum est de virtutibus moralibus; quæ enim faciendo discimus ea cum didicerimus, facimus. Nam discendo moderari voluptatibus, temperantes evadimus. Et cum temperantes evaserimus, voluptatibus moderamur. Licet etiam sic agere: Meditari & exerceri omnes concedunt in nostra potestate esse, in exercitationibus autem habi-

Homo libera voluntate præditus ad actus morales.

tuum

tuum est dominatus: nam consuetudo natura est adventitia. Sin autem meditatio domina est habitus, meditatio porro in nostra potestate est, etiam habitus in nostra potestate est. Quorum autem habitus in nostra potestate sunt, eorum etiam actiones ad eos habitus in nostra potestate sunt, nam ad habitus actiones sunt accommodatæ. In quo ergo justitiæ habitus est, justa aget: in quo injustitiæ, injusta. Itaque in nobis situm est, justis esse, aut injustis. Esse autem aliqua in nostra potestate, cohortationes, & admonitiones ostendunt. Nemo enim hominem hortatur ad non esuriendum, vel ad non sitiendum, neq; ad volandum; non enim hæc in nostra potestate sunt. Quare perspicuum est, quarum rerum hortationes sunt, eas in nostra esse potestate. Præterea si nihil in nostra potestate est, supervacaneæ sunt leges; & tamen naturaliter omnes gentes legibus quibusdam utuntur, quòd sciant se habere potestatem agendi quæ legibus sanciunt, & pleræque gentes leges suas ad Deos authores referunt, ut *Cretenses* ad *Jovem*, *Lacedemonii* ad *Apollinem*. Quare naturaliter omnium hominum mentes, hæc imbuit opinio; Esse aliqua in nostra potestate. Quod de hortatione, & admonitione diximus, idem de vituperationibus, & laudibus, cæterisque, quæ evertunt hanc sententiam, Omnia fato fieri, intelligendum est.

Cap. XL.

Quæ Sint Illa Quæ In *nostra sunt potestate.*

Esse aliqua in nostra potestate, & esse nos dominos actionum quarundam, abundè demon-

A κυρία· τὸ γὰρ ἔθος φύσις ἐπίκτητος. εἰ δὲ κυρία τῆς ἕξεως ἐστὶν ἡ μελέτη, ἐφ' ἡμῖν δὲ ἡ μελέτη, ἐφ' ἡμῖν καὶ ἡ ἕξις· ὧν δὲ ἐφ' ἡμῖν αἱ ἕξεις, τούτων ἐφ' ἡμῖν καὶ αἱ πράξεις, αἱ κατὰ τὰς ἕξεις. ταῖς γὰρ ἕξεσιν αἱ πράξεις προσφορεῖ. ἄρα ὁ δικαίαν ἕξιν ἔχων, δίκαια πράξει· καὶ ὁ ἄδικον, ἄ-
B δικα· ἐφ' ἡμῖν ἄρα τὸ δικαίους εἶναι ἢ ἀδίκους. ὅτι δὲ ἐφ' ἡμῖν ἐστί τινα, δηλοῦσιν αἱ προτροπαὶ καὶ αἱ παραινέσεις. οὐδεὶς γὰρ ἀνθρώπων προτρέπεται μὴ πεινῆν, μὴ δὲ διψῆν, μὴ δὲ ἵπτασθαι· οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν ταῦτα. δῆλον οὖν, ὅτι ἐφ' οἷς αἱ προτροπαὶ, ταῦτα ἐφ' ἡμῖν
Γ ἐστίν. ἔτι εἰ μηδὲν ἐφ' ἡμῖν, περιττοὶ οἱ νόμοι· φυσικῶς δὲ πᾶν ἔθνος νόμοις χρᾶται τισὶν, ἐπιστάμενον ὡς ἐξουσίαν ἔχει πράττειν ἃ νομοθετεῖ· καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐθνῶν θεοὺς ἐπιγράφεται νομοθέτας, ὡς Κρῆτες μὲν τὸν Δία, Λακεδαιμόνιοι δὲ Απόλλωνα. φυσικῶς ἄρα πᾶσιν
Δ ἀνθρώποις ἡ γνῶσις τοῦ ἐφ' ἡμῖν συγκατέσπαρται. τὰ αὐτὰ δὲ τούτοις ῥητέον ἐπὶ τῶν ψόγων καὶ τῶν ἐπαίνων, καὶ πάντων τῶν ἀναιρούντων τὸ καθ' εἱμαρμένην πάντα γίνεσθαι.

ΚΕΦ. μ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΤΙ ΕΣΤΙΝ ΕΦ' ἡμῖν τινα.

E

ΟΤΙ μὲν ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν τινα, καὶ ὅτι κύριοι πράξεων τινῶν ἐσμὲν, αὐτάρκως ἀποδέδεικται. λοιπὸν δὲ εἴπωμεν, τίνα ἐστὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν. λέγομεν τοίνυν γενικῶς πάντα τὰ δι' ἡμῶν ἑκουσίως πραττόμενα ἐφ'

ἡμῖν

ἡμῖν εἶναι· οὐ γὰρ ἂν ἑκουσίως ἐλέγετο πράττεσθαι, A τῆς πράξεως οὐκ οὔσης ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἁπλῶς οἷς ἕπεται ψόγος ἢ ἔπαινος, καὶ ἐφ' οἷς ἐστι προτροπὴ καὶ νόμος· τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐδείχθη. κυρίως δὴ ἐφ' ἡμῖν ἐστι τὰ ψυχικὰ πάντα καὶ περὶ ὧν βουλευόμεθα, καὶ μὴ πρᾶξαι βουλευόμεθα, ὡς γὰρ ἐφ' ἡμῖν ὄντος τοῦ πρᾶξαι B τὸ προκείμενον· ἐδείχθη δὲ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, ἡ βουλὴ τῶν ἐπίσης ἐνδεχομένων οὖσα. ἐπίσης δὲ ἐνδεχόμενον ἐστιν ὃ αὐτό τε δυνάμεθα καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ· ποιεῖται δὲ τούτου τὴν αἵρεσιν ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος, καὶ οὗτος ἐστιν ἀρχὴ πράξεως· καὶ ταῦτα ἐστὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν τὰ Γ ἐπίσης ἐνδεχόμενα, οἷον τὸ κινεῖσθαι καὶ μὴ κινεῖσθαι, ὁρμᾶν, καὶ μὴ ὁρμᾶν, ὀρέγεσθαι τῶν μὴ ἀναγκαίων καὶ μὴ ὀρέγεσθαι, ψεύδεσθαι καὶ μὴ ψεύδεσθαι, διδόναι καὶ μὴ διδόναι, χαίρειν οἷς δεῖ καὶ μὴ χαίρειν, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐν οἷς ἐστι τὰ τῆς κακίας καὶ τῆς ἀρετῆς ἔργα· Δ τούτων γὰρ ἐσμεν αὐτεξούσιοι. τῶν δὲ ἐπίσης ἐνδεχομένων, εἰσὶ καὶ αἱ τέχναι· πᾶσα γὰρ τέχνη περὶ γένεσιν ἐστι τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ ὧν ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιοῦντι, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ ποιουμένῳ. οὐδὲν γὰρ οὔτε τῶν ἀϊδίων καὶ ἐξ ἀνάγκης ὄντων, οὔτε τῶν ἐξ ἀνάγκης E γινομένων κατὰ τέχνην γίνεσθαι λέγεται. ἀλλ' οὔτε τῶν γινομένων ἐν τοῖς ἐνδεχομένοις καὶ ἄλλως ἔχειν, ἐν αὐτοῖς δὲ ἐχόντων τὸ ποιητικὸν αἴτιον· ὡς ἐπὶ τῶν ζώων καὶ φυτῶν κατὰ τέχνην τι λέγεται γίνεσθαι. φύσει γὰρ

καὶ

monstratum est. Deinceps dicamus, quæ sint illa, quæ in nostra potestate sunt. Dicimus ergo generatim, omnia quæ per nos sponte aguntur, in nostra potestate esse. Non enim dicerentur sponte fieri, si in nostra potestate actio non esset; & omnino quæ vituperatio aut laus insequitur, & in quibus adhortatio, lexq; versantur. Etenim hoc supra à nobis declaratum est. Propriè autem in nostra potestate sunt, omnia quæ ad animum pertinent, & de quibus consultamus. Consultamus idem perinde quasi in nostra sit potestate agere aut non agere, quod proponitur. Ostensum est autem suprà, consultationem esse rerum contingentium peræquè in utramq; partem. Quod genus contingentium sic definitur, Quod cum ipsum possumus, tum ejus oppositū. Hujus optio penes nostram mentē est, & hæc actionis est principium, eaq; in nostra potestate sunt, quæ æquè in utramq; partem contingunt, ut moveri, & non moveri; persequi & non persequi; appetere res necessarias & non appetere; mentiri, & non mentiri; dare, & non dare; lætari quibus rebus oportet, & non lætari; deniq; quæcunq; ejusmodi sunt ut in iis vitii & virtutis opera insint; Horum enim penes nos potestas est. Sunt etiam artes in iis quæ æquè in utramq; partē eveniunt. Omnis enim ars in iis producendis versatur, quæ esse, & non esse contingit; & quorum principium in eo qui facit, non in eo quod fit, reperitur. Nihil enim quod æternum, vel quod necessario est; vel necessario fit, arte fieri dicitur. At vero neq; quæ ita fiunt, ut aliter quidem ea se habere contingat, sed in seipsis efficiendi vim cohibent, ut in animalibus

Libertas aliquando contrarietatis.

acci-

accidit & ſtirpibus, arte aliquid dicitur fieri. Natura enim, non arte fiunt. Quod ſi eorum quæ fiunt arte, extra eſt cauſa efficiens, quis cauſa eſt eorũ quæ arte fiunt? Annon qui facit artifex? Nã in artificis poteſtate eſt, facere. Hic ergo principium & cauſa eſt actionum; in noſtra ergo ſunt poteſtate & artiũ munera, & virtutes, & omnes animæ rationiſque actiones. Quæ autem animæ ſint actiones, & munera, ſuprà expoſitũ eſt. At plerique quod liberam voluntatem, & poteſtatẽ in omni re agenda, & comparanda, atque etiam omni fortuna dici arbitrantur; merito rationem de ſoluta & libera hominis voluntate improbant. Qui autem acerbiores ſunt, & refellendi noſtri cauſa, adducunt illud ſcripturæ ſanctæ. *Non ſunt in homine viæ ejus*, quomodo inquiunt viri boni, homo ſui juris eſt cum in ejus poteſtate via ſua non ſit, & *inanes ſint cogitationes hominum*, utpote cum exequi non poſſimus, quæ cogitamus? Alia multa dicunt ejuſmodi, quod neſciant quomodo voluntas in homine libera ſtatuatur. Non enim ut divites ſimus, aut pauperes, aut perpetuò ſani, aut natura robuſti, aut in imperio, aut omnino bonis abundemus, quæ inſtrumenti locum obtinere, vel fortunæ bona dicuntur, aut eorum quorum exitus à providentia pendet, noſtra poteſtas eſt; ſed actionum ad virtutem & vitium, & electionum, & motuum, & quorum æquè etiam oppoſita agere poſſumus: quandoquidem omnem actionem electio antecedit; nequè ſolum actio, ſed etiam electio, & voluntas damnatur. Quod docet illud in Evan-

Hier. 10.

Pſ. 94.11.

Argumenta eorum qui negant liberum arbitrium refelluntur.

A καὶ οὐ τέχνη. εἰ δὲ τῶν κατὰ τέχνην γινομένων ἔξωθέν ἐστι τὸ ποιητικὸν αἴτιον, τίς ἄρα αἴτιος τῶν κατὰ τέχνην γινομένων; ἢ ὁ ποιῶν τεχνίτης; ἐν γὰρ τῷ τεχνίτῃ τὸ ποιεῖν· οὗτος ἄρα ἀρχὴ καὶ αἴτιος πράξεων ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν ἄρα καὶ αἱ κατὰ τέχνην ἐνέργειαι καὶ ἀρεταὶ καὶ πᾶσαι

B πράξεις ψυχικαί τε καὶ λογικαί. ἐδείχθη δὲ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ποῖαί εἰσιν ἐνέργειαι ψυχικαί. οἱ δὲ πολλοὶ νομίζοντες λέγεσθαι τὸ αὐτεξούσιον ἐπὶ πάσης πράξεώς τε καὶ κτήσεως καὶ τύχης, ἀποδοκιμάζουσιν εἰκότως τὸν λόγον· οἱ δὲ δριμύτεροι καὶ τὸ τῆς γρα-

Γ φῆς εἰς ἔλεγχον φέροντες τὸ οὐκ ἐπ' ἀνθρώπῳ αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, ὦ βέλτιστοί φασι πῶς αὐτεξούσιος ὁ ἄνθρωπος ὁπότε οὐκ ἐπ' αὐτῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ; καὶ μάταιοι οἱ διαλογισμοὶ τῶν ἀνθρώπων, ὡς μὴ δυναμένων ἡμῶν εἰς ἔργον ἄγειν ἃ διανοούμεθα; καὶ τοιαῦτα

Δ πολλά φασιν, ἀγνοοῦντες ὅπως λέγεται τὸ αὐτεξούσιον· οὐ γὰρ τοῦ πλουτεῖν, ἢ πένεσθαι, ἢ διὰ παντὸς ὑγιαίνειν, ἢ ῥωμαλέους εἶναι κατὰ φύσιν, ἢ τοῦ ἄρχειν, ἢ ὅλως τῶν ὀργανικῶν ἢ τυχηρῶν λεγομένων ἀγαθῶν, ἢ τῶν κατὰ πρόνοιαν τὸ τέλος λαμβανόντων ἐξουσίαν ἔχομεν, ἀλλὰ

E τῶν κατ' ἀρετὴν καὶ κακίαν πράξεων καὶ προαιρέσεων καὶ κινήσεων· καὶ ὧν ἐξ ἴσης καὶ τὰ ἀντικείμενα πρᾶξαι δυνάμεθα· ἐπειδὴ πάσης πράξεως προαίρεσις ἡγεῖται· καὶ οὐ μόνον ἡ πρᾶξις, ἀλλὰ καὶ ἡ προαίρεσις ὑπόδικός ἐστι. καὶ τοῦτο δηλοῖ τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ

ὁ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν, A
ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· καὶ ὁ Ἰὼβ
ὑπὲρ τῶν κατὰ διάνοιαν τῶν τέκνων αὐτοῦ πλημμελη-
μάτων ἔθυε τῷ Θεῷ· ἀρχὴ γὰρ ἁμαρτίας καὶ δικαιο-
πραγίας ἡ προαίρεσις. τὸ γὰρ ἔργον ποτὲ μὲν συγ-
χωρεῖται παρὰ τῆς προνοίας, ποτὲ δὲ κωλύεται· ὄντος B
γὰρ καὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, οὔσης δὲ καὶ τῆς προνοίας, ἀνάγκη
κατ' ἄμφω τὰ γινόμενα γίνεσθαι. Εἰ γὰρ κατὰ τὸ ἕτερον
μόνον ἐγίνετο, οὐκ ἦν ἂν τὸ ἕτερον· μικτῶν δὲ ὄν-
των τῶν γινομένων, ποτὲ μὲν κατὰ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀποβήσε-
ται, ποτὲ δὲ κατὰ τὸν τῆς προνοίας λόγον, ποτὲ δὲ κατὰ Γ
ἀμφότερα. τῆς δὲ προνοίας πῆ μὲν κοινῆς οὔσης, πῆ
δὲ ἰδιαζούσης, ἀνάγκη τοῖς καθόλου τὰ κατὰ μέρος ὁμοιο-
παθεῖν. τοῦ γὰρ περιέχοντος ξηροῦ ὄντος ξηραίνεται τὰ
σώματα, εἰ καὶ μὴ πάντα ὁμοίως· καὶ μητρὸς δὲ οὐκ
εὖ δεδιαιτημένης καὶ τρυφώσης ἀκολούθως τὰ τικτό- Δ
μενα καὶ τοῖς σώμασι δύσκρατα, καὶ ταῖς ὁρμαῖς διά-
φορα γίνεται. δῆλον οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι συμ-
βαίνει καὶ κράσει σώματος οὐκ εὐτυχεῖ περιπεσεῖν ἢ
διὰ τὸ κοινὸν τοῦ περιέχοντος, ἢ ἐξ ἑκουσίας διαίτης τῶν
γεννησάντων, ἢ καὶ αὐτῶν ἐκείνων ἀπὸ τρυφῆς διε- E
φθαρμένων· ὥστε τὰς κράσεις ἐξ ἑκουσίας ἀρχῆς ἔσθ'
ὅτε φαύλας κατασκευάζεσθαι, καὶ μὴ τὴν πρόνοιαν
πάντως αἰτίαν εἶναι τῶν τοιούτων. ὅταν οὖν ψυ-
χὴ κράσει σώματος ἐνδοῦσα ἐπιθυμίαις ἢ θυμοῖς
ἑαυτὴν

Evangelio, *Qui mulierem aspexerit ad eam concupiscendam, jam in corde suo cum ea adulterium commisit.* Et *Job*, pro filiorum suorum peccatis cogitatione admissis, Deo sacrificabat. Nam principium peccati, & justè facti, electio & voluntas est. Opus enim quidem ipsum aliquando permittitur à providentia, aliquando prohibetur. Nam cum in nostra sit aliquid potestate, & providentia sit, necesse est ab utrisque quæ fiunt, evenire. Nam si ex altero tantum acciderent, non esset alterum; sed cum quæ fiunt mixta sint, aliquando proficiscentur à nostra voluntate, aliquando fient ratione providentiæ, aliquando manabunt ex utroque. Cum autem providentia partim sit communis, partim propria, necesse est rebus singulis idem usu venire, quod universis. Nam cum cœlum siccum fuerit, siccantur corpora, etsi non omnia æquè; & cum mater recto victu usa non fuerit, aut luxui se dediderit, ex eo fœtus, & corporibus malè temperatis, & perversis appetitionibus, gignuntur. Quare accidit, ut & in corporis temperationem incidant non prosperam, aut ob commune cœlum, aut ex voluntario victu parentum, aut dum illi ipsi luxuriæ se corrumpendos dediderunt; ut interdum temperationes è voluntario principio malæ reddantur, neque omnino providentia talium causa sit. Cum ergo animus corporis temperationi succumbens, se cupiditatibus, aut iracundiis tradiderit, & iis rebus quæ à fortuna importantur depressus, aut laxatus fuerit, ut paupertate, aut divitiis, malo urgetur voluntario.

Mat. 5.

Job. 1.

Electio principium peccati & actus virtuosi.

A circumstantiis inclinamur non cogimur.

tario. Qui enim non ſuccumbit temperationi corporis, is rectè ſuo fungitur munere, & malam temperationem ſuperat, ut commutet potius, quàm commutetur; & animi potentias & affectiones, ad bonum habitum proba inſtitutione, & victu idoneo traducit. Quare ex his qui rectè ſuo munere funguntur, cognoſcitur eos qui non rectè illud ipſum præſtant, peccatum ſuſcipere voluntarium. Nam in noſtra poteſtate eſt ſitum, aut dedere ſe malis temperationibus, aut reluctari, & vincere. At plerique malam temperationem, ut perturbationum cauſam excuſantes, neceſſitati, non ſuæ ipſorum voluntati, vitium aſcribunt: & idcirco abſurdiſſimè etiam virtutes in noſtra poteſtate poſitas eſſe negant.

Cap. XLI.

Quam Ob Causam Libera *voluntate procreati ſimus.*

Reliquum eſt ut dicamus quam ob cauſam libera voluntate procreati ſimus. Dicimus ergo, cum ratione naturâ conjunctam eſſe liberam voluntatem, & rebus genitis connatam eſſe mutationem, iis maximè, quæ ex ſubjecta materia generatæ ſunt. Principium enim cujuſq; ortus mutatio eſt. Nam ex commutatione ſubjectæ materiæ ortus exiſtit. Facile autem intelligetur, quod dicimus, ſi ſtirpes omnes & animalia terrena, & aquatilia, & volatilia reſpiciamus: continuata enim eſt horum mutatio. Verum copulari natura cum ratione liberam voluntatem, ex his quæ diximus, cum aliqua in noſtra eſſe poteſtate

Rationem arbitrii libertas conſequitur.

A ἑαυτὴν ἐκδῷ, καὶ ἀπὸ τῶν λυπηρῶν καταπιεσθῇ, ἢ χαυνωθῇ, διὰ πενίας ἢ πλούτου, ἑκούσιον κακὸν ὑφίσταται. ἡ γὰρ μὴ ἐνδοῦσα κατορθοῖ καὶ νικᾷ τὸ δύσκρατον, ὡς ἀλλοιῶσαι μᾶλλον ἢ ἀλλοιωθῆναι· καὶ καθίστησι τὰς ψυχικὰς διαθέσεις εἰς εὐεξίαν ἀγωγῇ χρηστῇ καὶ B διαίτῃ προσφόρῳ. δῆλον οὖν ἐκ τῶν κατορθούντων, ὡς οἱ μὴ κατορθώσαντες ἑκουσίως ἁμαρτάνουσιν· ἐφ' ἡμῖν γὰρ ἢ συνδραμεῖν ταῖς δυσκρασίαις ἢ ἀντιβῆναι καὶ κρατῆσαι. οἱ δὲ πολλοὶ τὴν δυσκρασίαν ὡς αἰτίαν τῶν παθῶν προβαλλόμενοι, ἀνάγκῃ καὶ οὐ προαιρέσει Γ τὴν κακίαν ἐπιγράφουσι· καὶ διὰ τοῦτό φασι, μηδὲ τὰς ἀρετὰς ἐφ' ἡμῖν εἶναι ἀτόπως λέγοντες.

ΚΕΦ. μα'.

ΔΙΑ ΠΟΙΑΝ ΑΙΤΙΑΝ αὐτεξούσιοι γεγόναμεν.

Δ Ὑπόλοιπόν ἐστιν εἰπεῖν, διὰ ποίαν αἰτίαν αὐτεξούσιοι γεγόναμεν. φαμὲν τοίνυν εὐθέως τῷ λογικῷ συνεισέρχεσθαι τὸ αὐτεξούσιον, καὶ τοῖς γεννητοῖς συμπεφυκέναι μεταβολὴν καὶ τροπήν, μάλιστα τοῖς ἐξ ὑποκειμένης ὕλης γινομένοις. ἀρχὴ γὰρ γενέσεως τροπή· ἐξ E ἀλλοιώσεως γὰρ τῆς ὑποκειμένης ὕλης, ἡ γένεσις. κατανοήσειε δ' ἂν τις τὸ λεγόμενον, ἀποβλέπων εἴς τε τὰ φυτὰ πάντα καὶ τὰ ζῶα καὶ τὰ χερσαῖα καὶ τὰ ἔνυδρα καὶ πτηνά· συνεχὴς γὰρ ἡ τούτων μεταβολή. ὅτι δὲ τῷ λογικῷ συνεισέρχεται τὸ αὐτεξούσιον, ἐκ τῶν

εἰρημένων περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν εἶναι τι τοῖς μὴ παρέργως A
ἀκηκόοσιν εὔδηλόν ἐστι. οὐδὲν δὲ ἴσως ἄτοπον καὶ νῦν ὑπο-
μνῆσαι τὴν αὐτὴν, τῆς ἀκολουθίας ἐπιζητούσης αὐ-
τά. τοῦ λογικοῦ, τὸ μέν ἐστι θεωρητικὸν, τὸ δὲ πρακτι-
κόν· θεωρητικὸν μὲν, τὸ κατανοοῦν ὡς ἔχει τὰ ὄντα·
πρακτικὸν δὲ τὸ βουλευτικὸν, τὸ ὁρίζον τοῖς πρα- B
κτοῖς τὸν ὀρθὸν λόγον· καὶ καλοῦσι τὸ μὲν θεωρητικὸν, νοῦν·
τὸ δὲ πρακτικὸν, λόγον· καὶ τὸν μὲν σοφίαν, τὸν δὲ
φρόνησιν. πᾶς δὲ ὁ βουλευόμενος ἐπ' αὐτῷ τῆς αἱρέ-
σεως οὔσης τῶν πρακτῶν βουλεύεται, ἵνα τὸ προ-
κριθὲν ἐκ τῆς βουλῆς ἕληται καὶ ἑλόμενος πράξῃ. Γ
πᾶσα τοίνυν ἀνάγκη τὸν ἔχοντα τὸ βουλεύεσθαι καὶ
κύριον εἶναι πράξεων· εἰ γὰρ μὴ κύριος εἴη πράξεων,
περιττῶς ἔχει τὸ βουλεύεσθαι· εἰ δὲ τοῦτο, ἐξ ἀνάγκης
παρυφίσταται τῷ λογικῷ τὸ αὐτεξούσιον. ἢ γὰρ οὐκ
ἔσται λογικὸν, ἢ λογικὸν ὂν, κύριον ἔσται πράξεων· κύ- Δ
ριον δὲ ὂν πράξεων, πάντως αὐτεξούσιον ἔσται. ἐδείχθη
δὲ καὶ τὰ ἐξ ὑποκειμένης ὕλης γινητὰ τρεπτὰ ὄντα.
ἐξ ἀμφοτέρων ἄρα συνάγεται τὸν ἄνθρωπον ἐξ
ἀνάγκης αὐτεξούσιον καὶ τρεπτὸν εἶναι· τρεπτὸν μὲν, ἐπειδὴ E
γεννητὸς· αὐτεξούσιον δὲ, ἐπειδὴ καὶ λογικός. ὅσοι τοί-
νυν αἰτιῶνται τὸν Θεὸν, ὅτι τὸν ἄνθρωπον οὐκ ἐποίησε
κακίας ἀνεπίδεκτον, ἀλλ' αὐτεξούσιον, λανθάνουσιν
ἑαυτοὺς αἰτιώμενοι τὸν Θεὸν, ὅτι λογικὸν ἐποίησε
τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὐκ ἄλογον. ἀνάγκη γὰρ τὴν
δύο

testate differeremus, apertum est iis, qui attentè, studioseque audierunt. Alienum tamen fortè non sit etiam nunc, eadem admonere, quando hoc ordo disputationis postulat. Ejus quod ratione utitur, aliud in contemplando, aliud in agendo ponitur. In contemplando ponitur, quod rerum naturam, quemadmodum se habeat, perspicit. In agendo, quod deliberat, quod rebus iis, quæ sub actionem cadunt, rectam rationem statuit. Atque illud quidem mentem, hoc rationem; illud sapientiam, hoc prudentiam appellant. Quicunque autem consultat, quod in se sit optio rerum agendarum, consultat ut eligat quod è consultatione sit antepositum, & ubi elegerit, agat. Omnino ergo necesse est, eum, in quo sit consultatio, etiam dominum esse actionum; si enim dominus non est actionum frustrà habet deliberandi vim. Quod si ita est, necessariò cum ratione libera voluntas existit. Aut enim non erit rationis compos aut si sit rationis compos, erit dominus actionum. Si autem sit dominus actionum, omnino liberam habebit agendi voluntatem. Demonstratum etiam est, quæ ex subjecta materia nata sunt mutabilia esse. Itaque ex utroque concluditur, hominem necessariò libera esse voluntate atque mutabilem, mutabilem, quoniam genitus: libera voluntate, quoniam ratione præditus. Quare, qui Deum accusant, quòd hominem non crearit ejusmodi, ut in eum vitium cadere nullum posset, sed liberæ voluntatis effecerit, imprudentes Deum accusant, quod rationis compotem, ac non irrationalem hominem genuerit. Necessarium est enim alterum

Consultatio libertatem supponit.

terum de duobus, aut rationis expertem esse factum, aut si rationis esset particeps, & in rebus agendis versaretur, esse libera voluntate. Necessario igitur omnis natura rationis particeps, libera voluntate est, & sua natura mutabilis. Sed illæ quidem naturæ, quæ ex subjecta fiunt materia, dupliciter sunt mutabiles; & propter materiam, & hoc ipso quod factæ sunt. Quæ autem non ex subjecta materia effectæ sunt, uno solum modo, nempe ortûs, mutabiles sunt. Rursus ex his naturis quæ materia vacant, eæ quæ circa terram versantur, & ob societatem, quam cum hominibus habent, in rebus agendis occupantur, magis sunt cæteris mutabiles. Quæ verò ob naturæ præstantiam, cum Deo per inclinationem & propensionem versantur, & per illius contemplationem beatitudine fruuntur, & in seipsas, & Deum solum conversæ à rebus agendis, & materia plane se removerunt, & contemplationi Deoque se conjunxere, manent immutabiles: Libera quidem voluntate præditæ, quoniam ratione utuntur; non tamen mutabiles ob eas causas quas jam diximus. Neque sane miri quicquam est. Etenim homines contemplationi dediti, qui se ab agendis rebus avocarunt, immutabiles permansere. Puto illud quoque jam esse demonstratum, naturas rationis participes, ab initio optimè esse genitas: ac si, ut à principio sunt conditæ, ita mansissent, ab omni fuissent vitio remotissimæ. Nunc sua ipsæ voluntate, & electione, in vitium incurrunt. Nam quæ ita permanserunt, ut initiò

generatæ

A δύο τὸ ἕτερον, ἢ ἄλογον γίνεσθαι, ἢ λογικὸν ὄντα καὶ περὶ τὰ πρακτέα συστρεφόμενον αὐτεξούσιον εἶναι. ἐξ ἀνάγκης οὖν πᾶσα φύσις λογικὴ αὐτεξούσιός ἐστι καὶ τρεπτὴ κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν. ἀλλ' αἱ μὲν ἐξ ὑποκειμένης ὕλης γινόμεναι κατὰ δύο τρόπους τὸ τρεπτὸν ἔχουσι·
B κατά τε τὴν ὕλην, καὶ κατ' αὐτὸ τὸ γίνεσθαι· ὅσαι δὲ οὐκ ἐξ ὑποκειμένης ὕλης ἐγένοντο, καθ' ἕνα μόνον τρόπον τὸν τῆς γενέσεως εἰσὶ τρεπταί· πάλιν δὲ τούτων τῶν ἀΰλων ὅσαι μὲν ἐν τοῖς περιγείοις εἰσί, τῇ κοινωνίᾳ τῇ
Γ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους περὶ τὰ πρακτέα καταγινόμεναι, μᾶλλόν εἰσι τῶν ἄλλων τρεπταί· ὅσαι δὲ δι' ἀκρότητα φύσεως τῷ Θεῷ κατὰ σχέσιν πλησιάζουσι, καὶ τῇ τούτου καταμονήσει τὸ μακάριον καρποῦνται πρὸς ἑαυτάς, καὶ τὸν Θεὸν μόνον ἐστραμμέναι, τῶν μὲν πρακτῶν καὶ τῆς ὕλης παντάπασιν ἑαυτὰς ἀπ-
Δ ηλλοτρίωσαν, τῇ δὲ θεωρίᾳ καὶ τῷ Θεῷ προσῳκείωσαν, μένουσιν ἄτρεπτοι αὐτεξούσιοι μὲν οὖσαι διὰ τὸ λογικὰς εἶναι, οὐ μὴν τρεπόμεναι διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας. καὶ θαῦμά γε οὐδέν· καὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι θεωρητικοὶ γινόμενοι τῶν πρα-
E κτῶν ἑαυτοὺς ἐχώρισαν, ἔμειναν ἄτρεπτοι. οἶμαι συναποδεδεῖχθαι τοῖς εἰρημένοις, ὅτι τὴν ἀρχὴν αἱ λογικαὶ πᾶσαι φύσεις ἄριστα δεδημιούργηνται· καὶ εἴπερ οὕτω διέμενον, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐκτίσθησαν, πάσης ἂν κακίας ἐκτὸς ἦσαν· γίνεται δὲ αὐταῖς ἡ κακία κατὰ προαίρεσιν.

αἵρεσιν.

αἱρετήν· οὕτω γοῦν αἱ μείνασαι κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν, τὸ μακάριον ἔχουσι. μόνοι δὲ ἄγγελοι τῶν ἀσωμάτων ἐτράπησαν· καὶ οὐδὲ αὐτοὶ πάντες, ἀλλά τινες ἐξ αὐτῶν, ὅσοι ῥέψαντες πρὸς τὰ κάτω, τὴν ἐπιγείων ἔφεσιν ἔσχον, τῆς περὶ τὰ ἄνω καὶ τὸν Θεὸν σχέσεως ἀποχωρήσαντες. οὐκοῦν ἐκ τῶν δεδειγμένων δῆλόν ἐστιν ὡς ἕνεκα τοῦ φύσει τρεπτοὺς ἡμᾶς εἶναι, τὰς δυνάμεις τὰς προαιρετικὰς τρεπτὰς ἔχομεν· οὐ μὴν διὰ τὸ ἔχειν τρεπτὰς δυνάμεις τοῦ κακοὺς ἡμᾶς εἶναι, τὸν Θεὸν ἄν τις αἰτιάσαιτο· οὐ γὰρ ἐν ταῖς δυνάμεσίν εἰσιν αἱ κακίαι ἀλλ' ἐν ταῖς ἕξεσιν· αἱ δὲ ἕξεις κατὰ προαίρεσιν· κατὰ προαίρεσιν ἄρα κακοὶ γινόμεθα, καὶ οὐ κατὰ φύσιν ἐσμέν. μάθοι δ' ἄν τις ἀκριβέστερον τὸ λεγόμενον οὕτως. ἐν τοῖς προλαβοῦσι δύναμιν ἐλέγομεν εἶναι, ἀφ' ἧς ἕκαστον ὧν ποιοῦμεν, ποιεῖν δυνάμεθα· πᾶσα δὲ προαιρετικὴ δύναμις ἡ αὐτὴ τῶν ἀντικειμένων ἐστί· μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ δύναμις τοῦ ψεύδεσθαι καὶ ἀληθεύειν, καὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ δύναμις τοῦ σωφρονεῖν καὶ ἀκολασταίνειν. οὐκέτι δὲ ἡ αὐτὴ ἕξις τῶν ἀντικειμένων, οἷον τοῦ ἀκολασταίνειν καὶ σωφρονεῖν, ἢ τοῦ ψεύδεσθαι καὶ ἀληθεύειν, ἀλλὰ τῶν ἐναντίων αἱ ἐναντίαι· τὸ μὲν γὰρ σωφρονεῖν τῆς κατ' ἀρετὴν ἐστὶν ἕξεως· τὸ δὲ ἀκολασταίνειν τῆς κακίας. οὐκ εἰσὶν ἄρα τῶν δυνάμεων αἱ κακίαι· ἀλλὰ τῶν ἕξεων καὶ τῆς προαιρέσεως. οὐ γὰρ ἡ δύνα-

μις

generatæ ſunt, beatitudine perfruuntur. Soli autem angeli inter ea, quæ ſunt ſine corpore, mutati ſunt; neque hi omnes tamen, ſed aliqui qui ad inferiora propenſi, res terrenas concupierunt, cum à propenſione ad res ſuperas, & Deum, diſceſſiſſent. Itaque ex his quæ demonſtravimus manifeſtum eſt, quoniam natura ſumus mutabiles, vires nos quibus eligimus mutabiles habere. Neque tamen quoniam mutabiles vires habemus, improbitatis noſtræ culpa in Deum conferenda eſt. Non enim in facultatibus ſunt vitia, ſed in habitibus. Habitus autem ex electione, & voluntate ſunt. Itaque noſtra ipſorum electione, & voluntate improbi evadimus, non natura ſumus. Quod accuratius doceri poteſt ſic. Suprà facultatem eſſe dicebamus, per quam omnia quæ facimus, facere poſſumus. Omnis autem vis eligendi oppoſitorum eſt: una enim eademque facultas eſt, & mentiendi, & verum dicendi, & una eademque facultas temperatè & intemperatè vivendi. At non idem habitus contrariorum eſt, ut intemperanter & temperanter vivendi aut mendacium, & verum dicendi; ſed contrariorum contrarii ſunt habitus. Nam temperanter vivere, habitus eſt virtutis; intemperanter, vitii. Non ſunt ergo vitia facultatum, ſed habituum, & electionis. Non enim facultas eſt, quæ facit, ut immodeſtè vivamus, aut mendacium dicamus, ſed electio. Erat enim in

Angelorum lapſus per averſionem à Deo.

Vitia ſunt Electionis.

nostra potestate, verum dicere, non mendacium. Si ergo vitium facultas non est, sed habitus; non qui facultatem nobis dedit, causa nobis improbitatis est, sed habitus, qui nobis à per nos & propter nos comparatur. Licebat enim contrarium habitum non istum vitiosum exercitatione quærere. Differt autem facultas ab habitu, quòd omnes facultates naturales sint, habitus à nobis parti: & facultates doctrina tradi non possint, habitus discendo & consuetudine adveniat. Quocirca si facultas naturalis quædam res est, nec doctrina tradi potest, habitus adventitia, & doctrina traditur; non natura causa vitiorum est, sed quod vitiosè instituti sumus, & idcirco vitiosum habitum comparavimus. Omnem enim habitum comparari à nobis ostensum est. Facultates porrò esse naturales, ex eo patet, quod omnes easdem habent facultates, exceptis iis, qui mutili sunt. Contrà, habitus non esse naturales, idem perspicitur, quod non eosdem omnes habent habitus, sed alii alios. Quæ enim natura sunt, eadem sunt apud omnes.

Quomodo facultates ab habitibus differunt.

Cap. XLII.

De Providentia.

Libera voluntate esse hominem, & quarum rerum liberam habeat voluntatem, & cur libera voluntate creatus sit, satis suprà explicatum est. Sed quoniam, non, cuicunque propositum est hominem interficere, etiam interficit:

ficit:

μις ἐστὶν ἡ ἡμᾶς παρασκευάζουσα ἀκολασταίνειν ἢ ψεύδεσθαι, ἀλλ' ἡ προαίρεσις· ἐφ' ἡμῖν γὰρ τὸ ἀληθεύειν καὶ μὴ ψεύδεσθαι. Εἴπερ οὖν οὐκ ἔστιν ἡ κακία δύναμις, ἀλλ' ἕξις, οὐχ' ὁ τὴν δύναμιν δοὺς αἴτιος ἡμῖν τῶν κακῶν· ἀλλ' ἡ ἕξις ἡ παρ' ἡμῶν καὶ δι' ἡμῶν καὶ δι' ἡμᾶς προσγινομένη. ἔξεστι γὰρ τὴν ἐναντίαν ἕξιν ἐκ τῆς γυμνασίας κτήσασθαι καὶ μὴ τὴν φαύλην· διαφέρει δὲ δύναμις ἕξεως, τῷ πάσας μὲν τὰς δυνάμεις φυσικὰς εἶναι, τὰς δὲ ἕξεις ἐπεισάκτους· καὶ τῷ τὰς μὲν δυνάμεις ἀδιδάκτους εἶναι, τὰς δὲ ἕξεις ἐκ μαθήσεως καὶ ἔθους προσγίνεσθαι. Εἰ τοίνυν ἡ δύναμις φυσική τις καὶ ἀδίδακτος, ἡ δὲ ἕξις ἐπίκτητος καὶ διδακτή, οὐχ' ἡ φύσις αἰτία τῶν κακῶν, ἀλλὰ τὸ κακῶς ἡμᾶς ἦχθαι, καὶ διὰ τοῦτο κακὴν ἕξιν κτήσασθαι· πᾶσα γὰρ ἕξις ἐπίκτητος ἐδείχθη. ὅτι δὲ φύσει εἰσὶν αἱ δυνάμεις, δῆλον ἐκ τοῦ πάντας τὰς αὐτὰς ἔχειν δυνάμεις, πλὴν τῶν πεπηρωμένων. ὅτι δὲ ἕξεις οὐ φυσικαί, δῆλον ἐκ τοῦ μὴ πάντας τὰς αὐτὰς ἔχειν ἕξεις, ἄλλους δὲ ἄλλας· τὰ γὰρ φύσει, τὰ αὐτὰ παρὰ πᾶσιν.

ΚΕΦ. μβ'.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ.

Ὅτι μὲν αὐτεξούσιός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, καὶ τίνων ἐστὶν αὐτεξούσιος, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν αὐτεξούσιος γέγονεν, αὐτάρκως ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴρηται· ἐπεὶ δὲ οὐ πᾶς ὁ προθέμενος φονεῦσαι, πάντως φονεύει.

νεύει· ἀλλὰ ποτὲ μὲν φονεύει, ποτὲ δὲ οὔ, τῆς προ- A
αιρέσεως παρεμποδισθείσης, καὶ μὴ δραμούσης κα-
τὰ σκοπόν· πρόνοιαν δὲ τούτων ἔφαμεν αἰτίαν εἶναι
καὶ οὐχ εἱμαρμένην· ἀκολούθως τοῖς ἐφ' ἡμῖν, ἔστιν
ὁ περὶ τῆς προνοίας λόγος. Διαιρεῖται δὲ οὗτος εἰς
τρία· πρῶτον μὲν, εἰ ἔστι πρόνοια· δεύτερον, τί ἐστι· B
τρίτον, τίνων ἐστίν. ἀλλ' ὁ Ἰουδαῖος μὲν οὐδ' ἂν μαι-
νόμενος ἀγνοήσειε, πρόνοιαν εἰδὼς τὰ κατ' Αἴγυπτον
θαύματα, ἐπακούσας δὲ καὶ τὴν κατὰ τὴν ἔρημον· ἐν
οἷς τηλαυγεστέρα τὴν ὁρατὴν ἐφάνη τοῖς ἀνθρώποις ἡ
πρόνοια· πολλὰ δὲ καὶ ἐν προφήταις καὶ ἐν Βαβυλῶνι Γ
καταμανθάνουσα? ἔργα τῆς προνοίας, μὴ δὲ μίαν ἀμ-
φιβολίαν ἐπιδεχόμενα· Χριστιανοὺς δὲ καὶ ταῦτα μὲν
ἅπαντα διδάσκει πρόνοιαν εἶναι· μάλιστα δὲ τὸ ἐνδοξότα-
τον καὶ δι' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας ἀπιστότατον ἔργον
τῆς προνοίας, ἡ δι' ἡμᾶς ἐνσωμάτωσις τοῦ Θεοῦ. ἐπεὶ Δ
δὲ οὐ πρὸς τούτους μόνους ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ πρὸς
Ἕλληνας, φέρε καὶ δι' ἄλλων, οἷς ἐκεῖνοι πιστεύουσιν
ἀποδείξωμεν πρόνοιαν οὖσαν· ὅτι τοίνυν ἔστι πρόνοια
διὰ τῶν αὐτῶν ἄν τις ἐπιδείξειε, δι' ὧν ὅτι καὶ Θεός
ἐστιν, ἐδείξαμεν. ἡ γὰρ διαμονὴ τῶν ἁπάντων, καὶ E
μάλιστα τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ· καὶ ἡ θέσις καὶ ἡ τάξις
τῶν ὄντων ἀεὶ φυλαττομένη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ
ἡ τῶν ἄστρων φορὰ μηδὲν μηδέποτε διαλλάττουσα,
καὶ ὁ κύκλος τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ ἡ τῶν ὡρῶν ἀποκαταστά-
σις

ficit, ſed aliquando interficit, aliquando non interficit, quod electio ejus impedita ſit, neque cadat ex ſententia quod propoſuerat, & horum cauſam eſſe, non fatum, ſed providentiam, dicebamus; ſequitur tractationem *de libera voluntate*, diſputatio *de providentia*, quæ etiam in tres partes dividitur: Primùm enim quærendum eſt, ſitne providentia: ſecundò quid ſit: tertio quorum ſit. *Ac Judeus* quidem ne inſanus quidem ſi ſit, providentiam ignoret, cum ſciat miracula quæ in *Ægypto* evenere, cum audierit quæ in ſolitudine contigerint: in quibus illuſtrior hominibus apparuit providentia, quam quæ in oculis cernuntur; item cum multa opera providentiæ, & in prophetis, & *Babylone* cognoverit, quæ omnem dubitationem reſpuunt. *Chriſtianos* autem, cum hæc omnia docent eſſe providentiam; tum in primis diviniſſimum illud, & ob eximium amorem in humanum genus, ſummè incredibile providentiæ opus, quod Deus ſe corpore, noſtra cauſa, induerit: Sed quoniam non cum his modo diſputamus, ſed etiam contra *Græcos* oratio noſtra inſtituitur; age etiam per alia, quibus illi finem tribuunt, eſſe providentiam, demonſtremus. Itaque eſſe providentiam iiſdem rationibus quis oſtendat, quibus Deum eſſe probavimus. Nam omnium permanentia, & maxime eorum, quæ oriuntur & occidunt; ſitus item, & ordo rerum, qui ſemper idem conſervatur; & aſtrorum curſus, qui nihil unquam variatur, & anni circuitus, & anni temporum reſtitutio, noctium

Providentia An ſit, quid ſit, quorum ſit.

Eiſdem rationibus Deum eſſe & providentiam evincitur.

noctium & dierum semel in anno æqualitas, utrisque vicissim neque majore neque minore parte augescentibus, & decrescentibus, quomodo, si nemo provideat, similiter administrari & perseverare possit? Quin etiam pœna quæ peccata insequitur; imò peccatorum ipsorum detectio, quando, ut nemo sit qui ea possit coarguere, quibusdam circumstantiis proferuntur; esse providentiam declarat.
Dan. 13. Plenæ sunt hujusmodi historiis, & *Hebræorum* scripturæ, & *Græcorum* literæ. Nam ejusmodi *Susannæ* casus literis sanctis mandatus est & apud *Græcos* poetæ *Ibyci.* Hic enim, cum à quibusdam interficeretur, neque ullum vel adjutorem, vel testem haberet injuriæ, conspicatus grues Vos, inquit, mortem meam vindicate. Postea quærentibus civibus, quis cædem fecisset, nec deprehendentibus, accidit ut cum theatrum celebraretur, & populus, spectandi causa, consideret, grues prætervolarent; quos cum vidissent, qui cædis erant auctores, riserunt, & ecce, inquiunt, *Ibyci* vindices. Quod cum quidam qui proxime assidebat audiisset, detulit ad magistratum; illique comprehensi, de cæde confessi sunt. multa hujusmodi à veteribus, literis mandata sunt, quæ si quis velit colligere, infinitè excrescat oratio. Quod si non omnium peccata ad eundem modum produntur, imò aliqui effugere videntur, nemo propterea neget esse etiam providentiam. Non enim

A σις τῶν τε νυκτῶν καὶ τῶν ἡμερῶν ἡ κατ' ἔτος ἰσότης, πα-
ρὰ μέρος ἑκατέρας αὐξανομένης τε καὶ μειουμένης οὔτε
ἐλάττονι, οὔτε πλείονι μέτρῳ, πῶς ἂν διετέλεσεν ὁμοίως
διεξαγομένη, μηδενὸς προνοοῦντος; οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
τοῖς ἁμαρτήμασιν ἡ παρεπομένη τιμωρία, μᾶλλον
B δὲ καὶ ἡ τῶν ἁμαρτημάτων αὐτῶν ἀποκάλυψις,
ὅταν μηδενὸς ὄντος τοῦ διελέγξαι δυναμένου κατά
τινας περιστάσεις ἐμφανίζεται, δείκνυσι πρόνοιαν εἶναι.
γέμουσι δὲ τῶν τοιούτων ἱστοριῶν, αἵ τε τῶν Ἑβραίων γρα-
φαὶ καὶ τὰ παρ' Ἕλλησι γράμματα. τοιοῦτον γὰρ ἐρρέθη
Γ τῇ γραφῇ τὸ κατὰ Σωσάνναν πάθος· ἐν δὲ τοῖς παρ'
Ἕλλησι τὸ κατὰ Ἴβυκον τὸν ποιητήν. φονευόμενος γὰρ οὗ-
τος ὑπό τινων, καὶ μηδένα μηδὲ σύμμαχον μήτε
μάρτυρα τῆς ἐπιβουλῆς ἔχων, θεωρήσας γεράνους, ὑμεῖς,
ἔφησεν, ὦ γέρανοι τιμωρήσατέ μοι τὸν φόνον· τῆς δὴ
Δ πόλεως ζητούσης τοὺς φονεύσαντας, καὶ μὴ δυναμένης
εὑρεῖν, ἐπιτελουμένου θεάτρου καὶ τοῦ δήμου καθεζομένου,
γέρανοι διέπτησαν· θεασάμενοι δὲ οἱ φονεῖς ἐγέλασαν,
καὶ ἰδοὺ, εἶπον, αἱ τιμωροὶ τοῦ Ἰβύκου· τῶν δὲ πλησίον
καθεζομένων τις ἀκούσας ἀπήγγειλε ταῖς ἀρχαῖς,
E καὶ συλληφθέντες ὡμολόγησαν τὸν φόνον. πολλῶν
δὲ καὶ ἄλλων τοιούτων ἐστὶ πλῆθος ἀναγεγραμμένον
τοῖς παλαιοῖς, ὅπερ εἴ τις βουληθείη συναγαγεῖν,
εἰς ἄπειρον μῆκος ἐκτείνει τὸν λόγον. εἰ δὲ μὴ
πᾶσι τοῖς ἁμαρτάνουσιν ὁ αὐτὸς τρόπος τῶν ἐλέγχων

ἐπάγεται, ἀλλ' ἔνιοι καὶ διαφεύγειν δοκοῦσι, μηδεὶς A ἀρνείσθω καὶ διὰ τοῦτο τὴν πρόνοιαν· οὐ γὰρ καθ' ἕνα τρόπον μόνον ποιεῖται τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους. οὐχ ἥκιστα δὲ τὸ εἶναι πρόνοιαν δείκνυσιν ἡ τῶν σωμάτων ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ κατασκευὴ καὶ ἀναλογία διὰ παντὸς ὁμοί- B ως φυλαττομένη· πολλῇ γὰρ μορίῳ τοῦ σώματος ἐμφαίνεται τῆς προνοίας ἡ προμήθεια, ἅτινα τοῖς φιλοπόνοις ἔξεστιν ἐκ διαφόρων συγγραμμάτων ἀναλέγεσθαι. καὶ ἡ τῶν χρωμάτων δὲ ποικιλία τῶν ἐν τοῖς ζώοις τὸν αὐτὸν ἀεὶ κόσμον φυλάττουσα κέκραγε πρό- Γ νοιαν εἶναι· καὶ τὸ κοινῇ δὲ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμολογούμενον τὸ δεῖν εὔχεσθαι καὶ θεραπεύειν τὸ θεῖον ἀναθήμασί τε καὶ περιβόλοις, προνοίας ἐστὶ δηλωτικόν. ἀπρονοήτου γὰρ ὄντος τοῦ παντὸς, τίς ἂν ἢ τίνι τίς εὔξαιτο; καὶ ἡ σπουδὴ δὲ ἡ περὶ τὰς εὐεργεσίας φυσικῶς Δ ἐν τοῖς ἀδιαστρόφοις σπουδαζομένη τὴν πρόνοιαν ἐμφαίνει· τὸν γὰρ ἐκ ταύτης μισθὸν ἀπεκδεχόμενοι, καὶ τοὺς μὴ δυναμένους ἀμείψασθαι, ποιοῦσιν εὖ προαιρούμενοι· προνοίας δὲ ἀναιρουμένης συγκεχώρηται μὲν ἀδικία τοῖς δυναμένοις ἀδικεῖν, ἀναιρεῖται δὲ ἐλεημοσύνη καὶ E Θεοῦ φόβος, συναναιρεῖται δὲ τούτοις ἀρετὴ καὶ εὐσέβεια. Εἰ γὰρ μὴ προνοεῖ Θεὸς, οὐδὲ τιμωρεῖται, οὐ δὲ τοῖς εὖ πράττουσιν ἔπαθλα νέμει, οὐ δὲ τῶν ἀδικουμένων τὰς βλάβας ἀπείργει, τίς ἂν ὅσιον

ἔπι

enim uno tantum modo hominibus consulit, sed multis, & differentibus. Maximè autem esse providentiam ostendit corporum, quæ oriuntur & intereunt, fabrica, & proportio, quæ perpetuo similiter retinetur. Nam in omni corporis parte apparet providentiæ cura; quod licet studiosis & industriis hominibus diversis è libris colligere. Colorum quoque qui in animalibus sunt varietas, eundem semper ornatum servans, clamat esse providentiam. Atque etiam quod inter omnes homines constat adhibendas esse preces numini divino, idque muneribus & sacrariis colendum esse, providentiam significat. Si enim nulla providentia hoc universum gubernaretur, quis, aut, à quo quispiam precabitur? Idem confirmat studium benigne faciendi, quod ab hominibus non distortis & depravatis naturaliter colitur. Nam mercedem ejus in posterum tempus expectantes, etiam in eos qui rependere non possunt, beneficium conferimus. Quod si tollatur providentia, permitti videtur injuria iis, qui eam inferre possunt; tollitur erogatio in pauperes, Deique metus, & simul cum istis virtus, religioque evertitur. Si enim Deus non providet neque punit, neque viris bonis præmia tribuit, neque propulsat injuriam ab iis qui injuste læduntur, quis Deum veneretur qui nulla in re quicquam nobis sit adiumento? Deletur etiam prophetia, & omnis

Rerum fabrica providentiæ adstipulatur.

Sublatâ providentia Religio omnis evertitur.

omnis præſcientia. Sed hæc non ſunt conſentanea cum iis, quæ quotidie ferè videmus accidere. Multis enim neceſſariò ipſorum tempore Deus apparuit, multa etiam in ſomniis ægrotantibus auxilia dantur, & multæ præſenſiones quibuſque ſeculis prolatæ ſunt. Multi qui aliquem trucidarunt, impieque ſunt cruentati, aut aliquid nefandi commiſere, noctes atque dies terrentur. Præterea Deus bonus eſt: Cum autem bonus ſit, ad bene merendum propenſus eſt: Si ad bene merendum propenſus, etiam providus. Quid hic recenſeam res quaſque ab orbis architecto Deo creatas, earumque proportionem, & harmoniam, & ſitum, & ordinem, & uſum, quem unaquæque affert univerſo? & ita omnia eſſe conſtituta demonſtrem, ut aliter rectè ſe habere non poſſint atque nunc habent, neque acceſſionem accipere, neque rem ullam eſſe quæ poſſit occidere, ſed omnia perfecta, & venuſta, ſapienter, ac prudenter ædificata eſſe? Sed ejuſmodi commemorationem in diſputationem de creatione differamus, ne nobis accidat quod multis qui de providentia ſcripſerunt. Nam creationem loco providentiæ celebrant, quæ ducit quidem nos ad diſputationem de providentia, ſed multum tamen ab ea diſcrepat. Non enim idem eſt providentia, quod creatio. Nam creationis eſt, recte efficere, quæ fiunt; Providentiæ, conſulere iis, quæ effecta

Quin & Prophetia.

Quomodo creatio à providentia differat.

A ἔτι προσκυνήσεται Θεὸν μηδὲν εἰς ἡμῖν συλλαμβανό-
μενον; ἀναιρεῖται δὲ καὶ προφητεία καὶ πᾶσα πρόγνω-
σις· ἀλλ' οὐ συμφωνεῖ ταῦτα τοῖς καθ' ἑκάστην σχε-
δὸν ἡμέραν ὁρωμένοις. πολλαὶ μὲν γὰρ ἐν ταῖς χρείαις
ἐπιφάνειαι τοῦ θείου· πολλὰ δὲ καὶ δι' ὀνείρων τοῖς κάμνουσι
B δίδοται βοηθήματα· πολλοί τε προγνώσεις καθ' ἑκά-
στην γενεὰν ἐξηξιώθησαν· πολλοὶ δὲ μιαιφονήσαντες ἢ
τι τῶν ἀθεμίτων πράξαντες ἐκδειματοῦνται νύκτωρ τε
καὶ μεθ' ἡμέρας. ἄλλως τε ἀγαθός ἐστιν ὁ Θεός· ἀγα-
θὸς δὲ ὢν εὐεργετικός· εἰ δὲ εὐεργετικὸς, καὶ προ-
Γ νοητικός. τί δεῖ λέγειν τὰ τῆς κτίσεως ἔργα, καὶ τὴν
ἀναλογίαν αὐτῆς καὶ τὴν ἁρμονίαν, καὶ τὴν θέσιν,
καὶ τὴν τάξιν, καὶ τὴν χρείαν ἣν ἕκαστον παρέχεται
τῷ παντὶ, καὶ ὡς οὐχ οἷόν τε ἄλλως καλῶς ἔχειν παρ'
ὃ νῦν ἔχει, καὶ ὡς οὔτε προσθήκην ἐπιδέχεται, οὔτε τῶν
Δ ὄντων ἐπιλείπεσθαι τὶ δύναται, ἀλλὰ τέλεια πάντα
καὶ καλὰ σοφῶς τε καὶ προνοητικῶς δεδημιούργηται;
ἀλλ' εἰς τὸν τῆς δημιουργίας λόγον ἀναβαλώμεθα
τὴν τούτων ἔκθεσιν, ἵνα μὴ πάθωμεν ὅπερ πολλοὶ
τῶν περὶ προνοίας γραψάντων πεπόνθασι· τὴν γὰρ
E κτίσιν ἀντὶ τῆς προνοίας ἀνυμνοῦσι, ποδηγοῦσαν μὲν
ἡμᾶς εἰς τὸν περὶ τῆς προνοίας λόγον, κατὰ πολὺ
δὲ διαφέρουσαν. οὐ γὰρ ταὐτό ἐστι πρόνοια καὶ κτί-
σις· κτίσεως μὲν γὰρ τὸ καλῶς ποιῆσαι τὰ γινό-
μενα· προνοίας δὲ τὸ καλῶς ἐπιμεληθῆναι τῶν
γινο-

γινομένων· οὐ συνυπάρχει δὲ ταῦτα πάντως ἀλλή- A
λοις, ὡς ἔστιν ἐκ τῶν ἀνδρῶν τῶν καθ' ἑκάστην
τέχνην καὶ μέθοδον ποιούντων ἰδεῖν. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν
ἄχρι μόνου τοῦ ποιῆσαι καλῶς ἵστανται, καὶ οὐδὲν ἔτι
φροντίζουσιν· ὡς τέκτονές τε καὶ γραφεῖς καὶ πλάσται·
οἱ δὲ μόνον ἐπιμελοῦνται καὶ προνοοῦσιν ὡς βουκόλοι τε καὶ B
ποιμένες. οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ περὶ τῆς κτίσεως λόγῳ
δεόντως ἂν ἐπιδεικνύοιμεν, ὅτι καλῶς γέγονε τὰ γινό-
μενα· ἐν δὲ τῷ περὶ προνοίας, ὅτι καὶ τῆς δεούσης ἐπιμε-
λείας τυγχάνει μετὰ τὸ γενέσθαι. πῶς οὖν ἄνθρωπος
ἐξ ἀνθρώπου, καὶ βοῦς ἐκ βοὸς ἀεὶ γίνεται, καὶ ἕκα- Γ
στον ἐκ τοῦ οἰκείου σπέρματος φύεται, καὶ οὐκ ἐξ ἀλ-
λου προνοίας ἀπούσης; εἰ γὰρ λέγοι τις, ὅτι κατὰ
τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν εἱρμῷ προβαίνει τὸ πρᾶγμα,
τοῦτο ἂν εἴη λέγων ὅτι τῇ κτίσει συνυπάρχει πάν-
τως ἡ πρόνοια. τὸ γὰρ εἱρμῷ προβαίνειν τὸ κτισθὲν, Δ
δηλοῖ τῇ κτίσει συγκαταβεβλῆσθαι τὴν πρόνοιαν· προνοίας
γὰρ ἡ μετὰ τὴν κτίσιν διεξαγωγὴ τῶν ὄντων· καὶ οὕτως
οὐδὲν ἂν ἄλλο λέγοι, ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι ποιητὴν ἅμα
καὶ προνοητὴν τῶν ὄντων. τίς δὲ ὁρῶν τὰς μορφὰς τῶν
ἀνθρώπων ἐν τοσαύταις μυριάσι διαλαττούσας, καὶ E
μηδαμοῦ κατὰ πάντα συμπιπτούσας, οὐ θαυμά-
σει μὲν τὸ ἔργον; ἀναλογιζόμενος δὲ τὴν αἰτίαν,
εὑρήσει προνοίας ἕνεκα τὴν διαφορὰν τῆς μορφῆς
περιηλλαγμένην ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα σκόπει γάρ,

εἰ

effecta sunt. Neque hæc omnino conjuncta sunt, ut licet videre in hominibus, quamlibet artem, & rationem scientiæ, exercentibus. Horum enim alii, in hoc solum ponunt operam, ut rectè efficiant, neque quicquam curant amplius: ut qui in fabricandi, pingendi fingendique arte, occupantur. Alii solum procurant, & provident, ut bubulci, & pecudum pastores. Quare etiam nos in disputatione, de creatione, aptum sit demonstrare, rectè facta esse quæ facta sunt: at in tractatione de providentia; esse procurationem, quæ illis, postquàm facta sint, consulat, declarandum est. Quomodo ergo homo ex homine, bos ex bove, semper gignitur, & quodque ex suo, non ex alio semine oritur; si abest providentia? Nam si quis dicat, ut ab initio quæque procreata sint, ita serie quadam procedere, hoc dicat cum creatione omnino copulatam esse providentiam. Nam quod ordine procedant, quæ creata sunt, providentiam cum creatione constitutam esse ostendit; nam providentiæ est, res creatas administrare, atque ita nihil aliud hic dicit, quam eundem esse qui res creet, & creatis consulat. Quis cum videat formas hominum in infinita penè multitudine differentes, neque usquam penitus easdem esse non admiretur? Si autem cum animo suo causam reputet, cognoscet à providentia formas rerum singularum esse distinctas: Quod hoc modo licet intelligas. Si eandem retinerent sine ulla variatione figuram,

Infinita formarum in eadem specie varietas providentiæ indicium.

ram, quanta rerum confusio sequeretur? Quanta inscitia, quantæ tenebræ hominem occuparent, qni neque familiarem, neque alienum cognosceret, neque hostem, aut improbum, ab amico, aut probo viro discerneret: Omnia vere simul essent, ut *Anaxagoræ* fuit opinio. Nam hoc si ita esset, nihil obstaret, quo minus cum sororibus, & matribus corpus misceremus, aut prædaremur, aut aliud quippiam palam, improbe faceremus, si id modo esset declinatum, ne in ipso facinore deprehenderemur. Nam postea conspecti, agnosci non possemus. Neque etiam lex, aut respublica ulla constituta esset, neque patres, & filii inter se cognoscerent, neque aliud quippiam, quod sit ad hominis naturam, cohæreret. Cæcus enim esset homo, quantum quidem ad homines dijudicandos pertinet, neque ei oculorum sensus multum adjumenti afferret. Præter enim ætatem & magnitudinem nihil dijudicaret. Tantorum scilicet commodorum causa, nobis providentia est, quæ perpetuò & ubique gentium, hominum formas distinguere non intermittit. Quod maximum est argumentum, etiam rebus singulis Dei providentia consuli; siquidem ipsà figurâ, & lineamentis, & voce, quisque cognoscitur. Neque hoc præcise retinetur, perinde quasi forma satis sit. Nam velut corollarii loco, etiam colorum differentiam providentia adjecit, ut naturæ humanæ imbecillitati multis modis succurreretur. Arbitror

etiam

A Εἰ τὸν αὐτὸν ἔσῳζον ἀπαραλλάκτως χαρακτῆρα,
πόση σύγχυσις τῶν πραγμάτων ἐγίνετο; πόση δὲ ἄγνοια
καὶ σκότος κατεῖχε τὸν ἄνθρωπον οὔτε τὸν οἰκεῖον
γνωρίζοντα, οὔτε τὸν ἀλλότριον, ἢ πολέμιον, ἢ φαῦ-
λον, ἀπὸ τοῦ φίλου καὶ χρηστοῦ διακρίνοντα· πάντα γὰρ
B ἦν ἀληθῶς ὁμοῦ χρήματα κατὰ Ἀναξαγόραν. τούτου
γὰρ οὕτως ὄντος οὐδὲν ἐκώλυεν ἀδελφαῖς καὶ μητράσι
συγγίνεσθαι, οὐδὲ ἁρπάζειν οὐδὲ ἄλλο τι ἀδικεῖν ἐμ-
φανῶς, εἰ πρὸς τὸ παρὸν μόνον διέφυγεν· οὐ γὰρ ἂν
ὀφθεὶς ἐγνωρίσθη μετὰ ταῦτα. οὐ δ᾽ ἂν νόμος ἢ πο-
Γ λιτεία συνετάττετο· οὐδὲ πατέρες καὶ παῖδες ἀλλή-
λους ἐγίνωσκον· οὐδὲ ἄλλο τι συνέστη τῶν κατὰ τὸν ἄν-
θρωπον. τυφλὸς γὰρ ἦν ἕνεκα τῶν ἀνθρώπων ὁ ἄν-
θρωπος, μικρὰ τοῦ βλέπειν αὐτῷ παρεχομένου·
πλὴν γὰρ ἡλικίας καὶ μεγέθους οὐδὲν ἄλλο διεγίνωσκε. το-
Δ σούτων ἡμῖν ἀγαθῶν αἰτία γέγονεν ἡ πρόνοια, ποι-
κίλλουσα τὴν μορφὴν τῶν ἀνθρώπων, διὰ παντὸς καὶ
πανταχῆ καὶ μηδένα χρόνον ταύτης παραλείπουσα. ὃ καὶ
μέγιστόν ἐστι τεκμήριον τοῦ τυγχάνειν προνοίας καὶ τὰ καθ᾽
ἕκαστα· εἰ μέχρι καὶ τοῦ τύπου τῆς διαπλάσεως καὶ τοῦ
E χαρακτῆρος τῆς φωνῆς ἕκαστος γνωρίζεται. καὶ μὴ δι᾽
ἀκριβείας τὸ πιστὸν φυλάττεται, ὡς τῆς μορφῆς ἀρ-
κούσης· ἐξ ἐπιμέτρου γὰρ καὶ ταύτην προσέθηκεν ἡμῖν ἡ
πρόνοια τὴν τῶν χρωμάτων διαφορὰν, ἵνα πολυτρόπως
βοηθῆται τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἡ ἀσθένεια· οἶμαι

γὰρ

δὲ καὶ τὰ πολλὰ τῶν ζώων τῶν κατ᾽ εἶδος ὁμοσχημόνων, οἷον A
κορώνη καὶ κόραξ, ἔχει τινὰς κατὰ τὴν πρόσοψιν διαφορὰς
αἷς γνωρίζει κατὰ συζυγίαν ἄλληλα· κορῶναι γοῦν καὶ κό-
ρακες συναγελάζονται μὲν πολλοὶ πολλάκις· γνωρίζονται
δὲ κατὰ συζυγίαν, ἑκάστης καὶ ἑκάστου γνωριζόντων τὸν σύ-
ζυγον. πῶς δ᾽ ἂν ἐγίνωσκον ἀλλήλους, εἰ μή τις ἦν B
ἑκάστῳ χαρακτὴρ ἴδιος, ἡμῖν μὲν οὐκ εὐκρινής, εὐσυνόπτος
δὲ φυσικῶς τοῖς ὁμοειδέσι; καὶ τὰ σύμβολα δὲ καὶ φῆμαι
καὶ κληδόνες καὶ διοσημεῖαι, (πρὸς Ἕλληνας γὰρ ὁ λόγος) κατὰ
τὸν οἰκεῖον λόγον ὡς αὐτοί φασι, τῶν δηλουμένων ὑπ᾽
αὐτῶν τὰς ἐκβάσεις διασώζουσαι, πάντως τινὸς προνοίας
λόγῳ σημαίνουσι· καὶ τοῖς σημαινομένοις τὰς ἐκβάσεις Γ
ἐπαληθεύουσιν.

ΚΕΦ. μγ΄.

ΤΙ ΕΣΤΙ ΠΡΟΝΟΙΑ.

ΑΛΛ᾽ ὅτι μὲν ἐστὶ πρόνοια, διά τε τούτων δῆλον καὶ τῶν
ἑξῆς ῥηθησομένων. Εἴπωμεν δὲ τί ἐστι πρόνοια. πρό- Δ
νοια τοίνυν ἐστὶν ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινομένη ἐπιμέλεια.
ὁρίζονται δὲ καὶ οὕτως αὐτήν· πρόνοιά ἐστι βούλησις Θεοῦ,
δι᾽ ἣν πάντα τὰ ὄντα τὴν πρόσφορον διεξαγωγὴν λαμβά-
νει. εἰ δὲ Θεοῦ βούλησίς ἐστιν ἡ πρόνοια, πᾶσα ἀνάγκη κατὰ
τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ κάλλιστα καὶ θεοπρεπέστατα, καὶ ὡς ἂν μό- E
νως καλῶς ἔχοι τὰ γινόμενα γίνεσθαι, ὡς τὴν κρείττω
τάξιν μὴ ἐπιδέχεσθαι· ἀνάγκη δὲ καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι
ποιητὴν τῶν ὄντων καὶ προνοητήν. οὔτε γὰρ ἀκόλου-
θον,

etiam pleraque animalia quæ secundum speciem figura sunt simili, quod genus sunt cornix, & corvus, habere aliquas in aspectu differentias, quibus inter sese conjugatim cognoscant. Cornices enim, & corvi congregantur quidē multi sæpe, conjugatim tamen separantur, quoniam quodvis hoium animalium jugatam & natura sibi conjunctam avem, agnoscit. Quomodo autem invicem agnoscerent, nisi esset cuique suæ formæ descriptio, nobis quidem non facilis ad judicandum, sed quæ naturaliter tamen, ab iis quæ in eadem sunt specie facile cognoscatur? Etiam signa, & oracula, & omina, & prodigia, (nam ad Græcos oratio mea pertinet,) sua ratione, ut ipsi loquuntur, eventus eorum quæ ostendunt, conservantia, profecto providentiæ ratione significant, & ad ea quæ significant veritatem eventorum adjungunt.

Cap. XLIII.

Quid Sit Providentia.

Verum esse providentiam cum per hæc apertum est, tum per ea quæ dicentur, deinceps elucescet. Dicamus igitur quid sit providentia. Providentia est rerum procuratio à Deo suscepta. Definiunt eandem sic, Providentia est Dei voluntas, per quam omnia quæ sunt, apte gubernantur. Quod si Dei voluntas est providentia, necesse est recta ratione, & optime, & divinissime, & qua sola ratione recte se habeant, fieri quæ fiunt, neque melioris ordinis esse capacia. Necesse est autem, eundem esse, qui res efficiat, & effectis provideat. Neque enim rectum *Providentiæ definitio.*

est;

est,nec decet, alium efficere, alium ea quæ effecta sint, procurare. Nam hoc quidem certe imbecillitatis est. Multa sunt etiam in animalibus simulachra, & imagines eorum quæ diximus. Quidquid enim genuit, cibum quoque fœtui procurat, & homo etiam de cæteris omnibus quæ ad vitam degendam spectant, quoad ejus fieri potest, prospicit. Quæ verò non provident, ob imbecillitatem non provident. Quare ostensum est Deum esse qui provideat, & providentiam esse ejusdem voluntatem.

Cap. XLIV.

Quarum Rerum Sit *Providntia.*

Esse igitur providentiam, & quid ea sit, dictum est: Restat ut exponamus quarum rerum sit providentia, universarumne, an singularum, an universarum & singularum. *Plato* & universas res, & singulas, à providentia gubernari vult; providentiæque rationem partitur in tria: Primum enim esse principis Dei providentiam, qui primario quidem loco ideis, deinde universè toti orbi consulit, ut cœlo & sideribus, & omnibus rebus universis, id est, generibus, substantiæ, quantitati, qualitati, & aliis talibus, & formis quæ sub istis subjectæ sunt. Ortui autem ignobiliorum animalium, & stirpium, & omnium quæ generantur, & corrumpuntur, secundos deos eos qui cœlum volvunt, prospicere: quorum

Platonis sententia de providentiæ partibus.

A θον οὔτε πρέπον, ἄλλον μὲν ποιεῖν, ἄλλον δὲ τῶν γινομένων ἐπιμελεῖσθαι· ἐν ἀσθενείᾳ γὰρ πάντως ὁρᾶται τὸ τοιοῦτον. πολλὴ δὲ καὶ τοῖς ζώοις ἔμφασις ἐναπόκειται τῶν εἰρημένων. πᾶν γὰρ τὸ γεννῆσαν καὶ τῆς τροφῆς ἐπιμελεῖται τοῦ γεννηθέντος· ὁ δὲ ἄνθρωπος καὶ τῶν ἄλλων πάντων τῶν κατὰ τὸν βίον,
B καθ' ὅσον οἷόν τέ ἐστι, προνοεῖ· τὰ δὲ μὴ προνοοῦντα, δι' ἀσθένειαν οὐ προνοεῖ. δέδεικται οὖν Θεὸς μὲν ὢν ὁ προνοητής, πρόνοια δὲ ἡ βούλησις αὐτοῦ.

ΚΕΦ. μδ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΙΝΩΝ
Γ
ἐστὶ πρόνοια.

ΟΤΙ μὲν οὖν ἐστὶ πρόνοια καὶ τί ἐστιν, εἴρηται. λείπεται δὲ εἰπεῖν τίνων πρόνοια, πότερον τῶν καθόλου ἢ τῶν καθ' ἕκαστα, ἢ τῶν καθόλου καὶ τῶν καθ' ἕκαστα. Πλάτων
Δ μὲν οὖν καὶ τὰ καθόλου καὶ τὰ καθ' ἕκαστα πρόνοιαν διοικεῖν βούλεται, διαιρῶν τὸν τῆς προνοίας λόγον εἰς τρία· πρώτην μὲν γὰρ εἶναι τὴν τοῦ πρώτου Θεοῦ· προνοεῖν δὲ τοῦτον προηγουμένως μὲν τῶν ἰδεῶν, ἔπειτα δὲ ξύμπαντος τοῦ καθόλου κόσμου, οἷον οὐρανοῦ καὶ ἀστέρων καὶ πάντων τῶν
E καθόλου, τουτέστι τῶν γενῶν οὐσίας τε καὶ ποσότητος, καὶ ποιότητος, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων καὶ τῶν τούτοις ὑποτεταγμένων εἰδῶν· τῆς δὲ γενέσεως τῶν ἀτόμων, ζώων τε καὶ φυτῶν καὶ πάντων τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ τοὺς δευτέρους θεούς, τοὺς τὸν οὐρανὸν περιπολοῦντας

προ-

προνοεῖ· καὶ Ἀριστοτέλης δὲ τὴν τούτων γένεσιν ἀνατί- A
θησιν ἡλίῳ καὶ τῷ ζωδιακῷ κύκλῳ· τῆς δὲ διεξαγωγῆς
καὶ τοῦ τέλους τῶν πρακτέων καὶ τῆς τεύξεως τῆς
κατὰ τὸν βίον τῶν τε φυσικῶν καὶ τῶν ὑλικῶν τε καὶ ὀρ-
γανικῶν καλουμένων ἀγαθῶν, καὶ τῶν τούτοις ἀντικει-
μένων τὴν τρίτην εἶναι πρόνοιαν Πλάτων ἀποφαί- B
νεται. προΐστασθαι δὲ ταύτης τινὰς τεταγμένους δαίμονας
περὶ τὴν γῆν, φύλακας τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων,
εἶναι δὲ καὶ τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ προνοίᾳ τὸ εἶναι παρὰ
τῆς πρώτης, ὡς δυνάμει πάντα παρὰ τοῦ πρώτου
Θεοῦ διοικεῖσθαι, τοῦ τάξαντος πρώτους καὶ δευτέρους καὶ τοὺς Γ
τρίτους προνοεῖσθαι. τὸ μὲν οὖν ἀναφέρειν εἰς Θεὸν
τὰ πάντα, καὶ τῆς ἐκείνου βουλήσεως λέγειν ἠρτῆσθαι
πᾶσαν πρόνοιαν, ἄξιον ἐπαινεῖν· οὐκέτι δὲ τὸ δευτέραν
λέγειν πρόνοιαν, τοὺς κατ' οὐρανὸν περιπολοῦντας· οὐ γὰρ
πρόνοια τὸ γινόμενον, ἀλλ' εἱμαρμένη καὶ ἀνάγκη· ὅ- Δ
πως γὰρ ἂν ἐκεῖνοι σχηματίζωνται, ἀνάγκη καὶ τὰ γι-
νόμενα γίνεσθαι, καὶ ἄλλως μὴ ἐνδέχεσθαι. τῶν δὲ κατὰ
πρόνοιαν οὐδὲν ὑποπίπτει ἀνάγκῃ, πάλαι δέδεικται·
οἱ δὲ στωϊκοὶ φιλόσοφοι τὴν εἱμαρμένην καὶ τὸ ἐφ'
ἡμῖν πρεσβεύοντες, οὐδὲ μίαν χώραν τῇ προνοίᾳ κα- E
ταλείπουσιν· ἀλλὰ ταῖς ἀληθείαις καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν
ἀναιροῦσιν, ὡς ἐδείχθη πρότερον. Δημόκριτος δὲ
καὶ Ἡράκλειτος καὶ Ἐπίκουρος οὔτε τῶν καθόλου
οὔτε τῶν καθ' ἕκαστα πρόνοιαν εἶναι βούλονται. Ἐπί-

κουρος

rum ortum *Aristoteles* ad solem, & signiferum orbem refert. Tertiam *Plato* statuit providentiam penes quam sit administratio rerum agendarum, & exitus; itemque naturalium & fortuitorum bonorum, quæ materiæ admixta, & instrumenti locum obtinere dicuntur, atque etiam eorum quæ his ipsis contraria sunt, adeptio. Huic providentiæ præesse censet certos quosdam dæmonas circa terram, custodes humanarum actionum: ac secundam tertiamque providentiam à prima proficisci, ut potestate omnia à Deo gubernentur, qui primos, & secundos, & tertios procuratores constituit. In quo quod omnia ad Deum refert, & ab ejus voluntate omnem pendere providentiam affirmat, in laude ponendum est. Quod vero secundam providentiam facit eos, qui cœlorum orbes torquent, non item. Non enim hoc providentia est, sed fatum, & necessitas. Nam utcunque illi figurentur, necesse est & quæ fiunt fieri, & quidem aliter non contingere. Eorum autem quæ providentia gubernantur, nihil cadere sub necessitatem, jamdudum ostensum est. Stoici qui & fatum, & in nostra esse aliquid potestate tuentur, nullum locum providentiæ relinquunt; imo revera voluntates nostras libertate spoliant, quòd suprà à nobis probatum est. *Democritus*, *Heraclitus*, & *Epicurus*, neque universis neque singulis, à Deo provideri volunt. *Epicurus* enim dicebat, Quod beatum sit & immortale, neque

Stoicorum.

Democriti. Heracliti. Epicuri.

que ipſum habere negotia, neque alteri exhibere: quare neque iracundia neque gratia teneri; hæc enim omnia, imbecillitate ſpectari. Ira enim à Deo aliena eſt. Excitatur enim in re quæ, contra quam velimus, accidat: Deo autem nihil præter voluntatem accidit. Atque hi quidem convenienter ſuis principiis exiſtimant. Nam qui putent hoc univerſum caſu & temere eſſe conſtitutum, meritò dicunt omnia vacare providentia. Quorum enim nemo creator ſit, eorum quis ſit procurator? Eſt enim evidens, temere debere ferri, quæ à principio temere procreata ſunt. Itaque primæ illorum ſententiæ reſiſtendum eſt. Hac enim labefactata ſatis magnam vim habebunt, quæ dicta ſunt, ad demonſtrandam providentiam. Quare hac refutatione ad ſuum tempus reſervata, veniamus ad *Ariſtotelis* opinionem, & cæterorum qui negant rebus ſingulis à Deo conſuli. Nam *Ariſtoteles* à natura ſola vult adminiſtrari ſingula, ut in ſexto Ethicorum ad *Nicomachum* obſcurè ſignificat: Hanc enim ut quæ divina ſit, & inſit omnibus quæ generantur, cuique naturaliter ſuggerere, ut ad res ſalutares accedat, fugiat quæ contraria ſint. Quodque enim animal, ut jam dictum eſt, & idoneum ſibi alimentum deligit, & quod utile eſt ſequitur, & remedia morborum naturaliter habet cognita. *Euripides*, & *Menander* quibusdam locis mentem, quæ in quoque ſit, cuique providere

Ariſtotelis.

Euripidis & Menandri.

aſſerunt

A κουρος γοῦν ἔλεγε, τὸ μακάριον καὶ ἄφθαρτον οὔτε
αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλῳ παρέχει. ὥστε
οὔτε ὀργαῖς οὔτε χάρισι συνέχεται· ἐν ἀσθενείᾳ γὰρ
πάντα τὰ τοιαῦτα· ὀργὴ γὰρ θεῶν ἀλλότριον· ἐπὶ γὰρ
ἀβουλήτῳ γίνεται· Θεῷ δὲ οὐδὲν ἀβούλητον. οὗτοι
B μὲν οὖν ἀκολουθοῦσι ταῖς ἰδίαις ἀρχαῖς· ἐξ αὐτομά-
του γὰρ ἡγούμενοι τὸ πᾶν τοῦτο συστῆναι, εἰκότως ἀπρο-
νόητα φάσκουσιν εἶναι τὰ πάντα· ὧν γὰρ οὐδείς ἐστι δη-
μιουργὸς, τούτων τίς ἂν εἴη προνοητής; δῆλον γὰρ ὡς
αὐτομάτως ἀνάγκη φέρεσθαι τὰ τὴν ἀρχὴν αὐτο-
C μάτως γενόμενα. δεῖ τοίνυν πρὸς τὴν πρώτην αὐ-
τοῖς ἐνστῆναι δόξαν· ταύτης γὰρ ἀναιρουμένης, ἀρκέσει
τὰ ῥηθέντα εἰς ἀπόδειξιν τοῦ πρόνοιαν εἶναι. φυλάξαν-
τες οὖν τοῖς οἰκείοις καιροῖς τὸν τούτων ἔλεγχον, ἔλθω-
μεν ἐπὶ τὴν Ἀριστοτέλους δόξαν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν
D ἀπρονόητα λεγόντων τὰ καθ᾽ ἕκαστα· καὶ γὰρ Ἀριστο-
τέλης ὑπὸ τῆς φύσεως μόνης διοικεῖσθαι βούλεται
τὰ κατὰ μέρος, ὡς ἐν τῷ ἕκτῳ τῶν νικομαχείων ἠθικῶν
ὑπηνίξατο· ταύτην γὰρ θείαν οὖσαν καὶ τοῖς γενητοῖς
πᾶσιν ἐνυπάρχουσαν, ἑκάστῳ φυσικῶς ὑποτίθεσθαι
E τὴν τῶν συμφερόντων αἵρεσιν καὶ τὴν τῶν βλαπτόν-
των φυγήν. ἕκαστον γὰρ, ὡς εἴρηται, τῶν ζώων καὶ τὴν
κατάλληλον ἑαυτῷ τροφὴν ἐκλέγεται, καὶ τὸ συμφέρον
μεταδιώκει· καὶ τὰς ἰατρείας τῶν παθῶν φυσικῶς
ἐπίσταται. Εὐελπίδης δὲ καὶ Μένανδρος ἐνίοις τῶν

νοῦν τὸν ἐν ἑκάστῳ φασὶ προνοεῖν ἑκάστου, Θεὸν δὲ A
μηδένα. ἀλλ' ὁ μὲν νοῦς τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστι μόνων. ἢ γὰρ
τῶν πρακτέων καὶ τῶν τεχνῶν, ἢ τῆς θεωρίας. ἡ
πρόνοια τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ὡς τοῦ πλουτεῖν καὶ μή, καὶ
ὑγιαίνειν καὶ μή· ὧν οὐδὲν ποιεῖν ὁ νοῦς δύναται, ἀλλ'
οὐδὲ ἡ φύσις, ὡς Ἀριστοτέλει δοκεῖ· εὔδηλα γὰρ καὶ B
τὰ τῆς φύσεως ἔργα. τί δὲ πρὸς τὸν νοῦν ἢ τὴν
φύσιν τὸ ποτὲ τιμωρεῖσθαι τὸν φονέα, ποτὲ δὲ διαφεύγειν;
εἰ μή τις λέγοι τὸ μὲν τοῦ νοῦ καὶ τῆς φύσεως προ-
νοίας εἶναι, τὸ δὲ δεύτερον, εἱμαρμένης. εἰ δὲ τὰ κατὰ
νοῦν καὶ φύσιν προνοίας ἐστί, τὰ δὲ ἐπακολουθοῦντα, Γ
τῆς εἱμαρμένης, ἀνῄρηται τὸ ἐφ' ἡμῖν. ἀλλ' οὐχ οὕ-
τως ἔχει. τὰ μὲν γὰρ τοῦ νοῦ τοῦ τε πρακτικοῦ καὶ τοῦ
θεωρητικοῦ ἐφ' ἡμῖν ἐδείχθη. οὐ πάντα δὲ τὰ κατὰ πρό-
νοιαν, τῆς φύσεως, εἰ καὶ τὰ τῆς φύσεως κατὰ πρό-
νοιαν γίνεται· πολλὰ γὰρ τῶν κατὰ πρόνοιαν οὐκ ἔστι Δ
φύσεως ἔργα, ὡς ἐπὶ τοῦ φονέως ἐδείχθη· ἔστι γὰρ
μέρος προνοίας ἡ φύσις, οὐκ αὐτοπρόνοια. οὗτοι μὲν
οὖν τῇ φύσει καὶ τῷ νῷ τὴν πρόνοιαν ἐπιγράφου-
σι τῶν καθ' ἕκαστα. οἱ δ' ἄλλοι τῷ Θεῷ μέλειν
φασὶ τῆς τῶν ὄντων διαμονῆς, ὥς τε μηδὲν E
τῶν γινομένων ἐπιλείψαι, καὶ τούτου μόνου πρόνοιαν
ποιεῖσθαι· τὰ δὲ καθ' ἕκαστα φέρεσθαι ὡς ἔτυχε· καὶ διὰ
τοῦτο πολλὰς μὲν ἀδικίας, πολλὰς δὲ μιαιφονίας, καὶ συλλήβ-
δην εἰπεῖν, πᾶσαν κακίαν ἐμπολιτεύεσθαι τοῖς ἀνθρώ-

asserunt, Deum verò neminem. Verũ mens quidem in iis solis perspicitur, quæ in nostra potestate sunt. Aut enim est rerum quæ sub actionẽ cadunt, & artium; aut contemplationis. At providentia eorum est quæ in nostra potestate non sunt, ut verbi gratia, ut opulentus quis sit, & non opulentus, sanus & non sanus: Quorum nihil facere mens potest, ac ne natura quidem, ut *Aristoteles* putat; Naturæ enim opera perspicua sunt. Quid autem ad mentem, aut ad naturam, quod aliquando ab eo pœnæ exigantur, qui hominem occiderit, aliquando sceleris pœnam effugit? Nisi quis dicat quod mentis & naturæ est, ad providentiam pertinere; quod sequitur, ad fatum. Quod si mens & natura ad providentiam pertinent, quæ sequuntur ad fatum; nihil erit in nostra potestate. Sed non ita se res habet. Quæ enim ad mentem spectant, tam eam quæ in agendo, quam quæ in contemplando ponitur, in nostra esse potestate docuimus. Non omnia autem quæ providentia geruntur, naturæ sunt, etsi quæ naturæ sunt providentia administrantur. Multa enim quæ Dei providentia accidunt, non sunt naturæ opera, ut de eo qui hominem occidit ostendimus. Est enim pars providentiæ natura, non ipsa providentia. Itaque isti naturæ & menti, rerum singularum providentiam attribuunt. Cæteri Deo curæ esse aiunt eorum quæ sunt permanentiam, ut nihil eorum quæ nata sunt occidat; & hujus unius in Deo esse providentiam: Singula vero fortuito, temereque jactari; eamque ob causam multa iniqua facinora, multas cædes, & ut

dicam summatim, omnem improbitatem inter homines versari; & horum alios fortuito pœnam vitare, alios etiam puniri; quorum neutrum nec secundum rectam rationem, nec ex lege omnino evenit. Ubi autem neque ratio, neque lex locum obtinent, quomodo dixerit quis Deum esse qui procuret? Et quidem ferè usu venit ut viri boni afficiantur injuria, & deprimantur, & innumerabilibus malis affligantur: improbi contrà & importuni homines augeantur potentia, opibus, honoribus in Republicâ, cæterisque bonis quæ ad vitam commodè degendam pertinent. Mihi vero videntur qui hæc loquuntur, tum alia multa ignorare præcepta providentiæ, tum maximè animæ immortalitatem. Nam eam mortalem esse arbitrantes, hujus vitæ terminis res humanas definiunt; deinde prava, & perversa habent de bonis judicia. Eos enim qui opibus circumfluunt, & dignitatibus insolescunt, & cæteris fluxis caducisque bonis gloriantur, felices esse, & beatos judicant. Animæ autem bona pro nihilo ducunt; quæ multo corporis, & externa bona antecellunt: Præstantiora enim bona sunt, quæ rerum sunt præstantiorum. Itaque tanto virtutes divitias, sanitatem, & cætera excellunt, quanto anima corpus anteit. Quare cum solæ, tum cum aliis conjunctæ, hominem beatum reddunt: cum aliis, in latitudine; solæ, & per se, in circumscriptione. Nam eorum quæ sunt, quædam

Animæ immortalitas argumentis à fortunæ minus expectatis eventibus desumptis, respondet.

A ποις καὶ τούτων ὡς ἔτυχε τινὰς μὲν διαφεύγειν τὴν δίκην, τινὰς δὲ καὶ κολάζεσθαι, οὔτε τῶν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, οὔτε τῶν κατὰ νόμον πάντως ἀποβαινόντων. ἔνθα δὲ μήτε νόμος, μήτε λόγος κρατεῖ, πῶς ἄν τις φαίη θεὸν εἶναι τὸν ἐπιμελούμενον; καὶ συμβαίνει τοὺς χρηστοὺς ὡς ἐπὶ
B τὸ πλεῖστον ἀδικεῖσθαι καὶ ταπεινοῦσθαι καὶ μυρίοις κακοῖς περιβάλλεσθαι· τοὺς δὲ πονηροὺς καὶ βιαίους αὔξεσθαι δυναστείᾳ καὶ πλούτῳ καὶ ἀρχαῖς καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς κατὰ τὸν βίον ἀγαθοῖς· ἐμοὶ δὲ δοκοῦσιν οἱ ταῦτα λέγοντες πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα τῶν κατὰ τὴν
Γ πρόνοιαν ἀγνοεῖν θεωρημάτων, μάλιστα δὲ τῆς ψυχῆς τὸ ἀθάνατον. θνητὴν γὰρ αὐτὴν ὑπολαμβάνοντες εἶναι, τῇ ζωῇ ταύτῃ τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον περιγράφουσιν· ἔπειτα διεστραμμένας ἔχουσι τὰς περὶ τῶν ἀγαθῶν κρίσεις· οἴονται γὰρ τοὺς πλοῦτον περιβεβλη-
Δ μένους καὶ κομῶντας ἀξιώμασι, καὶ τοῖς ἄλλοις ὑλικοῖς ἀγαθοῖς ἐναβρυνομένους εὐδαίμονας εἶναι καὶ μακαρίους. τὰ δὲ τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ παρ' οὐδὲν τίθεται, πολλῷ μέτρῳ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐκτὸς ὑπερέχοντα· κρείττονα γὰρ τὰ τῶν κρειττόνων ἀγαθά. τοσούτῳ τοίνυν ἀρεταὶ πλού-
E του τε καὶ ὑγείας καὶ τῶν ἄλλων ὑπερφέρουσιν, ὅσῳ ψυχὴ σώματος. τοιγάρτοι καὶ μόναι καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις αἱ ἀρεταὶ μακάριον ποιοῦσι τὸν ἄνθρωπον· μετὰ μὲν τῶν ἄλλων κατὰ πλάτος, μόναι δὲ καὶ καθ' ἑαυτάς, κατὰ περιγραφήν. τῶν γὰρ ὄντων τὰ μὲν κατὰ περιγρα-

φὴν

φαίνονται, ὡς δίπηχυ· τὰ δὲ κατὰ πλάτος, ὡς σωρός. A
σωρὸν μὲν γὰρ κἂν δύο μεδίμνους ἀφέλῃς, τὸ λειπόμενον μένει σωρός· καὶ τῆς κατὰ πλάτος δὲ μακαριότητος ἂν ἀφέλῃς τά τε τοῦ σώματος καὶ τὰ τῶν ἐκτὸς ἀγαθά, καταλίπῃς δὲ μόνας τὰς ἀρετάς, μένει B
καὶ οὕτως τὸ μακάριον· ἡ δὲ ἀρετὴ καὶ καθ' ἑαυτὴν αὐτάρκης ἐστὶ πρὸς εὐδαιμονίαν. πᾶς οὖν ἀγαθὸς μακάριος, καὶ πᾶς κακὸς ἄθλιος, κἂν πάντα συλλήβδην ἔχῃ τὰ λεγόμενα τῆς τύχης ἀγαθά. ἅπερ ἀγνοοῦντες οἱ πολλοί, μόνους μακαρίους εἶναι νομίζουσι τοὺς εὐσωματοῦντάς τε καὶ πλουτοῦντας. διὸ μέμφονται τὴν Γ
πρόνοιαν τὴν οὐ μόνον ἐκ τῶν φαινομένων διοικοῦσαν τὰ καθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν οἰκείαν πρόγνωσιν. Εἰδὼς γὰρ ὁ Θεός, ὅτι τῷ νῦν χρηστῷ καὶ ἀγαθῷ συμφέρει πένεσθαι, καὶ ὅτι διαφθείρει τὴν γνώμην αὐτοῦ πλοῦτος ἐπεισελθών, ἐν τῇ πενίᾳ φυλάττει συμφερόντως αὐτόν· Δ
Εἰδὼς δὲ πολλάκις τὸν πλούσιον χαλεπώτερον ἐσόμενον, εἰ ἀπορήσειε χρημάτων (λῃστείαις γὰρ ἐπιχειρήσειεν, ἢ μιαιφονίαις, ἢ τοῖς ἄλλοις μείζοσι κακοῖς) ἐᾷ τὸν πλοῦτον καρποῦσθαι. οὐκ οὖν πενία πολλάκις ἡμῖν ἐλυσιτέλησε, καὶ τέκνα θάψαι καὶ φυγεῖν οἰκέτας· πι- E
κροτέρα γὰρ τῆς ἀπωλείας αὐτῶν ἐγένετο ἂν ἡ σωτηρία· φαύλων μὲν τῶν τέκνων, λῃστῶν δὲ τῶν οἰκετῶν γινομένων. ἡμεῖς μὲν γὰρ οὐδὲν τῶν ἐσομένων εἰδότες, πρὸς τὰ παρόντα δὲ μόνον βλέποντες, οὐκ ὀρθῶς τὰ συμβαίνοντα

quædam circumſcriptè intelliguntur, ut bicubitum; quædam latè, ut acervus: Nam de acervo ſi duos modios demas, quod relinquitur, acervus eſt. Item beatitudini in latitudine intellectæ, ſi detraxeris corporis & externa bona, ſolaſque virtutes reliqueris, nihilo minus beatitudo manet; at virtus ſeipſa ad beate vivendum contenta eſt. Omnis ergo bonus beatus, & omnis improbus miſer, etiamſi omnibus prorſus fortunæ bonis, quæ dicuntur, abundet. Quæ cum multitudo ignoret, ſolos beatos ducit, qui & corpore probè ſint affecti; & copioſi. Quare providentiam reprehendunt, quæ res humanas non ſolum ex his quæ ſenſibus notantur, ſed etiam ex ſua, & propria præcognitione adminiſtrat. Cum enim Deus non neſciat bono viro expedire pauperem eſſe, ejuſque ſenſum opes, ſi dentur, depravaturas, utiliter eum in paupertate ſinit vivere. Ac qui opulentus eſt ſæpè importuniorem fore videns, ſi egeat, (ad latrocinandum enim aut ad trucidandos homines, aut ad alia quædam graviora facinora animum adjungeret) potiri illum opibus permittit. Quin & paupertas ſæpe nobis utilis fuit, & ſepelire liberos, & famulos eſſe fugitivos. Eſſet enim eorum conſervatio jacturâ acerbior, ſi & liberi improbi, & famuli prædones eſſent. Nos enim nihil rerum venientium præſentientes, & ea quæ inſtant tantum ſpectantes, non re-

ctè

ctè de iis quæ in rebus humanis eveniunt, judicamus. At Deo etiam futura, tanquam præsentia sunt. Sed hæc quidem contra eos, qui providentiam damnant, disputata sunt. In quos etiam illud è scriptura sancta conveniet dicere: *an lutum dicit figulo?* Et quæ sequuntur. Quomodo enim non fugiendus homo est, qui contra Deum legem fert, & adversus providentiæ opera nititur, cum ne hominum quidem legibus audeat obsistere? Itaque his erroribus, vel hac potius impietate, prætermissa, ostendamus non recte eos à rebus singulis providentiam removere, cum universis & generalibus à Deo consulatur. Hæ enim tres solæ causæ afferri possunt, cur res singulæ Dei providentia non regantur. Aut enim Deum ignorare, rectum esse etiam illis consulere, aut nolle, aut non posse. Verum ignoratio quidem, & inscitia, ab illa beata natura alienissima est: est enim ipsamet cognitio, & sapientia, & scientia. Atqui quomodo homo qui sapiat aliquid, ignoret omnibus individuis pereuntibus, etiam universa interitura? Nam ex omnibus rebus singulis, universa constituuntur. Species enim omnes, singulas res exæquant, & reciprocantur, unaque intereunt, & unà conservantur. Neque quicquam obstat quo minus omnia individua intereant, si divinitus nulla providentia gubernentur. Quibus pereuntibus etiam universa interibunt. Quod si dicant hoc solum illi curæ esse, ne omnia individua intereant, ut species conserventur

Es. 45. Hier. 18. Sap. 15. Rom. 9.

Etiam res singulæ providentia reguntur.

A βαίνοντα κρίνομεν· τῷ δὲ Θεῷ καὶ τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα ἐστίν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς καταγινώσκοντας εἴρηται· πρὸς οὓς καὶ τὸ τῆς γραφῆς ἁρμόσειεν ἂν εἰπεῖν, μὴ ὁ πηλὸς ἐρεῖ τῷ κεραμεῖ; καὶ τὰ ἑξῆς. πῶς γὰρ οὐ φρικτόν ἐστιν ἄνθρωπος ἀντινομοθετεῖν τῷ Θεῷ, καὶ ἀντιπαρακελευόμενος τοῖς τῆς προ-
B νοίας ἔργοις, ὁ μηδὲ ταῖς ἀνθρωπίναις νομοθεσίαις ἀντιλέγειν τολμῶν; παραλείποντες οὖν τὰ τοιαῦτα πλημμελήματα, μᾶλλον δὲ ἀσεβήματα, δείξωμεν ὡς οὐ καλῶς αὐτοῖς ἀπρονόητα λέγεται τὰ καθ᾽ ἕκαστα, τῶν
Γ καθόλου καὶ γενικῶν προνοίας τυγχανόντων. πρὸς γὰρ ταύτας αἰτίας μόνας ἄν τις φαίη, τοῦ μὴ γίνεσθαι πρόνοιαν τῶν καθ᾽ ἕκαστα· ἢ γὰρ ἀγνοεῖν τὸν Θεὸν ὅτι καλὸν καὶ τούτων ἐπιμελεῖσθαι, ἢ μὴ βούλεσθαι, ἢ μὴ δύνασθαι· ἀλλ᾽ ἄγνοια μὲν καὶ ἀμαθία παντάπασιν ἀλλο-
Δ τριώτατον τῆς μακαρίας οὐσίας· αὐτὸ γὰρ γνῶσίς ἐστι καὶ σοφία καὶ ἐπιστήμη· πῶς δὲ ἄνθρωπος εὖ φρονῶν ἀγνοήσειεν, ὡς τῶν κατὰ μέρος πάντων διαφθειρομένων, καὶ τὰ καθόλου διαφθαρήσεται; ἐκ γὰρ τῶν κατὰ μέρος πάντων τὰ καθόλου συνίσταται· ἐξισάζει γοῦν
E τὰ εἴδη πᾶσιν ὁμοίως τοῖς κατὰ μέρος, καὶ ἀντιστρέφει καὶ συνδιαφθείρεται καὶ συνδιασώζεται. οὐδὲν δὲ κωλύει πάντα τὰ ἄτομα ἀπολέσθαι, μηδὲ μιᾶς ἄνωθεν κηδεμονίας τυγχάνοντα. τούτων οὖν ἀπολλυμένων καὶ τὰ καθόλου διαφθαρήσεται. εἰ δὲ τούτου προ-

νοεῖν

νοεῖν μόνον φήσουσιν αὐτὸν τοῦ μὴ πάντα τὰ κατὰ μέ- A
ρος ἀπολέσθαι, ἵνα σώζηται τὰ εἴδη λανθάνουσιν ἑαυτοὺς λέγοντες εἶναι τινὰ καὶ τῶν καθ' ἕκαστα πρόνοιαν· τούτων γὰρ προνοεῖν, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, διαφυλάττει τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη. ἄλλοι φασὶν ὡς οὐκ ἀγνοεῖ μέν, οὐ βούλεται δὲ προνοεῖν. ἀλλὰ τὸ μὴ βούλεσθαι, διὰ δύο B
γίνεται προφάσεις, ἢ διὰ ῥαθυμίαν ἢ διὰ τὸ ἀπρεπές. καὶ τίς ἂν μαινόμενος ῥαθυμίας αἰτίαν ἐπάγοι Θεῷ; πάλιν γὰρ ὑπὸ δύο τούτων ῥαθυμία τίκτεται, ἡδονῆς καὶ δειλίας· ἢ γὰρ ὑφ' ἡδονῆς τινὸς περιελκόμενοι ῥαθυμοῦμεν, ἢ διὰ φόβον ἀφιστάμεθα. οὐδέ- Γ
τερον δὲ τούτων θεμιτὸν διανοηθῆναι περὶ Θεοῦ. Εἰ δὲ ῥαθυμίαν ἐπάγειν παραιτοῖντο, λέγοιεν δὴ μὴ πρέπειν Θεῷ (ἀνάξιον γὰρ εἶναι τῆς τοιαύτης μακαριότητος τοῖς εὐτελέσι καὶ μικροῖς συγκαταβαίνειν, καὶ οἱονεὶ βεβηλοῦσθαι ταῖς ὑλικαῖς τε καὶ προαιρετικαῖς Δ
ἀτοπίαις, καὶ διὰ τοῦτο μὴ βούλεσθαι) ἀγνοοῦσι δύο πάθη τὰ χείριστα τῷ Θεῷ περιάπτοντες ὑπεροψίαν καὶ μολυσμόν. ἢ γὰρ δι' ὑπεροψίαν ὁ δημιουργὸς ὑπερορᾷ τῆς ἀρχῆς καὶ διοικήσεως τῶν κατὰ μέρος, ὅπερ ἀτοπώτατον εἰπεῖν, ἢ τὸν μολυσμὸν ἐκκλίνων ὡς αὐτοί φα- E
σιν. Εἰ δὲ τὴν ἡλιακῶν ἀκτίνων φύσιν ἔχουσαν ἕλκειν πᾶν τὸ ὑγρόν, οὔ φασι καταμολύνεσθαι τὸν ἥλιον, οὐδὲ τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ, ὅταν τοῖς βορβόροις ἐλλάμπωσιν, ἀλλὰ μένειν ἀχράντους καὶ καθαράς, πῶς τὸν Θεὸν

ἡγοῦν-

serventur, non vident se dicere etiam singularum rerum quandam procurationem esse; quandoquidem rebus singulis, ut ipsi aiunt, prospiciens, genera, speciesque tuetur. Alii dicunt non ignorare quidem Deum, sed providere nolle. Verum hoc ipsum nolle, duabus de causis accidit, aut ob ignaviam, aut quod indecorum sit. Ecquis ita insaniat, ut ignaviæ Deum accuset? Rursus enim duabus de causis, ignavia innascitur, voluptate & timiditate. Aut enim voluptate aliqua illecti ignavi sumus: aut metu aliquo, ab agendo removemur. Quorum neutrum de Deo suspicari fas est. Sin ignavia quidem Deum liberant, sed illi indecorum hoc genus providentiæ dicant: (indignum enim esse ejusmodi beatitudine ad res viles, & minutas se demittere, & corporeis, ex nostraque electione & voluntate manantibus ineptiis, velut profanari, ideoque providere nolle) non intelligunt se Deo duas vitiosissimas affectiones tribuere, superbiam, & inquinationem. Aut enim ob superbiam Deus imperium & gubernationem rerum singularum despicit, quod dictu absurdissimum est, aut, ut ipsi loquuntur, quod inquinationem devitet. Quod si cum radii solares vim habeant attrahendi humorem omnem, negant inquinari solem ejusque radios, cum cœno lucem inferunt, sed integros & ab omni sorde puros manere dicunt; quomodo Deum rebus humanis profanari existimant?

Non

Non ſunt hæc hominum dogmata, qui Dei naturam perſpectam habeant. Nam in Deum, neque tactio, neque interitus, neque macula, neque commutatio ulla poteſt cadere. Inquinatio autem, & omnia ejus generis ad mutationem pertinent. Veruntamen nonne abſurdiſſimum eſt, quemlibet artificem, maximeque medicum, univerſo conſulentem, nullam rem de ſingulis ne minimam quidem artis, & curæ expertem, prætermittere, quod ſciat conferre aliquid ad rerum univerſitatem? Deum ejuſdem univerſitatis architectum, etiam opificibus rudiorem reddere? Cæterum an providere quidem vult, non tamen poteſt? quomodo non ex adverſo ſic aſſerens, Deum imbecillem aſſerit, & bene merendi facultatem non habere? Præterea dupliciter intelligi poteſt, Deum individuis providere non poſſe, aut quod ipſe natura non ſit ad procurandum idoneus, aut quod res ſingulæ providentiæ non ſint capaces. Verum idoneum quidem illum eſſe naturâ ad providendum, etiam ipſi concedunt, dum aiunt illum rebus univerſis providere, eoque magis, quod inferiora ad ſuperiora pertingere non poſſunt: at ſuperiorum vis etiam uſque ad ultima, ſenſumque fugientia, omnia fovens & conſervans, pertineat. Omnia enim à divina voluntate pendent, & inde permanentiam, ſalutemque accipiunt. Eſſe autem etiam individua ipſa, & res multiplicatas, capaces providentiæ, ex animalibus perſpicitur, quæ imperiis quibuſdam,

&

A ἡγοῦνται συμβεβηκέναι τοῖς τῇδε τρεπομένοις; οὐκ ἔστιν ἀνθρώπων φύσιν εἰδότων Θεοῦ ταῦτα τὰ δόγματα· ἀνέπαφον γὰρ καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀμίαντον καὶ πάσης ἀλλοιώσεως κρεῖττον τὸ θεῖον καθέστηκεν. ὁ δὲ μολυσμὸς καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα τροπῆς ἐστιν ἔργα.
B πῶς δὲ οὐκ ἀτοπώτατον τεχνίτην οἱασδήποτε τέχνης καὶ μάλιστα ἰατρὸν ἐπιμελούμενον τῶν καθόλου, μηδὲν τῶν κατὰ μέρος, μηδὲ τὸ σμικρότατον ἐᾶν ἀτέχναστον καὶ ἀνεπιμέλητον, εἰδότα ὡς εἰς τὸ πᾶν συν-
Γ τελεῖ μέρος; τὸν δὲ δημιουργὸν Θεὸν καὶ τῶν τεχνιτῶν ἀποφαίνειν ἀμαθέστατον; ἀλλ' ἄρα βούλεται μὲν, οὐ δύναται δέ. καὶ πῶς οὐκ ἄντικρυς ἀπεμφαίνων ἀσθενῆ λέγει τὸν Θεὸν, καὶ ἀδύνατον εὖ ποιεῖν; ἄλλως τε κατὰ δύο τρόπους φαίη τις ἂν τὸν Θεὸν μὴ δύνασθαι προνοεῖν τῶν ἀτόμων, ἢ διὰ τὸ αὐτὸν μὴ πεφυκέναι, ἢ διὰ
Δ τὰ κατὰ μέρος ἀνεπίδεκτα προνοίας εἶναι· ἀλλ' ὅτι μὲν αὐτὸς πέφυκε προνοεῖν, καὶ αὐτοὶ συνομολογοῦσι, δι' ὧν φασιν αὐτὸν τῶν καθόλου προνοεῖν· ἄλλως τε τὰ μὲν καταδεέστερα φθάνειν εἰς τὰ ὑποκείμενα οὐχ οἷά τε ἐστί. τῶν δὲ κρειττόνων ἡ δύναμις, ἄχρι καὶ τῶν τελευ-
E ταίων καὶ τῶν ἀναισθήτων σώζουσα κάτεισι. πάντα γὰρ ἤρτηται τοῦ θείου θελήματος· καὶ ἐντεῦθεν ἀρρύεται τὴν διαμονὴν καὶ σωτηρίαν. ὅτι δὲ καὶ ἡ τῶν ἀτόμων καὶ πεπληθυσμένων ὑπόστασις προνοίας ἐστὶ δεκτική, δῆλον ἐκ τῶν ζώων τῶν ἀρχαῖς τισι καὶ ἡγε-

μο-

μονίαις διοικουμένων ὧν πολλὰ εἴδη. καὶ γὰρ μέλι- A
σσαι καὶ μύρμηκες καὶ τὰ πλεῖστα τῶν συναγελαζο-
μένων ὑπό τισιν ἡγεμόσι τέτακται, οἷς ἀκολουθεῖ πει-
θόμενα. μάλιστα δ' ἄν τις τοῦτο κατανοήσειεν εἰς τὴν
τῶν ἀνθρώπων πολιτείαν ἐμβλέψας. φαίνεται γὰρ τὰ τῶν
νομοθετῶν καὶ τὰ τῶν ἀρχόντων, ἐπιδεχομένη διοικήσεις B
καὶ ἐπιμελείας· ἡ δὲ τούτων δεκτική, πῶς ἂν εἴη τῆς τοῦ
δημιουργοῦ προνοίας ἀνεπίδεκτος; τεκμήριον δὲ οὐ μι-
κρὸν τοῦ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα προνοίας τυγχάνειν, τὸ
φυσικῶς ἐγκατεσπάρθαι τοῖς ἀνθρώποις τὴν γνῶσιν
αὐτῆς. ὑπ' ἀνάγκης γὰρ συσχεθέντες εὐθὺς ἐπὶ τὸ θεῖον Γ
καὶ τὰς εὐχὰς καταφεύγομεν, ὡς ἂν τῆς φύσεως ἀγού-
σης ἡμᾶς ἀδιδάκτως ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν. οὐκ
ἂν δὲ ἡμᾶς ἀδιδάκτως ἦγεν ἡ φύσις ἐπὶ τὸ μὴ φύσιν
ἔχον γίνεσθαι. καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἐξαίφνης ταραχαῖς καὶ φόβοις
ἀπροαιρέτως πρίν τι καὶ σκεψάσθαι, τὸν Θεὸν ἐπιβοώ-
μεθα. πᾶν δέ τι ὃ τῷ ὄντι φυσικῶς ἑπόμενον, ἰσχυρὰν Δ
ἔχει τὴν ἀπόδειξιν καὶ οὐδὲ μίαν ἀντιλογίαν ἐπιδεχό-
μενον· πόθεν οὖν προήχθησαν ἐπὶ τοῦτον τὸν λόγον οἱ
ταῦτα δοξάζοντες; πρῶτον μὲν, τῷ νομίζειν συνδια-
λύεσθαι τῷ σώματι τὴν ψυχήν· δεύτερον δὲ τῷ μὴ E
δύνασθαι τὸν λόγον ἐξευρεῖν τῆς κατὰ μέρος προνοίας.
ἀλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ θνητή, οὐδὲ μέχρι τοῦ
βίου τούτου τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον ἵσταται, αἵ τε παρὰ
τοῖς σοφωτάτοις τῶν Ἑλλήνων μετενσωματώσεις δη-
λοῦσι,

& magiſtratibus gubernantur, & unum in locum convenientia, principibus quibuſdam ſubjiciuntur, quos audientes ſequuntur; ut in apibus, & formicis, aliiſque plurimis licet cernere. Sed hoc qui in hominum cultum & Rempublicam intuebitur, maximè animadvertet. Videmus enim eos legislatorum, & magiſtratuum rectionem, & procurationem admittere. Quæ qui recipiat, quo modo in eum Dei providentia non cadat? Jam verò etiam res ſingulas regi providentia, magno argumento eſt, quod naturaliter ejus notitia hominibus eſt inſita. Nam difficili, & neceſſario noſtro tempore ſtatim ad numen divinum, & preces confugimus: velut natura nos ſine doctrina ad Dei opem perducente: Non antem ſine doctore nos natura ad id duceret, quod eadem natura non fert, ut fiat. Nam in repentinis perturbationibus, & timoribus ſine electione, neque deliberate & antequam aliquid conſideramus, Dei numen invocamus. Quicquid autem naturaliter, quamque rem inſequitur, in eo tanta vis eſt ad demonſtrandum, ut contradici nihil poſſit. Quæ ergo ratio iſtos ad hanc ſententiam adduxit? Primum quidem, quod exiſtiment cum corpore animam interire. Deinde quia rationem rerum ſingularum providentiæ percipere nequeunt. Verum animam morte non deleri, neque hujus vitæ circumſcriptione res humanas terminari, & diſceſſus ab uno corpore in aliud, quod do-

Anima morte non deletur.

ctiſſimi

ctissimi quique Græcorum probant, & loca quæ dicuntur animabus, pro cujusque vita distributa, & supplicia, quibus per se animæ afficiuntur, declarant. Hæc enim etsi in alio quopiam peccant, tamen remanere animam post hanc vitam, & luere pœnam peccatorum, confitentur. Sin providentiæ ratio rerum singularum à nobis comprehendi non potest, ut certè non potest, prout illud testatur, *Quam indagari nequeunt judicia tua, neque investigari viæ tuæ*, non tamen hanc ob causam neganda providentia est. Neque enim quoniam maris terminos & arenæ numerum ignoramus, neget quis mare, aut arenam esse. Nam hoc quidem modo etiam hominem, aut aliud quodpiam animal esse negent, quoniam numerum hominum, & cæterorum animalium nesciunt. Nam individua nobis infinita sunt. Quæ autem nobis infinita, nobis incognita; ac universa quidem sæpe ratione comprehenduntur, res singulæ ut comprehendantur, fieri non potest. Cum autem sit in unoquoque homine duplex differentia: una, qua ab alio homine discrepat: altera, qua à seipso (multum enim quotidie quisque mutatur, & à seipso differt in vitæ genere, in studiis, in vitæ necessitatibus, in cupitatibus, & accidentibus. Celeriter enim se vertit hoc animal, & cum vitæ necessitatibus temporibusque mutatur:) necesse est etiam congruentem cuique providentiam, eamque differentem, & variam, & mul-

Rom. 11. 33.

λοῦσι, καὶ οἱ λεγόμενοι τόποι ταῖς ψυχαῖς ἀποκεκληρῶσθαι πρὸς τὸν ἑκάστης βίον, καὶ αἱ τιμωρίαι τῶν ψυχῶν ἃς τιμωροῦνται καθ' ἑαυτάς· ταῦτα γὰρ εἰ καὶ διαπίπτει κατά τι ἕτερον, ἀλλὰ τὸ τὴν ψυχὴν εἶναι μετὰ τὴν ζωὴν ταύτην, καὶ δίκας ὑπέχειν τῶν πλημμελημάτων συνομολογεῖ. εἰ δὲ ἀκατάληπτός ἐστιν ἡμῖν τῆς τῶν κατὰ μέρος προνοίας ὁ λόγος, ὥσπερ οὖν καὶ ἐστὶ κατὰ τὸ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματά σου καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοί σου. ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο δεῖ λέγειν ὡς οὐκ ἔστι πρόνοια· οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ τὸ μέτρον τῆς θαλάσσης ἀγνοοῦμεν, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῆς ψάμμου, φαίη τις ἂν μήτε θάλασσαν, μήτε ψάμμον εἶναι· οὕτω γὰρ εἴποιεν ἂν μήτε ἄνθρωπον μήτε ἄλλο τι ζῶον εἶναι, ἐπειδὴ τὸν ἀριθμὸν τῶν τε ἀνθρώπων, καὶ τῶν ἄλλων ζώων ἀγνοοῦσι. τὰ γὰρ ἄτομα, ἄπειρα ἡμῖν· τὰ δὲ ἄπειρα ἡμῖν ἄγνωστα ἡμῖν· καὶ τὰ μὲν καθόλου πολλάκις λόγῳ ἐστὶ περιληπτά, τὰ δὲ κατὰ μέρος ἀδύνατον. οὔσης δὲ καθ' ἕκαστον ἄνθρωπον διττῆς διαφορᾶς, τῆς τε πρὸς ἕτερον ἄνθρωπον καὶ τῆς πρὸς ἑαυτόν (πολλὴ γὰρ καὶ ἡ πρὸς ἑαυτὸν ἑκάστου καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐναλλαγὴ καὶ διαφορὰ, ἔν τε τοῖς βίοις καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι καὶ χρείαις καὶ ἐπιθυμίαις καὶ τοῖς ἐπισυμβαίνουσιν· ἀγχίστροφον γὰρ τοῦτο τὸ ζῶον, ταῖς χρείαις καὶ τοῖς καιροῖς ὀξέως συμμεταβαλλόμενον) ἀνάγκη καὶ τὴν ἁρμόζουσαν ἑκάστῳ πρόνοιαν διάφορόν τε καὶ ποικίλην καὶ πολυ-

πολυειδῆ καὶ σύνδρομον τῇ τῶν πεπληθυσμένων ἀκα- A
ταληψίᾳ συνεκτείνεσθαι. εἰ δὲ πρόσφορον ἑκάστῳ
δεῖ καθ' ἕκαστον πρᾶγμα τὴν οἰκείαν ὑπάρχειν αὐ-
τήν, ἄπειρος δὲ τῶν κατὰ μέρος ἡ διαφορά, ἄπειρος ἅμα
καὶ τῆς ἁρμοζούσης αὐτοῖς προνοίας ὁ λόγος. εἰ δὲ ἄ-
πειρος, καὶ ἄγνωστος ἡμῖν. οὐ δεῖ τοίνυν τὴν οἰκείαν B
ἄγνοιαν ἀναίρεσιν ποιεῖσθαι τῆς τῶν ὄντων κηδεμονίας.
ἃ γὰρ σὺ νομίζεις μὴ καλῶς, ταῦτα κατὰ λόγον μὲν τῷ
δημιουργῷ γίνεται· σὺ δὲ ἀγνοῶν τὰς αἰτίας, οὐχὶ κατὰ
λόγον φῂς γίνεσθαι. ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀ-
γνώστων πάσχομεν, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς προνοίας· Γ
ἐξ εἰκασίας τινὸς καὶ ταύτης ἀμυδρᾶς, συννοοῦμεν τὰ
κατ' αὐτήν, εἴδωλα τινὰ καὶ σκιὰς τῶν ἔργων αὐ-
τῆς ἐκ τῶν γινομένων κατὰ στοχασμὸν λαμβάνοντες. φα-
μὲν γοῦν τινὰ γίνεσθαι κατὰ συγχώρησιν τοῦ Θεοῦ· τῆς
δὲ συγχωρήσεως εἴδη πολλά· συγχωρεῖ γὰρ πολλά- Δ
κις καὶ τὸν δίκαιον περιπεσεῖν συμφοραῖς, ἵνα τὴν ἐν
αὐτῷ λανθάνουσαν ἀρετὴν ἀναδείξηται ἄλλοις, ὡς
ἐπὶ τοῦ Ἰώβ. ἄλλο τε συγχωρεῖ τῶν ἀτόπων τι πρα-
χθῆναι, ἵνα διὰ τῆς πράξεως τῆς δοκούσης ἀτόπου
μέγα τι καὶ θαυμαστὸν κατορθώσῃ· ὡς διὰ τοῦ σταυ- E
ροῦ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. κατ' ἄλλον τρόπον
συγχωρεῖ τὸν ὅσιον πάσχειν κακῶς, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ ὀρθοῦ
συνειδότος καὶ τῆς δοθείσης αὐτῷ δυνάμεως εἰς
ἀλαζονείαν ἐκπέσῃ, ὡς ἐπὶ τοῦ Παύλου. ἐγκατα-
λείπε-

multiformem, & cum rerum ſingularum immenſitate conjunctam comitari. Quod ſi accommodatam cuique oportet in quaque re & propriam eſſe providentiam, infinita autem eſt rerum ſingularum differentia, ſimul infinita eſt eis accommodatæ ratio providentiæ; ſin autem infinita, etiam nobis ignota. Quare non ob ignorationem noſtram moderatio curaque rerum tollenda eſt; Quæ enim tu non recte geri putas, ea prudenter Deo decreta ſunt: ſed tu, quoniam cauſas ignoras, prudenter geri negas. Idem enim nobis uſu venit in providentiæ operibus, quod in cæteris rebus quas non aſſequimur. Ex conjectura aliqua, eaque obſcura, eam cognoſcimus, & imagines quaſdam, umbraſque operum ejus, ex his quæ fieri videmus, velut ſuſpicantes ſumimus. Dicimus enim quædam fieri permiſſione Dei. *Quædam fiunt permiſſione Dei.* Permiſſionis autem multæ ſunt ſpecies. Permittit enim ſæpe etiam virum bonum in calamitates incidere, ut latentem in eo virtutem cæteris prodat, ut de *Job* accepimus. *Job.1.&c.* Alias permittit aliquid abſurdi fieri, ut re, quæ abſurda videatur, magnam quandam rem & admirabilem aſſequatur; ut per crucem ſalutem humani generis. Alio modo ſanctum & pium hominem in ærumnis & miſeriis eſſe permittit, ne de bona animi conſcientia, & poteſtate ſibi data, in arrogantiam prolabatur, ut in *Paulo* animadverti poteſt. *1 Cor. 12.* Deſeritur igitur quis ad tempus, ad correctionem

alterius, ut ejus casum cæteri intuentes eru-
Luc. 16. diantur, ut in *Lazaro*, & *Divite* evenit. Natura enim ita comparatum est, ut dum alios in malis cernimus, ipsi animis contrahamur; ut scitè à Menandro dictum est.

Dei timentes numen in malis tuis.

Destituitur etiam aliquis gloriæ alterius causa, non suo aut parentum vitio, ut is qui natus erat cæcus, ad gloriam filii hominis. Rursus ad alterius æmulationem, mala perpeti quispiam permittitur, ut patiendi gloria amplificata, cæteri spe futuræ laudis, & cupiditate venturorum bonorum commoti, idem sine ulla dubitatione patiantur. Quod in martyribus perspicimus, & qui pro patria aut genere suo, aut dominis occubuerunt. Quod si cuipiam adversari rationi videatur, ad alterius correctionem quempiam vexari; sciat, hanc nostram vitam esse certamen & stadium virtutis: itaque quo labores majores, eo majora præmia. Nam perpessionis modus & finis est præmiorum remuneratio. Eam ob causam *Paulus* innumeris malis affligi permittebatur, ut majore & absoluto victoriæ præmio potiretur. Quare omnia rectè & decenter providentiæ opera efficiuntur. Quod ita esse, eaque Deum ratione omnia moderari, quam solam rerum natura patitur, si quis duo hæc spectet, quæ ab omnibus conceduntur, rectissimè animadvertet. Bonus est, solusque sapiens. Quare quod

A λείπεταί τις πρὸς καιρὸν εἰς διόρθωσιν ἄλλου· ἵνα δὲ κατ' αὐτὸν σκοποῦντες καὶ ἄλλοι παιδεύωνται, ὡς ἐπὶ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου· φυσικῶς γὰρ ὁρῶντες τινὰς πάσχοντας συστελλόμεθα, ὡς εἴρηται καλῶς τῷ Μενάνδρῳ τό,

B Φοβούμενοι τὸν θεὸν ἐπὶ τοῦ σου πάθους.

Ἐγκαταλείπεταί τις καὶ εἰς ἄλλου δόξαν οὐ δι' οἰκείας, ἢ γονέων ἁμαρτίας, ὡς ὁ ἐκ γενετῆς τυφλός, εἰς δόξαν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. πάλιν συγχωρεῖταί τις παθεῖν εἰς ἄλλου ζῆλον· ἵνα τῆς δόξης τοῦ παθεῖν μεγαλωθείσης ἄοκνον τὸ πάθος τοῖς ἄλλοις γένηται ἐλπίδι τῆς μελλούσης Γ δόξης καὶ ἐπιθυμίᾳ τῶν προσδοκωμένων ἀγαθῶν, ὡς ἐπὶ τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκότων ὑπὲρ πατρίδος ἢ γονέων ἢ δεσποτῶν. εἰ δέ τῳ δοκοίη παράλογον εἶναι, τὸ εἰς ἄλλου διόρθωσιν πάσχειν κακῶς, γινωσκέτω, ὡς οὗτος ὁ βίος ἀγών ἐστι καὶ στάδιον ἀρετῆς· Δ ὅσῳ τοίνυν μείζους οἱ πόνοι, τοσούτῳ μείζους οἱ στέφανοι· καὶ γὰρ τὸ μέτρον τῆς ὑπομονῆς ἡ τῶν ἄθλων ἀντίδοσις. διὰ τοῦτο Παῦλος ἐν μυρίαις συνεχωρήθη γενέσθαι θλίψεσιν, ἵνα μείζονα καὶ τέλειον ἀπολάβῃ τῆς νίκης τὸν στέφανον· πάντα οὖν καλῶς καὶ δεόντως γίνεται E τῆς προνοίας τὰ ἔργα. ὅτι δὲ καλῶς καὶ δεόντως καὶ ὡς μόνως ἐπιδέχεται, διοικεῖ Θεὸς τὰ πάντα, δύο τούτοις τοῖς σκοποῖς τις χρώμενος τοῖς παρὰ πᾶσιν ὁμολογουμένοις, ὀρθότατα σκοπήσειεν. ἀγαθός ἐστι καὶ μόνος

σοφὸς

σοφός. οὐκοῦν διὰ μὲν τὸ ἀγαθὸς εἶναι, προνοητὴς εἰ- A
κότως ἐστὶ, διὰ δὲ τὸ σοφὸς εἶναι, σοφῶς καὶ ἄριστα τῶν ὄν-
των ἐπιμελεῖται· εἰ μὲν γὰρ οὐ προνοεῖ, οὐκ ἀγαθός·
εἰ δὲ μὴ καλῶς, οὐ σοφός. δεῖ τοίνυν τούτοις προσέ-
χοντα τοῖς σκοποῖς, μηδενὸς καταγινώσκειν τῶν τῆς
προνοίας ἔργων, μηδὲ βλασφημεῖν ἀνεξετάστως· κα- B
λῶς δὲ πάντα ἀποδέχεσθαι, πάντα θαυμάζειν, πάντα
πεπρᾶχθαι καλῶς καὶ δεόντως γίνεσθαι, κἂν φαίνηται
τοῖς πολλοῖς ἄδικα· ἵνα μὴ πρὸς τῇ βλασφημίᾳ πο-
λὺν καὶ τῆς ἀμαθίας ἑαυτῶν καταχέωμεν ψόγον. ὅταν
δὲ λέγωμεν πάντα καλῶς γίνεσθαι, δῆλον ὡς οὐ περὶ Γ
τῆς κακίας τῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἔργων καὶ
παρ' ἡμῶν γινομένων τὸν λόγον ποιούμεθα, ἀλλὰ περὶ
τῶν τῆς προνοίας τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὄντων. πῶς οὖν
ἄνδρες ὅσιοι πικροῖς περιπίπτουσι θανάτοις καὶ σφαγαῖς
ἀναιτίαις; εἰ μὲν γὰρ ἀδίκως, διὰ τί μὴ ἐκώλυ- Δ
σεν ἡ δικαία πρόνοια τὸν φόνον; εἰ δὲ δικαίως ἀναίτιοι
πάντως οἱ φονεύσαντες. πρὸς αὐτοὺς ἐροῦμεν, ὅτι
καὶ ὁ φονεύσας ἀδίκως φονεύει, καὶ ὁ φονευόμενος ἢ δικαίως
φονεύεται ἢ συμφερόντως· δικαίως μὲν ἔσθ' ὅτι διὰ
πράξεις ἀτόπους, ἡμῖν καὶ ἀδήλους· συμφερόν- E
τως δὲ, προκαταλαμβανούσης τῆς προνοίας τὰς μελ-
λούσας ἔσεσθαι παρ' αὐτοῦ κακουργίας, καὶ ὅτι καλὸν
αὐτῷ μέχρι τούτου στῆσαι τὴν ζωὴν, ὡς Σωκρά-
τει καὶ τοῖς ἁγίοις· ὁ δὲ φονεύσας, ἀδίκως ἐφόνευσεν.

οὐ

bonus eſt, merito providet: Quod ſapiens, ſapienter, & optimè providet. Si enim non providet, non eſt bonus: ſi non rectè providet, non eſt ſapiens. Itaque hos duos ſcopos intuentibus, nullum providentiæ opus damnandum eſt, neque re non explorata de ea quicquam eſt detrahendum: ſed omnia in bonam partem accipienda ſunt, omnia habenda admirationi, omnia rectè & decore fieri credenda, etiamſi vulgo iniqua videantur: ne maledicentiam vituperabili admodum inſcitiæ noſtræ cumulemus. Verum illud perſpicuum eſt, cum dicimus omnia recte fieri, nos non de hominum vitiis loqui, neque de operibus quæ in noſtra poteſtate ſita ſunt, & à nobis fiunt, ſed de providentiæ effectibus, quæ in noſtra poteſtate ſita non ſunt. Quomodo ergo viri aliqui acerbiſſima morte multantur, & ſine cauſa jugulantur? Si enim inique, cur juſta illa providentia cædem non prohibuit? Si juſte, nullum eſt peccatum eorum qui occiderunt. Reſpondebimus, & eum qui occidit, inique occidiſſe, & eum qui occiditur, aut juſte occidi, aut utiliter; juſte aliquando ob improba quædam facinora nobis incognita: utiliter, quod occupet providentia futura illius maleficia, & quod è re illius ſit non ulterius vitam producere. Quod *Socrati*, & ſanctis viris accidit: At qui occidit, injuſtè occidit. Non enim eam ob cauſam, neque quod ſibi liceret, ſed ſpontè quæſtus faciendi,

ciendi & prædandi causa. In nostra enim est potestate agere; perpeti, ut verbi gratia, occidi, in nostra potestate non est. Nulla autem mors mala est, nisi quæ ob peccatum infertur: ut è morte sanctorum hominum cognoscitur. Improbus vero etiam si in lectulo, etiam si repentè sine molestia ulla, vitam finierit, male mortuus est, ut qui malam sibi sepulturam asciverit peccatum: qui tamen interemit, improbè interemit. Nam in his qui juste interficiuntur, subdit se in locum carnificis: in his qui utiliter, sanguinariorum, & sceleratorum. idem judicandum de iis, qui hostes interimunt, & bello capiunt, & in captos omne exemplum improbitatis edunt. Itemque idem de iis, qui plus æquo sibi appetunt, & alios pecunia spoliant. Etenim & iis, quibus eripitur, verisimile est conducere non possidere; & qui alienam pecuniam concupierunt, injusti. Nam habendi cupiditate indocti, non quia illis sit utile, ademerunt.

Mors quatenus mala.

FINIS.

A οὐ γὰρ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἔξον αὐτῷ, ἀλλὰ διὰ κέρδος
καὶ λῃστείαν ἑκουσίως· ἐφ' ἡμῖν γὰρ ἡ πρᾶξις, τὸ δὲ
πάθος οὐκ ἐφ' ἡμῖν, οἷον τὸ φονευθῆναι· θάνατος δὲ
οὐδεὶς κακός, εἰ μὴ ὁ δι' ἁμαρτίαν· ὡς δῆλον ἐκ τοῦ
θανάτου τῶν ὁσίων ἀνδρῶν. ὁ δὲ ἁμαρτωλὸς κἂν ἐν τῷ
B σκίμποδι, κἂν αἰφνίδιον ἀπόνως τελευτήσῃ, κακῶς
ἀπέθανε, κακὸν ἐντάφιον ἐπαγόμενος τὴν ἁμαρτίαν.
ὁ μέντοι φονεύσας, κακῶς ἐφόνευσεν. ἐπὶ μὲν γὰρ
τῶν δικαίως φονευομένων, εἰς τὴν τῶν δημίων ἑαυτὸν
κατέταξε μοῖραν· ἐπὶ δὲ τῶν συμφερόντως, εἰς
Γ τὴν τῶν μιαιφόνων καὶ ἐναγῶν. τὰ αὐτὰ καὶ ἐπὶ τῶν
τοὺς πολεμίους φονευόντων καὶ αἰχμαλωτιζόντων καὶ
πᾶσαν κακίαν ἐργαζομένων κατὰ τῶν αἰχμαλώτων.
τὰ αὐτὰ καὶ ἐπὶ τῶν πλεονεκτούντων καὶ ἁρπαζόντων
χρήματα· καὶ γὰρ τοῖς ἀφαιρουμένοις ὡς εἰκὸς συμφέρει μὴ
κεκτῆσθαι, καὶ οἱ πλεονεκτήσαντες ἄδικοι· διὰ γὰρ
πλεονεξίαν, οὐχὶ διὰ τὸ συμφέρειν ἐκείνοις ἀφεῖλον.

ΤΕΛΟΣ.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

Κεφ. α'.

κζ.

INDEX CAPITUM.

CAP. I.

27. *De*

F I N I S.

ΤΕΛΟΣ.

Lectori Monitio.

ISta perlegens, nonnulla præteriisse sphalmata deprehendo, quæ in recensendis à prælo schedis oculos utcunque attentos fugerunt: sed cum in editione ista Latina Græcis è regione respondeant, nec ullibi adeo infeliciter actum, ut in utrisque simul error irreperet; Lector, si alicubi hæserit, in alteram paginæ faciem oculum conjiciens, facilius multo se in viam reducet, quam si ad operis calcem subinde amandaretur. Proinde tabellæ vicem Monitio ista suppleverit.

ANNOTATIONES IN NEMESIUM
De Natura Hominis.

NΕμεσίου] Quid de Authore nostro ſentiamus, fortaſſe plus ſatis ſuperius diximus; pretium tamen operæ fuerit inſuper monere, in altero M S. Codicum quibus uſi ſumus, hanc haberi Epigraphen: Αδαμαντίωνος τοῦ καὶ Νεμεσίου Επισκόπου Εμέσης, ita ut *Adamantionis* prænomine is inſigniatur. Floruiſſe quidem ſub quarto ſeculo Rhetorem non incelebrem *Adamantium* appellatum pluribus conſtat: & ſpeciatim ex *Nazianzeni*, nec non *Libanii* ad eum ſcriptis epiſtolis: at eundem illum non fuiſſe cum *Nemeſio Cappadociæ* Præfecto, *Gregorii Nazianzeni* familiari, evidenter liquet, tum ex ea varietate quæ in nominum flexu cernitur, tum ex ipſa Epiſtolarum forma & tenore; quod pariter dicendum de *Iſidori Nemeſio* ſuperius itidem memorato.

Quinimo profiteri par erit, in eodem illo quem ſupra laudavimus codice, præter tractatum hunc noſtrum Περὶ φύσεως Ανθρώπου, alium haberi parvi momenti, ut & molis; qui ejuſdem Authoris Λόγος κεφαλαιώδης dicitur, & ſeptem circiter paginas complectitur, ex *Nemeſio* noſtro, & *Meletii*, ejuſdem argumenti libello conſarcinatus; æquiſſima hac plagii lege, ut prior pars *Nemeſio*, altera *Meletio* pauciſſimis ſubinde interpolatis, in ſolidum debeatur; qui quidem liber ille ipſe videtur quem *Geſnerus* laudat, ſub titulo *Adamantionis Philoſophiæ Compendiariæ*, quem Græcè extare dicit *Venetiis* apud S. *Antonium*.

Pag. 2. B. τὸν ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς νοερᾶς,] Apud omnes fere convenit, hominem ætherea terrenaque

parte

parte, anima & corpore consistere; unde Author noster paulò infra ait, ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς εἶναι καὶ σώματος, ὁ κοινὸς ὑποβάλλει λόγος. Nec minori consensu concurritur in approbanda ejusdem fabrica quam institutam ait *Plato* in *Tim. p.* 25. ἦν δυνατὸν ὡς κάλλιστά τε καὶ ἄριστα· Unde *Protagoras* eam rerum omnium mensuram esse dixit, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι, τῶν δὲ μὴ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν. adeo ratum elogium à Deo operibus suis adhibitum, *quod illa valde bona.* Utrum vero anima una simplexque Essentia sit, non ita in confesso habetur. *Philo lib.* 1. *de Mundi opif.* verbis ab Authore nostro laudatis inquit, νοῦν ἐξαίρετον ἐδωρεῖτο ψυχῇ τινα ψυχήν, καθάπερ κόρην ὀφθαλμῷ. *Josephus lib.* 1. *Antiq. Jud. c.* 2. ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ πνεῦμα ἐνῆκεν αὐτῷ καὶ ψυχήν. *Plotinus* (cujus testimonium hic adhibetur) *Ennead.* 1. rationem redditurus quid mentis voce intelligat, sic loquitur; νοῦν λέγω, οὐχ ἣν ἡ ψυχὴ ἔχει ἕξιν οὖσαν τῶν παρὰ τοῦ νοῦ, ἀλλ' αὐτὸν τὸν νοῦν, ὃν ἔχομεν καὶ τοῦτον ὑπὲρ ἄνω ἡμῶν qualia alibi passim repetit. *Marcus Anton.* in vita sua ait, hominem tribus constare partibus, τοῖς σαρκίοις, τῷ σωματικῷ καὶ τῷ ἡγεμονικῷ. Sed non apud Ethnicos Judæosve habitabat ista sententia, *Irenæus* disertissimis verbis ait, *tria sunt ex quibus perfectus homo constat, carne, anima, spiritu. lib.* 5. *adv. Hæres. c.* 9. *lib. etiam* 5. *c.* 6. istis similia reperire est, nec non apud *Tatianum*: quin *Augustinus Tractat. de Symbolo* sic loquitur; *Homo habet tres partes, spiritum, animam & corpus, itaque homo est imago SS. Trinit.* Revera libro de *Eccl. Dogmat. c.* 20. *Didymum* eo nomine reprehendit, quod Spiritum tertium quoddam in hominis substantia esse vellet.

Neque

Neque id mirum ; postquam enim *Apollinarii* & ipsius sequacium *Dimeritarum* increbuit dogma, qui Dominum nostrum ex tribus partibus constitutum asserebant, ἐκ σαρκὸς, καὶ ψυχῆς, καὶ θεότητος ἀντὶ τοῦ νοῦ, (*Epiphanii* sunt verba *pag.* 1016,) Quo certius eos profligarent Orthodoxi, deinceps receptæ prius sententiæ de tribus animæ partibus valedixerunt, licet ab Apostoli verbis 1 *Thes.* 5. 23. firmamentum sibi arrogare videatur: & demum hæreseos cujusdam apud Posteros arcessebatur, animam à Spiritu secernere: simili plane lege, qua mersio in baptismate, nunc trina, dein una, denuo & trina placuit, pro dogmatum varietate quæ Ecclesiam subinde lacessebant.

Pag 3. E. Ἀριστοτέλης] Hæc habentur *lib.* 2. *de Anima cap.* 1.

Pag. 5. A. Πλάτων δὲ] De his pluribus verbis agens *Socrates* introducitur in *Alcibiade*, qui tandem concludit ἐπειδὴ δὲ οὔτε τὸ σῶμα, οὔτε τὸ ξυναμφότερόν ἐστιν ἄνθρωπος, λείπεται οἶμαι ἢ μηδὲν αὐτὸ εἶναι, ἢ εἴπερ τι ἐστὶ, μηδὲν ἄλλο τὸν ἄνθρωπον συμβαίνειν ἢ ψυχήν, Quod *Cicero in somnio Scip.* ita effert, *non is es quem forma ista declarat, mens cujusque est quisque.* Adeo quidem hominem omnino ex se perficit anima, ut voce in eam rem conficta αὐτοτοαυτὸ appellandam censuerit *Plato.*

Pag. 5. Γ. δηλοῖ δὲ ὁ θάνατος] Hæc apud *Damascen.* habentur; sed semel monere liceat, maximam partem secundi libri istius scriptoris è nostro mutuatam.

Pag. 6. Γ. οὐ γὰρ μόνον ἥνωσε] Egregiè hæc quidem; Rerum enim nexus ad unitatem, ordo ad principium,

 immen-

immensitas ad infinitatem, commoda ad Patrem; proinde omnia ad Deum recta manuducunt.

Pag. 9. E. Ἀριστοτέλης ἱστόρησε] *Hist. animal. l. 1. c. 1.*

Pag. 10. E. διὸ καὶ Μωϋσῆς τὴν δημιουργίαν ἐκτιθέμενος] *Philo de mundi opif.* ait, καθάπερ οὖν οἱ ἑστιάτορες οὐ πρότερον ἐπὶ δεῖπνον καλοῦσιν ἢ τὰ πρὸς εὐωχίαν πάντα εὐτρεπίσαι, καὶ οἱ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας τιθέντες &c. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ τῶν ὅλων ἡγεμὼν, οἷά τις ἀθλοθέτης καὶ ἑστιάτωρ ἄνθρωπον καλεῖν μέλλων ἐπί τε εὐωχίαν καὶ θεωρίαν, τὰ εἰς ἑκάτερον εἶδος προευτρεπίσατο· quibus subjungit, Θεὸς ἀρχὴν μὲν οὐρανὸν ἐποίει, τέλος δὲ ἄνθρωπον, τὸν μὲν τῶν ἐν αἰσθητοῖς ἀφθάρτων τελειότατον, τὸν δὲ τῶν γηγενῶν καὶ φθαρτῶν ἄριστον, βραχὺν εἰ δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν οὐρανόν. *Basilius 21. in aliq. scrip. loc.* πρώτη ἡ κτίσις, τελευταῖος δὲ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι παρεσκεύασεν αὐτῷ ὥσπερ οἰκοδεσπότῃ, οἶκον πεπληρωμένον. οὐ γὰρ πρῶτον ἐποίησεν ἄνθρωπον ἵνα πτωχὸς κτισθῇ, ἀλλ' ἐποίησεν οὐρανὸν σκέπην αὐτοφυῆ κτίσας, ἐπεστόρησε τὴν γῆν ἔδαφος τοῖς ποσὶ προετοιμάζων τοῖς τοῦ ἀνθρώπου. Sic *Nyssenus* οὐκ ἦν εἰκὸς τὸν ἄρχοντα πρῶτον ἀρχομένων ἀναφανῆναι. *Tertull. vero contra Marc. l. 2. Quis dignus incolere Dei opera, quam ipsius imago & similitudo? Euryphamus Pythag.* τὸ θεῖον ἄνθρωπον πολυτελέστατον ζῷον, ἐς τὸν κόσμον ἐσῴκισεν ἀντίτιμον μὲν τᾶς ἰδίας φύσιος, ὀφθαλμὸν δὲ τᾶς τῶν ὄντων διακοσμήσιος. *Lactantius lib. 7. Mundum non propter se Deus fecit, sed propter hominem qui eo utitur: ita ipsum hominem propter se &c. scilicet ut esset qui opera ejus intelligeret.*

Pag. 14. A. Ἑβραῖοι δὲ τὸν ἄνθρωπον] *Josephus* quidem

quidem sentire videtur, illos saltem admodum longævos esse potuisse, si mandatis divinis morem gessissent; sic enim Deum Protoplastas alloquentem introducit γῆρας τε θᾶττον οὐκ ἂν ἐπέλθη, καὶ δὲ ζῆν ἐς μακρὸν ἂν ὑμῖν γένοιτο. *Antiq. lib.* 1. *c.* 2. Sed is erat *Josephus* qui hoc imprimis egit, ut quæ narrabat, Gentilium captui accommodarentur. Aliter longe Libri *Sapientiæ Author* ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, &c. 2. ὁ Θεὸς ἔκτισεν τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίᾳ &c. Et D. *Paulus ad Rom. c.* 5. διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος. Distinctius hæc *Theoph. Antioch. l.* 2. *ad Autol. p.* 101. μέσος ὁ ἄνθρωπος ἐγεγόνει, οὔτε θνητὸς ὁλοσχερῶς, οὔτε ἀθάνατος τὸ καθόλου, δεκτικὸς δὲ ἑκατέρων, quod ipsum post paginam unam aut alteram repetit. *Theodor. Abucara* δὲ τοῦ Ἀδὰμ σῶμα φύσει θνητὸν ἦν καὶ παθητὸν, θείᾳ δὲ χάριτι ἀθάνατον διεφυλάττετο καὶ ἀπαθές. imo si quis dixerit τὸν Ἀδὰμ πρωτόπλαστον ἄνθρωπον θνητὸν γενόμενον οὕτως, ὡς εἴτε ἁμαρτήσει, εἴτε μὴ ἁμαρτήσει, τεθνηξόμενον ἐν τῷ σώματι, τοῦτ' ἔστιν ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ σώματος, μὴ τῇ ἀξίᾳ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ τῇ ἀνάγκῃ τῆς φύσεως, ἀνάθεμα ἔστω. *Syn. Carth. Can.* 112. cui *Balsamon* τὸν Ἀδὰμ ὁ Θεὸς οὐ θνητὸν ἔπλασεν, οὐδὲ μέντοι ἀθάνατον, μέσον δὲ &c.

Pag. 14. E. εἰσὶν ἔτι καὶ νῦν δυνάμεις] *Augustinus lib.* 8. *de Genes. ad Lit. c.* 5. *Quanquam corporalem cibum talem tamen illam arborem præstitisse quo corpus hominis sanitate stabili firmaretur, non sicut alio cibo, sed nonnullâ inspiratione sanitatis occulta.* Vid. *de Civ. Dei lib.* 14. *c.* 26.

Pag. 17. F. ἐν ἐκστάσει] Hoc fere est quod Rab-

bini dicunt, *Adamum* non ſe agnoviſſe nudum ob כח נבואה ושכל גדול שהיה בו unde dicunt quod *Saul* cum prophetaret, 1 *Sam.* 19. 24. nudus inceſſit. Quemadmodum & *Eſaias* 20. 2.

Pag. 17. Γ. κρεῶν ἀπόλαυσις] ſcil. ſaltem poſt deluvii tempora hoc indultum.

Pag. 17. E. περὶ δήλων πόρων καὶ τῶν ἀδήλων] Merito quidem tranſpiratio inſenſibilis in hunc cenſum venit; quando evacuationum quæ corpori animato adveniant omnium ſit primaria; quod ultra omnem expectationem & pene fidem ab arte *ſtatica* edocemur.

Pag. 25. A. καὶ πάντι καὶ ἀεὶ] Adeo verum quod *Tertullianus* ait, *nulli rei niſi pœnitentiæ naſcimur. lib. de Pœnit. ſub fin.* Et quidem ſi quod aliquibus viſum, Homo non adeo animal rationale, quam Religioſum dici debeat; & Numinis cultus ipſi in Eſſentiam cedat: ſumma & inprimis intima naturæ noſtræ prærogativa, ex iſtis ſpeciei principiis, ceu propria quædam paſsio immediate fluit, ut delictorum utique pœniteat; nec adeò riſibile animal dicendus eſt homo, quam flebile, quique delicta ſua perpetuo planctu proſequatur.

Pag. 25. A. περὶ τῆς ἐκπτώσεως] ſupponit Author noſter intervallum poſt Angelorum offenſam, antequam in ipſos Deus pœnam irrogaret; in qua ſententia non ſolus verſatur, καλῶς ὁ Ἰουστῖνος ἔφη ὅτι πρὸ μὲν τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας οὐδέποτε ἐτόλμησεν ὁ Σατανᾶς βλασφημῆσαι τὸν Θεὸν ἅτε μηδέπω εἰδὼς αὐτοῦ τὴν κατάκρισιν. *Irenæi* nomine *Euſeb. Hiſt. lib.* 4. c. 18. quin *Epiph.* οὐδαμοῦ πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐτόλμησεν ὁ Σατανᾶς εἰς τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην φθέγξασθαι, βλάσφη-

μον

μόν τινα λόγον; ἢ ἄνταρσιν ἐννοῆσαι, ἀνέμεινε γὰρ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν &c. *Hæres.* 39. Sic etiam *Isidorus Pelusiota lib.* 2. *Ep.* 90. inquit diabolus post Christi adventum ἀκούσας τῆς καθ' ἑαυτοῦ ἀποφάσεως τὸν ὅρον, σφοδρότερον ἐπήδησε καθ' ἡμῶν &c. quæ omnia repetit *Oecumenius* Comment. in ult. *cap.* 1. *Ep. D. Petri. Rupertus* verò *c.* 21. *lib.* de victoria verbi Dei expressè ait. *Datur intelligi quod non statim ab initio peccati Diabolus de cælo projectus fuerit, sed ipsum quoque expectaverit patintia Dei. Jo. Cassian* collat. 8. *c.* 10. De Diabolo agens inquit, *Idcirco priorem ejus lapsum, quo superbiendo corruerat, quo etiam serpens meruerat nuncupari, secunda ruina per invidiam subsecuta est, sententia Domini utiliter in ima dejectus est.*

Pag. 26. A. καὶ νύμφας] Author est *Aristoteles* Nymphas mori; quin & Nymphæa, palustris planta, traditur nata Nymphâ zelotypiâ erga *Herculem* mortuâ. *Plin. lib* 25. *c.* 7. idem etiam Author *lib.* 9. *c.* 5. dicit *Olysponensium* littore morientis planctum longè exauditum; & *D. Augusti* tempore plures *Nereides* exanimes apparuisse &c. *Dalecham.* Addit, *Gazam* nereidem in *Peloponesi* littus ejectam vidisse; *Trapezuntium* in mari natantem: *Draconetum Bonifacium Neapolitanum* Tritonem melle conditum. Hamadryadas insuper Nymphas esse, quæ cum arboribus nascuntur & pereunt (ut alios prætercam) à *Servio* in 10. *Eccl.* discere est.

Pag. 29. Δ. καὶ γὰρ ἰχθύων ἡ φύσις] His perquàm similia habet *Basilius* M. in Hexam. At aliquos saltem pisces in alios non grassari *Aristoteles Hist. Ani-*

 mal.

mal. lib. 8. docuit, κέφαλος καὶ ὁ Κεστρεὺς ὅλως μόνοι οὐ σαρκοφαγοῦσι. *Plinius* vero aliter; nam *lib.* 9 *c.* 17. ait *scaro datur principatus qui solus piscium dicitur ruminare, herbisque vesci, non aliis piscibus.*

Pag. 33. E. καὶ τὰ δηλητηριώδη] Immeritò de Naturâ queritur Genus humanum, quod venenata condidit, cum nondum satis perspectum sit, quid venenum dici mereatur: Malum enim Persicum in *Perside* lethale, nobis in deliciis habetur. Poma quæ apud Americanos impunè nec ipsis manibus contrectantur, nobis in quotidianas dapes cedunt; quin & quæ uni animanti perniciem afferunt, aliis alimentum præstant. Diutino insuper usu Toxica ipsa in gratiam nobiscum veniunt, hoc tantum nomine inimica, quod si forte vitæ tædium nos cæperit, ingratam lucem à nobis eripere detrectent; quod *Mithridati* accidisse perhibetur. Quin & alma parens Tellus, si noxios generet succos, & medicos etiam fundit; ut *si verum fateamur, terra nobis malorum remedia genuit, nos illa vitæ fecimus venenum*; ut inquit Plinius: siquis hac in causa plura velit, consulat ejusdem elegantissimam pro venenis Apologiam *lib.* 2. *c.* 63.

Pag. 34. E. λεόντων μέσῳ ὁ Δανιήλ] Aiunt *Cabbalistæ* characterem divinum homini impressum, vi cujus omnia animalia eum pro superiore agnoscunt; duplicem verò esse characterem, alterum quo metuatur, qui dicitur פחד productum ut aiunt sinistra & gladio Dei: alium quo diligatur חסד ortum dextra & sceptro Dei. Unde fit ut licet belluæ & feræ omnes, homines quoscunque metuant; bonos tamen in quibus melior Character apparuerit, ament & revereantur

antur. In cujus rei fidem adducunt Exempla ſuperius allata. Et ne hæc pro *Rabbinorum* inſomniis ducamus, eadem fere apud *Theodoritum Orat.* 5. de Providentia reperire eſt. Poſtquam enim prædictos viros ſanctos recenſuiſſet, de feris ait, ἐπειδὴ εἶδον ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ ἀρχετύπου τὸ μίμημα λίαν ἀκραιφνὲς πεφυλαγμένον, ὡμολόγησαν τὴν δουλείαν, καὶ τὴν θηριωδίαν ἀπέθεντο &c. Teſtatur quidem *Euſebius*, ductis ad leones Chriſtianis, feras non rarò abſtinuiſſe; unde *Ignatius* Epiſtola ad *Rom.* ſe in metu verſari profitetur, ne idem ſibi accidat: unde inquit ὀναίμην τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἑτοίμων· ἃ καὶ εὔχομαι σύντομά μοι εὑρεθῆναι· ἃ καὶ κολακεύσω συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὥσπερ τινῶν δειλαινόμενοι οὐχ ἥψαντο.

Pag. 38. Γ. Δημόκριτος καὶ Ἐπίκουρος] Recte una hos conjungit Author noſter, ſiquidem hoc fere inter illos intereſt, quod quæ alter erudite propoſuerit, alter indocte & ad vulgi captum felicius propagaverit. Et certe quis illum non pro commodiſſimo viro, & præceptore optimo habeat, qui primo in limine diſcipulos ſuos monet, ne in Artibus ediſcendis ſe torqueant, & ſcriptoribus evolvendis ſe fatigent: Παιδείαν δὲ πᾶσαν μακάριε φεῦγε. Ut ex ipſo *Diogenes Laertius*. *Quintiliani* verbis l. 2. c. 2. *Epicurus imprimis nos à ſe ipſe dimittit, qui fugere omnem diſciplinam navigatione quam velociſſima jubet.*

Pag. 38. Δ. πνεῦμα ἔνθερμον καὶ διάπυρον] Hoc de ignea anima dogma è ſuis favillis fere ſepultum, argumentis quibuſdam non inelegantibus, ceu fomite adhibitis, ſuſcitare conati ſunt, eruditi aliqui apud nos Medici, qui βιολύχνιον & perennem in cordis

dis foco flammam ingeniose certe, si minus vere, illustrarunt. Merum vero & purum putum ignem Animam *Democritus* docuit; quemadmodum ex *Arist. lib.* 1. de animâ *c.* 2. statim subjicit Author noster. Verba *Aristotelis* sunt πῦρ τι καὶ θερμόν φησιν αὐτὴν εἶναι· ἀπείρων γὰρ ὄντων σχημάτων καὶ ἀτόμων τὰ σφαιροειδῆ πῦρ καὶ ψυχὴν λέγει. Quod *Epicurus* suo more sic emendatius effert, referente *Plutarcho*, περὶ τῶν ἀρεσκόντων, κρᾶμα ἐκ τεσσάρων, ἐκ ποιοῦ πυρώδους, ἐκ ποιοῦ ἀερώδους, ἐκ ποιοῦ πνευματικοῦ, ἐκ τετάρτου τινὸς ἀκατονομάστου. Quin & *Hipparchus* animam ignem dixit, teste *Macrobio* in somno Scip.

Pag. 38. Δ. Κριτίας δὲ αἷμα] S. Literæ huic Sententiæ favere videntur; quæ vel ante *Mosaicam* Legem, ejusdemque ceremonialem cultum, sanguinis esu mortales omnes interdixêre, hac ratione à Deo *Opt. max.* reddita אך בשר בנפשו דמו Quin & inde sacrificiorum omnium, quod in animalis sanguine sit anima, accersenda videtur ratio; quodque χωρὶς αἱματοχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις· *Heb.* 9. At verò causæ magis peculiares sunt quare *Critiæ* hæc sententia commendaretur. Vir quippe erat, si quis alius, cujus anima sanguis fuerat; Patriæ proditor & Carnifex; atque triginta tyrannorum unus nescio dicam, an ipsa triginta omnium tyrannis.

Pag. 38. E. Ἵππων δὲ ὁ φιλόσοφος ὕδωρ] Pro Philosopho substituit *Jo. Grammat.* Athei cognomen: in *lib.* enim de Anima inquit, ἐξ ὕδατος ὡς Θαλῆς καὶ Ἵππων ὁ ἐπίκλην ὁ Ἄθεος. sententia autem ipsa, ab *Aristotele* hac nota insignitur; τῶν δὲ φορτικωτέρων καὶ ὕδωρ τινὲς ἀπεφήναντο, καθάπερ Ἵππων. Ac si illo

judice

judice absurdior reliquis ea esset sententia; utut sit, *Thales*, qui referente *Laertio* ἀρχὴν τῶν πάντων ὕδωρ ὑπεστήσατο. non sine causa, teste ipso *Aristotele*, ita censebat; siquidem 1. *Metap.* ita differentem audire est, πάντων τὴν τροφὴν ὑγρὰν οὖσαν, καὶ αὐτὸ τὸ θερμὸν ἐκ τούτου γιγνόμενον, καὶ τὸ ζῶον τούτῳ ζῆν. Addit insuper antiquissimos Gentium Theol. in hac sententia versatos, unde *Hom.* Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύν, ita ut Aqua Parens rerum habeatur, Terra quæ ex Romanorum theologia Cybele seu mater Deorum omnia Gremio suo excipiens matris vicem obtineat, ita enim *Eustathius* locum illum interpretatur ὠκεανὸν τὴν ὑγρὰν δηλαδὴ φύσιν, καὶ τὴν Τηθύν, ὅ ἐστι τὴν κοινὴν τροφὸν γῆν. Si autem ut aliis placuit, Tethys etiam Aquas significet, utriusque Parentis jus & dignationem illud Elementum sortietur. Unde certe *Aristoteles* in loco prius laudato, ait hanc ob causam Deos styga jurasse, ὅρκον τῶν θεῶν ὕδωρ.

Pag. 38.E. Ἡράκλειτος] si iste σκοτεινὸς intelligi omnino velit, ἀναθυμίασις apud eum id sonare videtur; quod apud Chymicorum filios volatile dicitur; & spiritus, phlegmatis, sulphurisque nominibus insignitur: caloris ope è liquoribus eductum. ἀναθυμιάσεις enim suas (referente *Laertio*) duplicis generis facit, aut λαμπρὰς καὶ καθαρὰς, sulphureas scil. & ardentes, aut σκοτεινὰς nubem saltem conficientes, humidas tantum seu phlegmate scatentes; ex quorum cum fixis terrenisque partibus ζυμώσει rerum omnium generationes aut interitus in universum dependent; quin & ex peculiari earundem habitudine & nexu, ad specificas suas essentias conformantur. *Pag.* 41.

Pag. 41. A. Θαλῆς] Quod Author noster *Thaletem* primum dixisse asserat animam ἀεικίνητον καὶ αὐτοκίνητον, *Diogenes Laertius* sic proponit, αὐτὸν πρῶτον εἰπεῖν ἀθανάτους τὰς ψυχάς. At non video quomodo hæc cohæreant cum illis quæ statim subdit idem *Laertius*, quod lapidibus etiam animam tribuerit. Nisi fortè marmora quòd diu perdurent, utique & immortalia dicenda sint, tumulisque adhibita, ipsa nullo Tumulo condenda deinceps videantur.

Pag. 41. A. Πυθαγόρας] *Pagina* 70. Δ. rationes satis probabiles reddit Author noster, quibus suadeat, *Pythagoram*, qui omnia ferè symbolis obumbrare satagebat; id etiam præstitisse cum animam numerum esse dixerat: scil. non aliter intelligendum quam ipse *Aristoteles*, cum Tempus numerum motûs vocat. Per unitatem quidem primam rerum causam Deum designat; & formas, cum Individuationis principia sint, & corporum Genii & Numina, imò Divinæ auræ particulæ, non malè numeros etiam appellat: certè ità interpretatur *Plutarchus* τὸν ἀριθμὸν ἀντὶ τοῦ νοῦ παραλαμβάνει. Quin *Macrobius* decantatum Pythagoreorum sacramentum

Μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παράδοντα τετρακτύν,

exponit, *Juro per eum qui dat, animæ nostræ quaternarium numerum*; scil. eam nobis dedit cum tribus suis facultatibus. *Quarum prima, est ratio, quam λογιστικὸν appellant: secunda, animositas quam θυμικὸν vocant: tertia, cupiditas quæ ἐπιθυμητικὸν nuncupatur.* in somn. *Scip. l.* 1.

Pag. 40. B. Πλάτων] lib. 10. de Leg. nec non in *Phæd.*

Ἀριστοτέλης] lib. 2. de Anima c. 1.

Δείναρχος

Δείναρχος] Istius nominis occurrit Rhetor quidam non incelebris *Isocratis*, sive ut alii, *Theophrasti* discipulus; unde à Philosophia non prorsùs alienus haberi poterit: sed cum qui scripta ejus recenset *Photius*, Orationum solum meminit; & *Cicero* in Bruto & lib. 2. de Orat. inter Rhetores recenset: quin & cum *Tullius* varias Philosophorum de Anima sententias refert, Tusc. Quæst. lib. 1. eamque exponit quæ ait, *Animam nil esse nisi corpus unum & simplex, ita figuratum, ut temperatione naturæ vigeat & sentiat*, *Dicæarchum* istius Authorem profitetur: insuper quando *Plutarchus* περὶ τῶν ἀρεσκόντων, cujus vestigia *Nemesius* in hoc scriptorum censu semper ferè premit, *Dicæarchum* etiam scribit: inde adducar ut credam, facili lapsu *Dinarchum* pro *Dicæarcho* interpolatum. Intereà tamen non est dissimulandum, *Hermiam* in suo διασυρμῷ, *Dinarchum* etiam scripsisse; *Galenum* autem Δίαρχον (quod proximum est) in lib. περὶ φιλοσόφων ἱστορίας, cum *Epicuro* sociasse.

Pag. 41. Γ. Ἀριστοτέλης καὶ Δείναρχος ἀνούσιον] *Dinarchus* sive *Dicæarchus* (perinde enim fuerit) reverà animam, accidens, & qualitatum temperamentum statuit. De *Aristotele* autem hoc non aliter dici potest, nisi quatenùs illo Authore formæ è potentia materiæ eductæ, cum seorsim subsistere non possint, ἀνούσιοι, hoc est, incompletæ substantiæ ab ipso habitæ videntur.

Pag. 41. Δ. Μανιχαῖοι] *Manetis* sententiam dilucidè explicat *Epiphanius* Hæres. 66. Quod duo statuebat principia alterum bonum, malum alterum. ἔχειν δὲ ἐν τῷ κόσμῳ τῶν δύο τούτων ἀρχῶν τὰς ὑποστάσεις, καὶ τὴν μὲν μίαν ἀρχὴν πεποιηκέναι τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν εἶναι

τῆς

τῆς ἑτέρας. αὐτὴν δὲ εἶναι τὴν ψυχὴν τὴν ἐν ἀνθρώποις, καὶ ἐν παντὶ ζώῳ, καὶ πετεινῷ, καὶ ἑρπετῷ, καὶ κνωδάλῳ· οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς &c. Hæc ſcil. è vetuſtiſſimis Chaldæorum placitis deſumpta; apud quos Ὡρομάσδης & Ἀρειμάνιος illa ipſa quæ modo retulimus fuêre Principia; ſeu *Valentinianorum* verbis (referente *Irenæo*, *Tertull. Theod.* aliiſque) νοῦς ſive *Acamoth*, ἐνθύμησις & *Amor*; *ſcientia divina*, *unitas* aut *Deus*: & ex altera parte *materia*, *dualitas*, *orcus* & *chaos*; quæ & Σακλᾶα & *Jaldaboth* dicebantur. Quæ quidem placita apud *Pythagoreos* & *Platonicos* (omnium ferè *Hæreticorum Patriarchas*, Tertull. teſte,) olim recepta, paſſim diffundebantur. Nimirum cum ſtupidi homines in animum inducere non poterant, qua ratione aliquid ex nihilo fieret, materiam æternam ſomniabant; cumque religio apud eos eſſet, ea quæ in rebus paſſim cernuntur mala, Deo accepta referre; illa omnia contrario & ſequiori Principio materiæ imputabant. Quod eouſque invaluit, ut vel *Epicuro* ſuo hanc excuſationem comminiſceretur *Lucretius*, quòd piè admodùm ex Atomis orbem conflari vellet; ſcil.

Nequaquam nobis divinitùs eſſe creatam
Naturam mundi, quæ tantâ eſt prædita culpâ.

Et quidem hæc præ cæteris quibuſcunque eſt illa Philoſophia, quæ Gentilium Poly-theiſmo prætextus uberrimos afferebat. Poſtquam enim ratum apud eos erat, quòd,

Deus eſt quodcunque vides, quocunque moveris,

& is omnia animaret: proximum fuit ut etiam in omnibus coli poterit & debeat. Hinc animarum evocationes, ciborum delectus, magicæ luſtrationes, pollutiſſima

pollutissima καθαρσια, magicæ purgationes, & infandi ritus: quibus satagebant (ut morituri *Plotini* verbis utar à *Porphyrio* memoratis) τὸ ἐν ἀυτοῖς θεῖον ἀνάγειν πρὸς τὸ ἐν τῷ παντὶ θεῖον. Quinimò, ut à primis Christianismi incunabilis, per *Simonem Magum*, *Carpocratem*, *Valentinum*, *Marcionem*, *Gnosticosque* reliquos, his ipsis armis Ecclesia oppugnabatur, ita illa lacertos jam movente, demum sub *Juliani* auspiciis hæc una Philosophiæ pars eidem æmulam se gessit, & in vulnere animam posuit.

Pag. 41. E. Αμμωνίου] Consulatur hac de re *Proclus* in Com. ad *Platonis Timæum*; nec non *Jo. Grammat.* in *Arist.* de Anima. Qui hæc quæ sequuntur ferè descripsit.

Pag. 41. E. δεῖται τοῦ συνέχοντος] Non male vulgo dicitur brutis animalibus anima pro sale data; sal enim non modò putredinem arcet, sed & fixationis principium est. Quin rationalis anima, quæ *Platoni* ἡνίοχος audit, non solum fræna in affectus injicit; sed & humores corporis moderatur: & hoc illud est quod Medici eos sub tutela Animæ ponunt; aliasque habitudines habere in corpore vivo quam in cadavere, magnis experimentis docent.

Pag. 42. B. Στωικοὶ τονικὴν τινα εἶναι κίνησιν] sensus & motus ita explicari solent; ut nervis chordarum ad morem protensis, si fortè ex parte aliqua attingantur, mutatio aliqua totos pervadat & afficiat: unde si agitatio intus inferatur, sensum; si exteriùs tendat, motum producat. At aliud quippiam sibi velle hîc videntur *Stoici*; scil. operationum omnium in animantibus causam esse, luctam quandam & reciprocam contranitentiam eorundem nervorum, par-

tiumque

tiumque corporis nervoſarum: Quemadmodum in ſpaſmis videre eſt; quibus cum partes ſubinde in diverſa ferantur, ſibi-ipſis videntur ſufficere ad perrennandum motum, necnon ad facultates animæ expediendas, ſcilicet in reciproca illa ἀνθολκῇ, vellicationem ad intrà eſſe facultatem attractricem, quam & Nutritio ſequitur; ad extrà, eam eſſe quæ expultrix dicitur, & auctrici gradum & commeatum facit.

Pag. 45. Δ. τῶν ὁμοιομερῶν] Authori diſplicet iſta ratio, non quaſi rebus ſimilaribus, ſi quid fortè detractum ſit, minùs decederet, quam ſi tantundem à corpore partium diſſimilarium auferretur; ſed quia ex iſtā diminutione, nihil mancum futurum eſt; minima ſiquidem Aquæ gutta æquè totam naturam iſtius Elementi in ſe continet, ac totus Oceanus.

Pag. 49. A. ὅμοιοι τοῖς γονεῦσι γινόμεθα] Ex eorum placitis rationem retulit Plutarchus, ἀπὸ τοῦ σώματος ὅλου καὶ τῆς ψυχῆς φέρεσθαι τὰ σπέρματα, καὶ τὰς ὁμοιότητας ἀναπλάττεσθαι ἐκ τῶν αὐτῶν γενῶν τοὺς τύπους καὶ τοὺς χαρακτῆρας ὡσπερανεὶ ζωγράφον ἀπὸ ὁμοίων χρωμάτων εἰκόνα τοῦ βλεπομένου.

Pag. 49. B. ἀριθμοὺς ὁμοίους] Apud *Euclid.* lib. 7. Def. 21.

Pag. 53. E. Σιμμίας] Habentur apud *Platonem* in *Phædone*.

Pag. 54. ἁρμονία οὐ χαλᾶσθαι] Harmonia in ratione conſiſtit, ſeſquidupla nimirùm, tripla, quadrupla, &c. quæ magis & minùs non admittunt; cum autem conſtet concentum per Syſtemata, modos, tonos, numeros, numerorumque inſtitutionem non variari modo, ſed intendi & remitti; aliam adhibet vocem Author noſter, latioris ſignificati ἁρ-

μογὴν

μογλὼ ſcil. quæ commodè ſatis à Fred. *Morello* redditur *Harmoniæ copula*, & in hoc ferè verſatur ut partes partibus reſpondeant & adaptentur: & facili lapſu toni leniter coeant & permiſceantur. Sic in Pictura lucis & umbrarum dubia & quaſi crepera conjunctio ἁρμογὴ dicitur; ita *Lucian* in *Zeuxide* καὶ ἡ μίξις δὲ καὶ ἡ ἁρμογὴ τῶν σωμάτων καθ' ὃ συνάπτεται καὶ συνδεῖται τῷ γυναικείῳ τὸ ἱππικόν.

Pag. 54. E. ἔτι ἡ ψυχὴ] Quæ ſequuntur, prius deſiderata, ex MS. reſtituta ſunt.

Pag. 57. B. Γαληνὸς δὲ ἐπιφαίνεται] In tractatu quem *Galenus* ſcripſit de libris à ſe editis, mentionem facit *Hypomnematis* de *Demonſtratione*, quod quidem nuſquam comparet; ſed omninò veriſimile eſt opus illud ad Logicam totum pertinuiſſe, cum inter iſtiuſmodi Juveniles ejus lucubrationes recenſeatur. Seriò de hac re conſideranti, mihi ferè pro certo habetur λόγους ἀποδεικτικοὺς de quibus hîc mentio inſtituitur, opponi practicis & ſtrictè medicinalibus, & nihil ultrà indigitare: Præſertim cum ab ipſo *Galeno* agnita ſit iſta tractandi ratio, in lib. de partit. artis Med. quemadmodum obſervat ejuſdem editor *Raſarius* in Præfat. Quinimo inter ejus ſcripta etiamnum occurrũt ea quæ hîc in teſtimonium adhibentur, nimirùm in fragmento de *ſubſtantia naturalium facultatum*, ubi ait τὴν ψυχὴν ἡμῶν οἱ μὲν ἀσώματόν τινα νομίζουσιν οὐσίαν εἶναι, τινὲς δὲ πνεῦμα, καθάπερ ἄλλοι μὴ εἶναι τινὰ ὕπαρξιν αὐτῆς ἰδίαν, &c. μέσην τινὰ τάξιν ἐμαυτῷ ἔταξα· περὶ γὰρ ἄλλων δογμάτων ἀποφαινόμενος ἁπλῶς, τὴν μὲν ὡς εἰδείην τὴν ἐν αὐτοῖς ἀλήθειαν, τὴν δὲ ὡς οὐδὲν αὐτῆς εἰδείην, ἐν οἷς ἀρτὶ δηλῶ, ἄχρι τοῦ πιθανοῦ προσέρχομαι.

μαι. *& paulò post*, πιθανώτερον εἶναι νομίζω, κατὰ τὰς ποιότητας γίγνεσθαι ταῖς κράσεσι· τὴν γε μὴν ψυχὴν, εἰ μὲν ἀθάνατος οὖσα ταῖς σωματικαῖς οὐσίαις κεραννυμένη, τὰ ζῶα διοικεῖ, γινώσκειν βεβαίως οὐκ ἐπαγγέλλομαι, καθάπερ οὐδὲ εἰ μηδεμία καθ' ἑαυτὴν ἐστιν ἡ οὐσία ψυχῆς. Similia prorsùs habet lib. ult. cap. 9. de *Hippocratis & Platonis decretis*. Mora esset si singula percurrerem: ubique enim solenniter solet profiteri, se *ignorare*, *quæ sit* Animæ *substantia*. Insuper vero, res hæc mihi extra dubium ponitur, cum videam cap. 20. hujus libri, *Galenum* hac forma ἐν τῷ τρίτῳ τῆς ἀποδεικτικῆς denuo ab Authore nostro laudatum: verba autem sic citata in commentario ejus in Prognostica *Hippocrat.* notoriè habentur.

Pag. 58. A. ἐννέα γὰρ οὐσῶν κράσεων] scil. ista reperire est apud *Gal.* de Temper. lib. 1. c. 8. & de Simpl. Cui quidem, ut & *Aëtius* ex illo, 2. Tetrabib. Serm. 4. c. 54. optimum temperamentum tribuit homini: intereà tamen, nondum satis convenit quodnam sit optimum temperamentum, an ad pondus; an ad justitiam? alii calidum & humidum optimum esse censent, alii pro pessimo notant; nihilominùs aliqui reperiuntur, qui temperamento egregio præditis, facultatem faciendi miracula tribuunt; contrà quos *Medina* lib. 2. de recta in Deum fide multis disputat.

Pag. 62. Γ. Ἀριστοτέλης δὲ] Pleraque quæ sequuntur verbatim habentur apud *Arist.* lib. 2. de Anima cap. 1. Hanc autem Philosophi de Entelechia doctrinam convellere satagit Author, ut ad suam de præexistentia animarum sententiam gradum sibi præstruat.

Sed

Sed meminisse potuerat ex sententia Philosophi; materiam primam utcunque puram potentiam, ad formas quascunque suscipiendas, habere tamen Actum Entitativum. Quin & corporum Physicorum formas ab ipso definiendas suscipi, non separatas animas aut Intelligentias cœlestes; quibus positis, non opus erit argumentis Authoris nostri pluribus respondere.

Pag. 65. A. ἡ πρώτη αὐτῇ ἡ ὄψις] Sensus anteà mutilus, additis è MS. quæ deerant, in integrum restituitur.

Pag. 65. E. οὐ δύναται δὲ ἐνεργείᾳ] Hæc etiam prius desiderata, opportunè à MS. redduntur.

Pag. 69. E. πᾶν δὲ φύσει κινούμενον] Hæc habentur lib. 1. *Arist.* de anima cap. 3.

Pag. 70. A. ὁ γὰρ κόσμος] Ratio hæc *Aristotelem* non premit; is siquidem cœlestia omnia rerum sublunarium legibus eximit; & quintæ essentiæ, æternitatique addicit. Fortassis vero, ut mota cessent & quiescant, positiva causalitate non minùs opus erit, quam ut quiescentia moveantur: corporibus in æquilibrio quasi positis, (de inanimatis loquor) & in alterutram statetæ partem, momento quovis apposito, perinde vergentibus. Motûs verò orbium cœlestium rationem admodum inexpectatam reddit *Plotinus.* ὅτι νοῦν μιμεῖται, ἔργον γὰρ τοῦ νοῦ πρὸς ἑαυτὸν συννεύειν· αὐτὸς γὰρ ὁ ὁρῶν, αὐτὸς ὁ ὁρώμενος. quibus non abludit *Aristoteles* dum ait motum circularem æternitatem referre, siquidem nec principium habet nec finem.

Pag. 73. Δ. Εὐνόμιος] Facem præferre poterit ad

ætatem Authoris investigandam, hæc adversus E*unomium* disceptatio: in qua palæstra omnes fere quarti seculi Scriptores, *Basilius* præsertim & *Gregorius* uterq; versabantur. Quinetiam hæc documento esse poterint, ut videatur quo contentionis ἀνθολκὴ in transversum rapiat veritatis & sinceræ fidei alioquin imprimis studiosos. Quasi metueret *Nemesius* ne non satis esset Hæreticus E*unomius*, si veri aliquid uspiam diceret; non magis in hominis natura enarranda permittit illum rectè sentire, quam in Christi sentiebat. At vero non protinus pro *Origenista* habendus est *Nemesius*, quod quibusdam Censoribus plus satis iniquis visum; manifestum est enim validissimis argumentis, descensus & transmigrationis animarum dogma ab ipso profligatum p. 89. &p. 106. Origenistarum insomnia disertissimis verbis ipsum despuere & aversari. Dissimulare non licet, ipsum à recepta Ecclesiæ sententia recessisse, sed & utique dicendum, non tunc temporis recepta quando ille scripserat: siquidem nihil ante secundum Concilium *Constantinopolitanum* hac ex parte fuerat definitum: certè D. *Augustinus* dubius hæsit, nescius ultra citrave statueret; in Epistola enim ad E*vod.* 102. dicit se mittere *Orosium* ad *Hieron.* (hoc est ab extremis Africæ finibus, ad ipsum in Syria agentem) rogaturum de Origine Animarum, quæ esset ejus sententia. Verba sanctissimi Patris quandoquidem non obiter scripta videntur, subjicere minimè pigebit; *Deum nostrum qui nos vocavit in suum regnum & gloriam, rogavi & rogo, ut hoc quod ad te scribo sancte frater Hieronyme, consulens te de his quæ nescio, fructuosum esse te nobis velis. Quanquam enim te multo quam ego ætate majorem, tamen ipse jam senex*

consulo. Sed ad discendum quod opus est, nulla mihi ætas sera videri potest: quia etsi senem magis decet docere quam discere; magis tamen discere, quam quid doceat ignorare. Quin in hac quæstione nihil habuit *Hieronymus* quod liquido respondere vellet; sed seipsum excusatum habens, refudit tantæ dubitationis, si non onus, at saltem invidiam: nondum enim tunc temporis obtinuit expeditissima totius difficultatis decisio, quæ postea adeo plurimis placuit; quod *Anima creando infunditur, & infundendo creatur.*

Pag. 82. A. ἑκτικὴν ζωὴν] ἕξις proprie de iis dicitur, quæ solum habent τὸ seu esse. Unde *sexto Emp.* vocantur ψιλαὶ ἕξεις, prorsus inanimatorum formæ. *Themist. in l.* 1. de Anima hanc rem enarrens, ait, τάχα δὲ καὶ τοῖς ἀπὸ Ζήνωνος σύμφωνος ἡ δόξη διὰ πάσης οὐσίας πεφοιτηκέναι τὸν Θεὸν, τιθεμένοις καὶ πῆ μὲν εἶναι νοῦν, πῆ δὲ ψυχὴν, πῆ δὲ φύσιν, πῆ δὲ ἕξιν.

Pag. 82. E. περὶ τὸ δόγμα τοῦτο διενέχθησαν] Nihil errore magis varium & multiforme, proinde minime mirum si in *Metempsuchoseos* enarratione ejusdem Patroni parum consentiant; præ reliquis urbanus videtur *Empedocles*, qui felicissimè cedere Animabus illis putat, quæ ab Homine in leonẽ aut Laurum transeunt.

Ἐν θηρσὶ δὲ λεόντες ὀρειλεχέες χαμαιεῦναι
Γίνονται Δάφναι δ᾽ ἐνὶ δένδρεσιν ἠϋκόμοισιν. scil. tunc sibi beati videntur homines si Leonũ ritu omnia deprędari possint, & demum tanquã re bene gesta lauro redimiri; & par est credere eadem studia vel mortuis superesse. At vero hæc plusquam Poetica Metamorphosis animarum etiam Judæos pervasit, adeo ut quibusdam verisimile visum *Pythagoram* ab ipsis edoctum; hi passim credere videntur, Animam *Adami*, *Davidi* deinceps

deinceps,& tandem *Meſſiæ* adaptari. Nec nunc primum pro delirandi quo gaudent privilegio ita cenſent *Talmudiſtæ*; ante Domini noſtri ſecula ea inoleverant: unde *Mat.* 14. interrogantes audimus de *Johan. Bapt.* utrum *Elias* fuerit, an *Jeremias*, an alius *Propheta.*

Pag: 89. E. Γαληνὸς] Hæc in lib. citato invenire licet.

Pag. 94. Γ. σπόγγος γοῦν ἐλαιωθεὶς] Rem iſtam aliquatenus ita ſe habere experimentis ſubinde repetitis comperi; at verò liquores utcunque commiſſos denuò ſecerni poſſe, documento erit quotidiana eorum praxis, qui ut generoſiores ſpiritus inter vini vappam & doliorum fæces deliteſcentes felicius eliciant, aquam copioſe affundunt & ita Alembico ſubjiciunt.

Pag. 97. E. ἐν τῷ ὕπνῳ] Hanc de ſomno inſtantiam non ideo adducit, ut exinde conficiat animas corporis commercio, licet illic diverſentur, exemptas; ſiquidem Bruta ſomniare conſtat: ſed quòd tunc temporis θεσπίζει τὸ μέλλον, καὶ τοῖς νοητοῖς πλησιάζει.

Pag. 113. Δ. τὸ στοιχεῖον] Elementa, minima naturalia, ſive μέρος ἐλάχιστον τοῦ συγκειμένου τῶν σωμάτων cum *Ariſtotele* agnoſcit *Nemeſius*; habeant itaque ſibi veteris nuperique commatis Epicurei, Naturæ minimis minora; iſtas ſcil. quas ſomniant atomos, & exinde infinitos mundos parturiant. Hoc quippe ipſis ſolenne eſt, ut poſtquam ab aliis ſobriè dicta, ſuis emendationibus contaminavêre, Novam Philoſophiam ſe adinveniſſe jactitent. Quin & idem *Nemeſius* pernegat τῶν αἰσθητῶν τι στοιχείων ἄκρατον καὶ ἀνεπίμικτον εἶναι cum ergo deinceps craſſiore filo Elementorum in ſe invicem permutationem exequitur, non de ſinceris & impermixtis Elementis diſputare in-

intelligendus est, sed quæ in hoc rerum æstu turbida & confusa sub sensum cadunt.

Pag. 117. Δ. κτ̃ τὴν ἄνοδον] Hæc rectius intelligi possint, si modò quatuor elementa per qualitates symbolicas invicem conjuncta circulo inscribantur, ut demũ coeant; ita enim fiet ut hic ascensus & descensus, prioritatis & consecutionis ratio, oculis subjiciatur.

Pag. 121. B. Ἀριστοτέλης] Hæc omnia ad *Aristotelis* mentem describuntur, & occurrunt Meteor. *l. 1. c. 3.*

Pag. 121. E. τετραφαρμάκου] Duæ Tetrapharmaci species, alia in medicamentum cessit & μυστήριον dicebatur, constabat autem quatuor simplicibus, *Gentiana, Aristolochia, Baccis Lauri*, & *Myrrha* æquali pondere commistis: Tetrapharmachum alterum Emplastrum seu unguentum quoddam est, βασιλικὸν dictum, constat verò ex *Cera, pice, resina, sebo* æquali quantitate inter se mistis; ad posterius respexisse videtur *Nemesius*, quandoquidem constat *Galenum* ita fecisse, quando instantiam hanc in hoc ipso negotio adhiberet. Commentariis enim suis in *Hippoc. de Nat. Hom.* ait, in corpore nihil esse sincerum veluti medicamentum tetrapharmacum; neque ceram, neque picem, neque adipem esse.

Pag. 122. Γ. Πλάτωνι δὲ δοκεῖ] Hæc reperire licet apud *Platonem* in *Timæo*. Et quidem si mechanicum & cementarium velimus terrarum orbem, cur non potius ejusdem fabricam, quæ ex partibus justis commissuris exacte sibi invicem coeuntibus firmatur expedimus, quam uncinulis, hamis, atque striis conflari eum somniamus? Rectius certe dixerimus (quod *Plato* voluit) Deum Optim. Max.

γεωμετρεῖν, Geometram, & peritum Architectum agere, quam indoctum aliquem fabrum, qui, circino & libella insuper habitis, tignis lapidibusque rudibus & temere congestis; Domum suam brevi ruituram extruit. Certe quisquis Sales in cubos, octaedras, dodecaedras, &c. certissima lege concrescentes viderit, non à vero abhorrere dicet, rerum stamina fixũ istum principium referre, eique ceu subtegmini configurari.

Pag. 125. E. ὀξύτητα, μανότητα, κίνησιν] Si in re seria nugari expediret; facile esset comparationem instituere, cum primo, secundo, tertioque *Cartesii* Elemento; sed nostrum non est somniare Philosophiam.

Pag. 129. Γ. ἐπὶ Μωϋσῆς] hæc à MS. nunc primum addita sunt.

Pag. 129. Δ. Ἀπολλινάριος δὲ ἐξ ἀβύσσου] In hàc sententia Author *lib. Sapientiæ c.* 11. 18. κτίσασα τὸν κόσμον ἐξ ἀμόρφου ὕλης. Sic & *Philo* ἦν μὲν γὰρ ἐξ ἑαυτῆς ἄτακτος, ἄποιος, ἄψυχος *&c.* Sic & *Nyssen. in oper. sex Dierum.* ἐνεργείᾳ μὲν οὔπω ἦν, ἐν μόνῃ δὲ δυνάμει τὸ εἶναι εἶχε. Quibus succinit *Augustinus lib.* 1. *de Genes. & cont. Manich. Prima materia facta est confusa & informis, unde omnia fierent quæ distincta & formata sint.*

Pag. 130. A. Ἱπποκράτους εἰρημένα] *sc. in lib.* περὶ φύσιος ἀνθρώπου.

Pag. 130. E. ἐξ ὧν αὐτοὶ πειρῶνται] Argumento non dissimili utebatur *Themistocles*, ut sibi primas partes, in pugna navali apud Salaminem assereret.

Pag. 13?. A. οἱ δὲ Στωϊκοὶ] Quæ sequuntur apud *Plutarchum* περὶ τῶν ἀρεσκόντων *&c. lib* 4. reperire est; quæ

quæ etiam paulo aliter à *Diogene Laertio lib.* 7. explicantur.

Pag. 134. Δ. ὄργανα δὲ αὐτοῦ αἱ πρόσθιοι τοῦ ἐγκεφάλου κοιλίαι, καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς ψυχικὸν πνεῦμα, καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ νεῦρα τὰ διάβροχα τῷ ψυχικῷ πνεύματι] Non pudet confiteri Authori noſtro cum de homine ſcriberet, aliquid humanitus accidiſſe, hoc eſt, in re lubrica cum Medicis, & Anatomicis pene univerſis, lapſum fuiſſe. At vero quis Apologiam inſtituet, excuſatumque præſtabit magnum *Carteſium* ſeculi iſtius (aliquando merito ſuo, ſæpius vitio noſtro) Oraculum; qui cum glandulam pinealem Animæ ſedem eſſe juſſiſſet, nervos ad ipſum pertingere, & illis ſpecies ſenſibiles deferre, non finxit modo, ſed & Iconibus expreſſit, quin & valvulis inſtruxit; ut in tractatu de Homine videre eſt? Et hoc eſt temeritatis eorum ſpecimen non prætermittendum, qui Animalia omnia Machinas eſſe volunt: parum ſiquidem eſt operationes quà naturales, vitales, aut animales, jejune (& ſi vera dicenti venia habeatur) pueriliter expedire, niſi etiam in iis proprio ex ingenio, plurima confingant & ſplendide mentiantur.

Pag. 137. E. ὁρίζονται τὴν αἴσθησιν πνεῦμα νοερόν] definitio Stoicorum eſt (& habetur apud *Diogenem Laert.*) apud quos phantaſmata omnia animalium rationalium, dicuntur λογικὰ & ab ἡγεμονικῷ derivari.

Pag. 138. E. Ἵππαρχος] *Hipparchi* nec non aliorum aliquot Philoſophorum ſententiæ de viſionis natura ex *Plutarcho* afferuntur: *lib.* 4. *c.* 13. περὶ τῶν ἀρεσκόντων. Quæ autem ex *Galeno* laudat, habentur *lib.* 10. de uſu partium; ſed non ſatis obſervaſſe videtur ſummus

mus ille medicus, distantias rerum visarum ab angulo, sub quo objecta cernuntur potissimum dignosci. Interea tamen ex eodem *Galeni* loco observare est decussationes radiorum, & eorundem configurationes, cum per rimam in locum tenebricosum admittantur, illius seculo satis notas: quanquam *Keplerus*, aliique optici, multum in eo experimento tanquam suo sibi plaudant.

Pag. 141. Δ. Ἀέρα τοιοῦτον ὄργανον] Rectissimè Author noster censet Solem, ut & alia lucida, aëreo systemati vim imprimere, quæ longissime tranat, donec à corpore opaco sistatur; Quod *Chrysippus* explicat ὡς διὰ βακτηρίας τοῦ ταθέντος ἀέρος τὸ βλεπόμενον ἀναγγέλλεσθαι. Quod autem ait, sensum tunc objecta sua discernere per lineas rectas, admitti prorsus debet, quatenus non solum in visione directa, sed & reflexa & refracta, ad linearum rectarum leges omnia expediuntur. Corpora enim sphærica, in convexa concavave utcunque delata; se habent ut Tangentes rectæ. Attamen fortasse motus ipse aeris illuminati circularis omnino est, illi similis qui in aqua cernitur, cum lapillus stagni medio immititur, sc. κυματοῦσθαι κατὰ κύκλους ὀρθοὺς εἰς ἄπειρον, ἕως πληρώσῃ τὸν περικείμενον ἀέρα, ὡς ἐπὶ τῆς κολυμβήθρας τῆς πληγείσης λίθῳ, ut *Plutarchus* rem effert.

Pag. 146. A. τοῦ δ' ἀριθμοῦ] Non memoriam modo, sed & rationis usum postulat numerandi potestas; rectissime enim observat *Arist. sect. 3. prob. 6* ἄνθρωπος ἀριθμεῖν μόνος ἐπίσταται τῶν ἄλλων ζώων. Unde merito exinde indicium sumitur barbararum gentium, quarum aliquæ, quod de *Americanis* dicitur, non ultra octo, alii non ultra quatuor, numerando procedunt,

Pag.

Pag. 146. E. ἧττον δὲ διὰ ὑέλου] Refractio radii luminosi in aerem ex aqua se habet, calculum ponente *Cartesio*, ut 3 ad 4, seu potius 187 ad 250. In aerem ex vitro ut 2 ad 3. si *Keplero* fides. At supputante Eruditissimo nostrate D. *Isaaco Barrow* Theol. professore, & in Mathesi versatissimo ut 3 ad 5.

Pag. 144. A. τὸ πῦρ ὁρῶντες] De Satyro ignem deosculante notissimus est Apologus.

Pag. 150. Δ. ἐν τῇ θαλάσσῃ τὴν κώπην] Cave censeas Authorem nostrum existimare, refractionem non haberi nisi in aquis agitatis, rationem hic reddit multiplicis & repetitæ inflexionis, quæ inter remigandum fluctibus subinde motis apparere assolet.

Pag. 150. E. οὐκ ἔστι τοῦτο διαμάρτημα τῆς ὄψεως ἀλλὰ τοῦ νοῦ.] Hæc eousque extendit *Epicurus*, ut errorem omnem sensibus amoveat: unde pro singulari suo stupore sibi primum in animum induxit, & deinde aliis persuasum voluit, judicia rerum in sensibus poni: timuit quippe, ut verbis *Ciceronis* utar, *ne si unum visum esset falsum, nullum esset verum*. At non adeo *Epicurus* solicitum se habere debuit, ut veritatem stabiliret; qui propositionum contradictariarum alteram aut veram aut falsam esse pernegat, & proinde universas ratiocinandi leges, & omne mentis judicium funditus tollit. vid. *Cic. l. 2. de Nat. deor.*

Pag. 153. B. καὶ γλῶττας ἕκαστον μὲν τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων διπλοῦν] ut sensoria duplicia probaret, duas linguas nobis largitur Author noster, Epiglottide in gustandi munus subrogata, quod *Arist.* auspiciis factum, qui lib. 2. de partibus animalium de lingua ait, δῆλον δὲ ἐπὶ ταύτης, φαίνεται γὰρ ἐσχισμένη. *Galenus*

certe

certe γλωττίδα guſtus uſibus ſubmovet; & tibiarum lingulis æquiparandam cenſet. Sed hæc ὑπερβάλλουσα τῆς φύσεως κηδεμονία, quam in tactu deſiderat Author noſter, etiam in iſto ſenſu luculentius cernitur: nervis fere omnibus per conjugationum paria; in utramque partem corporis diſtributis; ut cum è latere altero ſenſus motuſve defecerit, ſaltem ex adverſa parte retineretur; quod in Paralyſi & Hemiplegia paſſim obſervare eſt.

Pag. 156. Δ. σκληρότητι μὲν γὰρ ἀνωμαλία μιχθεῖσα τραχύτητα] Nimirum corpora quæ ſalis & terræ fixis particulis ſcatent, quando caloris ope indureſcunt, in rupes quaſdam horrentes aſperaſque faceſſunt; oleaginoſa autem pleraque gelatinum quendam lentorem & ſandaracinam polituram inducunt: interim tamen, inæqualitate partium remotâ, quo duriora ſunt corpora, eo rectiùs poliuntur, & accuratiſſimè lævigantur; ut in Marmore & metallis videre eſt.

Pag. 156. E. οὕτω καὶ ἡ ἁφή] Adeò nec tactus ipſe fit per contactum.

Pag. 161. A. ἡ ἀκοὴ οὐ κατ' εὐθείαν μόνον] Eodem certe modò vox diffunditur, quo lux, de quâ ſuprà egimus: ut ſcil. circulis ſubinde creſcentibus, motus uni loco impreſſus quoquo pervadat; tamen cum prorſum tendat & promoveatur, perinde ſe habet ac ſi rectis ſemper lineis proceſſiſſet.

Pag. 161. Γ. γευστικαὶ ποιότητες] *Ariſtoteles* eodem modo recenſet lib. 2. de Animâ c. 10. ait verò exquiſitiſſimam eſſe noſtram guſtandi facultatem διὰ τὸ αὐτὴν εἶναι ἁφήν τινα, exinde etiam oſtendit hominem

nem animal esse prudentissimum. Utinam non eodem argumento & alii uterentur, qui solum gula sapiunt, & quod *Quintilianus* ait, *coquum majoris faciunt quam Philosophum.* Meminerint tamen eundem *Aristotelem* hos sensus præ reliquis peculiari ignominiæ nota inussisse, ἀτιμοτάτους καὶ μάλιστα ἐπονειδίστους appellans; addit *Gellius* nos has voluptates habere cum sue & asinis communes; & *Hippocratem* venereas voluptates pro teterrimo morbo, Comitiali scil. existimasse.

Pag. 162. Γ. πρὸς γὰρ ψόφους] Cartilaginem sonis maxime opportunam ostendunt auris ipsius imitamenta Tympana, necnon fidium testudines quæ asseres, ad lamellarum membranarumve formam attenuatos, exigunt.

Pag. 162. E. οὐ μὴν ὥσπερ τοῖς ἄλλοις αἰσθητηρίοις] Res quidem omnino è contrà se habet, huic enim soli sensorio nervi accomodantur. Sed cum processus mamillares sunt mole ampli, & in aliquibus animalibus cavi, molles, & reliquis nervis dissimiles; pro cerebri partibus reputabantur.

Pag. 165. A. τῶν ὑγρῶν] Suaves odores ab exquisita humorum concoctione oriri dicit, quia ubi primum in corporibus fermentescunt particulæ aëreæ sive spirituosæ, & sulphureæ (penes quas odorum præcipua ratio) nondum illæ vinculis satis laxantur, ut omninò prodire possint: cum verò longiùs processerit illud opus, partesque sulphureæ conglomerantur, & pro sua ferocia facto agmine prodeunt, sensoria pungunt & labefactant; unde intermedius status gratis odoribus maximè idoneus.

Pag.

Pag. 162. Γ. κρίσεις καὶ συγκαταθέσεις] Hæc ad Stoicorum mentem dicta sunt, de quibus vide *Gell. lib.* 19. c. 1.

Pag. 165. Δ. ἥντινα μόνην ἀληθῆ μαντείαν] In omni Gentilium religione primaria ratio somniorum habita, unde qui divina expetebat monita, in sacrario aliquo dormiebat. Sed *Pythagoras* qui ab animalium mactatione etiam in sacrificiis abhorrebat θυσίαις ἐχρῆτο ἀψύχοις inquit *Laertius*; & ut ait *Nazianzenus* πηλίνῳ βοῒ τὴν θυσίαν ἀφωσιάσατο, quanquam alii de integro Hecatombo semel ab eo oblato mentionem faciant, scil. cum invenisset quæ ratio esset Hypotenusæ ad reliqua latera trianguli rectanguli. Revera omne extispicium insuper habuit, solam sibi reliquit ὀνειροπολικήν: *Plutarchus* ait μόνον δὲ θυτικὴν οὐκ ἐγκρίνει: certè *Cicero lib.* 1. *de Divinatione*, ipsum Augurium comprobasse docet, necnon *Diogenes Laertius*: *Porphyrius* vero ait in sacrificiis usum ἀλεκτορίσιν καὶ τῶν χοίρων ἁπαλωτάτοις. Quod ad Judæos attinet, sacræ legis præscripto magis ab omni Divinationis superstitione abhorrebant, variis ejusdem generibus accuratè ibidem enumeratis: Proinde celebris *Nosimachi* habetur Historia, qui *Alexandrum* in Persidem sequebatur; cum Auspex interrogatus de itinere, monstrata ave respondisset, si maneat avis manendum, si volet procedendum: ille sagitta avem dejecit, & iratis auspicibus respondit, πῶς οὗτος μὴ τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν προγινώσκων ἡμέτερον συμφέρον προανήγγειλεν. Certè quanquam duas Prophetiæ seu Divinationis species agnoscant Judæi, somnium, & visionem, ut disertè dicit *Maimon. in More Nevoch.*

part.

part. 2. tamen ille ſic utraſque explicat ut non multum inter utramvis intereſſe dixeris. Quid ſit ſomnium, dicit, rem notam eſſe ut non opus ſit eam explicare; viſionem vero ſic deſcribit. *In viſione prophetiæ* inquit *ſenſus omnes quieſcunt, & venit influentia illa ſuper facultatem rationalem & ab iſta diffunditur in facultatem imaginatricem* &c. Statim vero ſubjicit locum *Geneſ.* 15. ubi dicitur, *ſopor irruit in Abraham*; quod latius exequitur idem Author in *Miſne tom.* 1. & *Jeſude* H*atorah. cap.* 7.

Pag. 165. E. *Ὠριγένης φησίν*] Hoc inter Phantaſiam & memoriam intereſſe innuit, quod cum altera res perceptas (nihil enim aliàs niſi per portas ſenſuum ad has facultates pervenit) novo habitu indutas quaſi in ſcenam producat; altera, prout olim exhibebantur, denuo reſtituit, ſincera & integra illa repræſentans.

Pag. 165. E. *Πλάτων σωτηρία αἰσθήσεως*] Hæc in P*hilebo* occurrunt, ut & quæ de oblivione & reminiſcentia ſequuntur; at non ea ſolum meminimus quæ ſenſuum internunciis percipimus, ſed etiam judicia & ratiocinia de rebus à materia remotiſſimis habita: recte autem Author noſter hæc ex accidenti & quaſi ſecundario memoriæ tranſmiſſa dicit, ſiquidem rerum intelligibilium ideæ Phantaſmatum loco menti objiciuntur.

Pag. 166. E. *ὡς τὸ εἶναι Θεόν*] Si in primis notionibus *ἀνάμνησιν* ſuam coerceat, idem fere erit ac ſi inſtinctum dixiſſet.

Pag. 169. B. *ἐπειδὴ γὰρ τῶν αἰσθήσεων*] Hæc apud *Galenum* habentur in *lib.* de oculo, ſi modo *Galeni* revera ſit; nam apud Criticos dubitatur.

P. 170. A. *τοιοῦτον ἀναγράφει Γαληνός*] *lib.* de *locis affectis c.* 2.

Pag.

Pag. 174. B. Ζήνων δὲ ὁ στωϊκὸς] Hæc non aliter *Zenoni* imputanda, quam ducibus tribui solent quæcunque sub eorum auspiciis geruntur. Revera *Chrysippus*, & qui ejusdem sequaces, in prædicta sententia erant; at si fides *Tertulliano cap.* 14. de Anima. *Zeno* in tres partes divisit. Cautius ergò *Plutarchus*, quem Author noster hic fere descripsit, sic proponit; Στωϊκοὶ ἐξ ὀκτὼ μερῶν φασι συνεστάναι, & demum animam sic instructam comparat πολύποδος πλεκτάναις cirris, cum quibus id animal vicina omnia apprehendit; scommate satis urbano in illos qui κατάληψιν suam subinde ingerebant. Eodem modo *Diogenes Laertius* φασὶ τὴν ψυχὴν εἶναι ὀκταμερῆ.

Pag. 177. B. Ἀριστοτέλης] Affectus versari in parte animæ irrationali docet *Philosophus lib.* 1. *Rhet. cap.* 5. *lib.* 3. de Anima *cap.* 9. 2. *Topic. cap.* 7. & *Top c. . cap.* 5. & alibi passim.

Pag. 178. Δ. πάθος ἐστὶ κίνησις] Huic definitioni addi solet, quod motio ista sit cum non naturali mutatione corporis; quam κίνησιν αἰσθητὴν dicit Author noster. In hac τοῦ πάθους homonymia toti sunt Stoici, qui tanquam morbos & ægritudines affectus omnes aversantur; & perinde esse volunt ut aliquis illos moderari cupiat, ac si velit modice ægrotare, & cum ratione quadam insanire: eosdem verò affectus, quantumcunq; sub Pathematum nomine displiceant, sub εὐπαθείας titulo libenter amplexantur. Sed solenne apud ipsos est de vocum apicibus bella gerere.

Pag. 184. A. τῶν ἡδονῶν] Hæc fere ad mentem *Aristotelis* dicuntur Eth. ad *Nicom. lib.* 10. quinque prioribus capitibus.

Pag.

Pag. 187. A. κατὰ Θεὸν ζῶντι] Qui ſeculi rebus valedixerunt, & Aſceticam vitam perfectionemque, (ut plurimi loqui amant) ingrediuntur.

Pag. 189. Γ. τὴν ἡδονὴν γένεσιν] Contra hanc definitionem, quæ *Platonis* eſt in *Philebo*, diſputat, etiam *Ariſtoteles* Ethic. *lib.* 7. *cap.* 13. *& lib.* 10. *cap.* 2. Sed maxima pars hominum, ii ſcil. qui propter voluptates ſe in orbem miſſos exiſtimant; qui vivunt ut edant, non edunt, ut vivant; hanc mordicus tueantur; ſiquidem in iiſdem æuum tranſigunt, & repotiis natales quotidie celebrant. Meminerint tamen hoc ſive ænigma, ſive definitionem á *Platone* ibid. reddi ἡδονὴ ἀεὶ γένεσίς ἐστιν, ὀυσία δὲ ὀυκ ἔστι τοπαράπαν ἡδονῆς. ac ſi abortum ſemper partus iſte fecerit, nec vitalis proles exinde ſequeretur.

Pag. 190. A. Ἐπίκουρος δὲ] *Epicurus* pro egregia ſua inconſtantia aliquendo ſummum bonum in voluptate, aliquando in indolentia, ſcil. in bono aut ſtante aut in motu collocat, aliquando in εὐθυμίᾳ, & defæcatis bene ſibi conſcii animi deliciis ſtatuit: alibi vero profitentem audimus, *ſe non intelligere quidem ullum bonum quod ſit ſejunctum à delicatis & obſcenis voluptatibus*; ut *Cicero de Nat. deorum* 2. 1. Sed revera, quod idem *Cicero* ſæpius admonet, illud de indolentia Dogma ad H*ieronymum Rhodium* tanquam ejus peculium pertinet.

Pag. 193. A. Ἀριστοτέλης] hæc quæ ſequitur periodus prius omiſſ. MS. noſtris ſuppeditatur.

Pag. 198. A. τῆς δὲ λύπης ὄργανον τὸ στόμα τῆς κοιλίας] Fortaſſe rectius ſubjectum quis dixerit, quam inſtrumentum. Sed H*elmontius*, & ſi qui alii ſunt quibus

quibus ita animus est in patinis, ut in ventriculo mentis sedem posuerint; jure merito sensus omnis non modo instrumentum, sed originem fontemque existimaverint.

Pag. 198. B. *Γαληνὸς ἐν τῷ τρίτῳ τῆς ἀποδεικτικῆς*] Commentariis scil. in prognostica *Hippocratis*: de qua re superius egimus.

Pag. 205. B. *ῥίζαις ἔοικασιν αἱ φλέβες*] Ita similes volunt *Plato* & *Aristoteles*, ut homo ipsis sit tantum planta inversa.

Pag. 209. A. *διαστελλομένη μὲν ἐκ τῶν παρακειμένων φλεβῶν ἕλκει τῇ βίᾳ τὸ λεπτὸν αἷμα*] In sanguinis circulatione Arteriæ pneumonicæ trahunt ex vena cava, & Arteria magna ex venis pneumonicis; utrumque tamen mediante corde. Si addidisset, venas alibi trahere ex arteriis adjacentibus, nihil rectius dici potuisset.

Pag. 209. Γ. *ἀβουλήτως γὰρ*] Certa nec evitanda impuritas ex lege Mosaica hinc sequebatur, adeo ut si quid tale pridie diei Kippurim incidisset, in subsidiis summi sacerdotis *Sagan* ceu vicarius habebatur, qui munia ejus obiret: in Christiana Ecclesia aliter actum; proinde *Timotheus Alexandrinus in responsis Canonicis*, sub conditione tantum à sacris arcendos *ὀνειρασθέντας* docet, *εἰ μὲν ὑπόκειται ἐπιθυμία γυναικὸς, οὐκ ὀφείλει· εἰ δὲ ὁ Σατανᾶς πειράζει αὐτὸν, ἵνα διὰ τῆς προφάσεως ταύτης ἀλλοτριωθῆναι τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων, ὀφείλει κοινωνεῖν.*

Pag. 210. A. *γονὴ ἀναφέρεται πρῶτον μὲν διὰ περιόδου πολλῆς*] Hæc quæ sequuntur duplici *Hippocratis* testimonio freta sunt, & quidem nec satis firma vel-

bis

bis affirmanti *Coo.* Is autem verba hæc habet lib. περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων, ferè ſub finem: nec non in lib. περὶ γονῆς, quem tamen *Galenus Polybi* eſſe ait; ſed fides ſit penes Authores. Quotidie ferè apud nos venæ jugulares inciduntur, at nulla ſterilitas exinde ſequi deprehenſa eſt. Apud veteres quidem inoleverat illa ſententia, corpora noſtra quaſi ſymbolis à ſingulis parentum membris undicunque corraſis coagmentari; unde via quædam prætoria videbatur munienda, per quam ab extremis partibus ſtipes iſtæ deduci poſſint. Quod autem ait Author noſter ἀναφέρεται γὰρ πρῶτον μὲν διὰ περιόδου πολλῆς εἰς τὴν κεφαλὴν &c. vero non prorſùs abhorret vaſa chylifera *Pecquetiana* pro ſpermaticis habita fuiſſe.

Pag. 213. Δ. αἱ δὲ γυναῖκες] argumentum ſatis inexpectatum, commodiſſimum autem pro aſſerendâ arbitrii libertate.

Pag. 214. E. ὁ δὲ τένων] Tendines ſenſus ſunt exquiſitiſſimi, unde nulla ratione dici queat quod τένων ſit ἀναίσθητος: oportet igitur ut de Cartilagine verba hæc intelligantur; voces enim iſtæ promiſcuè apud veteres uſurpari ſolent.

Pag. 225. Δ. ἡ δὲ ξανθὴ χολὴ καὶ δι᾽ ἑαυτὴν, καὶ δι᾽ ἄλλο, καὶ γὰρ πρὸς πέψιν συντελεῖ.] Integrum hunc Paragraphum legere dignetur eruditus Dominus *Sylvius*, & ingenuè dicat quid tandem ſentiat de felici ſuo invento, quo primùm terrarum orbem beaſſe ſe ſperat & gloriatur. Nec pœnitebit operæ ſi quæ etiam de ſplene, renibus, glandulis, aliarumque partium uſu deinceps enarrantur, conſideraverit.

Pag. 229. E. ἐμνημονεύσαμεν ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου] Quæ ſequuntur de fontibus actionum humanarum

omninò ad *Aristotelis* mentem exiguntur; & maximam partem desumpta sunt è tertio Eth. l. ad *Nicom.*

Pag. 233. B. ὡς Ζήνων ἀποφαγὼν] Hæc prius desiderata è MS. restituta sunt. At vero Historia ista passim occurrit; sed pro ea, quæ in rebus gestis enarrandis intervenire solet, varietate, *Dionysii* loco *Nearchus* apud plerosque reponitur : is autem *Eleatarum* tyrannus fuit, quæ *Zenoni* patria. Revera de *Dionysio* tempora malè cohærent; nam *Zeno* antiquior illo annis ferè 150. *Tertull.* autem in Apologet. cum nostro consentit: alii autem *Diomedonta*, alii *Demylum*, unus *Ammianus Marcellinus Nicocreontem* adhibet; sed manifesto errore, scil. ad *Anaxarchi* rem gestam quæ statim sequitur respiciens. Nec mirum; duæ enim istæ historiæ, apud omnes ferè scriptores tanquam geminæ, simul solent procedere.

Pag. 234. A. Ὠριγένης] *Origenis* lapsus iste miserandus planè videtur, quia novo flagitii genere, castitatis & continentiæ studio cecidit : quique in *Decii* persecutione omnem ærumnarum faciem invictus sustinuit, δεσμὰ καὶ βασάνους, τάς τε ὑπὸ σιδήρῳ κλοιῷ καὶ μυχοῖς εἱρκτῆς τιμωρίας, ἐπὶ πλείσταις ἡμέραις τοὺς πόδας ὑπὸ τέσσαρα τοῦ κολαστηρίου ξύλου παραταθεὶς διαστήματα κατατασσώμενος, πυρός τε ἀπειλὰς &c. *Euseb.* lib. 6. cap. 89. Inauditum priùs tormentum, molles amplexus, & meretricia blandimenta ferre non potuit: sed si vera dicere liceat, omninò credere par est, hæc utcunque etiam apud *Epiphanium* Hæres. 64. habeantur, *Origeni* per calumniam imputata. Rationes certe *Baronius* in Ann. Christi 253. reddit minime contemnendas.

Pag. 234. B. τὴν ἀρχὴν γὰρ καρτερήσαντες] Istis

Exemplis

Exemplis abundant Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ; quin & multi ſunt Canones in diſtinguendo inter noxam κατὰ βίαν παραβάντων, & παραβάντων χωρὶς ἀνάγκης· ut pro delicti varietate pœnitentiæ modum ſtatuant. Videantur novem priores Canones (præ reliquis) Concil. *Ancyran.* ut & omnes ultimo excepto *Petr. Alexandrini.*

Pag. 237. A. πολλὰ περάττομεν δι᾽ ἄγνοιαν] Nondum perpetratum ſcelus facti habet crimen, & anticipatis fati legibus natales antevertit, vitali partu, utcunque abortivo: ſed & inſuper bene & innocenter geſta quæ fieri deſiêre, recidivam agnoſcunt, & poſtliminii quodam jure in crimen vertuntur, nota non ſibi modo, ſed & virtuti ſuperſtite: ſcil. Id omne facimus quicquid feciſſe juvat; & nefas, quodcunque placuerit, noſtrum eſt.

Pag. 237. Δ. ὁ γὰρ μεθύων] Qui ebrius alteri nocuit non magìs excuſandus, quam qui jaculo aut miſſo lapide quenquam vulneraverit, & ideò veniam poſtulat, quod ſemel projecta revocare non potuerat, aut amplius continere. *Pyttacus Mitylenæus* eum qui vino madidus quicquam perpetraſſet, altero tanto puniebat ac ſi ſobrius idem feciſſet. Apud Lacedæmonios unicuique licuit in temulentum graſſari; & merito ſane, per eum enim non ſtetit, ut ipſe in quoſlibet priùs feciſſet impetum. Apud Indos inquit *Strabo* γυνὴ κτείνασα μεθύοντα βασιλέα γέρας ἔχει συνεῖναι τῷ ἐκεῖνον διαδεξαμένῳ. lib. 15. Sic fortaſſis à duplici malo cautum voluere, non à vino tantùm ſed & venere. De iis quæ per iracundiam committuntur peculiari curâ cavebat *Lycurgus*, ſiquidem & ad prudentes legum-latores ſpectat, non crimina adeò

causas coercere. Certè quantumvis voluntarii illi furores iræ & ebrietatis, in facti existimatione elevant crimen, premunt in conjecturâ de Authore; & sanè turpissima est ista excusatio quæ alteri vitio debetur. Ebrietatem in Magistratu capitali supplicio vindicandum voluit *Solon*. *Romulus* in uxore.

Pag. 257. Δ. οὐ μόνον ταῖς κοιναῖς ἐννοίαις] Mirum certè videri poterit, quod res, si quæ alia, ultrà quæstionis aleam posita, præ cæteris quibuscunque disceptandi perpetuam materiam hominibus præberet: omnia retrò secula hic furor, omnium religionum sectas rabies hæc pervasit; Ethnicos, Judæos, Christianos. Præ reliquis autem *Zeno* qui motum sustulit, & animantia movere posse negavit, jure merito nihil in nostrâ esse potestate asseruit. Contra ipsum non modò Philosophi alii, præsertim *Plutarchus*, *Ammonius*, *Lucianus*, *Aphrodisæus*, & *Cicero*; sed sancti Ecclesiæ Patres plerique quasi manu factâ armabantur, *Justinus Martyr* Apol. 1. *Irenæus* lib. 2. & alibi passim: *Tertullianus* in Apol. *Eusebius* de præp. Evang. l. 6. *Epiphan*. Hæres. 5. *Greg. Nyssen*. lib. contra fatum. *Chrysostomus* etiam passim, ut alios mittam.

Pag. 258. Γ. οἱ δὲ λέγοντες ὅτι καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν καὶ τὸ καθ' εἱμαρμένην σώζεται] Hæc acutè discutit *Alex. Aphrod*. lib. de Fato parag. 13. &c. Qui etiam sententiam sic proponit ἀναιροῦντες τὸ ἐξουσίαν ἔχειν τὸν ἄνθρωπον τῆς αἱρέσεώς τε καὶ πράξεως τῶν ἀντικειμένων, λέγουσιν ἐφ' ἡμῖν εἶναι τὸ γινόμενον καὶ δι' ἡμῶν. Nuperi aliquot stoici Christiani, qui Ecclesiam in porticum transtulerunt, voluntati humanæ satìs consultum putant, si ab externo actu absit coactio; quasi non maxime

xime importunum esset illud imperium, quod voluntati ipsi se ingerit: adeò non detrectandi copiam faciens, ut ne vel dissentiendi arbitrium concedat; eò calamitatis adigens, ut non solum infelices audiant miseri, sed meliùs habere nec cupiant, nec velint, nec proinde possint. Nihil quidem mirum est, si reperiamus homines quorum animis hæc insidet opinio, securos in omne nefas ruere, crimen in Deum rejicientes, ἐγὼ δ' οὐκ αἴτιός εἰμι·

Ἀλλὰ Ζεὺς καὶ μοῖρα καὶ ἠεροφοῖτις Ἐριννύς.

Pag. 262. Γ. τῶν ἄστρων εἱμαρμένην] De Arte ipsâ olim *Cornelius Tacitus* rectè dixit, quod *semper vetabitur*, *semper retinebitur*; addere licebit, perpetuò refutabitur, perpetuò tamen fidem inveniet. Judæi familiare ipsis ineptiendi studium hâc insaniâ cumulavêre, unde dicunt מזל מעשר ומזל מחכים, & solenni salutandi formula מזל טוב. Dicunt verò quod qui sub sole nati sunt erunt formosi & splendidi; sub Venere divites & libidinosi; sub Mercurio memoria valentes & sapientes; sub Luna valetudinarii & inconstantes; sub Saturno infelices; sub Jove justi; sub Marte felices. De Gentium studiis res notior est quam ut quid addatur: hinc excusatio sumpta pro quibuslibet flagitiis. *Euseb.* lib. 6. Præp. Evang. de Horoscopo verba faciens, *Apollinis* Oraculum citat, unde Apologia instituitur pro moribus barbaris & inhumanis:

Ἄρεα κραιπνὸν ἔχει γενεθλήϊον ὃς μὲν ὀρίνει.

Sed *Augustinus* tract. in Ps. 40. inquit, *in factis meis, in peccatis meis non accuso fortunam. Non dico hoc mihi fecit fatum, non dico adulterum me fecit Venus, & latronem me fecit Mars* &c. *Sic Tertull.* in Apol.

Mentis malæ impetus, vel fato vel aſtris imputant; Nolunt enim ſuum eſſe, quod malum agnoſcunt. vid. *Jul. Firmicum* lib. 1. Aſtron. & *Boetium* in Comm. In *Ariſt.* de Interpr.

Pag. 269. Δ. ἡ εἱμαρμένη εἱρμός τις αἰτιῶν ἀπαράβατος] *Ciceronis* verbis *ordo ſerieſque cauſarum, cum cauſa cauſæ nexa, rem ex ſe gignit.*

Pag. 273. E. αἰτία ἑλομένου, Θεὸς ἀναίτιος, καὶ ἀδέσποτον εἶναι τὴν ἀρετὴν &c.] Iſtis facem præfert *Clemens* Alex. ſtrom. 5. τὸ αὐτεξούσιον ὁ Πλάτων ἐνδείκνυται διὰ τῶνδε, ἀρετὴ δὲ ἀδέσποτον, ἣν τιμῶν καὶ ἀτιμάζων, πλέον καὶ ἔλαττον ἕκαστος αὐτῆς μεθέξει, αἰτία ἑλομένου, Θεὸς ἀναίτιος &c. reperiuntur verba ipſa in *Platon.* de repub. l. 10. non procul à fine totius operis.

Pag. 274. B. ἡμεῖς γὰρ οὐ κατ' ἀνάγκην ἐπάγεσθαι τὰ τῆς προνοίας φαμὲν] *Ammonius in Com. in 2. lib. Ariſt. de Interp.* Dei cognitionem deſcribens ait, numina κρειττόνως γινώσκειν τὰ ἐνδεχόμενα, τὰ μεριστὰ τῶν πραγμάτων ἀμερίστως καὶ ἀδιαστάτως, πεπληθυσμένα ἑνιαίως, καὶ τὰ ἔγχρονα αἰωνίως, καὶ τὰ γεννητὰ ἀγεννήτως *&c.* unde eorum præſcientia nullum eventibus neceſſitatem infert. Quamobrem hac de re verba faciens *Euſeb.* Præp. Evang. ex *Origine* de Juda proditore ait οὐκ ἂν δὲ ψόγος αὐτῷ προσῆπτετο, εἰ ἐπάναγκες προδότης ὢν, καὶ μὴ ἐνεδέχετο αὐτὸν ὅμοιον τοῖς λοιποῖς Αποστόλοις γενέσθαι. Et hoc quidem non obſtantibus iis quæ prædixiſſet Dominus.

Pag. 277. Γ. ἅπαξ δὲ τοιαύτην ἡμέραν ἐποίησεν] Rectè comparatio à nonnullis inſtituitur inter Dei omnipotentis Conſilium in miraculis nonnunquam faciendis, & Principum ſupremæ illius & exortis po-

teſtatis

testatis usum, quæ Prærogativa eorum dicitur, scil. ut utrumque parce & non nisi gravibus de causis exerceatur.

Pag. 277. E. οἱ δὲ Στωϊκοί φασιν ἀποκαθισταμένους τοὺς πλανήτας] Stoicorum ἐκπύρωσις omnibus fere scriptorum libris est celebrata; nec minus in ore hominum magnus *Platonis* Annus, quo Cœlis in eadem puncta restitutis, eventuum omnium retexetur scena.

Pag. 281. Δ. ἡ τύχη σύμπτωσις καὶ συνδρομὴ δύο αἰτιῶν] *Vid. Arist. Physic. lib. 2. cap. 4, 5, 6.* Nec non *Tullium* de Divinatione *lib. 2.*

Pag. 282. Δ. ἐφ' ἡμῖν δὲ αἱ κατ' ἀρετὰς ἐνέργειαι] *Arist. Ethic. ad Nicom. lib. 3. M. moral. lib. 1.* & alibi passim. *Basil. in Hom.* quod Deus non sit Author mali, τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀρχὴ καὶ ῥίζα τῆς ἁμαρτίας τὸ αὐτεξούσιον.

Pag. 285. Κρῆτες μὲν τὸν Δία] *Minos* Jovis filius (*Ovidio* Legifer dictus) is Leges quas Cretæ dedit, ut authoritatem ipsis conciliaret, Patri acceptas referebat. Imò verò se pro Jove ipso gessit: vid. *Suidam* in voce Μίνως, & *Vossium* de Idol. *lib.* 1. De *Lycurgo* res nota est, qui ut verbis *Ciceronis* utar, *leges suas authoritate Apollinis Delphici confirmavit.*

Pag. 286. B. ταῦτά ἐστι τὰ ἐφ' ἡμῖν τὰ ἐπίσης ἐνδεχόμενα] *Ammonius* in *lib.* de interp. ἔστι τινὰ καὶ ἐφ' ἡμῖν· ἐπειδὴ κύριοι πράξεων τινῶν ὄντες, καὶ ἐφ' ἡμῖν ὂν ἑλέσθαι, ἢ μὴ ἑλέσθαι τάδε τινά, καὶ πράξαι, ἢ μή, τοὺς μὲν ἐπαινετούς, τοὺς δὲ ψεκτοὺς εἶναι, τῶν τε προαιρέσεων, καὶ τῶν πράξεων λεγομένων. Sic *Anastasius* Sinaïta in

in Ὁδηγ. αὐτεξουσιότης ψυχῆς νοερᾶς ἐστιν ἡ ἀκώλυτος πρὸς ἀρετὴν, ἢ κακίαν τῆς ἐπιθυμητικῆς ἡμῶν ῥοπή τε καὶ κίνησις· ἔνθα δὲ κακίας καὶ ἀρετῆς προσβολὴ οὐ γίνεται, ἐκεῖ οὐδὲ ἡ αὐτεξουσιότης τῆς ψυχῆς γνωρίζεσθαι δύναται.

Pag. 29 . Δ. τῷ λογικῷ συνέρχεται τὸ αὐτεξούσιον] Hoc in loco notandum eſt *Nemeſium* de actionibus moralibus ſcribere, minimeque de iis ſermonem inſtituere, quæ Gratiæ divinæ auſpiciis & mera illius benignitate, vitæ æternæ mercedem promerentur. Sed quandoquidem *Bellarminus*, quæ deinceps habentur *ſapere Pelagianiſmum* dicit, & nos *patrocinium Nemeſii* ſuſcepimus; liceat ſi non Authorem noſtrum tueri, ſaltem eatenus excuſare, ut oſtendamus eum non aliter loquutum, quam omnes Eccleſiæ Patres, ante infelicem Pelagi. Hæreſin, loquebantur. *Irenæus lib.* 4. *cap.* 71. *Homo liber factus habens ſuam poteſtatem, ſicut & ſuam animam*; ait etiam, *Dedit Deus bonum, quemadmodum & Apoſtolus teſtificatur in eadem Epiſtola; & qui operantur quidem illud, gloriam & honorem percipient, quoniam operati ſunt bonum cum poſſent non operari illud; Hi autem qui illud non operantur, judicium juſtum recipient Dei: quoniam non ſunt operati bonum, cum poſſint operari illud.* Et cap. 70. ad objectionem, quare Deus Angelos & Homines fecerit ſic ut tranſgredi poſſint, reſpondit; *Sic autem nec ſuave eſſet eis quod eſſet bonum, neque pretioſa communicatio Dei, neque magnopere appetendum bonum, quod ſine ſuo proprio motu & cura & ſtudio provenisſet: ſed ultro eſt otioſe inſitum, ita ut eſſent nullius momenti boni, eo quod naturâ magis, quam voluntate tales extiterint, & ul-*

tro-

troneum haberent bonum, ſed non ſecundum electionem. Tertul. lib. 2. cont. *Marcion.* cap. 6. *Liberum & ſui arbitrii & ſuæ poteſtatis invenio hominem à Deo inſtitutum, nullam magis imaginem & ſimilitudinem Dei in illo advertens, quam ejuſmodi ſtatus formam. Hunc ſtatum confirmabat etiam ipſa lex tunc à Deo poſita; non enim poneretur Lex ei, qui non haberet obſequium debitum Legi in ſua poteſtate, nec rurſus comminatio mortis tranſgreſſioni aſcriberetur, ſi non & contemptus Legis in arbitrii libertatem homini deputaretur. Sic & in poſteris Legibus Creatoris invenies proponentis ante hominem bonum & malum* &c. *Clem. Alex. lib.* 2. *Strom.* poſtquam ſententiam *Baſilidis* & *Valentini* propoſuiſſet, de fide naturaliter & neceſſario obveniente, ait οὐκέτ' οὖν προαιρέσεως κατόρθωμα ἡ πίστις, εἰ φύσεως πλεονέκτημα, οὐδὲ ἀμοιβῆς δικαίας τεύξεται ἀναίτιος ὢν ὁ μὴ πιστεύσας, καὶ οὐκ αἴτιος ὁ πιστεύσας· πᾶσα δὲ ἡ τῆς πίστεως καὶ ἀπιστίας ἰδιότης, καὶ διαφορότης οὔτ' ἐπαίνῳ οὔτε μὴν ψόγῳ ὑποπέσοι ἂν ὀρθῶς λογιζομένοις, προηγουμένην ἔχουσα τὴν ἐκ τοῦ πάντα δυνατοῦ φυσικὴν ἀνάγκην γινομένην, νευροσπαστουμένων δὲ ἡμῶν, ἀψύχων δίκην &c. Hilarius in *Ps.* 2. & 5. *Unicuique noſtrum libertatem vitæ ſenſuſque permiſit, non neceſſitatem in alterutrum affigens,* &c. *Euſebius* adverſ. *Hieroc.* lib. ult. ἀνθρώπων τε ψυχῆς ὅρος αὐτοκράτορά τε κριτὴν, ἡγεμόνα τε καὶ κύριον αὐτὸν ἑαυτοῦ καθίστησι. Et in Præp. Evang. lib. 6. Plurima in hanc mentem. *Epiphan.* Hæreſ. 16. ὁπότε διὰ τὸ δύνασθαι ἁμαρτάνειν καὶ μὴ ἁμαρτεῖν, τῶν μὲν διὰ τὰ ἁμαρτήματα δίκην ἀπαιτεῖσθαι, τῶν δὲ ἔπαινον ἀπεκδέχεσθαι διὰ τὸ εὖ πεπραχέναι.

Addit

Addit ὥστε παντὶ τῷ δῆλόν ἐστι καὶ ἀναμφίβολον, ὡς τὸ αὐτεξούσιον παρείχετο Θεὸς δι' ἑαυτοῦ φήσας τὸ, ἐὰν θέλητε καὶ μὴ θέλητε. Insuper Hæref. 64. ἐφ' ἡμῖν γὰρ τὸ πιστεῦσαι κεῖται καὶ τὸ μὴ πιστεῦσαι, &c. *Macarius* Homil. 15. αὐτεξούσιος εἶ καὶ ἐὰν θέλης ἀπολέσθαι τρεπτῆς φύσεως εἶ. *Hom. 17.* τῇ δυναμένῃ τραπέναι εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη νόμος δέδοται, τῇ ἔχοντι τὸ αὐτεξούσιον ποιῆσαι πόλεμον πρὸς τὴν ἐναντίαν δύναμιν· δὲ τῇ γὰρ φύσει ὁ νόμος οὐ κεῖται. *Chryſoſtom.* Hom. 14. in 1. ad Corinth. ἡμεῖς ἐσμὲν καὶ τοῦτο κἀκείνου κύριοι, καὶ τοῦ εἰς γέενναν ἐμπεσεῖν, καὶ τοῦ βασιλείας ἐπιτυχεῖν, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς οὕτως ἠθέλησεν. ἰδοὺ γὰρ φησὶ πῦρ καὶ ὕδωρ, &c. ſic paſſim deinceps. *Baſil. Seleuc.* Orat. 3. διδοὺς νόμον ὁ Θεὸς οὐκ ἀνάγκην πρὸς τὸ πράττειν, προσέθησεν, &c. *Cyrill.* cont. Jul. πᾶσα λογικὴ καὶ νοερὰ κτίσις αὐθαίρετον ἔχει τὴν ἐφ' ὅπερ ἂν ἕλοιτο τῶν πρακτέων ὁρμὴν, καὶ ἀνάγκης ἐλευθέραν τὴν ἐφ' ἑκάστῳ ῥοπὴν, ut & poſtea paſſim. *Nyſſen.* Orat. 5. in Orat. Dom. αὐτεξούσιον καὶ πάσης ἀνάγκης ἐλεύθερον, ἴσον ἐπ' ἀμφοῖν ὁ τοῦ παντὸς ἐπιστάτης ἐποίησεν, &c. *Baſil.* Mag. Hom. in Pſ. 61. τὰ τοῦ βίου ἐκλεκτὰ τῷ αὐτεξουσίῳ τῆς ψυχῆς διακρίνομεν. Max. Martyr. ὁ νοῦς ἡμῶν μέσος ἐστὶ δύο τινῶν.

Pag. 297. Γ. ὅσαι δὲ δι' ἀκρότητα φύσεως] Ingratus plane eſt in Deum naturæ, qui bonam indolem nihili æſtimat; ſed Author noſter eas *benè natorum* dotes, non ſinè τοῦ Θεοῦ κατανοήσει profecturas quidquam cenſet, ut beatitudine fruamur.

Pag. 298. A. ὅσοι ῥέψαντες πρὸς τὰ κάτω] Peccati natura in hoc potiſſimum ſtatuitur, ut ſit aver-

ſio

ſio à Deo, & converſio ad creaturas; non opus ergo *Bignæi* cautione, qua authorem noſtrum excuſatum habeamus: quaſi cum *Ioſepho*, lib. 1. Ant. *Iuſtino* Mart. & *Athenagora* in Apol. *Clement.* Alex. lib. 3. & 5. Stromat. *Lactantio* lib. 2. Inſtitut. *Cypriano* lib. de diſcip. & hab. Virg. *Euſeb.* lib. 5. Præp. Evang. & demum *Tertull.* de Idol. de Habit. & cultu Fœm. de velandis Virgin. & lib. adv. *Marcian.* ſenſiſſet angelos fœminarum amore captos cecidiſſe. Quanquam iſtis auctoramentis, non admodum turpe fuiſſet in erroris ſocietatem veniſſe.

Pag. 302. B. ἀλλ' ὁ Ἰουδαῖος] Providentiam Judæos quidem agnoſcere, ignotum eſſe non poteſt, ait Author noſter, ſed illam admittunt ſuis tantum commodis intentam; etenim ſibi blandientes, ſe ſub providentia collocatos credebant, alios omnes fato ſubjectos: quo ſpectare videntur quæ in *Theodoti* Epitom. *Clementis* Alex. operibus appenſis legimus; διὰ τοῦτο ἀνέτειλεν ξένος ἀστὴρ καὶ καινὸς καταλύων τὴν παλαιὰν ἀστροθεσίαν καινῷ φωτὶ, οὐ κοσμικῷ λαμπόμενος, ὁ καινὰς ὁδοὺς καὶ σωτηρίους τρεπόμενος αὐτὸς ὁ Κύριος ἀνθρώπων ὁδηγός· ὁ κατελθὼν εἰς γῆν, ἵνα μεταθῇ τοὺς εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύσαντας, ἀπὸ τῆς εἱμαρμένης εἰς τὴν ἐκείνου πρόνοιαν. Vide *More Nevochim. part.* 2. *ſect.* 10.

Pag. 305. Γ. Ἴβυκον] Hiſtoriam narrat *Plutarchus* lib. de futil. loquacit. & *Cicero* Tuſc. quæſt. lib. 4. ut alios prætercam.

Pag. 309. A. πολλὰ μὲν γὰρ ἐν ταῖς χρείαις] Conſulat lector quæ in hanc rem cumulatiſſimè ex omni Hiſtoria congeſſit *Tertull.* in lib. de Anima; quibus

Epicuro

Epicuro liberanti Negotiis divinitatem, & dissolventi ordinem rerum, & in passivitatem omnia spargentem, se pudorem imperaturum spondet.

Pag. 310. E. τὰς μορφὰς τῶν ἀνθρώπων] Res levis ista videtur; sed non leve providentiæ indicium, cui tam multa tamque summi momenti succedunt commoda.

Pag. 314. A. ποιμένας καὶ νομεῖς] Pastores ovibus assueti singulas agnoscunt, utcunque nullum discrimen aliis quibuscunque, curiosè & diligenter spectantibus, appareat: quin & proverbio dicitur, *Ovo magis similes*; tamen *Plinius* lib. 10. cap. 42. mentionem facit Gallinarii cujusdam scientis, *quod ex quaque esset.* Simile quiddam perhibetur de nupero Galliarum Rege.

Pag. 317. Δ. Πλάτων μὲν οὖν] *Plato* providentiam ad singularia pertingere docet, in *Theæt.* & *Philebo*, & lib. 10. de legibus; unde plurima desumpsit Author noster. Videatur etiam *Cicero* lib. 2. *De Natura Deorum.*

Pag. 318. A. Ἀριστοτέλης] Hæc in lib. 6. Eth. ad *Nicomach.* subinnui dicit Author noster; revera magna cum pompa & quasi in gratiam numinis dicuntur in lib. *de mundo* cap. 6. (si tamen is liber sit *Aristotelis*) scil. terrarum orbem administrari vult eodem modo quo imperium Persicum, ut inferiora omnia munia à Satrapis, Ducibus, & Cubiculariis obeantur. Certe *Daniel* Propheta vix aliter cœlestem Hierarchiam videtur describere. S. autem Literæ nos nescire vetant Dei ipsius curam ad passeres, imo pilos, eorumque numerum, descendere.

Pag. 321. A. ὅτε αὐτὸ πράγματα ἔχει] Inter κυρίας

Epicuri

Epicuri δόξαις hoc præcipuum. Rem sic explicat *Laertius*, ἐ συμφωνοῦσι πραγματείαι καὶ φροντίδες καὶ ὀργαὶ καὶ χάριτες μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενείᾳ καὶ φόβῳ καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον ταῦτα γίνεται.

Pag. 325. E. κατὰ περιγραφὴν] Locus iste prius luxatus MS. suppetiis restituitur. περιγραφὴν *Phavorinus* reddit, ut sit ἡ περιέχουσα αὐτὸ τὸ ὅλον σῶμα· & quidem proprie significat delineationem primam & rudiorem, ubi lineamenta totius corporis exacte exhibentur, deest autem σκιαγραφία & colorum varia adumbratio. Felicitas revera secundum *Aristotelem* adeo summum bonum est, ut augeri non possit. *lib.* 1. *eth. cap.* 7. *& Mag. Mor. cap.* 2. ornari tamen possit & illustrari.

Pag. 326. Γ. εἰδὼς γὰρ ὁ Θεὸς] Optimè hac in causa satyricus

Permittas ipsis expendere numinibus quid
Conveniat nobis, rebusque sit utile nostris;
Charior est illis homo quam sibi, &c.

quin & vid. *Plutarchum* de sera Numinum vindicta.

Pag. 334. A. καὶ γὰρ μέλλουσι] Loco huic male mulctato, medicinam fecimus ex MS.

Pag. 334. Δ. ὑπ' ἀνάγκης συναχθέντες] *Tertullianus* eodem argumento utitur. in lib. de Testim. animæ adv. Gentes, fere per totum.

Pag. 338. Δ. φαμὲν γοῦν τινὰ γίνεσθαι] Plurimi sunt Patres in Apologiis pro divina providentia instituendis. Consule *Irenæum* l. 3. adv. Hæres. c. 5. ejusd. fragment. apud *Demet. Diacopum* in serm. de igne. *Justin.* in Dial. cum *Tryph. Tertull. lib.* 2. *adv. Marcion. Basil.* M. Quod Deus non sit causa malo-

rum. *Chryſoſtom.* Hom. 23. in *cap.* 6. *Matth. Heſych. in Levit. l.* 4. *Theoph. Antiochenum* l. 1. ad *Autolyc. Auguſt.* confeſſ. l. 7. c. 4. ejuſd. lib. de ſpiritu & literà cap. 12. tract. 106. in *Johan.* lib. 8. de civitat. Dei c. 6. & ſerm. 55. de verbi. domi. *Lactant.* l. 1. c. 3. &c. ſed præ cæteris, pauciſſimis verbis univerſam Providentiæ indolem feliciſſime expreſſit Author lib de ſapient. c. 8. v. 1. Διατείνει ἀπὸ πέρατος εἰς πέρας εὐρώστως, καὶ διοικεῖ τὰ πάντα χρηστῶς, cujus benigniſſimum ductum per omnia ut ſequamur, faxit bonus Deus.

Siquidem

Siquidem medii temporis à Christo nato Scriptores Nemesium *nostrum titulo* Gregorii de Philosophia *subinde citant, & in* Octo Libros *dividunt; non abs re fore visum est, veterem istam partitionem hic etiam subjicere, numeris (ut* Lectori *ea ex parte consulatur) ad præsentis Editionis formam accommodatis.*

Lib.

F I N I S.

